

EKONOMICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

***Pohl'ady na štruktúrne problémy
slovenskej ekonomiky III.***

Karol Morvay a kolektív

Bratislava 2015

Autorský kolektív:

Ing. Daniel Dujava, PhD., NHF EUBA, EÚ SAV (1. kapitola)

Ing. Karol Frank, PhD., EÚ SAV (4. a 5. kapitola)

Ing. Tomáš Jeck, PhD., EÚ SAV (4. a 5. kapitola)

Ing. Martin Lábaj, PhD., NHF EUBA, EÚ SAV (3. kapitola)

Ing. Karol Morvay, PhD., EÚ SAV (7. a 8. kapitola)

Ing. Ivan Okáli, DrSc., EÚ SAV (2. kapitola)

Ing. Ivana Šikulová, PhD., EÚ SAV (6. kapitola)

Recenzenti:

Prof. Ing. Christiana Kliková, CSc.

Ing. Elena Fifeková, PhD.

Monografia je súčasťou riešenia projektu APVV-0750-11 „Štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike - predpoklad prechodu do vyššieho štádia rozvoja“

Text neprešiel jazykovou korektúrou. Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori príspevkov.

Technické spracovanie: Lenka Bartošová

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2015

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV

ISBN 978-80-7144-253-0 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-254-7 (online verzia)

OBSAH

ÚVOD	5
ČASŤ 1: SÚVISLOSTI EKONOMICKEJ ÚROVNE A ŠTRUKTÚRY EKONOMIKY	
1. EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A ŠTRUKTÚRA EKONOMIKY	7
2. ŠTRUKTÚRNE ZMENY, PRODUKTIVITA PRÁCE A PRIEBEH REÁLNEJ KONVERGENCIE.....	22
3. EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A ŠPECIALIZÁCIA EXPORTU PODĽA PRÍJMOVEJ ÚROVNE	53
ČASŤ 2: VONKAJŠIE ZDROJE PRI PODPORE ŠTRUKTÚRNYCH ZMIEN	
4. POLITIKA SÚDRŽNOSTI EÚ NA SLOVENSKU V TEMATICKÝCH A REGIONÁLNYCH SÚVISLOSTIACH	71
5. VÝDAVKY FONDOV EÚ AKO NÁSTROJ REGIONÁLNEJ POLITIKY VO VYBRANÝCH OBLASTIACH	106
6. PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE NA SLOVENSKU: PRÍLEŽITOSTI, BARIÉRY A VÝZVY.....	130
ČASŤ 3: VZŤAHY ŠTRUKTÚRNYCH ZMIEN S VÝVOJOM PRÍJMOV A ZAMESTNANOSTI	
7. ZMENY V ŠTRUKTÚRE PRÍJMOV: HODNOTENIA, PRÍČINY A PERSPEKTÍVY	165
8. K SÚVISLOSTIAM ŠTRUKTÚRNYCH ZMIEN AKTÍV A VÝVOJA PRÍJMOV	179
ZHRNUTIE	191

ÚVOD

Kto sa zaoberá národným hospodárstvom vie, že štruktúrnych problémov môže byť nespočetne veľa. To preto, lebo štruktúru hospodárstva možno chápať mnohoroako a tiež prístupov k analýze štruktúrnych problémov je veľmi veľa. Žiadna publikácia nemôže obsiahnuť všetky. Snažili sme sa v tejto kolektívnej monografii vybrať niekoľko možných a relevantných pohľadov. Skúmanie rôznych štruktúr nie je vecou ľubovôle, ale je dané objektívne jestvujúcou zložitosťou ekonomiky.

Pracujeme so štruktúrou ekonomických aktivít (odvetví či výrobkov), štruktúrou príjmov či s regionálnou štruktúrou. Kniha *„Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky III“* je pokračovaním série publikácií, ktoré mapujú štruktúrne problémy, súvislosti medzi nimi, dôvody pretrvávania týchto problémov aj možnosti ich ovplyvnenia hospodárskou politikou.

Vyhýbali sme sa samoúčelnému analyzovaniu štruktúrnych zmien a preferovali sme ich spájanie s ďalšími ekonomickými fenoménmi. Tak vznikli spojenia ako štruktúrne zmeny, ekonomická úroveň a konvergencia, štruktúrne zmeny a mzdová úroveň alebo štruktúrne zmeny a vonkajšie zdroje ekonomiky. Tieto spojenia sú určujúce pre štruktúru tejto knihy.

Už aj na základe zistení skorších etáp výskumu (ktorých výstupom boli predchádzajúce vydania tejto série publikácií) sa sformovali tri oblasti, ktoré sa odrážajú v tejto publikácii:

- 1. oblasť: Ekonomická úroveň, konvergencia a štruktúrne zmeny.
- 2. oblasť: (Ne-)využívanie vonkajších zdrojov pri podpore štruktúrnych zmien v ekonomike SR
- 3. oblasť: Súvislosti štruktúrnych zmien a vývoja príjmov a zamestnanosti.

Pokúšame sa nájsť princípy, akými nájsené štruktúrne problémy ovplyvňujú ďalšie javy v ekonomike, výkonnosť a parametre sociálno-ekonomického rozvoja. V porovnaní s predchádzajúcimi publikáciami v tejto sérii je tu posilnený dôraz na implikácie pre hospodársku politiku.

Tretí diel našej série publikácií je záverečným dielom v rámci riešenia výskumného projektu „*Štruktúrne zmeny slovenskej ekonomiky – predpoklad prechodu do vyššieho štádia rozvoja*“, rozhodne však nie je záverom nášho výskumného záujmu o štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike. Ved' realizovaním výskumu v tejto spletitej oblasti sa vytvárajú vždy nové výskumné otázky – a práve tým je to zaujímavé.

Karol Morvay
editor a spoluautor

1. EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A ŠTRUKTÚRA EKONOMIKY

V tejto kapitole sa sústreďujeme na vzťah medzi ekonomickou výkonnosťou a štruktúrou ekonomiky. Dívame sa na koreláciu medzi týmito dvoma veličinami a odhadujeme efekty zmeny štruktúry na zmeny vo výkonnosti. Kvantifikujeme taktiež, aká časť zmien v ekonomickej výkonnosti bola vo vybraných vyspelých krajinách od roku 1995 spôsobená zmenami v štruktúre pridanej hodnoty a zamestnanosti.

Vzťah štruktúry a ekonomickej výkonnosti v teórii ekonomického rastu

Základné učebnicové modely ekonomického rastu modelujú ekonomiku ako jednoliaty celok. Kombináciou práce a kapitálu vzniká generický output, ktorý je možné použiť buď na spotrebu alebo investície. Ekonomika sa nevyznačuje žiadnou štruktúrou a rozdiel medzi chudobnou a bohatou krajinou spočíva iba v objeme kapitálu alebo úrovni použitých technológií. Toto zjednodušenie umožňuje veľmi dobre zodpovedať základné otázky z oblasti ekonomického rastu (napr. ako vplyva miera úspor či populačný rast na ekonomickú výkonnosť) avšak pohľad na rozdiely medzi štruktúrou vyspelých a menej rozvinutých krajín naznačuje, že štruktúra ekonomiky skutočne zohráva významnú úlohu (Herrendorf-Rogerson-Valentiny, 2013).

Endogénne modely ekonomického rastu priniesli nový prístup k skúmaniu ekonomického rastu. Ekonomiku prestali chápať ako homogénny celok, namiesto toho tieto modely uvažujú s celým spektrom rôznych odvetví, ktoré produkujú substituovateľné tovary (napr. Romer, 1990 a Jones-Manuelli, 1997). Ako ekonomika rastie, počet odvetví stúpa a ekonomika sa vyznačuje pestrejším sortimentom výroby. Avšak aj napriek tomu, že ekonomika sa vyznačuje istou štruktúrou, výrobné faktory sa medzi odvetvia alokujú v rovnakom pomere a domácnosti taktiež rozdeľujú spotrebu v rovnakom pomere medzi všetky tovary a služby. Odvetví je síce mnoho, ale všetky sú rovnaké.

Istý pokrok prichádza so zapracovaním ľudského kapitálu a vedy a výskumu do týchto modelov (Lucas, 1988, Romer, 1990). Vzdelávanie,

veda a výskum majú špecifické postavenie, keďže množstvo zdrojov venovaných vzdelávaniu, vede a výskumu priamo ovplyvňuje ekonomický rast. Ako však ekonomika rastie, nedochádza k zmenám v spotrebnom koši, čo stále nezodpovedá realite.

Na to, aby bol ekonomický rast sprevádzaný realistickými zmenami v štruktúre výroby a spotreby, bolo do modelov rastu potrebné zakomponovať buď rozdiely v spôsobe, akým output poľnohospodárstva, priemyslu a služieb vstupuje do užitočnosti domácnosti alebo rozdielny spôsob, akým technologický pokrok a akumulácia kapitálu ovplyvňuje rast produktivity v týchto odvetviach. Štruktúrne zmeny sú takto hnané buď zo strany dopytu, alebo zo strany ponuky.

Idea štruktúrnych zmien vyvolaných zo strany dopytu (Kongsamut-Rebelo-Xie, 2001) je, že kým domácnosť musí spotrebovať istý minimálny objem produkcie poľnohospodárstva, u priemyslu a služieb to tak nie je. Okrem toho, poľnohospodárstvo sa líši od ostatných odvetví tým, že jeho output dokáže domácnosti (doslova) nasýtiť.

Myšlienka ponukovo hnaných štruktúrnych zmien (Acemoglu-Guerrieri, 2008) je založená na myšlienke, že rôzne odvetvia sú rôzne kapitálovo náročné. Akumulácia kapitálu má väčší efekt na produktivitu práce v kapitálovo náročných odvetviach a preto ako ekonomika rastie, podiel týchto odvetví na celkovom outpute stúpa.

Je potrebné zdôrazniť, že kým zdroje venované vzdelávaniu, vede a výskume dokážu v týchto modeloch zvýšiť ekonomický rast, rozdelenie zdrojov medzi poľnohospodárstvo, priemysel a služby nijako rast neovplyvňuje. Zmeny v rozdelení kapitálu a pracovníkov medzi tieto odvetvia sú *následkom*, nie zdrojom rastu.

V tejto kapitole na vzorke krajín EÚ, Nórska a Islandu argumentujeme, že štruktúra ekonomiky môže veľmi silne determinovať ekonomickú výkonnosť.

Údaje

V tejto štúdii pracujeme s údajmi počas obdobia 1995 až 2014 pre krajiny EÚ28 okrem Chorvátska a pre Nórsko a Island. Uvažujeme so

štruktúrou ekonomiky tak podľa pridanej hodnoty, ako aj podľa zamestnanosti. V prípade zamestnanosti však naša vzorka Island neobsahuje, keďže pre túto krajinu nebolo možné získať údaje o štruktúre zamestnanosti.

Využívame údaje Eurostatu o štruktúre ekonomiky rozdelenej na 21 odvetví podľa klasifikácie NACE. Týchto 21 odvetví agregujeme do ôsmych skupín:

- (1) Poľnohospodárstvo;
- (2) Priemysel (zahŕňa ťažobný priemysel, priemyselnú výrobu a energetický priemysel);
- (3) Stavebníctvo;
- (4) Obchod;
- (5) Služby (zahŕňa dopravu, ubytovacie a stravovacie služby, informatiku, komunikácie, finančné a poisťovacie služby, činnosti v oblasti nehnuteľností, odborné, vedecké a technické činnosti, administratívne a podporné služby);
- (6) Verejný sektor a zdravotníctvo (vrátane sociálnej pomoci a činnosti extrateritoriálnych organizácií a združení);
- (7) Vzdelávanie;
- (8) Ostatné (zahŕňa umenie, zábavu a rekreáciu, sekciu S klasifikácie NACE „Ostatné činnosti,“ činnosti domácnosti ako zamestnávateľov, produkciu pre vlastnú potrebu).

Údaje o HDP v stálych cenách v parite kúpnej sily pochádzajú z World Penn Tables 8.1, ktoré sú štandardným zdrojom údajov pre potreby skúmania ekonomického rastu. Využité bolo HDP počítané z pohľadu outputu (output-side), ktoré umožňuje lepšie porovnanie produkčných kapacít. World Penn Tables 8.1 poskytujú však iba údaje do roku 2011, údaje pre roky 2012 a 2013 boli získané aplikovaním tempa rastu HDP v týchto rokoch z databázy Eurostatu. Údaje o počte zamestnancov sú získané taktiež kombináciou hodnôt World Penn Tables 8.1 a Eurostatu, keďže ani jedna databáza neobsahuje údaje od roku 1995 až do roku 2013. Údaje o miere úspor sú z databázy Eurostatu.

Ako sa líši štruktúra chudobných a bohatých krajín alebo čo nám vie povedať štruktúra o výkonnosti

Tabuľka 1 poskytuje základný prehľad o rozdieloch v štruktúre ekonomiky medzi krajinami. Krajiny sú rozdelené do trochu skupín podľa úrovne HDP na pracovníka: nad 50 000 USD (v PPP a v stálych cenách roku 2005), medzi 30 000 a 50 000 a pod 30 000. Málo prekvapivým záverom je, že v rozvinutejších krajinách hrá menej významnú rolu poľnohospodárstvo ale taktiež stavebníctvo, a významnejšiu rolu služby a verejný sektor. Zaujímavé je, že rozvinutejšie krajiny zamestnávajú menšiu časť pracovníkov v odvetví vzdelávania.

Tabuľka 1
Rozdiely v štruktúre v závislosti od ekonomickej výkonnosti v roku 2011

HDP na pracovníka (USD 2005, PPP)	nad 50 000 (NO, IR, LU, NL, DK, DE)		50 000 až 30 000 (BE, FR, SE, AT, FI, UK, IT, ES, IS)		pod 30 000 (SK, SI, GR, MT, CY, CZ, PT, ET, LV, LT, PL, HU, RO, BG)	
	PH	ZAM	PH	ZAM	PH	ZAM
Poľnohospodárstvo	1.2 %	2.5 %	2.3 %	3.1 %	3.6 %	9.6 %
Priemysel	21.8 %	12.6 %	18.8 %	14.0 %	21.8 %	19.3 %
Stavebníctvo	4.5 %	6.9 %	6.0 %	7.0 %	6.3 %	7.4 %
Obchod	10.8 %	14.7 %	11.2 %	14.3 %	12.8 %	15.6 %
Služby	39.7 %	31.0 %	38.8 %	29.6 %	35.8 %	23.6 %
Verejný sektor a zdravotníctvo	14.2 %	20.8 %	14.0 %	18.6 %	11.4 %	12.7 %
Vzdelávanie	5.1 %	6.5 %	5.8 %	7.4 %	5.0 %	7.3 %
Ostatné	2.7 %	5.0 %	3.2 %	6.0 %	3.4 %	4.5 %

Prameň: Podľa údajov Eurostatu.

Tieto fakty sú dobre známe. Zaujímavou otázkou však je, aký silný je vzťah štruktúry a výkonnosti.

Aby sme získali lepšiu predstavu o tom, ako koreluje štruktúra ekonomiky s ekonomickou výkonnosťou, odhadnime dva spojené regresné modely. V obidvoch modeloch bude závislou premennou ekonomická výkonnosť meraná ako HDP per capita na jedného pracovníka v jednotlivých krajinách počas obdobia 1995 až 2015.

V prvom modeli budú ako vysvetľujúce premenné využité podiely jednotlivých odvetví okrem poľnohospodárstva na hrubej pridanej hodnote. V druhom modeli sú ako vysvetľujúce premenné použité podiely na zamestnanosti.

Oba modely obsahujú umelé premenné pre jednotlivé časové obdobia. Modely môžeme zapísať ako:

$$\text{Model 1: } \ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \beta_i \sum_{j=2}^8 sva_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

$$\text{Model 2: } \ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \beta_i \sum_{j=2}^8 sem_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

$Y_{i,t}$ – output v krajine i v čase t ; $EMP_{i,t}$ – počet pracovníkov v krajine i v čase t , $\beta_{0,2,\dots,8}$ – koeficienty, $sva_{j,i,t}$ – podiel odvetvia j na pridanej hodnote v krajine i v čase t , $sem_{j,i,t}$ – podiel odvetvia j na zamestnanosti v krajine i v čase t , $\delta_{2,\dots,T}$ – koeficienty zodpovedajúce umelým premenným pre obdobia 2 až T , $D_{\tau,i,t}$ – umelé premenné pre jednotlivé obdobia, $\varepsilon_{i,t}$ – náhodná zložka.

Všimnime si, že modely neobsahujú koeficient β_1 , ktorý by zodpovedal poľnohospodárstvu. To sa v modeloch nenachádza, keďže jeho podiel na pridanej hodnote a zamestnanosti je lineárnou kombináciou ostatných podielov ($sva_1 = 1 - \sum_{i=2}^8 sva_i$ resp. $sem_1 = 1 - \sum_{i=2}^8 sem_i$). Jednotlivé ko-

eficienty β_i možno preto interpretovať ako percentuálny nárast HDP na pracovníka spojený s jednopercenťnou zmenou štruktúry pridanej hodnoty zamestnanosti smerom z poľnohospodárstva do odvetvia i . Rozdiel dvoch koeficientov $\beta_i - \beta_j$ zasa udáva, s akým percentuálnym nárastom HDP na pracovníka je spojená jednopercenťná zmena štruktúry z odvetvia j do odvetvia i .

Tabuľka 2 udáva výsledky odhadu pre Modely 1 a 2 (odhadnuté hodnoty parametrov pre umelé premenné a ich významnosť neuvádzame pre lepšiu prehľadnosť).

Uvedené odhady nám umožňujú sformulovať niekoľko dôležitých záverov:

Korelácia medzi štruktúrou a výkonnosťou je pomerne vysoká. Modely dosahujú koeficienty determinácie 0,743 resp. 0,847 čo zodpovedá korelácii $0,743^{(1/2)}=0,862$ a $0,847^{(1/2)}=0,920$. Aby sme získali bližšiu predstavu

o význame týchto hodnôt uved'me, že HDP na pracovníka sa v našej vzorke štandardne odchyľuje od priemeru o 25 %. Ak by sme mali odhadnúť HDP na pracovníka bez toho, aby sme vedeli o akú krajinu v akom období sa jedná, náš odhad by bol v priemere chybný o 25 %. Informácia o tom o aké obdobie ide, umožní túto chybu znížiť iba o približne 1 %.

Informácie o tom, akým dielom sa na pridanej hodnote alebo zamestnanosti podieľa poľnohospodárstvo chybu zníži na viac než polovicu – na 11 %. Ak poznáme kompletnú štruktúru pridanej hodnoty, chyba klesá na 6 %. Ešte väčšiu informačnú hodnotu má štruktúra zamestnanosti. Ak poznáme tú, chyba klesá na 4 %.

Ďalším dôležitým výsledkom odhadu sú oveľa nižšie hodnoty parametrov v Modeli 2. To je možné interpretovať tak, že vyššie hodnoty HDP na pracovníka sú spojené s oveľa výraznejšími presunmi pracovníkov z poľnohospodárstva do ostatných odvetví, ako s presunmi podielu pridanej hodnoty.

Potvrďuje sa taktiež, že bohatšie krajiny zamestnávajú vo vzdelávaní menej pracovníkov.

T a b u l' k a 2

Výsledky odhadu zložených regresných modelov

	Model 1 (pridaná hodnota)	Model 2 (zamestnanosť)
Počet pozorovaní	509	501
R ²	0,743	0,847
Poľnohospodárstvo	–	–
Priemysel	10.916*** (0.548)	1.015*** (0.258)
Stavebníctvo	11.477*** (0.928)	4.147*** (0.607)
Obchod	5.785*** (0.712)	-0.262 (0.511)
Služby	11.415*** (0.517)	2.991*** (0.206)
Verejný sektor a zdravotníctvo	18.787*** (0.691)	7.301*** (0.277)
Vzdelávanie	3.031*** (1.569)	-3.885*** (0.594)
Ostatné	5.6*** (1.181)	4.675*** (0.572)

***, **, * - významnosť na hladine 1%, 5% a 10%, v zátvorke štandardné chyby parametrov

Prameň: Vlastné výpočty.

Čo hovoria zmeny v štruktúre o zmenách vo výkonnosti

Model 1 a 2 sú síce regresnými modelmi, ale dávajú iba informáciu o *korelácii* medzi štruktúrou a výkonnosťou. Koeficienty nemožno interpretovať nijako kauzálne. Krajina X sa môže vyznačovať neefektívnym vzdelávaním a preto je jednak chudobná a jednak zamestnáva v sektore vzdelávania veľké množstvo pracovníkov. Krajina Y tento problém nemá a preto je oveľa bohatšia a stačí, že vo vzdelávaní pracuje menší počet zamestnancov. *Korelácia medzi podielom vzdelávania na zamestnanosti a výkonnosťou je záporná.* Avšak pre obe krajiny môže platiť, že ak zvýšia počet ľudí v tomto sektore, výkonnosť ekonomiky stúpa.

Modely 1 a 2 neuvažujú s ťažko pozorovateľnými a ešte ťažšie merateľnými veličinami, ako je napríklad úroveň inštitúcií alebo efektivita vzdelávania. Tieto veličiny sa medzi krajinami rôznia. Šťasti je možné tento problém vyriešiť vykonaním panelovej regresie, ktorá ako vysvetľujúce premenné využíva okrem štruktúry ekonomiky aj fixný efekt, ktorý sa medzi krajinami rôzni.

Odhadnime preto ďalšie dva nasledujúce modely:

$$\text{Model 3: } \ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \beta_i \sum_{j=2}^8 sva_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + v_i + \varepsilon_{i,t}$$

$$\text{Model 4: } \ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \beta_i \sum_{j=2}^8 sem_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + v_i + \varepsilon_{i,t}$$

v_i – *fixný efekt pre krajinu i*

Tabuľka 3 prináša výsledky odhadu. Pre prehľadnosť opäť neuvádzame umelé premenné pre jednotlivé časové obdobia.

Ako dôležité sú fixné efekty je možné vyčítať z toho, ako významne sa zmenili hodnoty parametrov oproti Modelu 1 a 2. Hodnoty parametrov v Modeli 3 a 4 sú zároveň oveľa podobnejšie.

Všimnime si, že koeficient pre odvetvie vzdelávania v Modeli 4 je najvyšší zo všetkých a jasne naznačuje, že ekonomický rast sa spája s rastom zamestnanosti v tomto odvetví.

T a b u l' k a 3
Výsledky odhadu panelových regresíí

	Model 3 (pridaná hodnota)	Model 4 (zamestnanosť)
Počet pozorovaní	509	501
Počet období	19	19
Počet krajín	29	28 (bez Islandu)
R ² (within)	0.819	0,845
Poľnohospodárstvo	–	–
Priemysel	5.291*** (0.389)	2.513*** (0.359)
Stavebníctvo	4.992*** (0.398)	2.955*** (0.387)
Obchod	4.334*** (0.495)	4.937*** (0.439)
Služby	4.245*** (0.385)	1.507*** (0.379)
Verejný sektor a zdravotníctvo	2.167*** (0.707)	3.154*** (0.508)
Vzdelávanie	3.759*** (1.279)	5.448*** (0.858)
Ostatné	4.447*** (0.66)	-1.176 (0.795)

***, **, * - významnosť na hladine 1%, 5% a 10%, v zátvorke štandardné chyby parametrov

Prameň: Vlastné výpočty.

Ako sa prejavujú zmeny v štruktúre v zmenách vo výkonnosti

Modely 3 a 4 však stále trpia dvoma dôležitými nedostatkami: Dívajú sa na *vzťah súčasnej štruktúry a súčasnej výkonnosti*. Predpokladajme však, že v roku 2000 v ekonomike dôjde k priaznivej štruktúrnej zmene. Je málo pravdepodobné, že priaznivé efekty na výkonnosť sa prejaví práve v tomto roku a iba v tomto roku. Oveľa rozumnejšie je predpokladať, že ekonomika potrebuje istý čas na to, aby sa štruktúrne zmeny naplno odzrkadlili vo výkonnosti. Tento problém je možné vyriešiť rôznymi spôsobmi, jedným je kontrolovať pre oneskorené HDP.

Sú však štruktúrne zmeny následkom ekonomického rastu alebo jeho zdrojom? Nie je to tak, že zdrojom rastu je napríklad akumulácia kapitálu, ktorá sa rôzne prejavuje v rôzne kapitálovo náročných odvetviach? Na túto otázku stále Modely 3 a 4 nedávajú odpoveď. Tento problém je možné čiastočne vyriešiť tak, že budeme kontrolovať pre premenné, ktoré sa tradične využívajú v tzv. rastových regresiach, t.j. pre mieru úspor, populačný rast a ľudský kapitál.

Ako ukazovateľ ľudského kapitálu sme využili index z databázy World Penn Tables 8.1, avšak ľudský kapitál sa vo všetkých našich modeloch javil ako nevýznamný. To neznamená, že ľudský kapitál je pre ekonomický rast nepodstatný, našim názorom je, že indexy z World Penn Tables neodzrkadľujú rozdiely v ľudskom kapitáli v rámci krajín EÚ, Nórska a Islandu dostatočne. Podľa týchto údajov mala v roku 2011 napr. Veľká Británia druhú najnižšiu úroveň ľudského kapitálu (po Portugalsku), tretie najvyššie hodnoty dosahuje Česká Republika, Slovensko sa nachádza pred Holandskom, Belgickom, Francúzskom a podobne.

Okrem toho, otázka ľudského kapitálu je v našich modeloch čiastočne ošetrovaná tým, že do modelu vstupuje podiel vzdelávania na pridanej hodnote resp. zamestnanosti.

Abstrahujúc od ľudského kapitálu naformulujeme dva nasledovné modely:

Model 5:

$$\ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \alpha_1 \ln \frac{Y_{i-1,t}}{EMP_{i-1,t}} + \alpha_2 s_{i,t} + \alpha_3 n_{i,t} + \beta_i \sum_{j=2}^8 sva_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + v_i + \varepsilon_{i,t}$$

Model 6:

$$\ln \frac{Y_{i,t}}{EMP_{i,t}} = \beta_0 + \alpha_1 \ln \frac{Y_{i-1,t}}{EMP_{i-1,t}} + \alpha_2 s_{i,t} + \alpha_2 n_{i,t} + \beta_i \sum_{j=2}^8 sem_{j,i,t} + \sum_{\tau=2}^T \delta_{\tau} D_{\tau,i,t} + v_i + \varepsilon_{i,t}$$

$\alpha_{1,2,3}$ – parametre, $s_{i,t}$ – priemerná miera úspor v krajine i počas posledných piatich rokov (t.j. od obdobia $t-4$ do obdobia t), $n_{i,t}$ – priemerné tempo rastu pracovníkov v krajine i počas posledných piatich rokov (t.j. od obdobia $t-4$ do obdobia t).

Tieto modely obsahujú fixný efekt, kontrolujú pre minulý objem HDP na pracovníka, uvažujú s priemernou mierou úspor za posledných päť rokov a priemerným tempom rastu počtu pracovníkov. Jedná sa teda o typickú rastovú regresiu (*growth regression*). Nasledujúca tabuľka udáva výsledky odhadov (odhady pre časové umelé premenné neuvádzame).

Prvý stĺpec uvádza okamžité efekty, t.j. nárast HDP na pracovníka v čase t spojený so zmenou štruktúry taktiež v čase t (alebo zmenou miery úspor či tempa rastu pracovníkov). Tieto zmeny sa však prejavujú aj neskôr a nasledujúci stĺpec uvádza kumulatívne efekty. Tie je možné vypočítať nasledovne:

$$\text{kumulatívny efekt} = \frac{\text{okamžitý efekt}}{1 - \alpha_1}$$

Aj v prípade zamestnanosti, aj v prípade pridanej hodnoty tvorí okamžitý efekt iba niečo viac než 20% celkového kumulatívneho efektu.

Najvýznamnejším sektorom pre ekonomickú výkonnosť je jednoznačne vzdelávanie a to tak podľa štruktúry pridanej hodnoty ako aj zamestnanosti. Presun jedného percenta pracovníkov z poľnohospodárstva do vzdelávania je z dlhodobého hľadiska spojený s nárastom HDP o 6 percent.

T a b u ľ k a 4

Výsledky odhadu panelových rastových regresii

	Model 5 (pridaná hodnota)		Model 6 (zamestnanosť)	
Počet pozorovaní	389		389	
Počet období	14		14	
Počet krajín	29		28 (bez Islandu)	
R ² (within)	0,930		0.936	
HDP v predchádzajúcom období	0.769*** (0.026)		0.781*** (0.027)	
	Okamžitý efekt	Kumulatívny efekt	Okamžitý efekt	Kumulatívny efekt
Miera úspor za posledných 5 rokov	0.054 (0.069)	0.249	-0.054 (0.061)	-0.246
Tempo rastu pracovníkov za posledných 5 rokov	-0.225*** (0.044)	-1.026	-0.121*** (0.041)	-0.551
Poľnohospodárstvo	-	-	-	-
Priemysel	1.388*** (0.294)	6.335	0.496** (0.238)	2.263
Stavebníctvo	1.471*** (0.319)	6.714	0.840*** (0.291)	3.833
Obchod	0.841** (0.35)	3.837	1.269*** (0.336)	5.790
Služby	0.703*** (0.272)	3.210	0.752*** (0.252)	3.431
Verejný sektor a zdravotníctvo	-0.156 (0.448)	-0.711	0.321 (0.358)	1.464
Vzdelávanie	1.665** (0.742)	7.598	1.33*** (0.547)	6.070
Ostatné	1.521*** (0.386)	6.942	-0.318 (0.524)	-1.449

***, **, * - významnosť na hladine 1 %, 5 % a 10 %, v zátvorke štandardné chyby parametrov.

Prameň: Vlastné výpočty.

Aké štruktúrne zmeny sú najpriaznivejšie pre ekonomickú výkonnosť

Aby sme mohli informácie v Tabuľke 4 lepšie interpretovať, vypočítajme, aký kumulatívny efekt má zmena štruktúry pre každú dvojicu sektorov. Tabuľka 5 uvádza, ako sa na ekonomickej výkonnosti prejavuje

jednopercentná zmena štruktúry hrubej pridanej hodnoty (horný riadok) resp. zamestnanosti (spodný riadok), ak dôjde k presunu z odvetvia v stĺpci do odvetvia v riadku. Nie všetky zmeny sú však štatistický významné. Tabuľka 5 nás napríklad informuje, že jednopercentný presun podielu pridanej hodnoty z poľnohospodárstva do priemyslu sa spája s nárastom HDP na pracovníka o 1,4 %, pričom presun z poľnohospodárstva do stavebníctva o 1,5 %. Presun medzi priemyslom a stavebníctvom by mal byť potom spojený s nárastom 0,1 %, avšak je možné overiť, že táto hodnota nie je štatistický významná. Tabuľka 5 preto uvádza iba tie zmeny štruktúry, ktoré majú štatisticky významný efekt na výkonnosť minimálne na hladine 10 %.

T a b u ľ k a 5

Kumulatívne efekty jednopercentnej zmeny štruktúry hrubej pridanej hodnoty (horný riadok) a zamestnanosti (spodný riadok), ak dôjde k presunu z odvetvia v stĺpci do odvetvia v riadku

	Poľn.	Priem.	Stav.	Obch.	Služ.	Ver.	Vzdel.	Ost.
Poľnohospodárstvo		-6.335 -2.263	-6.714 -3.833	-3.837 -5.790	-3.210 -3.431		-7.598 -6.070	-6.942
Priemysel	6.335 2.263			2.498 -3.527	3.125	7.046		
Stavebníctvo	6.714 3.833			2.877	3.504	7.425		5.282
Obchod	3.837 5.790	-2.498 3.527	-2.877			4.548 4.326		-3.105 7.239
Služby	3.210 3.431	-3.125	-3.504			3.921		-3.732
Verejný sektor a zdravotníctvo		-7.046	-7.425	-4.548 -4.326	-3.921		-8.309	-7.653
Vzdelávanie	7.598 6.070					8.309		7.519
Ostatné	6.942		-5.282	3.105 -7.239	3.732	7.653	-7.519	

Prameň: Vlastné výpočty.

Neberúc do úvahy malé odvetvie „Ostatné“ môžeme z tabuľky vyčítať niekoľko záverov:

- (1) Jednoznačne najmenej podporujú ekonomickú výkonnosť odvetvie poľnohospodárstva a verejný sektor. Presuny štruktúry do týchto odvetví sú takmer vždy spojené s poklesom výkonnosti.
- (2) K rastu výkonnosti väčšinou vedú presuny do priemyslu a stavebníctva a to dokonca aj z odvetvia služieb.
- (3) Pre ekonomickú výkonnosť najpriaznivejšou štruktúrnou zmenou je presun z poľnohospodárstva a verejného sektora do vzdelávania.

Nepriaznivý vplyv „zdravotníctva“ v Tabuľke 5 na ekonomickú výkonnosť sa môže zdať ako prekvapivý. Tento výsledok je sčasti spojený spojením zdravotníctva zvyšku verejného sektora do jedného celku. Preto sme vykonali podobnú analýzu, ale so zdravotníctvom a verejný sektor sme pracovali ako s dvomi rozdielnymi odvetviami. Zdravotníctvo sa už javilo v o niečom pozitívnejšom svetle a jeho efekty na output boli podobné ako u služieb a obchodu.

Ako veľmi prispeli štruktúrne zmeny k rastu výkonnosti

Modely 5 a 6 nám umožňujú taktiež odhadnúť, ako zmeny v štruktúre jednotlivých krajín prispeli k ekonomickému rastu. Pri výpočte budeme postupovať nasledovne: Počínajúc prvým rokom skúmaného obdobia (väčšinou rok 1995, pri niektorých krajinách ide o iný rok) vykonáme pomocou Modelov 5 a 6 simuláciu HDP do roku 2013, kedy naša vzorka končí, pričom budeme predpokladať, že prebiehajúce štruktúrne zmeny zodpovedajú realite. Následne vykonáme ďalšiu simuláciu, ale budeme predpokladať, že štruktúra ekonomiky by sa od začiatku skúmaného obdobia nezmenila. Porovnanie výsledného HDP v roku 2013, ktoré tieto dve simulácie vyprodukujú, nám dáva odhad o efekte štruktúrnych zmien na zamestnanosť.

Je však rozumné predpokladať, že efekty nedávnych štruktúrnych zmien sa ešte nestihli naplno prejaviť a preto potiahneme prvú simuláciu až do roku 2030. Porovnanie simulovaného HDP v roku 2013 a 2030 zasa poskytne predpokladaný efekt štruktúrnych zmien, ktorý sa prejaví až v budúcnosti. Tabuľka 6 poskytuje výsledky našich výpočtov.

Tabuľka 6

Prejavené a v budúcnosti očakávané efekty na výkonnosť prebehnutých štruktúrnych zmien na ekonomickú výkonnosť v percentách HDP

Krajina	Pridaná hodnota			Zamestnanosť		
	Obdobie	Už preja- vené efekty	Efekty očakávané do roku 2030	Obdobie	Už preja- vené efek- ty	Efekty očakávané do roku 2030
Belgicko	od 2000	-16.4	-5.5	od 2000	-23.2	-4.6
Bulharsko		27.8	-6.4		14.7	-2.5
Česká rep.		-1.0	-1.6		3.7	-0.3
Dánsko		1.2	-2.1		-5.3	-1.2
Nemecko		-8.7	0.1		-15.1	-1.0
Estónsko	od 2000	2.2	-1.6	od 2000	3.1	-6.9
Írsko		0.2	-10.7		-21.3	-11.7
Grécko	od 2000	-9.6	-5.8	od 1998	14.3	-9.9
Španielsko		-11.2	-8.2		-6.4	-9.8
Francúzsko		-11.4	-3.2		-6.7	-2.9
Taliansko		-17.0	-4.5		-1.8	-2.3
Cyprus		-10.7	-11.2		5.8	-4.8
Lotyšsko		1.6	0.5		21.7	2.7
Litva		-3.0	-0.1		32.0	1.0
Luxembursko		-16.0	-6.1		-15.9	-6.0
Maďarsko		6.3	-3.6		3.3	-10.1
Malta		-7.2	-5.8		-14.8	-4.8
Holandsko	od 2005	-13.3	-5.7	od 2000	-17.0	-4.4
Rakúsko		-5.8	-2.8		-6.5	-0.2
Poľsko		6.3	0.0		30.4	4.0
Portugalsko		-10.0	-4.6		-13.5	-7.9
Rumunsko		41.8	-2.9		34.0	-6.3
Slovinsko		-4.2	-2.0		-6.6	-4.2
Slovensko		8.1	-4.9		4.1	-2.7
Fínsko		-6.4	-10.1		5.6	-2.9
Švédsko		-4.7	-6.0		7.1	-1.3
Veľká Británia		-18.9	-1.4		-15.6	-2.7
Island	od 1997	-6.7	-3.0			
Nórsko		27.6	-4.7		4.7	-0.3

Prameň: Vlastné výpočty.

Za zmienku stojí najmä fakt, že z d'aleka nie všetky krajiny zaznamenali také zmeny štruktúry, ktoré na rast ekonomiky vplývajú podľa našich výpočtov pozitívne. Tie prípady, kde zmeny štruktúry prispeli k výkonnosti aspoň dvoma percentami sme v tabuľke vyznačili. Tu treba spomenúť najmä krajiny ako Bulharsko, Rumunsko, Poľsko, pobaltské krajiny a krajiny V4, ktoré výrazne najmä znížili podiel poľnohospodárstva. Medzi

skúmanými krajinami nemožno okrem Bulharska ale identifikovať žiadnu, kde by klesal podiel verejnej správy, ani takú, kde by stúpala podiel vzdelávania.

Je taktiež potrebné povedať, že väčšina priaznivých štrukturálnych zmien prebehla už v minulosti a preto okrem Lotyšska a Poľska naše výpočty neidentifikujú žiadnu krajinu, kde by sme v budúcnosti očakávali ďalšie doznievanie pozitívnych zmien. Skôr naopak, štrukturálne zmeny vyvolané počas krízy sa budú na outpute prejavovať negatívne.

Záver

V tejto štúdii na vzorke krajín EÚ, Nórska a Islandu argumentujeme v prospech to, že štruktúra ekonomiky môže veľmi silne determinovať jej ekonomickú výkonnosť. Najvýznamnejším sektorom pre ekonomickú výkonnosť je vzdelávanie, a to tak podľa štruktúry pridanej hodnoty ako aj zamestnanosti. Medzi odvetvia, ktoré najmenej podporujú ekonomickú výkonnosť patrí odvetvie poľnohospodárstva a verejný sektor. Presuny štruktúry do týchto odvetví sú takmer vždy spojené s poklesom výkonnosti. Naopak, k rastu výkonnosti väčšinou vedú presuny do priemyslu a stavebníctva a to dokonca aj z odvetvia služieb. Pre ekonomickú výkonnosť je najpriaznivejšou štrukturálnou zmenou presun z poľnohospodárstva a verejného sektora do vzdelávania.

Literatúra

ACEMOGLU, D. – GUERRIERI V. (2008): Capital Deepening and Non-Balanced Economic Growth. In *Journal of Political Economy*, roč. 116, s. 467–498.

HERRENDORF, B. – ROGERSON, R. – VALENTINYI, Á. (2013): Growth and Structural Transformation. NBER Working Paper 18996, NBER, Cambridge.

JONES, L. E. – MANUELLI R, E. (1997): The sources of growth. In *Journal of Economic Dynamics and Control*, roč. 21, č. 1 (Január), s. 75-114.

KONGSAMUT, P. – REBELO S. – XIE, S. (2001): Beyond Balanced Growth. In *Review of Economic Studies*, roč. 4, s. 869–882.

LUCAS, R. E., Jr. (1988): On the Mechanics of Economic Development. In Journal of Monetary Economics, roč. 22, č. 1 (Júl), s. 3-42.

MANKIW, N. G., D. ROMER, et al. (1992): A Contribution to the Empirics of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics 107(2): 407-437.

ROMER, P. (1990): Endogenous Technological Change. In Journal of Political Economy, roč. 98 (Október, 2. časť): s. 71-102.

2. ŠTRUKTÚRNE ZMENY, PRODUKTIVITA PRÁCE A PRIEBEH REÁLNEJ KONVERGENCIE

Poznámka na úvod

Vďaka výsledkom vysokého tempa svojho hospodárskeho rozvoja sa v prvej dekáde nového storočia Slovensko zaradilo do spodného pásma skupiny krajín s vysokorozvinutou ekonomikou. V približovaní k úrovni krajín so špičkovou ekonomikou by, prirodzene, Slovensko malo pokračovať. Skúsenosti krajín, ktoré sa o to s väčším či menším úspechom pokúšali však upozorňujú, že je to úloha vyžadujúca paradigmatickú zmeny rozvojovej stratégie. Navyše, na začiatku novej vývojovej etapy je slovenské hospodárstvo konfrontované so svetovou hospodárskou krízou, resp. so situáciou, v ktorej sa často striedajú oživenia s poklesmi konjunktúry. Z pohľadu Slovenska i krajín v rovnakom položení kríza vyústila do krízy procesu ich reálnej konvergenencie.

Riešenie úlohy, súčasťou ktorej je táto štúdia, má ambíciu prispieť k hľadaniu východísk z dvojakého (paradigmatického i krízového) zovretia rozvoja slovenskej ekonomiky. Vychádza z uznávanej tézy, že rozvoj hospodárstva spojený s dobiehaním vyspelejších vzorov nie je jednoduchým kvantitatívnym zväčšovaním, ale procesom naplneným kvalitatívnymi štruktúrnymi zmenami. Preto sa v štúdii skúmajú štruktúrne zmeny, ktoré sa udiali v predchádzajúcej etape, rozsah a príčiny ich znefunkčnenia v súčasnom období. Na tomto základe sa hľadajú štruktúry a štruktúrne pohyby, ktoré by mohli konvergenčný proces reštartovať.

Štúdia si všíma teoreticko-modelové riešenie konvergenčnej úlohy jestvujúce v podobe Balassa-Samuelsonovej teóremy. Pri všetkej zdanlivej jednoduchosti je BS teorema model zahrňujúci interakcie viacerých ponukových i dopytových štruktúr ekonomiky v národnom i medzinárodnom rozmere. V štúdii sa časť týchto väzieb overuje vo výpočte tvorby Balassa-Samuelsonovho efektu vo vybraných stredoeurópskych krajinách. Dochádza sa k zisteniu, že napriek platnosti hlavných myšlienok BS teóremy si aktívny prístup k riešeniu konvergenčnej úlohy vyžaduje

prekročiť jej rámec. Naznačuje oblasť jej riešenia v súvislostiach odvetvovej, dôchodkovej a hospodársko-politickej štruktúry ekonomiky.

Doterajší priebeh konvergenčného procesu v stredoeurópskych krajinách EÚ

V centre pozornosti národohospodárov žijúcich v stredoeurópskom priestore sa už približne poldruha storočia nachádza jeho zaostávanie za ekonomicky vyspelou časťou sveta, resp. nazerané z opačnej strany, jej dobiehanie (konvergencia). O výsledkoch konvergenčného procesu stredoeurópskych ekonomík v ostatných dvoch dekádach informujú údaje tabuľky 1.

T a b u ľ k a 1

Pomer HDP/obyv. v stredoeurópskych krajinách EÚ T5¹ k HDP/obyv. v EÚ15²

		1995	2003	2008	2009	2018	2014
Česká republika	EUR (A)	23,5	33,4	51,2	49,7	48,5	46,5
	PKS (B)	65,8	67,8	73,4	75,2	75,6	76,4
	A : B ³	0,36	0,49	0,70	0,66	0,64	0,61
Maďarsko	EUR (A)	18,2	28,6	35,4	32,7	33,0	33,4
	PKS (B)	43,4	54,0	56,4	58,2	60,8	62,6
	A : B ³	0,42	0,53	0,63	0,56	0,54	0,53
Poľsko	EUR (A)	15,2	19,5	31,7	29,0	33,4	33,9
	PKS (B)	36,5	41,7	49,1	53,6	61,8	63,4
	A : B ³	0,42	0,47	0,65	0,54	0,54	0,53
Slovinsko	EUR (A)	43,7	51,0	62,3	62,3	56,9	57,0
	PKS (B)	63,2	72,4	80,5	76,9	75,0	76,4
	A : B ³	0,69	0,70	0,77	0,81	0,76	0,75
Slovensko	EUR (A)	15,2	21,7	40,3	41,4	44,1	43,8
	PKS (B)	40,4	48,1	64,4	64,5	69,0	70,0
	A : B ³	0,38	0,45	0,63	0,64	0,64	0,63

¹Päť porovnávaných členských krajín EÚ, ktoré prešli transformáciou z centrálne plánovanej na trhovú ekonomiku.

²Podľa Statistical Annex of European Economy, Spring 2015.

³Pomer medzi množstvom statkov, ktoré možno získať za jednotku národnej meny v danej krajine a množstvom statkov, ktoré za ňu možno získať v zahraničí (EÚ15). V krajinách používajúcich euro je to pomer medzi kúpnu silou eura v národnej ekonomike a v EÚ 15. Je to reálny výmenný kurz, ktorý možno nazvať aj indexom parity kúpnej sily (I_{pks}). Zmenu hodnôt I_{pks} možno interpretovať ako postup cenovej konvergenencie.

Podľa tabuľky 1 v rokoch 1995–2014 prebiehala vo všetkých porovnávaných krajinách reálna konvergencia ich ekonomík k úrovni EÚ 15

s nerovnakými, no zreteľnými výsledkami. Tempo reálnej konvergenencie malo v každej kolísavý priebeh, na ktorý zaostrujú pohľad údaje tabuľky 2.

V každej z troch etáp, na ktoré je v tabuľke 2 rozdelené zisťované obdobie, boli priemerné ročné hodnoty zmien HDP/obyv. (v EUR i v PKS) aj zmien I_{pks} iné.

V prvej etape (v rokoch 1996-2003), počas ktorej krajiny EÚ15 prechádzali zakončováním transformácie a posttransformačnou stabilizáciou, bolo tempo ich reálnej konvergenencie mierne. V ďalšej etape ohraničenej vstupom týchto krajín do EÚ a nástupom krízy (počas rokov 2004–2008) sa ich približovanie k priemernej úrovni EÚ15 značne zrýchlilo. V tretej etape vyplnenej hospodárskou krízou a niekoľkými vlnami recesie (v rokoch 2009–2014) sa však konvergenčný proces v EÚT5 dostal do závozu. HDP/obyv. v PKS sa síce aj v tejto etape (s výnimkou Slovinska) zväčšil, no v dôsledku horších výsledkov rastu HDP/obyv. v EUR hodnoty cenovej konvergenencie v EÚ T5 nadobudli mínusové znamienka.

T a b u ľ k a 2

Priemerné ročné zmeny HPD/obyv. a priemerné ročné zmeny Indexu PKS (reálneho menového kurzu) v krajinách EÚ T5 počas rokov 1995–2014¹

		1996-2003	2004-2008	2009-2014	1996-2014
Česká republika	A	1,2	3,6	-0,8	1,2
	B	0,3	1,1	0,5	0,6
	C	1,6	4,2	-1,5	1,3
Maďarsko	A	1,3	1,4	-0,3	0,8
	B	1,3	0,5	1,0	1,0
	C	1,4	2,0	-1,7	0,6
Poľsko	A	0,5	2,4	0,4	1,0
	B	0,7	1,5	2,4	1,4
	C	0,6	3,6	-2,0	0,6
Slovinsko	A	0,9	2,3	-0,9	0,7
	B	1,2	1,6	-0,7	0,7
	C	0,1	1,4	-0,3	0,3
Slovensko	A	0,8	3,7	0,6	1,5
	B	1,0	3,3	0,9	1,6
	C	0,9	3,6	0,0	1,3

¹Výpočet podľa údajov tabuľky 1.

A = Priemerné ročné zmeny HDP/obyv. v EUR v percentuálnych bodoch.

B = Priemerné ročné zmeny HDP/obyv. v PKS v percentuálnych bodoch.

C = priemerné ročné zmeny $I_{pks} \times 100$ v percentuálnych bodoch.

Informácie obsiahnuté v tabuľkách 1 a 2 možno zhrnúť do záveru, že v dôsledku dosiaľ celkom neprekonanej hospodárskej krízy v krajinách EÚ T5 nastala a zotrváva kríza procesu reálnej konvergenencie. Nielen pri zakonzervovaní, ale tiež pri iba malom zrýchlení tempa hospodárskeho rastu krajín EÚ T5 by sa uvažovaná výkonnostná medzera uzavrela až v posledných dekádach 21. storočia.¹

Balassa-Samuelsonova teoréma ako model riešenia konvergenčnej úlohy

Hľadanie cesty, po ktorej by sa mohla pomknúť vpred reálna konvergenca krajín EÚ T5 k úrovni vyspelých európskych i neeurópskych ekonomík nemôže obísť koncept riešenia uvažovanej úlohy známy ako Balassa-Samuelsonova teoréma alebo Balassa-Samuelsonov model, či efekt (BS teoréma, BS model, BS efekt). Pôvodnou funkciou BS teorémy je vysvetliť, prečo sú v niektorých (bohatých) krajinách mzdy vyššie a v iných (chudobných) mzdy nižšie. Prvoplánovo je to hypotéza na objasnenie medzinárodných rozdielov v úrovniach miezd. Odlišná veľkosť národných miezd sa v nej však posudzuje v súvislosti s rozsahom bohatstva v jednotlivých krajinách a teda aj výkonnosťou ich ekonomík. Z tohto dôvodu ju možno považovať za model s ďalším a dokonca dvojakým použitím. Na jednej strane zisťuje dôsledky nerovnakej úrovne hospodárskeho rozvoja prejavujúce sa v rozsahu miezd i v ďalších so mzdami spätých makroekonomických agregátoch. Na druhej strane stanovuje podmienky (faktory) odstraňovania jestvujúcich rozdielov. Vzhľadom na predmet tejto state, ktorým je reálna-konvergenca, venuje sa v nej pozornosť prejavom BS efektu vo výkonnosti ekonomík s vedomím ich odvedenosti od prvej existencie BS efektu v pohybe medzinárodných mzdových rozdielov BS teorémy je hypotéza zložená z niekoľkých predpokladov. *Prvým* je predstava o rozdelení ekonomiky na segment obchodovateľných tovarov (SOT) a segment neobchodovateľných tovarov

¹ Nepriaznivé konvergenčné vyhliadky stredoeurópskych krajín vyvolávajú nezaujem tejto štúdie o meranie výsledkov konvergenencie. Akýkoľvek postup zvolený na ich kvantifikáciu privedie k rovnako tristným zisteniam o ich perspektívach.

(SNT). V pôvodnej podobe BS teórey sa SOT stotožňuje so segmentom výrobkov, SNT so segmentom služieb (SŠ). V SOT produkujúcom pre konkurenčný svetový trh je podľa BS teórey relatívna produktivita práce² vyššia než v SNT. Podľa *druhého predpokladu* nižšej úrovni relatívnej produktivity odpovedá v SNT nižšia úroveň miezd jeho pracovníkov i nižšia úroveň cien jeho produktov. *Tretí predpoklad* BS teórey očakáva, že pri rýchlejšom raste produktivity v SOT než v SNT rastú v ekonomike s pružným pracovným trhom mzdy aj ceny v SNT rýchlejšie než v SOT, teda rýchlejšie než by to dovoľoval rast produktivity v samom SNT. Rast cien, ktorý v SNT nie je založený na raste produktivity vedie k inflácii nazývanej duálnou infláciou. S ňou spojený cenový a mzdový efekt sa nazýva BS efektom. Práve BS efekt má približovať mzdy a ceny chudobných k úrovni bohatých krajín. Súčasťou BS modelu je napokon predpoklad, že rýchly rast produktivity v SOT zabezpečí rast vývozu a aktívne saldo bilancie zahraničného obchodu, ktoré ochráni pred devalváciou nominálneho kurzu a vyprchaním BS efektu.

Overovanie funkčnosti BS modelu, spojené obvyklé s empirickým testovaním súladu jeho predpokladov so skutočným hospodárskym vývojom, má dosť dlhú históriu. Už v polovici 90. rokov minulého storočia bol publikovaný zhrnujúci článok (Rogoff, K., 1996) venovaný primárne výsledkom skúmania reálneho výmenného kurzu a nepriamo aj súvislostiam BS modelu. Nová vlna záujmu o BS model je spojená s transformáciou centrálne plánovaných na trhové ekonomiky a s ambíciou transformujúcich sa chudobných krajín dosiahnuť úroveň vyspelých bohatých krajín. Väčšina empirických analýz BS modelu potvrdila jeho funkčnosť. Niektoré z nich však poukazujú aj na faktory, ktoré obmedzujú, alebo komplikujú vytváranie BS efektu, resp. pôsobia ako premenné doplňujúce mechanizmus vzniku BS efektu a zhodnocovania reálneho výmenného kurzu. Výber z názorov zaoberajúcich sa s BS modelom je v chronologickom poradí ich vyslovenia uvedený v rámčeku 1.

² Relatívna produktivita práce sa chápe ako relácia medzi produktivitou dosiahnutou v časti ekonomiky (v jej segmente, sektore, odvetví) a priemernou produktivitou v národnom hospodárstve. Produktivita časti ekonomiky sa zisťuje ako pomer jej podielu na celkovej pridanej hodnote k jej podielu na celkovej zamestnanosti. Ukazovateľ charakterizujúci úroveň relatívnej produktivity možno nazvať koeficientom relatívnej produktivity.

Rámček 1

/1/ Čihák, M., Holub, T., 2001: Rozlíšenie medzi obchodovateľnými a neobchodovateľnými tovarmi je v praxi veľmi obtiažne. Finálna cena každého výrobku obsahuje okrem obchodovateľných surovín aj rad služieb.

/2/ Holub, T., Čihák, M., 2003: Výsledky fungovania BS modelu sú v oblasti cenovej konvergenzie ovplyvnené aj hospodárskou politikou a najmä reguláciou hospodárskej súťaže a zdaňovaním. Prezentuje sa model integrujúci BS model reálnej rovnováhy výmenného kurzu s modelom akumulácie kapitálu berúcim do úvahy dopytovú stránku ekonomiky.

/3/ Égert, B., Drine, I., Lomatzsch, K., Rault, Ch., 2003: Pôsobenie BS modelu v cenovej konvergencii obmedzujú regulované ceny energií a dopravných výkonov. Na cenové vyjadrenie neobchodovateľných tovarov sa používajú ceny spotrebných tovarov, preto sa za prekážku vytvárania BS efektu považuje vysoký podiel potravín v spotrebnom koši. Reálne zhodnotenie výmenného kurzu (cenová konvergencia) sa dosahuje len v obmedzenej miere v dôsledku BS efektu. Vysvetľuje ho najmä zmena v štruktúre exportu v prospech technologicky vyspelejších produktov.

/4/ Benčík, M., Hajnovič, F., Strachotová, A., Šuster, M., Tözsér, T., Zeman, J., 2005. Poukazuje sa na investičný dopyt ako na ďalší faktor rastu cien neobchodovateľných tovarov a na kladnú väzbu medzi podielom vládnej (verejnej) spotreby na HDP a reálnym výmenným kurzom. Duálnu infláciu ovplyvňuje aj vonkajšie cenové tlaky (nízke ceny tovarov dozváňaných z rozvojových krajín).

/5/ Funda, J., Lukinič, G., Ljubaj, J., 2007 Nízka signifikantnosť BS modelu (v Chorvátsku) sa vysvetľuje rigiditou trhu práce a vysokou mierou nezamestnanosti.

/6/ Alho, K., Kaitila, V., Widgren, M., 2008: Rýchlosť reálnej konvergenzie a v jej rámci aj zhodnocovanie reálneho výmenného kurzu závisí v rozhodujúcej miere od rýchlosti akumulácie kapitálu danej predovšetkým rozsahom prílevu priamych zahraničných investícií (premiestnením produkcie a pracovných miest z pôvodných do nových členských krajín EÚ).

/7/ Cardi, O., Restout, R., 2012: Analýza vývoja cien obchodovateľných a neobchodovateľných tovarov v 14 krajinách OECD v rokoch 1970-2007 zisťuje, že na vývoj cien vplýva vo väčšej miere produktivný diferenciál, kým vývoj miezd je viac závislý od mobility práce a rozdelenia preferencií medzi spotrebu a skracovanie pracovnej doby. Poukazuje sa aj na vplyv akumulácie kapitálu.

/8/ Bardo, M., Choudri, E., Fario, G., MacDonald, R., 2014: Navrhne sa modernizácia BS modelu inkorporáciou mechanizmu terms of trade vzhľadom na to, že zmeny obchodných nákladov môžu časom meniť vplyv produktivity na reálny výmenný kurz.

Vytváranie Balassa-Samuelsonovho efektu v krajinách EÚ T5

Nerovnaké výsledky početných pokusov o overenie platnosti, resp. o zistenie sily pôsobenia BS modelu, ale tiež ich časové umiestnenie do predkrízového obdobia odôvodňuje vlastné zistenie výsledkov jeho fungovania. K rozdielnym výsledkom kvantifikácie BS efektu vedie veľmi všeobecné určenie parametrov a predpokladov BS modelu v tom zmysle, že

ich možno naplniť rôznymi veličinami. Spomenuté už bolo, že rôznym spôsobom možno uplatniť prvý predpoklad zameraný na rozdelenie ekonomiky na segmenty obchodovateľných a neobchodovateľných tovarov. Podobne si treba vybrať typ cien, s ktorými sa uvažuje v ďalších predpokladoch. Viaceré možnosti sa ponúkajú aj pri výpočte produktivity na zadefinovanie výkonnosti i množstva vynaloženej práce. Napokon aj sám BS efekt sa môže zisťovať ako zmena miezd, zmena rôznym spôsobom vyjadrenej výkonnosti, alebo ako postup cenovej konvergenencie.

Pre skúmanie trendov reálnej konvergenencie je užitočné zisťovať nie čistý BS efekt v mzdách, ale jeho prejavy vo výkonnosti porovnávaných ekonomík. Preto sa v nasledujúcom texte BS efekt chápe ako zmena vo výkonnosti vyvolaná pôsobením faktorov BS modelu. Vzhľadom na dostupnosť medzinárodne porovnávaných údajov vychádza výpočet produktivity práce z výkonnosti meranej hrubou pridanou hodnotou (HPH) a z množstva práce určeného počtom pracovníkov.

Podľa uvedeného určenia faktorov BS modelu sa BS efekt zisťuje ako rozdiel medzi priemernou ročnou zmenou ceny (ocenenia) celkovej produkcie, resp. HPH v segmente služieb (A) a priemernou ročnou zmenou produktivity práce, teda zmenou HPH/prac. v segmente služieb (B).³

Výsledok výpočtu A – B pre SS je jedným z možných spôsobov kvantifikácie BS efektu vo výkonoch SS. Orientačná povaha – približnosť zisteného BS efektu nezmenšuje užitočnosť informácií uvedených v tabuľke 3.

Rozdiely medzi priemernými ročnými zmenami cien a produktivity práce v SS, ktoré zaznamenáva šiesty stĺpec údajov tabuľky 3, prezentujú BS efekt. Z jeho hodnôt vyplýva, že vo všetkých štyroch porovnaných krajinách (údaje za piatu – Poľsko v databáze Eurostatu sčasti chýbajú) BS efekt dosahoval v rokoch 1996-2000 nie nízke ba v rokoch 2001-2008 až pozoruhodne vysoké hodnoty. Po príchode hospodárskej krízy (v rokoch

³ Uvedený postup výpočtu BS efektu možno zapísať nasledovne:

$$A - B = \left[\left(\frac{{}^*HPHbc_{t+n}}{{}^*HPHbc_t} : \frac{{}^*HPHsc_{t+n}}{{}^*HPHsc_t} \right) \cdot 100 - 100 \right] \cdot \frac{1}{n} - \left[\left(\frac{{}^*HPHsc_{t+n}}{{}^*L_{t+n}} : \frac{{}^*HPHsc_t}{{}^*L_t} \right) \cdot 100 \right]$$

kde ${}^*HPHbc = {}^*HPH$ v bežných a ${}^*HPHsc = {}^*HPH$ v stálych cenách v segmente služieb na začiatku (t), alebo na konci (t+n) obdobia; *L_t = počet pracovníkov na začiatku a ${}^*L_{t+n}$ = počet pracovníkov na konci obdobia v segmente služieb.

2009–2013) sa situácia mení. Nevynucuje si však záver, že BS model v rokoch 1996–2008 fungoval a v rokoch 2009–2013 bol nefunkčný. Vedie skôr k hypotéze, že faktory a súvislosti BS modelu pôsobili v ekonomike zisťovaných krajín aj po roku 2008 (príp. 2007), no hodnoty jeho parametrov znemožňovali, alebo podstatne obmedzovali vytváranie BS efektu a tým aj zhodnocovanie reálneho výmenného kurzu. Hospodárska kríza teda neprerušila, ale len zmenila smer pôsobenia BS teorémy. Ako by ho „prepólovala“ z plusovej do mínusovej polohy. Netreba preto konštruovať nový model prechodu od chudobnej k bohatej ekonomike. Stačí „len“ (čo nie je ľahšie než hľadanie nových modelových riešení) zistiť, ako obnoviť rast produktivity na úroveň potrebnú na pozitívne účinkovanie procesov.

T a b u ľ k a 3

BS efekt a faktory jeho vytvárania v krajinách EÚ T5

		Ø ročná zmena ceny produkcie (ocenenia HPH) v p. bodoch (A)		Ø ročná zmena produktivity práce v p. bodoch (B)		Ø ročný cenový pre-sah rastu produktivity v p. bodoch (A-B)	
		Segment výrobkov	SS	Segment výrobkov	SS	Segment výrobkov	SS
		1	2	3	4	5	6
Česká republika	1996–2000	5,1	7,8	4,2	1,8	0,9	6,0
	2001–2008	5,0	11,2	8,2	1,9	-3,2	9,3
	2009–2013	0,2	-1,0	0,2	-0,3	0,0	-0,7
Maďarsko	1996–2000	2,0	6,8	5,6	0,1	-3,6	6,7
	2001–2008	5,3	9,7	7,2	2,0	-1,9	7,7
	2009–2013	0,6	-1,8	-0,8	-0,6	1,2	-1,2
Poľsko	1996–2000	2,9	9,0	.	.	.	.
	2001–2008	3,9	5,7	.	.	.	.
	2009–2013	-2,0	-0,3	6,4	1,2	-8,4	-1,5
Slovinsko	1996–2000	1,2	3,0	7,7	-0,2	-6,5	3,2
	2001–2008	1,9	5,7	6,1	0,4	-4,2	5,3
	2009–2013	1,3	0,1	1,9	-0,7	-0,6	0,6
Slovensko	1998–2000	3,3	4,0	8,6	-0,9	-5,3	4,9
	2001–2008	6,1	15,1	12,9	1,4	-6,8	13,7
	2009–2013	-0,7	2,3	2,8	1,4	-3,5	0,9

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

Údaje tabuľky 3 svedčia o tom, že – v súlade s predpokladmi BS modelu – rozsah efektu spôsobeného duálnou infláciou závisí od tempa rastu produktivity v segmente výrobkov. Do zmeny cien v segmente výrobkov však pohyb produktivity v samom segmente výrobkov zasahuje

takým spôsobom, že priemerné ročné zmeny ocenenia výroby vyprodukovanej jedným pracovníkom (pozri údaje v stĺpci 5 tabuľky 3) sú takmer vo všetkých zisťovaných prípadoch záporné. A boli by zrejme ešte nižšie, ak by proti poklesu cien produktov segmentu výrobkov nepôsobila rastúca kvalita produkcie určenej na export i na domáce použitie (pozri /3/ v rámčeku 1).

Tesnosť súvislostí medzi rozsahom BS efektu a faktormi podieľajúcimi sa na jeho vytváraní i medzi jednotlivými faktormi BS modelu charakterizujú údaje tabuľky 4.

Zistené hodnoty korelačných koeficientov potvrdzujú hlavný predpoklad BS teórie a najmä, že pre vznik a rozsah BS efektu má (príjajmenej v súčasných podmienkach fungovania zisťovaných stredoeurópskych ekonomík) prvoradú dôležitosť rast produktivity v segmente výrobkov. Záporná hodnota indexu korelácie medzi zmenou produktivity v segmente výrobkov a zmenou cenového efektu z rastu produktivity v segmente výrobkov je vzťah nepriamej úmernosti. To znamená, že čím vyšší je v segmente výrobkov rast produktivity, tým prudší je pokles ocenenia jeho produkcie. V istej miere sa to zmierňuje rastom kvality produkcie segmentu výrobkov pre export i domáci trh (pozri /3/ v rámčeku 1).

T a b u ľ k a 4¹

Hodnota indexov korelácie medzi veličinami tabuľky 3

Porovnávané veličiny	Podľa údajov z tabuľky 3 v stĺpcoch	Hodnota indexu korelácie
Zmena produktivity v segmente výrobkov a zmena ceny produkcie segment služieb	3,2	0,849
Zmena produktivity v segmente výrobkov a tvorba BS efektu	3,6	0,897
Zmena produktivity v SS a zmena ceny produkcie segment služieb	4,2	0,737
Zmena produktivity v SS a tvorba BS efektu	4,6	0,614
Zmena produktivity v segmente výrobkov a zmena cien v segment výrobkov	3,5	-0,820

¹Výpočet vychádza z údajov za Českú republiku, Maďarsko, Slovinsko a Slovensko. Údaje za Poľsko chýbajú.

Triviálnym je konštatovanie, že každý ekonomický model a teda aj BS model môže plniť istú poznávaciu funkciu len vďaka zjednodušeniam vloženým do jeho konštrukcie. Jedným z nich je rozdelenie ekonomiky, v ktorom sa SOT stotožňuje v segmente výrobkov a SNT so SS (pozri upozornenia /1/ a /3/ v rámciku 1). Ďalším zjednodušením je predpoklad, že v celom SS, resp. vo všetkých jeho odvetviach je relatívna produktivita (pomer produktivity v danej časti ekonomiky k priemernej produktivite v národnom hospodárstve) nižšia než v segmente výrobkov. Informácie, ktoré poukazujú na zjednodušujúcu povahu oboch uvedených predpokladov, obsahuje tabuľka A a tabuľka B v rámciku 2.

Údaje tabuľky A v rámciku 2 upozorňujú na značný podiel služieb predávaných vo všetkých súčiastiach použitia produkcie. Značný je ich podiel na exporte zahrňujúcim nespochybniteľne zobchodovanú produkciu. V rámci pravidiel EÚ a WTO sa však v medzinárodnej konkurencii obchoduje v nezanedbateľnom rozsahu aj so službami pre súčiasti domáceho použitia produkcie. Informácie tabuľky B v rámciku 2 zase svedčia o tom, že v niektorých odvetviach služieb (informácie a komunikácia, finančné a poisťovacie služby a v časti krajín EÚ T5 aj odborné a komerčné aktivity) pravdepodobne preto, že sa ich produkty obchodovali na konkurenčnom trhu, bola relatívna produktivita nad priemerom dosahovaným v celej ekonomike.

Uvažované zjednodušenia BS modelu síce do zisťovania BS efektu zasahujú, nie však natoľko, aby sa výsledky jeho výpočtu uvedené v tabuľke 3 stali nedôveryhodné. Narastajúca obchodovateľnosť produkcie služieb je jav, ktorý sa uplatňuje vo zväčšujúcom sa podiele služieb predovšetkým v exporte rozvinutých ekonomík. V krajinách EÚ T5 sa počas zisťovaného obdobia presadzoval opačný trend, čo v nich (aspoň predbežne) oslabuje obchodovateľnosť produkcie SS. Údaje o vysokých hodnotách KRP v niektorých odvetviach služieb (v tabuľke B rámcika 2) treba zase posudzovať v kontexte s celkovým vývojom KRP v segmente výrobkov a SS zachyteným v tabuľke 5.

Rámček 2**Tabuľka A¹****Porovnanie účasti služieb na produkcii pre domáci a zahraničný trh**

	Podiel služieb v %				Zmena podielu služieb v r. 2005 oproti r. 1995 v perc. bodoch	
	na domácom dopyte ⁴		na exporte			
	1995	2005	1995	2005	na domácom dopyte	na exporte
EÚ J ²	35,2	37,3	19,3	24,3	2,1	5,0
EÚ T ³	27,3	31,0	22,2	18,3	3,7	-3,9
v tom: Česká republika	27,6	29,2	20,3	11,8	1,6	-8,5
Maďarsko	31,3	32,4	11,5	12,8	1,1	1,3
Poľsko	22,7	34,7	26,5	24,8	12,0	-1,7
Slovensko	31,7	27,5	29,8	20,8	-4,2	-9,0
USA	37,2	37,5	29,3	35,4	0,3	6,1

¹Vypočítané podľa údajov webovej stránky OECD Input-output Tables.

²EÚ J = jadrové krajiny EÚ Belgicko, Dánsko, Nemecko, Francúzsko, Rakúsko, Holandsko, Fínsko, Švédsko, Anglicko).

³Česko, Estónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Slovensko.

⁴Súčet spotreby domácností, verejnej spotreby a hrubej tvorby kapitálu.

Tabuľka B**Koeficienty relatívnej produktivity (KRP) v priemysle a v odvetviach služieb
(v roku 2012)**

	B-E	G	H	I	J	K	M+N	S95+S96
EÚJ		0,79	0,96	0,51	1,44	1,97	0,81	
Česká republika	1,14	0,75	1,07	0,44	2,00	2,32	0,80	0,67
Maďarsko	1,19	0,71	0,45	0,36	2,00	1,91	1,12	0,73
Poľsko	1,10	1,29	1,07	0,55	1,85	1,80	1,17	0,58
Slovinsko	1,11	0,97	1,15	0,64	1,59	1,73	0,73	0,50
Slovensko	1,13	0,90	0,93	0,33	1,76	2,16	0,78	0,73

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

KRP = podiel odvetvia na tvorbu HDP v % pripadajúci na 1% jeho podielu na zamestnanosti.

Kódy odvetví: B – E = priemysel (bez stavebníctva); G = veľko a maloobchod predaja opravy mot. vozidiel, H = doprava a skladovanie; I = ubytovanie a stravovanie; J = informácie a komunikácie; K = finančné a poisťovacie aktivity; M + N = odborné a podporné aktivity (profesionálne vedecké a technické aktivity, administratívne a podporné služby pre komerčné služby); S 95 + S 96 = služby pre domácnosti (práve spotrebičov a osobné služby).

Údaje tabuľky 5 spresňujú, že významným predpokladom tvorby BS efektu je rast relatívnej produktivity v segmente výrobkov. Práve rýchle narastanie priemerných ročných hodnôt produktivity práce v segmente výrobkov v obdobiach 1996–2000 a 2001–2008 pôsobilo na intenzívnu tvorbu BS efektu. Vysoké hodnoty koeficientov korelácie medzi tempami rastu produktivity práce a zistenými hodnotami BS efektu to potvrdzujú.

T a b u ľ k a 5

Koeficienty relatívnej produktivity práce (KRP) v krajinách EÚ T5

		Hodnota KRP				Ø ročná zmena KRP		
		1995	2000	2008	2013	1996-2000	2001-2008	2009-2013
Česká republika	SV	0,885	0,940	1,150	1,177	0,011	0,026	0,005
	SS	1,097	1,047	0,893	0,889	-0,010	-0,019	-0,001
Maďarsko	SV	0,748	0,867	1,041	1,037	0,024	0,022	-0,001
	SS	1,214	1,105	0,975	0,980	-0,022	-0,016	0,001
Poľsko	SV	.	.	0,827	0,938	.	.	0,023
	SS	.	.	1,145	1,046	.	.	-0,020
Slovinsko	SV	0,670	0,784	0,906	0,933	0,023	0,015	0,005
	SS	1,338	1,203	1,070	1,041	-0,027	-0,017	-0,006
Slovensko	SV	0,869 ²	1,002	1,390	1,467	0,044 ³	0,049	0,015
	SS	1,108 ²	0,998	0,760	0,755	-0,037 ³	-0,030	-0,001

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.²1997.³1998-2000.

Analýza vzťahov tvoriacich obsah BS modelu zisťuje, že vytváranie BS efektu je proces, v ktorom dominuje rast produktivity práce v segmente výrobkov. V menšom rozsahu sa zapája do tvorby BS efektu aj tá časť SS, v ktorej sa vytvárajú obchodovateľné produkty. Svedčia o tom nie príliš vysoké no nie nízke hodnoty koeficientov korelácie medzi vývojom produktivity a vývojom cien v SS (pozri tretí a štvrtý riadok tabuľky 4).

Vývoj produktivity v celej ekonomike je z hľadiska jednotlivých krajín utváraný radom objektívnych – od nich nezávislých faktorov (vývoj svetovej konjunktúry, integračné procesy) ale tiež ich hospodárskou politikou. Tá by mala vychádzať zo stále platného predpokladu BS modelu, že ekonomika je rozdelená na segmenty obchodovateľných a neobchodovateľných tovarov, ktoré sa v krajinách EÚ T5 ešte v značnej miere, hoci nie úplne, zhodujú so segmentmi výrobkov a služieb.

Hľadanie hypotézy cieľavedomej konvergenzie prekračuje rámec Balassa-Samuelsonovho modelu

V súlade s poznatkami iných ekonómov sme zistili, že BS model je hypotéza schopná vysvetliť meniaci sa priebeh reálnej konvergenzie. Zistenie o prerušení tvorby BS efektu v čase hospodárskej krízy v krajinách EÚ

T5 (a bezpočet podobných prípadov v histórii hospodárstva krajín rôznych kontinentov) však poukazuje aj na to, že BS model nevie (a ani si nenárokujú) objasniť ako udržať parametre svojich premenných v stave podporujúcim približovanie chudobných k úrovni bohatých ekonomík. Pokus o riešenie tejto úlohy je hypotéza, ktorá prekračuje rámec BS modelu. Hľadá, po prvé, hospodársku politiku schopnú oživiť procesy potrebné k reštartu konvergenzie, a po druhé, má vytypovať časť ekonomiky vhodnú na aplikáciu aktivizačných hospodárskych politík. Po zistení rôznorodosti segmentu služieb (z hľadiska obchodovateľnosti jeho produkcie i čo do úrovne relatívnej produktivity) tu prichádza do úvahy buď časť ekonomiky obsluhujúca vnútorný dopyt, alebo sektor domácich podnikov.

S domácim dopytom, ako s dodatočným prvkom fungovania BS modelu sa uvažuje v /1/ a /4/ rámcčka 1. Nezávisle od úvah o BS model sa skúma domáci dopyt ako časť ekonomiky, ktorá svojim (podceňovaným a nedostatočne využívaným) potenciálom prevyšuje efekty vývozu. Vychádza sa z toho, že „domáci dopyt je stále najväčším odbytiskom pre domácu výrobu“ a „v streoeurópskych nových členských krajinách EU je relatívne nízky podiel pridanej hodnoty vývozu spojený s vysokým podielom zahraničných dodávok potrebných na výrobu exportných tovarov“, takže „domáci spotrebiteľský dopyt... najmenej z dvoch tretín zvyšuje domácu zamestnanosť“ (Vintrová, R., 2012, s 118, 121-122). Do záveru, že „napriek veľkej otvorenosti slovenskej ekonomiky väčšina pridanej hodnoty (a teda aj HDP) je stále tvorená domácim dopytom, ktorého význam nemožno zanedbávať“, dospela aj ďalšia analýza (Habrman, M., 2013, s. 28).

Je však účelné a vôbec možné rozdeliť ekonomiku na časť spojenú s vonkajším a časť spojenú vnútorným dopytom za účelom hospodársko-politickej podpory podnikov produkujúcich pre domáce použitie? Prvý problém tohto prístupu spočíva v tom, že mnohé podniky vyrábajú pre oba uvažované trhy. Podpora produkcie „pro domo“ by v podnikoch vyrábajúcich pre domáci i vonkajší trh vytváralo schizofrenickú situáciu, v ktorej by silnejší záujem o produkciu na domáce použitie oslaboval záujem na exporte. Riešenie tohto problému selektívnou podporou výroby tovarov a smerujúcich prevažne do tuzemskej spotreby a v menšom rozsahu aj do zahraničia by vytváralo ďalší problém – narušalo by fungovanie

trhových mechanizmov a deformovalo podnikateľské prostredie. Vedľa uvedených, dalo by sa povedať „prevádzkových“ problémov z prípadnej podpory produkcie pre vnútorný dopyt je tu však jej základný problém vyplývajúci z nadhodnotenia dozornej náročnosti exportu a s tým spojeného podcenenia dovoznej náročnosti produkcie na domáce použitie. Je zrejmé, že hodnota všetkých dovozov potrebných na zhotovenie vyváženej produkcie je iba zálohovanou hodnotou, ktorá sa v tržbách za exportované tovary do vyvážajúcich firiem ale aj do celej ekonomiky vráti. Naopak, dovozy pre domáce konečné použitie sa uplatnil v spotrebe nenávratne.⁴

Zostáva preskúmať, aké možnosti rastu produktivity práce sú v segmente obchodovateľných tovarov pri rozdelení ekonomiky na časť obsahujúcu domáce a časť zahraničím kontrované podniky (DP, resp. ZKP). Štruktúrovanie slovenskej ekonomiky podľa uvedeného kritéria si všíma tabuľka 6.

T a b u ľ k a 6

Pozícia DP a ZKP v podnikateľskej ekonomike SR v roku 2010¹

	Podiel z HPH v % (A)		Podiel zo zamestnanosti v % (B)		Koeficient rela- tívnej produkti- vity (A : B) ²		Osobné náklady na zamestnanca (1000 EUR)	
	DP	ZKP	DP	ZKP	DP	ZKP	DP	ZKP
Nefinančný podnikový sektor	63,5	36,5	77,6	22,4	0,82	1,63	7,9	16,7
Spracovateľský priemysel	36,7	63,3	55,2	44,8	0,66	1,41	8,1	15,3
Stavebníctvo	89,3	10,7	93,8	6,2	0,95	1,73	.	.
Služby	74,2	25,8	86,6	13,4	0,86	1,93	8,1	18,6

¹Zostavené podľa prepočtov (Gabrielová, H., 2013, s. 52,55) vychádzajúcich z databázy Eurostatu.

²Priemer ekonomiky, resp. odvetví = 1,00.

Údaje tabuľky 6 vypovedajú o niekoľkých závažných skutočnostiach. Po prvé, v roku 2010 prevažná časť slovenskej podnikateľskej ekonomiky

⁴Záver o „ľavom podiele“ domáceho dopytu na hospodárskom raste stredoeurópskych ekonomík, ktorý uvedení autori vyslovili na základe input-output analýzy, neberú do úvahy vzťah medzi zmenami vonkajšieho a vonkajšieho dopytu. Len vďaka výraznej apreciácii nominálnych menových kurzov, ktorá sa v uvažovaných krajinách uskutočnila vďaka rýchlemu rastu ich exportu v rokoch predchádzajúcich hospodárskej kríze, mohol narastať aj ich vnútorný dopyt. Inak povedané: pri pokračujúcej devalvácii nominálnych menových kurzov, ku ktorej pri nízkom exporte vedie pasívna bilancia zahraničného obchodu, by rast domáceho dopytu narážal na tvrdú bariéru.

z hľadiska jej výkonu i zamestnanosti fungovala v sektore DP. Po druhé, porovnanie údajov v piatom a šiestom stĺpci tabuľky 5 svedčí, že v sektore ZKP sa v celej ekonomike i v jej zisťovaných odvetviach dosahovala podstatne vyššia – približne dvojnásobná úroveň produktivity než v sektore DP. Po tretie, s rozdielom v produktivite práce medzi DP a ZKP sa v roku 2010 zhruba zhodovali aj ich rozdiely v osobných nákladoch na zamestnancov.

Uvedené zistenia z tabuľky 6 sa zbiehajú do záveru, že práve rozsahovo dominantný sektor DP je časťou ekonomiky s výrazne nižšou produktivitou a preto aj s výrazne nižšími mzdami (a cenami) než sa dosahujú vo vyspelých ekonomikách.

Pohľad na miesto ZKP a DP v celej slovenskej podnikateľskej ekonomike sa v tabuľke 7 dopĺňa podrobnejšími informáciami o vývoji ich postavenia v slovenskom priemysle.

T a b u ľ k a 7

Porovnanie pozície DP a ZKP v slovenskom priemysle¹

	Podiel na PH ³ v % (A)		Podiel na zamestnanosti v % (B)		KRP (A:B) ²		Indexy ZKP : DP; DP = 100		
	DP	ZKP	DP	ZKP	DP	ZKP		2007	2013
2003	58,7	41,3	65,4	34,6	0,90	1,19	PH/zam. (M)	123	145
2007	41,8	58,2	49,2	50,8	0,85	1,15	Mzda/zam. (N)	120	128
2013	27,4	72,6	35,3	64,7	0,78	1,12	N : M	0,98	0,88

¹Vypočítané podľa údajov z databázy ŠÚ SR.

²Priemerná hodnota v priemysle = 1,00.

³PH = pridaná hodnota.

Je zrejmé, že posilňovanie pozície zahraničných investorov v slovenskom priemysle sa nezastavilo ani v období poznamenanom hospodárskou krízou. Rozdiel medzi ZKP a DP v tvorbe pridanej hodnoty na zamestnanca sa počas rokov 2008-2013 takmer zdvojnásobil. Mzdy však v ZKP rástli oveľa pomalšie než ich pridaná hodnota. Napriek relatívne pomalému rastu miezd v ZKP sa mzdové rozdiely medzi nimi a DP v rovnakom období zväčšili. Uvedené trendy mzdového vývoja boli

spojené s krízovým rastom nezamestnanosti. Naň nadväzujúca rigidita trhu práce obmedzila možnosti vytvárania BS efektu (pozri /5/, /7/ v rámcu 1).

Výkonnostné (produktivné) a tiež mzdové zaostávanie sektora DP za sektorom ZKP má nielen negatívnu, ale aj v istom zmysle aj pozitívnu stránku. V tom, že domáce podniky sú areálom v ktorom hospodárska (priemyselná) politika môže aktivovať rezervy procesu reálnej konvergenencie. Pri zachovaní pozitívneho prístupu k zahraničným investorom tu hospodárska politika stojí pred dvojakou úlohou. Na jednej strane má posilňovať konkurenčnú schopnosť, teda vysokú produktivitu a tým aj obchodovateľnosť produkcie DP. Súčasne – na druhej strane – má podporovať rozširovanie zamestnanosti v DP. Na riešenie prvej časti tejto dvojitej úlohy má priemyselná politika k dispozícii nástroje zamerané najmä na podporu inovačných procesov. V druhej časti úlohy je potrebné zrovnoprávniť domáce MSP so ZKP a veľkými domácimi podnikmi pri podpore rozširovania zamestnanosti. Dôležité je tu uvoľnenie obmedzení, ktoré proti MSP stavia súčasná verzia zákona o investičnej pomoci (pozri: Okáli, I., 2013, s. 43-46).⁵ Prvé kroky, ktoré v tomto smere robí fiškálna vetva priemyselnej politiky, zatiaľ neprinášajú očakávané efekty. A sotva ich v potrebnom rozsahu prinesú dovtedy kým sa nebudú spájať s opatreniami vyplývajúcimi z hlavného zistenia analýzy tvorby Balassa-Samuelsonovho efektu. Podľa neho hrá v uvažovanom procese vedúcu rolu rast produktivity práce v segmente obchodovateľných tovarov, teda rast produktivity prispievajúci k udržaniu aktívnej bilancie zahraničného obchodu. Investičné stimuly, ktorými chce priemyselná politika podnieť rast zamestnanosti v domácich podnikoch sú preto len východiskovou podmienkou ich intenzívnejšieho zapojenia do plnenia úloh reálnej konvergenencie. Doplňujúcou a spolu s investičnými stimulmi dostačujúcou podmienkou je tu podpora inovačných aktivít domácich podnikov, ktorá zabezpečí rast ich produktivity spojený so zvýšením konkurenčnej schopnosti ich produkcie na svetovom trhu.

⁵ Napr. podmienkou pre poskytnutie investičnej pomoci v priemyselnej výrobe je v lokalitách s nadpriemernou mierou nezamestnanosti vlastné imanie právnickej osoby alebo podnikateľa vo výške 10 mil. eur. Novela tohto zákona z roku 2015 tieto podmienky nemení; dopĺňa ich podmienkou minimálneho zvýšenia zamestnanosti o 40 zamestnancov.

V hypotéze oživenia tvorby BS efektu a reálnej konvergencie možno vysloviť predpoklad o potrebe spájať, resp. kombinovať obe uvažované cieľové súčasti priemyselnej politiky. Zmluvy uzatvárané s MSP o stimuloch (najmä o daňových úľavách) rozširovania ich zamestnanosti by mali byť spojené s podnetmi inovačných aktivít. A naopak, podpora inovácií by mala byť v MSP viazaná na zväčšovanie počtu ich pracovníkov. Napokon aj ZKP sú pre hostiteľskú ekonomiku užitočné a ako také podporované investičnými stimulmi preto, lebo do nej vnášajú inovácie inkorporované do ich technológií a produktov a súčasne v nej vytvárajú nové pracovné miesta.

Produktivita práce v segmente výrobkov z pohľadu jeho odvetvovej štruktúry

Na predchádzajúcich stranách bol zistený, či presnejšie overený poznatok, že základným faktorom tvorby BS efektu je rast produktivity práce v segmente výrobkov, ktorý je obsiahnutý v BS modeli potiaľ, pokiaľ sa v ňom produkuje prevažná časť obchodovateľných tovarov. Z tohto dôvodu je užitočné zistiť vplyv jednotlivých častí, resp. odvetví segmentu výrobku na zmeny jeho produktivity. Vychádzať pritom treba zo zistenia zmeny produktivity práce v jednotlivých odvetviach segmentu výrobku a z ich podielu na výkonoch segmentu výrobku. Aj táto analýza sa zameria na skúmanie uvedených súvislostí v tých stredoeurópskych krajinách, v ktorých je možné vypočítať BS efekt na báze porovnateľných údajov Eurostatu. Analýza sa vykonáva dvojstupňovo. Prvý stupeň sa zameria na zistenie zmien produktivity v odvetviach segmentu výrobku. Druhý si všimne zmeny produktivity v odvetviach spracovateľského priemyslu. Na oboch stupňoch analýzy sa venuje pozornosť zvlášť predkrízovému a zvlášť krízovému obdobiu. Kvôli komplexnejšiemu pohľadu na zmeny prebiehajúce v jednotlivých odvetviach sa vo všetkých prípadoch pohľad na zmeny ich produktivity dopĺňa údajmi o vývoji zamestnanosti.

T a b u ľ k a 7

Vývoj produktivity práce v odvetviach segmentu výrobkov a jeho vplyv na zmenu produktivity v celom segmente výrobkov v rokoch 1996–2008¹

Česká republika

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-3,2	8,2	2,8	23,0	4,2
Ťažba a dobývanie	-5,2	4,3	0,6	2,6	0,5
Spracovateľský priemysel	0,2	56,8	8,7	494,2	90,3
Elektrina, plyn, para	-3,4	10,6	4,5	47,7	8,7
Vodné a odpadové hosp.	2,1	2,6	-1,0	-2,6	-0,5
Stavebníctvo	-1,1	17,5	-1,0	-17,5	-3,2
Spolu	.	100,0	.	547,4	100,0

Maďarsko

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-5,3	17,3	9,2	159,2	29,6
Ťažba a dobývanie	-9,9	1,1	10,7	11,8	2,2
Spracovateľský priemysel	0,0	58,1	6,3	366,0	68,0
Elektrina, plyn, para	-4,1	7,0	0,8	5,6	1,0
Vodné a odpadové hosp.	-1,2	3,0	1,7	5,1	1,0
Stavebníctvo	2,8	13,5	-0,7	-9,4	-1,8
Spolu	.	100,0	.	538,3	100,0

Slovinsko

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-3,3	9,0	4,4	39,6	7,6
Ťažba a dobývanie	-7,2	1,9	9,4	17,9	3,4
Spracovateľský priemysel	-1,5	61,5	6,6	405,9	77,8
Elektrina, plyn, para	-0,5	5,6	3,1	17,4	3,4
Vodné a odpadové hosp.	1,8	2,9	0,2	0,6	0,1
Stavebníctvo	3,6	19,1	2,1	40,1	7,7
Spolu	.	100,0	.	521,5	100,0

Slovensko²

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybne hosp.	-5,2	10,6	13,8	146,3	16,1
Ťažba a dobývanie	-6,6	1,7	8,9	15,1	1,7
Spracovateľský priemysel	1,0	55,8	10,8	602,6	66,3
Elektrina, plyn, para	-3,4	9,8	9,5	93,1	10,2
Vodné a odpadové hosp.	-3,8	2,4	1,2	2,9	0,3
Stavebníctvo	5,1	19,7	2,5	49,3	5,4
Spolu	.	100,0	.	909,3	100,0

¹Vypočítané podľa databázy Eurostatu.²2001–2008.

V období rokov 1996–2008 (na Slovensku ide o roky 2001–2008) bol rast produktivity práce v segmente výrobkov vo všetkých porovnávaných krajinách výsledkom jej rastu vo všetkých odvetviach s ojedinělými výnimkami v Českej republike a Maďarsku. Dosiahnuté tempá odvetvového rastu produktivity však boli vo všetkých krajinách rozdielne. Pri upriamení pozornosti na najčastejšie sa vyskytujúce trendy treba upozorniť na vysoké tempo rastu produktivity v poľnohospodárstve (v Maďarsku, Slovensku a do istej miery aj v Slovinsku), ťažbe a dobývaní (v Maďarsku, Slovinsku, Slovensku), no predovšetkým v spracovateľskom priemysle. Práve spracovateľský priemysel bol vo všetkých krajinách odvetvím segmentu výrobkov vykazujúcim nadpriemerný rast produktivity. Vďaka tomu, ale aj v dôsledku vysokého podielu spracovateľského priemyslu na výkonoch (HPH) segmentu výrobkov sa spracovateľský priemysel podieľal vrchovitou mierou (v Maďarsku a Slovensku dvomi tretinami, v Slovinsku troma štvrtinami a v Českej republike až deviatimi desatinami) na raste produktivity v celom segmente výrobkov. Možno preto konštatovať, že rozsiahla tvorba BS efektu sa v stredoeurópskych krajinách v rokoch 1996–2008 dosahovala predovšetkým vďaka vysokému tempu rastu produktivity práce v spracovateľskom priemysle. Nie je od veci upozorniť, že s výnimkou Slovinska bolo v ďalších krajinách vysoké tempo rastu produktivity v spracovateľskom priemysle a jeho podstatný prínos k zvýšeniu produktivity v celom segmente výrobkov skombinované

prinajmenej so zastabilizovaním rozsahu zamestnanosti (v Českej republike), ba aj s jeho zväčšovaním (v Maďarsku a na Slovensku). Práve vďaka tomu v uvažovanom období sa v porovnávaných krajinách mohol rast produktivity v segmente výrobkov spájať s narastaním produkcie jeho obchodovateľných tovarov a udržiavaním aktívnej bilancie zahraničného obchodu potrebnej na tvorbu BS efektu.

Na zisťovanie predpokladov tvorby BS efektu v odvetviach segmentu výrobkov v zmenených podmienkach rokov 2009–2013 upriamuje pozornosť tabuľka 8.

T a b u ľ k a 8

Vplyv odvetví na zmeny produktivity práce v celom segmente výrobkov v rokoch 2009–2012¹

Česká republika

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-1,6	8,3	-3,3	-27,4	-38,8
Ťažba a dobývanie	-6,4	3,1	0,1	0,3	0,4
Spracovateľský priemysel	-2,2	59,6	3,0	178,8	253,3
Elektrina, plyn, para	2,1	10,0	-8,7	-87,0	-123,2
Vodné a odpadové hosp.	-0,2	2,9	-7,4	-21,5	-30,5
Stavebníctvo	-0,2	16,1	1,7	27,4	38,8
Spolu	.	100,0	.	70,6	100,0

Maďarsko

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	0,8	12,5	-11,8	-147,5	-76,7
Ťažba a dobývanie	-9,9	0,9	0,9	0,8	0,4
Spracovateľský priemysel	-1,6	63,2	-0,2	-12,6	-6,6
Elektrina, plyn, para	1,5	7,7	-3,1	-23,9	-12,4
Vodné a odpadové hosp.	-0,6	3,2	-1,3	-4,2	-2,1
Stavebníctvo	-4,0	12,5	-0,4	-5,0	-2,6
Spolu	.	100,0	.	-192,4	-100,0

Slovinsko

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-1,8	7,3	-0,3	-2,2	-8,5
Ťažba a dobývanie	-5,4	1,2	4,2	5,0	19,3
Spracovateľský priemysel	-4,5	61,3	1,8	110,3	425,9
Elektrina, plyn, para	3,0	6,1	-3,3	-20,1	-77,6
Vodné a odpadové hosp.	2,1	3,2	-3,2	-10,2	-39,4
Stavebníctvo	-7,5	20,9	-5,2	-108,7	419,7
Spolu	.	100,0	.	-25,9	-100,0

Slovensko

	Ø r. zmena zamestnanosti v %	Podiel z HPH v SV v p. b. (R)	Ø r. zmena produktivity v % (P)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Pôdohospodárstvo a rybné hosp.	-3,6	8,8	0,5	4,4	1,5
Ťažba a dobývanie	-3,4	1,5	1,2	1,8	0,6
Spracovateľský priemysel	-3,0	54,3	7,2	391,0	131,8
Elektrina, plyn, para	-4,3	10,8	-3,8	-41,0	-13,8
Vodné a odpadové hosp.	-1,1	2,2	-3,7	-8,1	-2,7
Stavebníctvo	-1,3	22,4	-2,3	-51,5	-17,4
Spolu	.	100,0	.	296,6	100,0

¹Vypočítané podľa databázy Eurostatu.

Vývoj produktivity práce sa v rokoch 2009–2013 v porovnaní s predchádzajúcim obdobím výrazne zmenil. V celom segmente výrobkov sa v tomto období oproti predchádzajúcemu obdobiu priemerná ročná zmena produktivity zmenšila v Českej republike o 5,0 p.b., v Maďarsku o 8,7 p.b., v Slovinsku o 6,1 p.b. a na Slovensku o 6,3 p.b. V značnej miere to bolo spôsobené poklesom produktivity v spracovateľskom priemysle: v Českej republike o 5,7 p.b. Maďarsku o 6,5 p.b., v Slovinsku v 4,8 p.b. a na Slovensku o 3,6 p.b. V dôsledku svojho vysokého podielu z HPH segmentu výrobkov mal spracovateľský priemysel v porovnávaných krajinách rozhodujúci vplyv na vývoj produktivity v celom segmente výrobkov. Výnimkou tu bolo Maďarsko s veľmi nízkym – iba -0,2 % tempom rastu produktivity v spracovateľskom priemysle.

Lídri a lúzri produktivity práce v spracovateľskom priemysle

Na predchádzajúcich stranách sa zistilo, že zo všetkých odvetví segmentu výrobkov má na vývoj v ňom dosahovanej produktivity práce najväčší, ba bez prehánania rozhodujúci vplyv vývoj produktivity v spracovateľskom priemysle. Spracovateľský priemysel je však súborom početných rôznorodých produkčných aktivít. To odôvodňuje zisťovať ako svojou produktivitou pôsobili na zmeny produktivity práce segmentu výroby jednotlivé odvetvia spracovateľského priemyslu. Pri skúmaní týchto súvislostí sa vychádza z predpokladu, že produktivita segmentu výrobkov je kompozitnou veličinou, ktorú jeho jednotlivé časti spoluurčujú úrovňou svojej produktivity a svojim podielom na tvorbe hrubej pridanej hodnoty, ako východiskovej veličiny výpočtu produktivity práce.

Pri zisťovaní súvislostí medzi produktivitou odvetví spracovateľského priemyslu a segmentu výrobkov sa venuje osobitná pozornosť odvetviám zvyšujúcim produktivitu segmentu výrobkov (lídrom pozitívneho pôsobenia) a zvlášť sa zisťujú odvetvia s klesajúcou produktivitou, teda lúzri zisťovaného procesu. V nasledujúcej tabuľke sa uvádza päť odvetví spracovateľského priemyslu, ktoré boli v porovnávaných krajinách najväčším prínosom pre rast produktivity v segmente výrobkov.

Tabuľka 9

Príspevok odvetví k rastu produktivity práce v segmente výrobkov v rokoch 1996–2008¹

Česká republika

	Ø r. zmena HPH v %	Ø r. zmena za- mestnanosti v %	Ø r. zmena pro- duktivity v % (P)	Podiel z HPH v SV v % (R)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Dopravné prostriedky	22,9	4,4	17,7	6,7	118,6	21,7
Guma, plasty, nekov. výrobky	12,2	1,8	10,2	6,2	63,2	11,5
Stroje a strojové zar.	10,6	0,3	10,3	5,5	56,7	10,4
Nábytok, montáž strojov a iné	10,3	-0,2	10,5	4,6	48,3	8,8
Drevo, papier, tlač	7,8	-0,2	8,1	4,6	37,3	6,8
Spolu	.	.	.	27,6	547,4	59,2

Maďarsko

	Ø r. zmena HPH v %	Ø r. zmena za- mesťnanosti v %	Ø r. zmena pro- duktivity v % (P)	Podiel z HPH v SV v % (R)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Elektronika a optika	29,1	6,4	21,4	3,5	74,9	13,9
Dopravné prostriedky	17,2	6,7	9,8	6,8	66,6	12,4
Elektrické zariadenia	14,7	2,7	11,1	4,1	48,0	8,9
Kovy a kovové konštrukcie	6,5	0,7	5,7	6,5	37,1	6,9
Stroje a strojové zariadenia	8,2	-0,8	9,1	3,5	31,9	5,9
Spolu	.	.	.	24,4	538,3	49,0

Slovinsko

	Ø r. zmena HPH v %	Ø r. zmena za- mesťnanosti v %	Ø r. zmena pro- duktivity v % (P)	Podiel z HPH v SV v % (R)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Kovy a kovové konštrukcie	6,1	0,8	5,3	10,3	54,6	10,5
Farmaceutický priemysel	9,2	0,4	8,8	5,0	44,0	8,4
Elektrické zariadenia	7,7	-0,8	8,3	5,0	41,5	8,0
Drevo, papier, tlač	4,5	-2,1	6,7	6,1	40,9	7,8
Elektronika optika	14,2	-1,4	15,7	2,4	37,7	7,2
Spolu	.	.	.	28,8	218,7	41,9

Slovensko²

	Ø r. zmena HPH v %	Ø r. zmena za- mesťnanosti v %	Ø r. zmena pro- duktivity v % (P)	Podiel z HPH v SV v % (R)	P x R	Podiel na zmene produktivity v SV v %
Kovy a kovové konštrukcie	10,4	3,1	7,1	10,8	76,7	8,4
Potraviny, nápoje, tabak	9,0	-3,3	12,8	5,8	74,2	8,2
Elektronika a optika	33,9	5,1	27,4	2,6	71,2	7,8
Dopravné prostriedky	21,8	11,4	9,3	6,5	60,5	6,7
Stroje a strojné zar.	13,4	-0,5	13,9	3,8	52,8	5,8
Spolu	.	.	.	29,5	335,4	36,9

¹Vypočítané podľa databázy Eurostatu.²2001-2008.

Pohľad na podiel jednotlivých ale i dovednavzatých odvetvových lídrov produktivity na jej raste v segmente výrobkov poukazuje na rozsah koncentrácie technologického pokroku v porovnávaných ekonomikách. Prínos odvetví uvedených v tabuľke 9 k vzostupu produktivity práce príslušných krajín bol vo všetkých prípadoch veľký, objavujú sa v ňom však aj značné medzinárodné rozdiely. Obzvlášť vysoký – takmer 60 % bol zaznamenaný v Českej republike. Približne o 10 p.b. je jeho úroveň nižšia v Maďarsku a Slovinsku. Menej než 40 % sa objavuje na Slovensku, kde sa však nameraná veličina vzťahuje len k obdobiu 2001-2008. Pomerne nízky podiel piatich menovite uvedených odvetví vypovedá o vyrovnanejšom raste produktivity v odvetviach a o rovnomernejšom odvetvovom rozložení technologického pokroku v spracovateľskom priemysle na Slovensku než v iných porovnávaných krajinách.

Medzi lídrov v raste produktivity sa v tabuľke 9 zaraďujú opakovane: výroba dopravných prostriedkov (3x), elektronika a optika (3x), výroba kovov a kovových konštrukcií (3x), výroba strojov a strojových zariadení (3x), výroba elektrických zariadení (2x) a výroba produktov z dreva, papiera a tlač (2x). Možno vysloviť hypotézu, že častý výskyt uvedených odvetví medzi lídrami produktivity (6 uvedených odvetví sa nachádza na 16 z 20, teda na štyroch pätinách z celkového počtu pozícií tabuľky 9) odráža štruktúru priamych zahraničných investícií do spracovateľského priemyslu stredoeurópskych krajín.

Zhoršenie vývoja produktivity práce v období 2009-2012 (porovnaj údaje uvedené v tabuľke 8 a 9) bol sprevádzaný zmenšením počtu odvetví spracovateľského priemyslu so stúpajúcou produktivitou. Z 13 odvetví spracovateľského priemyslu uvedených v 38 odvetvovom OKEČ-i vzrástla produktivita práce v Maďarsku v 5, v Českej republike v 6, v Slovinsku v 7 a na Slovensku v 9 odvetviach. Na vedúcej pozícii bola v Českej republike výroba dopravných prostriedkov, v Maďarsku elektronika a optika, v Slovinsku výroba kovov a kovových konštrukcií a na Slovensku elektronika a optika. Aj v tom sa pravdepodobne prejavujú záujmy zahraničných investorov.

Z údajov tabuľky 9 obsahujúcich informácie o období 1996–2008 i zo zistení vzťahujúcich sa k obdobiu 2009–2012 je zrejmé, že v odvetviach spracovateľského priemyslu, ktoré najviac prispievali k rastu produktivity práce sa obvykle zväčšovala aj zamestnanosť. Z toho vyplýva, že rast

produktivity sa v nich dosahoval súbežne s narastaním výkonnosti (v podobe rastu HPH), čo všetko bolo na prospech vytvárania BS efektu a reálnej konvergenencie.

Zisťovanie vzťahu spracovateľského priemyslu k vývoju produktivity práce v segmente výrobkov si všíma v tabuľke 10 odvetvia s negatívnym vplyvom.

T a b u ľ k a 10

Odvetvia spracovateľského priemyslu s poklesom produktivity práce

Česká republika

1996 – 2008				2009 – 2012			
	Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %		Ø r. zmena pro-duk-tivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %
Kovy a kovové konštrukcie	-0,4	0,2	-0,2	Chemický priem.	-3,8	-1,8	-5,5
				Textil, odevy, koža	-4,7	-6,6	-11,0
				Potraviny, nápoje, tabak	-1,4	-1,4	-2,5
				výroba nábytku, montáž strojov a i.	-0,7	-0,2	-0,9

Maďarsko

1996 – 2008				2009 – 2012			
	Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %		Ø r. zmena pro-duk-tivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %
Koks a rafinovanie ropy	-7,1	1,1	-6,1	Koks a rafinovanie ropy	-19,6	-6,8	-25,1
Chemický priem.	-4,7	-1,7	-6,3	Elektrické zariadenia	-17,3	-6,5	-23,9
Potraviny, nápoje, tabak	-3,0	-1,8	-4,7	Chemický p.	-17,3	-5,4	-21,8
				Kovy a kovové konštrukcie	-8,8	-2,2	-10,8
				Guma, plasty nekovy	-0,4	-3,1	-3,5
				Textil, odevy, koža	-1,9	-1,6	-3,7
				Dopravné prostr.	-0,2	3,9	3,1

Slovinsko

1996 – 2008				2009 – 2012			
	Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %		Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %
				Guma, plasty, nekovy	-4,9	-3,6	-8,3
				Farmaceutický p.	-1,5	4,4	2,9
				Nábytok, montáž strojov a i.	-1,1	-2,5	-3,6
				Stroje a strojné zar.	-0,7	-4,8	-5,4
				Elektrické zariadenia	-0,2	-3,0	-3,2

Slovensko

1996 – 2008				2009 – 2012			
	Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %		Ø r. zmena produktivity v %	Ø r. zmena za-mestnanosti v %	Ø r. zmena HPH v %
				Koks a rafinovanie ropy	-20,0	-2,0	-21,6
				Chemický priem.	-6,6	-1,7	-8,2
				Kovy a kovové konštrukcie	-1,3	-2,1	-3,3

V tabuľke 10 obsiahnuté porovnanie odvetvovej štruktúry poklesu produktivity v obdobiach 1996–2008 a 2009–2013 vedie k zisteniam viacerého druhu. Prvoplánovo sa v ňom cez podrobnejšie odvetvové údaje potvrdzujú výrazné rozdiely v zmenách produktivity v obdobiach, ktoré od seba oddelil nástup hospodárskej krízy.

Druhú skupinu poznatkov tvorí identifikácia odvetví, ktoré sa poklesom vlastnej produktivity a rozsahom jej zmeny podieľajú na horších produktivných výsledkoch segmentu výrobkov, resp. segmentu obchodovateľných tovarov. Jedná sa tu o tri skupiny odvetví. Prvú skupinu tvoria odvetvia produkujúce spotrebné tovary, ktoré v čase krízy postihlo obmedzenie dopytu domácností. Bol to textilný, odevný a kožiarsky, ale tiež potravinársky priemysel v Českej republike, textilný, odevný

a kožiarsky priemysel v Maďarsku, farmaceutický priemysel v Slovinsku. Do druhej skupiny patria odvetvia vyrábajúce investičné statky, ktoré v predchádzajúcom období svoju produktivitu rýchlo zvyšovali. V Maďarsku je to produkcia elektrických zariadení, výroba kovov a kovových konštrukcií a – hoci v minimálnom rozsahu – aj výroba dopravných zariadení. V tretej skupine sú odvetvia produkujúce polotovary a najmä výroba koksu a rafinácia ropy (v Maďarsku a na Slovensku), chemický priemysel (v Českej republike, Maďarsku a na Slovensku), výrobky z gumy, plastov o nekovové materiály (v Maďarsku a Slovinsku).

Informácie o poklese odvetvovej produktivity vytvárajú v súvislosti s údajmi o zmene výkonnosti a zamestnanosti aj tretiu skupinu výpovedí – o príčinách poklesu produktivity práce v odvetviach. Takmer vo všetkých v tabuľke 10 uvedených prípadoch je pokles produktivity viazaný na výrazné zníženie výkonnosti, ktoré sa v menšom rozsahu premieta aj do obmedzenia zamestnanosti. Zmenšenie priemernej ročnej zmeny zamestnanosti pod hodnotu priemernej ročnej zmeny HPH sa nevyhnutne prejavuje v poklese produktivity práce. Príčinou takejto relácie medzi zisťovanými trendmi je pravdepodobne (vysloviť sa tu dá len hypotetický záver) stratégia firiem usilujúcich o zachovanie svojho pracovného potenciálu pre pokrízové obdobie.

Zhrnutie

Vo svojej prvej časti štúdia zisťuje, že predpoklady a vzťahy BS modelu vytvárajú všeobecný rámec aj pre pochopenie vývoja reálnej konvergenzie v EÚ T5. Pre tieto krajiny sa v nej vypočítala hodnota BS efektu prejavujúceho sa vo výkonnosti ich ekonomík. Zistilo sa, že po rokoch jeho intenzívneho vytvárania (v obdobiach 1996–2003 a 2004–2008) sa pod tlakom hospodárskej krízy BS efektu dostáva do mínusovej polohy. Vysvetlenie sa (v rámci súvislosti BS modelu) zisťuje v ustrnutí rastu produktivity práce v segmente ekonomiky produkujúcom obchodovateľné tvary.

Zistenie bariér, ktoré postavila ešte stále celkom nevychladnutá kríza pred reálnu konvergenciu je v štúdii spojené s úvahou o možnosti ich

prekonania. To vedie k vystúpeniu úvahy z rámca BS modelu. V BS modeli sa na prekonávanie ekonomického zaostávania (na základe zblížovania úrovni produktivity práce a tým aj miezd a cien) nazerá ako na samovývoj, ktorý môže (no nemusí) byť ovplyvnený pôsobením trhových síl a mechanizmov. Hospodárska kríza trhové páky zrejme oslabila. V štúdií sa preto hľadajú časti ekonomiky s nižšou než priemernou produktivitou a mzdami, v ktorých by hospodárska politika mohla aktivovať rastové sily a konvergenčný proces. O návrhoch na využitie časti ekonomiky produkujúcej pre vnútorný trh na podporu rastu sa v štúdií pochybuje.

Časťou ekonomiky vhodnou na rastové pôsobenie hospodárskej politiky je sektor domácich podnikov a najmä domácich MSP z dvoch dôvodov: Po prvé, práve domáce MSP sú časťou ekonomiky s nižšou produktivitou a preto aj s nižšími mzdami a cenami než sa dosahujú v bohatých – vyspelých ekonomikách. Druhý dôvod hovoriaci v prospech podpory domácich MSP vychádza z toho, že voči nim sa môžu využívať aj nástroje horizontálnej (plošnej) priemyselnej politiky bez obáv zo znevýhodnenia druhej časti ekonomiky tvorenej ZKP s veľkými DP, ktoré v súčasnosti využívajú investičné stimuly. Plošná podpora domácich MSP len odstráni ich doterajšie znevýhodnenie, resp. umožní uplatniť princíp rovnakého zaobchádzania (equal treatment) voči všetkým podnikateľským subjektom.

Realizácia načrtnutého prístupu k domácejmu podnikateľskému sektoru vnesie významnú zmenu do stratégie hospodárskeho rozvoja. V prvej dekáde 21. storočia sa táto stratégia orientovala predovšetkým na získanie priamych zahraničných investícií vytvárajúcich ZKP: Nová vývojová etapa by mala byť podporená stratégiou, ktorá bude vyvážene spájať záujem o akvizíciu PZI s podporou celého domáceho podnikateľského sektora. Zrovnoprávnenie prístupu k investičným stimulom povedie k rastu produktivity a jej priameho vplyvu na zrýchlenie tempa hospodárskeho rastu. Súbežne s tým bude pôsobiť na rast zamestnanosti posilňujúci flexibilitu trhu práce. To obnoví podmienky aj na vytváranie BS efektu. Inovovaná dvojsmerná – na vyváženú podporu DP aj ZKP nastavená stratégia hospodárskeho rozvoja môže zmenšiť obavy z potenciálneho odchodu zahraničných investorov z národného teritória. Odchádzať budú pravdepodobne tí a vtedy, keď ich bude z host'ovskej

ekonomiky vytláčať rast miezd spojený s rastom zamestnanosti v sektore domácich podnikov.

V úvahách o kombinácii oboch uvažovaných súčastí priemyselnej politiky sa vynára požiadavka funkčného i časového primátu podpory inovácií. Len inovačne zameraná časť priemyselnej politiky je schopná zvýšiť konkurenčnú schopnosť domácich podnikov, tým posilniť ich spôsobilosť na rozšírenie predaja ich produkcie, čo im v konečnom dôsledku umožní rozšíriť počet zamestnancov. Východiskom upravenej rozvojovej stratégie by preto malo byť zameranie priemyselnej politiky na domácu tvorbu inovácií a následná podpora využívania výsledkov inováčnej politiky na rast zamestnanosti v podnikoch schopných podieľať sa na uskutočňovaní tejto stratégie.

V záverečnej časti sa zisťuje vplyv jednotlivých národohospodárskych odvetví na vývoj produktivity práce v segmente výrobkov. Dochádza sa k záveru, že vo všetkých porovnávaných krajinách mal v uvažovanej oblasti určujúci vplyv vývoj produktivity v spracovateľskom priemysle. Z tohto dôvodu sa zisťuje, ktoré odvetvia spracovateľského priemyslu sú produktivitnými lídrami, alebo lúzrami. V období 1996–2008 rástla produktivita najrýchlejšie v odvetviach do ktorých prednostne smerovali priame zahraničné investície. V rokoch 2009–2012 klesla produktivita práce v odvetviach, ktoré obmedzovali rozsah produkcie pri pomalšom znižovaní zamestnanosti. Týkalo sa to (v každej zisťovanej krajine v inom mixe) niektorých odvetví vyrábajúci spotrebné predmety, investičné statky i polotovary.

Literatúra

ALHO, K. E. O. – KAITILA, V. – WIDGRÉN, M.: Offshoring, relocation and the Speed of Convergence in the Enlarged European Union. Discussion paper of The research institute of the Finish economy No. 1156, 1. 10. 2008.

BALASSA, B.: The purchasing power parity doctrine: a reappraisal. *Journal of Political Economy*, 72, No. 6.

BARDO, M. D. – CHOUDRI, E. U. – FARIO, G. – MACDONALD, R.: The Real Exchange Rate in the Long Run: Balassa-Samuelson Effects Reconsidered. CESifo Working Paper No. 4870 (July 2014).

BELKE, A. – SCHNABL, G. – ZEMANEK, H.: Real Convergence, Capital Flows, and Competitiveness in Central and Eastern Europe. DIW Berlin, Discussion Paper, No. 937, October 2009.

BENČÍK, M. – HAJNOVIČ, F. – STRACHOTOVÁ, A. – ŠUSTER, M. – TÖZSÉR, T. – ZEMAN, J.: Odhad Balassa-Samuelsonovho efektu v ekonomike SR. Výskumná štúdia. Odbor výskumu NBS, 2005.

ČIHÁK, M. – HOLUB, T.: Cenová konvergenca k EU – pár nezodpovedaných otázek. Finance a úver, 51, 2001, č. 6.

DUMITRU, J. – JIANU, I.: The Balassa-Samuelson Effect in Romania. European Journal of operational research, 194, 2009, č. 3.

ÉGERT, B. – DRINE, I. – LOMATZSCH, Z. – RAULT, CH.: The Balassa-Samuelson Effect in Central and Eastern Europe: Myth or Reality? Journal of comparative economics, 31, 2003, s. 552-572.

ÉGERT, B.: Catching – up and inflation in Europe: Balassa-Samuelson, Engel's Law and other Culprits. William Davidson Institute Working Paper No. 991, juin 2010.

FUNDA, J. – LUKINIČ, G. – LJUBAJ, J.: Assessment of the Balassa-Samuelson Effect in Croatia. Financial Theory and Practice, 31, 2000, č. 4.

GÓRECKA, D. – SLIWICKI, D.: Application of Panel Data Models to Exchange Rates. Modeling for Scandinavian and Central and Eastern European Countries. Dynamic Econometric Models, Vol. 9 – Nicolaus Copernicus University – Toruń – 2009.

HABRMAN, M.: Vplyv exportu na pridanú hodnotu a zamestnanosť v slovenskej ekonomike. Ekonomický ústav SAV, Working Paper No 53, 2013.

HOLUB, T. – ČIHÁK, M.: Price Convergence: What can the Balassa – Samuelson Model Tell us? Finance a úver, 53, 2003, č. 7-8.

CHOUDHRI, E. U. – SCHEMBRI, L. L.: Productivity, the Terms of Trade, and the Real Exchange Rate: The Balassa-Samuelson Hypothesis Revisited. Bank of Canada, Working Paper 2009-22.

MANDEL, M. – TOMŠÍK, V.: Reálný kurz české koruny a ceny mezinárodně neobchodovatelných statků. Acta Oeconomica Pragensia, č. 3, 2008.

OKÁLI, I.: Verejné financie ako faktor štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike. In: Morvaj, K.: Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2013.

PETROVIĆ, P.: Harrod-Balassa-Samuelson effect and the role of distribution. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, 30, č. 1, 2012.

RESTOUT, R.: Revisiting the Balassa-Samuelson Model with Markup Variations. Recherches économiques de Louvain, 79, č. 3, 2013.

ROGOFF, K.: The Purchasing Power Parity Puzzle. Journal of Economic Literature, 34, No. 2.

VINTROVÁ, R.: Podceňování domácí poptávky v České republice. Scientia et Societas, VIII, 2012, č. 2.

3. EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A ŠPECIALIZÁCIA EXPORTU PODĽA PRÍJMOVEJ ÚROVNE

V tejto kapitole sa zameriavame na vzťah medzi ekonomickou výkonnosťou, štruktúrou ekonomiky a mierou špecializácie jej exportu. Okrem toho analyzujeme vzťah medzi produktivitou práce, rastom miezd a konkurenčnou schopnosťou ekonomiky. Keďže sa jedná o záverečnú fázu projektu, je našim cieľom okrem prehĺbenia poznania v týchto naznačených oblastiach, vyvodiť implikácie pre priemyselnú politiku, ktorá by mala napomôcť prekonať strednú úroveň rozvoja slovenskej ekonomiky, a prostredníctvom odstránenia bariér rozvoja prispieť k posunu Slovenska medzi krajiny s vysokou úrovňou rozvoja. V predchádzajúcej výskumnej štúdii (Bednarovská-Dujava-Lábaj, 2014) sme poukázali na to, že ekonomický rozvoj úzko súvisí so štruktúrou ekonomiky a štruktúrnymi zmenami. Keďže doterajšie štúdie ohľadom vzťahu medzi ekonomickou úrovňou a mierou špecializácie nepriniesli jednoznačné závery, preskúmali sme nanovo vzťah medzi týmito dvoma veličinami, a to na nových údajoch pre všetky dostupné krajiny svetovej ekonomiky. Naše výsledky potvrdili negatívny vzťah medzi mierou špecializácie a ekonomickou úrovňou pre krajiny s nízkou životnou úrovňou a zároveň poukázali na pozitívny vzťah v neskorších fázach rozvoja. Na rozdiel od iných štúdií dochádza k bodu obratu pri pomerne nízkej hodnote HDP na obyvateľa, čo poukazuje v prospech špecializácie sa krajiny v neskorších fázach rozvoja. Okrem toho sme zdôraznili rozdiely v tom, na ktoré produkty sa jednotlivé krajiny špecializujú. Kým chudobné krajiny exportujú najmä základné suroviny a materiály, tak bohaté krajiny sa špecializujú na export kapitálových statkov. Štruktúra slovenského exportu bola porovnateľná so štruktúrou exportu vyspelých krajín, z čoho vyplýva potenciál ďalšieho rastu HDP na Slovensku. Zároveň sme v štúdii naznačili, že v ďalšom výskume bude potrebné preskúmať, či neexistujú nejaké bariéry, ktoré bránia v rozvoji HDP na obyvateľa na Slovensku aj pri pomerne vhodnej štruktúre exportu, resp. podrobnejšie preskúmať mieru špecializácie exportu vybraných krajín. V tejto štúdii nadväzujeme na závery predchádzajúceho výskumu a prehľbujeme ho vo viacerých

smeroch. Zaoberáme sa vzťahom medzi ekonomickou úrovňou a špecializáciou exportu, a to najmä vo vzťahu k príjmovej úrovni exportu. Pri analýze špecializácie exportu vychádzame s podrobnejšej klasifikácie exportu, konkrétne z medzinárodnej klasifikácie obchodu SITC Rev. 4 na štvormiestnej úrovni (1022 produktov). Okrem toho analyzujeme príjmovú úroveň exportu jednotlivých komodít a postavenie Slovenska z hľadiska jeho štruktúry exportu. V závere analyzujeme vzťah medzi rastom miezd a rastom produktivity práce v pokrízovom období, a to na základe symetrických input-output tabuliek v stálych cenách za roky 2009 a 2010. Z empirických analýz vyvodzujeme závery pre hospodársku politiku so špeciálnym zreteľom na priemyselnú politiku.

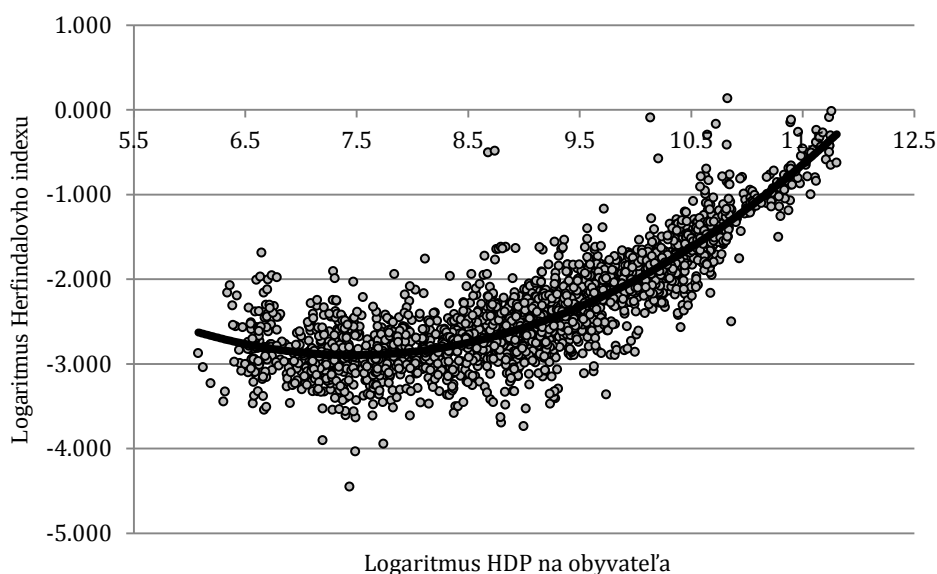
Ekonomická úroveň a miera špecializácie exportu

Vzťah medzi ekonomickou úrovňou a mierou špecializácie nie je v ekonomickej teórii jednoznačný. Kým teória komparatívnych výhod hovorí skôr v prospech špecializácie (Krugman-Obstfeld, 2006), Grossman-Helpman (1992) argumentujú, že rastúce ekonomiky produkujú tovary a služby v čoraz väčšom množstve, kvalite a prestosti. Okrem toho je dôležité, na aké komodity sa krajiny špecializujú (Matsuyama, 1991), t.j. či sa jedná o komodity v sektore s konštantnými alebo rastúcimi výnosmi z rozsahu. Nejednoznačnosť teoretických argumentov v prospech či neprospech špecializácie viedla k zameraniu sa na empirický výskum v tejto oblasti. Imbs-Wacziarg (2003) preskúmali na významnej vzorke krajín svetovej ekonomiky nelineárny vzťah medzi ekonomickým rozvojom a mierou špecializácie a diverzifikácie. Okrem iného dospeli k záveru, že medzi uvedenými premennými existuje tzv. U krivka, a krajiny najskôr diverzifikujú svoju produkciu, ale v neskorších fázach, po bode obratu, sa opäť čoraz viac špecializujú, pričom k bodu obratu dochádza pri pomerne vysokej úrovni rozvoja. De Benedictis, Gallegati et al. (2009) neskôr naopak argumentovali v prospech monotónneho vzťahu medzi ekonomickým rozvojom a mierou špecializácie a tvrdia, že v priemere sa krajiny nešpecializujú, ale diverzifikujú. Parteka (2010) taktiež poukazuje na tendenciu k diverzifikácii a nejednoznačné závery

ohľadom špecializácie v neskorších fázach rozvoja. Podrobný prehľad štúdií k tomu vzťahu poskytuje práca Kalicha (2012). Dujava a Lábaj (2013) sa venovali otázke diverzifikácie exportu v súvislosti s ekonomickým rozvojom, a to v kontexte rozvoja krajín EÚ28. Z ich výsledkov vyplývajú podobné závery, a to v prospech diverzifikácie pri prechode z nižšieho do stredného štádia rozvoja. Okrem toho argumentujú v prospech pozitívneho, aj keď slabého vzťahu medzi ekonomickou úrovňou a mierou špecializácie v neskorších fázach rozvoja.

G r a f 1

Vzťah medzi mierou špecializácie (meranou Herfindalovým indexom) a HDP na obyvateľa

Zdroj: Bednarovská-Dujava-Lábaj, 2014.

V ďalšej štúdii (Bednarovská-Dujava-Lábaj, 2014) sa autori zamerali na všetky krajiny svetovej ekonomiky a ich analýza naznačuje, že pre krajiny na nízkom stupni ekonomického rozvoja naozaj platí, že s rastom HDP na obyvateľa miera špecializácie klesá. Avšak po prekonaní istej hranice sa tento vzťah obracia a ako krajina rastie, miera špecializácie rastie. Bod obradu, kedy sa začína prejavovať pozitívny vzťah medzi špecializáciou a výkonnosťou je pomerne nízky.

Pre významnú väčšinu krajín tak pozorujeme pozitívny vzťah medzi špecializáciou a ekonomickou výkonnosťou, čo je presný opak vzťahu, ktorý vidíme pohľadom na prierezové údaje. Nelineárny vzťah medzi logaritmom HDP na obyvateľa a ukazovateľom špecializácie (meraným Herfindalovým indexom) očisteným od fixných efektov a časových umeľých premenných je viditeľný na grafe 1.

Príjmová úroveň exportu a ekonomická výkonnosť krajiny

Z výsledkov štúdie (Bednarovská-Dujava-Lábaj, 2014) vyplýva, že vyspelé krajiny sa špecializujú na export iných výrobkov ako menej vyspelé krajiny. Analýza štruktúry exportu bola urobená na základe údajov z UN COMTRADE databázy a to podľa SITC Rev. 3 klasifikácie pre 260 typov komodít. Podľa výsledkov malo Slovensko pomerne dobrú štruktúru exportu, t.j. štruktúru podobnú vyspelým ekonomikám. Podrobnejšie členenie komodít však môže ukázať iné výsledky, a preto sa v ďalšej časti zameriame na analýzu exportu podľa klasifikácie SITC Rev. 4 na štvor-miestnej úrovni, t.j. pre 1022 typov komodít. Z databázy UN COMTRADE sú dostupné údaje za rok 2014 pre 123 krajín svetovej ekonomiky. Najnovšie údaje o HDP na obyvateľa pre všetky krajiny svetovej ekonomiky sú za rok 2011 a to z databázy Penn World Tables 8.1. Z analýzy sme podľa príspevku Mankiw-Romer-Weil (1992) vylúčili krajiny vyvážajúce ropu a krajiny s počtom obyvateľov menej ako 1 milión. Okrem toho sme zúžili analýzu na komoditné skupiny 5 – 8, t.j. na spracovateľské výrobky. Tak ako v predchádzajúcej štúdii, vychádza výpočet miery sofistikácie exportu zo štúdie Hausmann-Hwang-Rodrik (2007). Základom pre výpočet miery príjmovej úrovne exportu je index PRODY vypočítaný pre každý produkt k . Jedná sa o vážený priemer HDP na obyvateľa krajín, ktoré vyvážajú daný produkt, pričom váhami sú odhalené komparatívne výhody každej krajiny pre tento produkt, formálne pre komoditu k platí

$$PRODY_k = \sum_{j=1}^n \frac{x_{jk} / X_j}{\sum_j x_{jk} / X_j} Y_j .$$

Dolným indexom $j = 1 \dots n$ sú označené jed-

notlivé krajiny a indexom $k = 1 \dots m$ príslušné komodity. Export komodity j

z krajiny k je označuje x_{jk} . X_j je celkový export z krajiny j . Y_j predstavuje hrubý domáci produkt na obyvateľa v krajine j . Miera príjmovej úrovne exportu krajiny j , t. j. produktivita spojená s jej exportom, je vypočítaná ako vážený priemer indexu PRODY pre túto krajinu, pričom ako váhy sú zvolené podiely jednotlivých komodít k na celkovom exporte. Formálne vypočítame mieru príjmovej úrovne exportu krajiny j ($EXPY_j$) takto

$$EXPY_j = \sum_{k=1}^m \frac{x_{jk}}{X_j} PRODY_k. \text{ Čím vyššia je hodnota indexu EXPY tým vyššia je}$$

príjmová úroveň exportu danej krajiny. T.j. krajina exportuje také komodity, pre ktoré je typické, že ich exportujú vyspelé ekonomiky.

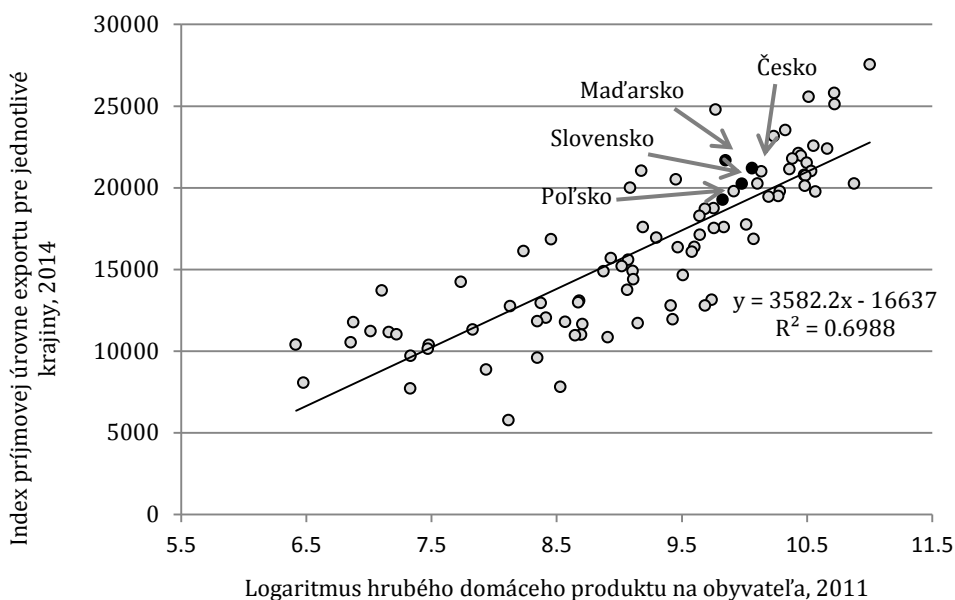
Okrem príjmovej úrovne exportu analyzujeme mieru koncentrácie exportu jednotlivých komodít, a to na základe normalizovaného Herfindalovho indexu, ktorý vychádza zo súčtu druhých mocnín podielov jednotlivých krajín na exporte danej komodity. Po normalizácii nadobúda hodnoty od 0 po 1, pričom 0 dosahuje, ak je export danej komodity rozdelený medzi všetky krajiny rovnomerne, 1 naopak, ak je koncentrovaný do exportu jedinej krajiny.

Na grafe 2 je zobrazený vzťah medzi hrubým domácim produktom na obyvateľa v roku 2011 a príjmovou úrovňou exportu v roku 2014. Medzi týmito dvoma premennými existuje pomerne silný pozitívny vzťah, t.j. vyspelejšie krajiny dosahujú vyššie hodnoty indexu príjmovej úrovne exportu. Tento vzťah je do značnej miery determinovaný už samotnou konštrukciou indexu príjmovej úrovne exportu, a preto je oveľa zaujímavejšie pozrieť sa na pozíciu jednotlivých krajín. Krajiny, ktoré sa nachádzajú nad regresnou priamkou majú príjmovú úroveň exportu zodpovedajúcu vyspelejším krajinám, a naopak. V grafe sme zvýraznili pozíciu Slovenska, Poľska, Maďarska a Česka.

Všetky štyri krajiny sa nachádzajú nad regresnou krivkou, čo naznačuje pomerne dobrú štruktúru exportu týchto krajín. To znamená, že pre tieto ekonomiky existuje určitý priestor pre zvýšenie ekonomickej výkonnosti aj pri danej štruktúre exportu. Výraznejšie zvýšenie ekonomickej výkonnosti však bude vyžadovať zmenu jeho štruktúry a to smerom k produktom typickým pre vyspelé ekonomiky.

Graf 2

Vzťah medzi HDP na obyvateľa a príjmovou úrovňou exportu v roku 2014

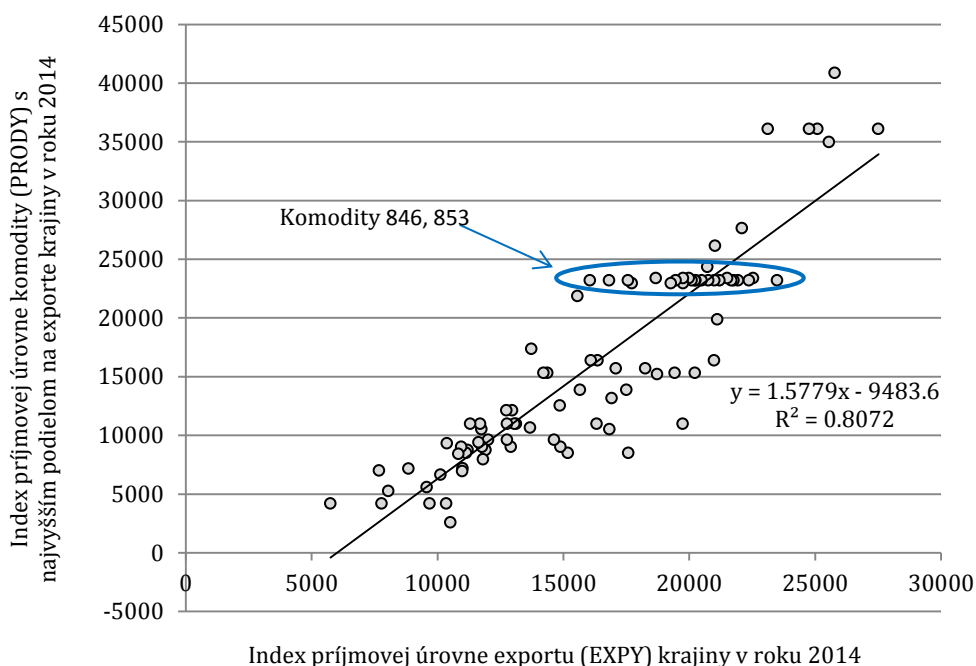

Zdroj: Vlastné výpočty.

Index príjmovej úrovne exportu je vo veľkej miery ovplyvnený exportom tých komodít, ktoré majú na celkovom exporte najvyššiu váhu. Ako naznačuje graf 3, pomerne silná korelácia existuje už aj medzi indexom príjmovej úrovne exportu a indexom príjmovej úrovne komodity s najvyšším podielom na exporte danej krajiny. Každý bod predstavuje kombináciu príjmovej úrovne exportu a komodity s najvyšším podielom na exporte a to pre všetky skúmané krajiny. V grafe sú zvýraznené (zakrúžkované) krajiny, ktorých najvýznamnejšou exportnou komoditou sú motorové vozidlá a ostatné príslušenstvo pre motorové vozidlá (medzi nimi aj Slovensko). Z uvedeného vyplýva, že celková príjmová úroveň exportu krajín špecializujúcich sa na výrobu a export motorových vozidiel sa výrazne odlišuje. Tzn., že existuje dostatočný priestor pre špecializáciu exportu ostatných komodít smerom k tým, ktoré sú typické pre vyspelé ekonomiky.

Graf 3

Vzťah medzi príjmovou úrovňou exportu a indexom príjmovej úrovne komodity s najvyšším podielom na exporte krajiny v roku 2014

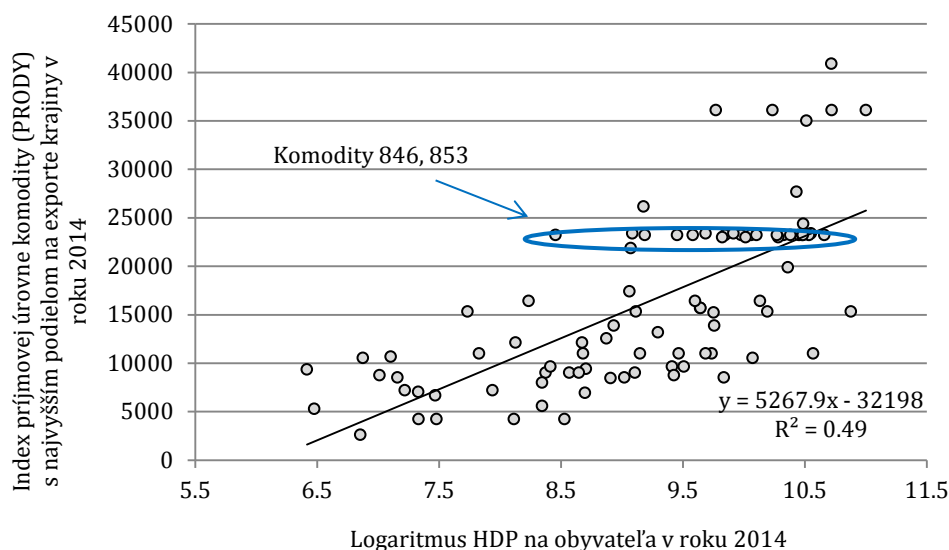
Zdroj: Vlastné výpočty.

Podobne sa môžeme pozrieť na vzťah medzi indexom príjmovej úrovne komodity s najvyšším podielom na exporte krajiny a jej ekonomickou výkonnosťou. V priemere má najvýznamnejšia exportná komodita krajiny s vyššou ekonomickou výkonnosťou vyššiu hodnotu príjmovej úrovne exportu. Opäť však môžeme vidieť, že krajiny, ktoré sa špecializujú na výrobu a export motorových vozidiel a ostatného príslušenstva pre motorové vozidlá dosahujú výrazné rozdiely v ekonomickej výkonnosti. Tzn., že nízka alebo vysoká ekonomicke výkonnosť týchto krajín nie je výrazne determinovaná exportom automobilov.

Medzi ekonomiky, v ktorých majú najvyšší podiel na exporte motorových vozidiel pre prepravu osôb patrí okrem Slovenska Japonsko, Nemecko, Kanada, Veľká Británia, USA, Španielsko, Slovinsko, Mexiko, Belgicko, Maďarsko, či Česko.

Graf 4

Vzťah medzi HDP na obyvateľa a indexom príjmovej úrovne komodity s najvyšším podielom na exporte krajiny v roku 2014

Zdroj: Vlastné výpočty.

V tabuľke 8 sú údaje o príjmovej úrovni komodít a koncentrácii exportu pre tie komodity, ktoré mali najvyšší podiel na exporte Slovenska v roku 2014. Medzi tieto komodity patria motorové vozidlá, ktorých export predstavoval až 20,6 % celkového slovenského exportu. Spolu s ostatnými časťami a príslušenstvom pre motorové vozidlá (5,4 %), exportom karosérií (2,7 %) a piestových motorov pre motorové vozidlá (1,1 %) predstavoval export komodít súvisiacich s automobilovým priemyslom až takmer 30 % celkového exportu Slovenska. Druhou najvýznamnejšou exportnou komoditou bolo príslušenstvo pre televízory (9,6 %) a ďalšou export samotných televízorov (5,6 %). Medzi ostatné významné komodity z hľadiska exportu patrí vývoz izolovaných káblov, plochých valcovaných výrobkov zo železa a ocele, pneumatiky pre nákladné vozidlá a autobusy a zámočnícke výrobky. Spomedzi týchto desiatich najvýznamnejších komodít, má najvyššiu príjmovú úroveň export motorov pre motorové vozidlá. Po nich nasleduje export televízorov a karosérií pre motorové vozidlá. Podiel desiatich komodít s najvyšším podielom na exporte predstavuje spolu až 50 % celkového exportu Slovenska.

T a b u ľ k a 1

Index príjmovej úrovne komodít a koncentrácia exportu pre komodity s najvyšším podielom na exporte Slovenska v roku 2014

Kód	Komodita podľa klasifikácie SITC Rev. 4	PRODY	HERFIND	Podiel na exporte Slovenska	Poradie podľa indexu PRODY
7812	Motorové vozidlá na prepravu osôb	23181	0,094	20,59 %	196
7616	Prístroje pre televízory (prijímače/zvuk/video/reprodukcia)	15987	0,143	9,63 %	377
7641	Telef. zariadenia a ost. prístroje na prenos alebo príjem hlasu, obrazu alebo ost. dát	23371	0,239	5,63 %	185
7843	Ostatné časti a príslušenstvo motorových vozidiel skupiny 722 a 781, 782 783	22958	0,067	5,37 %	200
7842	Karosérie (vrátane kabín) pre motorové vozidlá skupiny 722 a 781, 782 783	23319	0,104	2,74 %	188
7731	Izolované káble a iné izolované elektrické vodiče	12114	0,076	1,88 %	464
6732	Ploché valcované výrobky zo železa alebo ocele	17018	0,064	1,64 %	351
6252	Pneumatiky používané na autobusoch a nákladných autách	16042	0,129	1,46 %	375
7132	Piestové motory s vnútorným spaľovaním pre motorové vozidlá	24449	0,068	1,14 %	148
6991	Zámočnícke výrobky a trezory zo základných kovov inde neuvedené	22238	0,124	1,01 %	231
8121	Kotly (okrem skupiny 711) a radiátory ústredného kúrenia zo železa alebo ocele	22586	0,073	1,01 %	212
7783	Elektrické zariadenia pre spaľovacie motory a vozidlá inde neuvedené	22691	0,065	0,99 %	209
8211	Sedadlá (okrem tých z položky 872.4)	13859	0,142	0,98 %	427
7522	Stroje pre automatické spracovanie údajov s hmotnosťou nie viac ako 10 kg	23929	0,583	0,92 %	169
8939	Výrobky z plastov inde neuvedené	21267	0,101	0,91 %	260
7649	Časti a príslušenstvo vhodné na používanie hlavne s prístrojmi divízie 76	23360	0,140	0,91 %	187
8514	Ostatná obuv so zvrškom z usne alebo kompozitnej kože	13628	0,111	0,89 %	431
6996	Výrobky zo železa alebo ocele, inde neuvedené	19486	0,058	0,87 %	296
6741	Ploché valcované výrobky zo železa alebo ocele, pozinkované	10645	0,077	0,87 %	492
7431	Vzduchové alebo plynové kompresory, odsávače (okrem digestorov) s ventilátorom	21374	0,074	0,83 %	255
6251	Pneumatiky pre motorové vozidlá	19161	0,056	0,83 %	306
7712	Iné elektrické strojové zariadenia a ich časti	26929	0,145	0,76 %	85
7484	Prevodovky a iné podobné zariadenia	28585	0,089	0,69 %	54
7751	Zariadenia pre vybavenie pracovní domácností inde nezaraďené	19115	0,126	0,66 %	307
8215	Nábytok z dreva inde neuvedený	15194	0,129	0,65 %	394

Zdroj: Vlastné výpočty.

Ak zoberíme do úvahy 25 najvýznamnejších komodít z hľadiska exportu (s najnižším podielom na exporte 0,65 % pre nábytok z dreva), tak môžeme medzi komodity s najvyššou úrovňou príjmu považovať export prevodoviek a iných elektrických strojových zariadení. Okrem toho má vysokú hodnotu indexu PRODY výroba strojov pre automatické spracovanie údajov s hmotnosťou nie viac ako 10 kg.

Z 25 najvýznamnejších exportných komodít je až 23 takých, pre ktoré je typická nízka miera koncentrácie exportu podľa krajín (hodnota Herfindalovho indexu je menšia ako 0,15). Vysokú koncentráciu má výroba strojov pre automatické spracovanie údajov s hmotnosťou pod 10 kg, a to až 0,53. Okrem toho patrí medzi koncentrovanešie trhy výroba televízorov s hodnotou Herfindalovho indexu 0,23.

Z predchádzajúceho výskumu (Bednarovská–Dujava–Lábaj, 2014) založeného na agregovanejšej klasifikácii produktov a pre všetky produkty, patrili v roku 2012 medzi produkty s najvyššou úrovňou príjmu náramkové hodinky, organické a neorganické zlúčeniny, farmaceutické produkty okrem liekov, nespracované kože, polystyrén a stroje pre metalurgický priemysel. Medzi 20 najvýznamnejších komodít patrili ďalej najmä tie, ktoré majú charakter kapitálových statkov, s výnimkou hodínok, či umeleckých a zberateľských produktov. Naopak, medzi komodity, ktoré sú typické pre export krajín s nízkou úrovňou príjmov patrili v prevažnej miere základné suroviny a materiály.

Produkty s najvyšším indexom príjmovej úrovne v roku 2014, založené na štvrtmiestnej klasifikácii SITC Rev. 4 sú uvedené v tabuľke 9. Okrem samotnej hodnoty indexu PRODY je v tejto tabuľke uvedený index koncentrácie exportu príslušných komodít podľa krajín, ako aj podiel danej komodity na celkovom exporte Slovenska.

Na prvý troch miestach sa nachádza výroba hodínok a ich príslušenstva, čo je dané najmä ich výrazným podielom na exporte Švajčiarska, ktoré patrí medzi krajiny s najvyššou ekonomickou výkonnosťou. Okrem toho sa v tomto zozname nachádzajú zberateľské a umelecké produkty, s ktorými obchodujú najmä bohaté krajiny (originálne rytiny a tlače, poštové známky, obrazy a ručné kresby, či starožitnosti staršie ako 100 rokov).

Medzi spracovateľské výrobky s vysokou hodnotou indexu PRODY patrí výroba elektrických integrovaných obvodov, ortopedických pomôcok, strojových častí, optických mikroskopov, fotografických prístrojov, obrábacie stroje, zubné nástroje a zariadenia, a projektory.

Aj keď pri niektorých z týchto komodít je export podľa krajín pomerne koncentrovaný, u väčšiny z nich je miera koncentrácie exportu nízka a teda typická pre vysoký počet krajín. Medzi výrazne koncentrované trhy patrí export perál (0,4), ťahaného a fúkaného skla (0,4), a hodínok a ich príslušenstva. Vzhľadom na určitú tradíciu sklárskeho priemyslu na Slovensku by jeho obnova a presadenie sa na zahraničných trhoch mohlo priniesť nemalé prínosy pre slovenskú ekonomiku, a to nie len z národného, ale aj regionálneho hľadiska.

Medzi komodity s vysokou príjmovou úrovňou patrí aj nikel a zliatiny z niklu, a to jednak spracované, ako aj nespracované. Príjmová úroveň spracovaného niklu a jeho zliatin je pritom výrazne vyššia ako nespracovaného. Slovensko pritom vývaža takmer výlučne nespracovaný nikel a jeho zliatiny. Rozvoj spracovania niklu a zliatin niklu by opäť mohol prispieť k zvýšeniu konkurečnej schopnosti slovenskej ekonomiky a posunu jej ekonomickej výkonnosti smerom k vyspelým krajinám.

Spomedzi komodít uvedených v tabuľke 9, majú najvýznamnejšie postavenie na slovenskom exporte tieto produkty: časti a príslušenstvo pre stroje skupiny 751 a 752, elektrické integrované obvody, nikel a zliatiny niklu surové, stroje a prístroje používané na výrobu polovodičov a elektrických integrovaných obvodov, obrábacie stroje na spracovanie materiálu ich úberom laserom alebo iným spôsobom, bomby, granáty a ostatné strelivo ako aj zubné zariadenia a nástroje inde neuvedené. Pri všetkých týchto komoditách bol ich podiel na exporte Slovenska v roku 2014 aspoň 0,05 %. Jedná sa o pomerne malé podiely, ale vzhľadom na dezagregáciu na 1022 komodít to nie sú nezanedbateľné exporty. Rozvoj výroby a následného exportu týchto produktov, ktorý má na Slovensku určitú históriu, by mohol taktiež prispieť k zvýšeniu jeho celkovej ekonomickej výkonnosti.

T a b u ľ k a 2

**Komodity s najvyšším indexom príjmovej úrovne v roku 2014,
koncentrácia ich produkcie podľa krajín a podiel na exporte Slovenska**

Kód	SITC SVK	PRODY	HERFIND	Podiel na exporte Slovenska
8854	Náramkové hodinky, vreckové hodinky okrem podskupiny 885.3	40868	0,303	0,03 %
8853	Náramkové hod., vreckové hod. a ost. s púzdom z drahých kovov	39750	0,348	0,01 %
8855	Hodinové strojčeky, kompletne a zmontované	38751	0,233	0,00 %
6671	Perly (prírodné alebo umelo pestované)	38108	0,411	0,00 %
8962	Originálne rytiny, tlače	37285	0,263	0,00 %
8964	Poštovné známky, poštové tlačoviny a podobne, nové a použité	37264	0,141	0,00 %
7282	Stroje a prístroje používané na výr, polovod. zar. a el. integ. obvodov	36601	0,172	0,07 %
8966	Starožitnosti staršie ako sto rokov	36203	0,214	0,00 %
7764	Elektrické integrované obvody	36080	0,128	0,13 %
8996	Ortopedické pomôcky, vrátane bariel, chirurgických pásov a bandáží	34985	0,091	0,02 %
6832	Nikel a zliatiny niklu, spracované (okrem anód)	34333	0,101	0,00 %
7499	Strojové časti, neobsahujúce elektrické súčiastky inde neuvedené	33739	0,072	0,01 %
7768	Piezoelektrické kryštály elektronických komp.skupiny 776, inde.ne.	33466	0,149	0,01 %
8714	Optické mikroskopy	32418	0,218	0,00 %
8961	Obrazy, kresby a pastely celé vytvorené ručne	32335	0,182	0,00 %
8811	Fotografické, (iné ako kinematografické) kamery a prístroje, prísluś.	32273	0,092	0,01 %
6643	Ťahané sklo a fúkané sklo	31870	0,401	0,00 %
8919	Diely a prísluśenstvo výrobných položiek 891.12, 891.14 a 891.3	31870	0,097	0,00 %
7312	Jednopolohové a viacpolohové obrábacie stroje na obrábanie kovov	31803	0,210	0,01 %
8821	Chemické prípravky na fotografické účely (laky, lepidlá, a podobne)	31719	0,203	0,01 %
8826	Fotografické dosky & filmy, iné ako kinematografické filmy	31662	0,228	0,00 %
8721	Zubné nástroje a zariadenia, inde neuvedené	31595	0,121	0,05 %
8823	Fotografický film vo zvitkoch	31451	0,218	0,00 %
8912	Bomby, granáty, torpéda, bane, rakety a pod., ostatné strelivo	31444	0,343	0,05 %
8744	Prístroje a nástroje na fyzikálnu alebo chemickú analýzu	31431	0,099	0,03 %
7615	Projektory	31364	0,206	0,02 %
7259	Časti strojov skupiny 725	31319	0,087	0,01 %
6756	Ploché valcované výrobky z ocele, ďalej neopracované	31009	0,120	0,00 %
7472	Ventily pre vodné a vzduchové prenosové zariadenia	30994	0,132	0,01 %
7811	Vozidlá konštruované na jazdu na snehu; Golfové autá a pod.	30939	0,176	0,01 %
7741	Elektrodiagnostické prístroje (s výnimkou rádiologických prístrojov)	30932	0,102	0,01 %
7922	Lietadlá a iné zar. , iné než vrtuľníky, s hmotnosťou pod 2.000 kg	30927	0,209	0,01 %
7599	Časti a prísluśenstvo vhodné pre stroje 751.1, 751.2, 751.9 a 752	30907	0,149	0,13 %
7316	Obrábacie stroje na onečnú úpravu kovov	30871	0,126	0,01 %
7916	Železničné a električkové zariadenia	30841	0,133	0,00 %
7463	Sférické ložiská	30753	0,106	0,01 %
7311	Obrábacie stroje na spracovanie materiálu ich úberom laserom a inak	30732	0,116	0,06 %
6757	Ploché valcované výrobky z ocele, inde neuvedené	30297	0,087	0,00 %
8841	Optické vlákna a zväzky optických vlákien	30273	0,095	0,04 %
7917	Železničné a električkové osobné vozne, a ďalšie, nie samohybné	30186	0,168	0,00 %
6831	Nikel a zliatiny z niklu, surové	30143	0,109	0,10 %

Zdroj: Vlastné výpočty.

Zoznam krajín, pre ktoré je typická vysoká príjmová úroveň exportu sa pri dezagregovanejšom pohľade výrazne nezmenil. Na základe predchádzajúcich výsledkov za rok 2012 (pre približne 260 komodít) patrili medzi krajiny s najvyššou príjmovou úrovňou exportu Írsko, Švajčiarsko, Japonsko, Singapur a Fínsko. Slovensko sa nachádzalo na 18. mieste. Pri podrobnejšej klasifikácii a s použitím údajov o exporte za rok 2014, patrili medzi krajiny s najvyššou príjmovou úrovňou exportu Singapur, Švajčiarsko, Írsko, Hong-kong, Malajzia, Japonsko, Južná Kórea, či Holandsko.

T a b u ľ k a 3

Najvýznamnejšie krajiny z hľadiska príjmovej úrovne exportu v roku 2014 a podiel ich najvýznamnejšej komodity na exporte s príslušnou hodnotou indexu PRODY

Krajina	EXPY	Max exp_share	PRODY	SITC Rev. 4, názov produktu
SGP	27519	32,3%	36080	Elektrické integrované obvody
CHE	25778	11,4%	40868	Náramkové hodinky, vreckové hodinky okrem podskup.885.3
IRL	25554	15,9%	34985	Ortoped. pomôcky, vrátane bariel, chirurg. pásov a bandáží
HKG	25096	16,9%	36080	Elektrické integrované obvody
MYS	24765	21,0%	36080	Elektrické integrované obvody
JPN	23502	16,4%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
KOR	23129	11,7%	36080	Elektrické integrované obvody
NLD	22548	6,5%	23371	Telef. a ost.príst. na prenos a príjem hlasu, obr. a ost. údajov
USA	22378	8,5%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
FIN	22098	7,1%	27646	Papier a kartónový papier
DEU	21950	15,2%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
GBR	21774	14,8%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
HUN	21685	13,3%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
SWE	21519	6,5%	23371	Telef. a ost.príst. na prenos a príjem hlasu, obr. a ost. údajov
CZE	21204	12,2%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
FRA	21117	12,8%	19860	Lietadlá a iné zar. , iné než vrtuľníky, nad 15.000 kg
THA	21025	8,0%	26145	Pamäťové jednotky
AUT	21002	4,6%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
ISR	20992	44,6%	16380	Diamandy (iné ako priemyselné diamanty), sprac. aj nesprac.
CAN	20768	23,3%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
DNK	20724	6,7%	24338	Generátory
MEX	20492	10,8%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
SVK	20251	20,6%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
NOR	20232	11,3%	15312	Hliník a zliatiny z hliníka, nespracované
SVN	20230	12,7%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
BEL	20097	14,2%	23181	Motorové vozidlá na prepravu osôb
CHN	19989	9,3%	23371	Telef. a ost.príst. na prenos a príjem hlasu, obr. a ost. údajov
ITA	19765	3,9%	22958	Ostatné časti a motor. vozidiel skupiny 722 a 781, 782 783
EST	19761	18,6%	23371	Telef. a ost.príst. na prenos a príjem hlasu, obr. a ost. údajov
AUS	19743	10,6%	10964	Meď, spracovaná a nespracovaná, zliatiny medi

Zdroj: Vlastné výpočty.

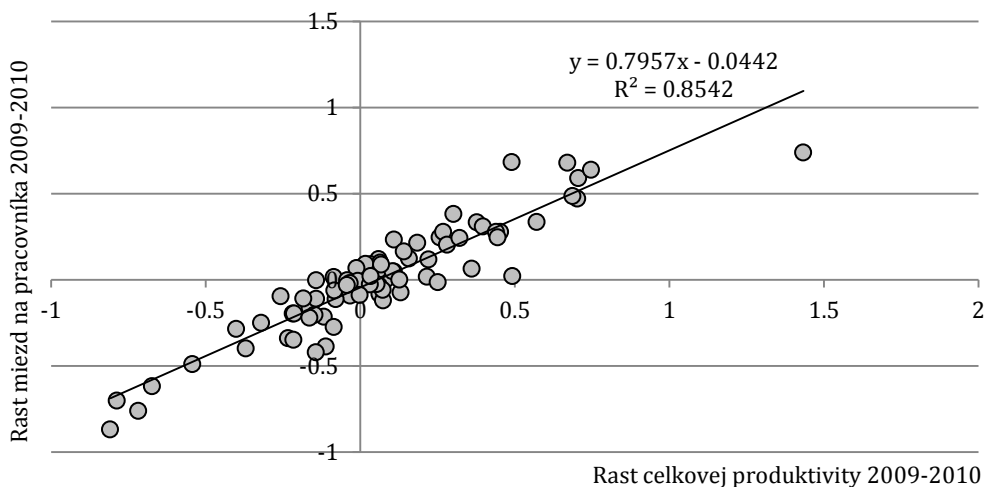
V tabuľke 10 sú okrem toho uvedené údaje o komodite s najvyšším podielom na exporte príslušnej krajiny. Kým niektoré krajiny majú export

výrazne orientovaný na jednu komoditu, u mnohých je oveľa viac diverzifikovaný. Slovensko patrí skôr medzi krajiny, ktoré majú výrazný podiel na exporte daný jednou komoditou (výrobou motorových vozidiel). Okrem výroby motorových vozidiel na prepravu osôb sa viaceré krajiny uvedené v tabuľke 10 špecializujú najmä na export elektrických integrovaných obvodov, a televízorov, telefónov a ostatných podobných zariadení.

Špecializácia exportu na komodity typické pre vyspelé ekonomiky je dôležitá aj z hľadiska vzťahu medzi rastom produktivity práce, rastom miezd a konkurenčnou schopnosťou ekonomiky, na ktorý sme poukázali v štúdií Lábaj–Luptáčík (2012). Kým predchádzajúce štúdie skúmali vzťah na agregovanej úrovni celého národného hospodárstva (Peeters – Den Reijer, 2011) v horeuvedenej štúdií sme preukázali úzky vzťah medzi týmito veličinami na dezagregovanej úrovni. Navyše, údaje za roky 2009 a 2010 pre Slovenskú ekonomiku naznačujú, že vzťah medzi rastom celkovej produktivity práce a rastom miezd na pracovníka podľa odvetví je ešte oveľa silnejší, ako tomu bolo v predkrízovom období. Na grafe 5 je táto závislosť znázornená pre všetky odvetvia slovenskej ekonomiky na úrovni dvojmiestnej klasifikácie SK-NACE Rev. 1.

Graf 5

Vzťah medzi rastom celkovej produktivity a rastom miezd medzi rokmi 2009 a 2010

Zdroj: Symetrické input-output tabuľky pre Slovenskú republiku za roky 2009 a 2010 v cenách predchádzajúceho roka, vlastné výpočty.

Prekonanie zaostávania v mzdovej úrovni v porovnaní s vyspelými krajinami je možné dosiahnuť iba neustálym zvyšovaním produktivity práce. Práve špecializácia exportu smerom k produktom typickým pre vyspelé ekonomiky môže napomôcť prekonať tento typ zaostávania, pretože vytvára predpoklady pre vysoký rast produktivity práce a tým aj pre rast miezd.

Závery

Z empirickej analýzy vzťahu medzi štruktúrou exportu na výrazne dezagregovanej úrovni a ekonomickou výkonnosťou vyplýva, že krajiny sa pri vyšších stupňoch rozvoja špecializujú na export vybraných komodít. Pre vyspelé krajiny je pritom charakteristické, že okrem vyššej špecializácie exportu, vyvážajú odlišný typ komodít. Štruktúra exportu Slovenska je z hľadiska jeho príjmovej úrovne pomerne priaznivá aj pri vyššom stupni dezagregácie exportu a zameraní sa na analýzu vývozu produktov spracovateľského priemyslu. Samotná štruktúra exportu tak netvorí výraznú bariéru jeho ďalšieho rozvoja v krátkom období. Napriek tomu by k výraznejšej zmene ekonomickej výkonnosti v dlhom období pomohla špecializácia exportu na také komodity, ktoré sú typicky exportované z vyspelých ekonomík. Medzi takéto produkty patrí najmä výroba kapitálových statkov v širokom slova zmysle. Vzhľadom na vysokú špecializáciu exportu na motorové vozidlá a doterajší rozvoj dodávateľskej siete automobilového priemyslu, by k rozvoju slovenskej ekonomiky mohol prispieť väčší export častí a prístrojov pre motorové vozidlá, a to jednak motorov, ale aj karosérií a iných častí. Okrem toho by k zvýšeniu ekonomickej výkonnosti slovenskej ekonomiky mohol prispieť rozvoj exportu elektrických integrovaných obvodov, spracovaného niklu a zliatin niklu, strojov a prístrojov pre výrobu polovodičov a elektrických integrovaných obvodov, či výroba obrábacích strojov na spracovanie materiálu ich úberom laserom alebo iným spôsobom.

Ekonomická výkonnosť krajiny úzko súvisí so špecializáciou jej exportu. Hospodárska politika má k dispozícii viacero nástrojov, ktorými

môže špecializáciu exportu ovplyvniť smerom k štruktúre vyspelých ekonomík a tým prispieť k rozvoju slovenskej ekonomiky v dlhom období. Automobilový priemysel by sa napríklad na Slovensku neetabloval bez výraznej a cielenej podpory štátu v predchádzajúcom období. Kľúčovým nástrojom hospodárskej politiky pri ovplyvňovaní štruktúry exportu a celkovej produkcie na Slovensku je priemyselná politika. Jej cieľom by mali byť pozitívne zmeny v štruktúre ekonomiky, ktoré zvyšujú jej konkurenčnú schopnosť, vedú k rozvoju perspektívnych oblastí podnikania, a rozvojom tých aktivít, ktoré zvyšujú produktivitu práce a tým aj úroveň miezd. Napriek viacerým snahám na Slovensku stále chýba priemyselná politika s jasne definovanými cieľmi a opatreniami na ich dosiahnutie. Implementácia opatrení, ktoré ovplyvňujú štruktúru ekonomiky a špecializáciu exportu je roztrieštená medzi jednotlivé ministerstvá bez jasnej politickej zodpovednosti za jej vykonávanie. Efektívna realizácia priemyselnej politiky nie je možná bez priamej politickej zodpovednosti na najvyššej úrovni (napr. ministra). Jej ciele musia byť zároveň zrozumiteľne formulované a ich dosahovanie merateľné. Okrem toho je potrebné, aby sa vyvarovala toho, že sa bude snažiť dosiahnuť mnoho cieľov zároveň, pričom mnohé z nich sú často protichodné. Cieľom priemyselnej politiky nemôže byť zároveň rast zamestnanosti, technologický rozvoj, regionálny rozvoj, podpora upadajúcich odvetví, rast pridanej hodnoty, špecializácia exportu na produkty s vysokou príjmovou úrovňou, znižovanie energetickej náročnosti či rast produktivity práce. Pri takomto množstve cieľov, často protichodných, je kontrola miery ich naplnenia výrazne limitovaná. Priemyselná politika musí byť zároveň zameraná na odstraňovanie trhových zlyhaní, čím by mala pomôcť znížiť neefektívnu alokáciu zdroj a zároveň odstrániť bariéry ďalšieho zvyšovanie ekonomickej výkonnosti slovenskej ekonomiky. Pri takto formulovanom zameraní by mala podporovať rozvoj nových aktivít, najmä takých, ktoré majú vysoké spillover efekty na ostatné odvetvia. Dobrým príkladom z minulosti je podpora finálnych producentov automobilov. Vďaka etablovaniu ich produkcie na území Slovenskej republiky sa v posledných rokoch výrazne zvýšil počet dodávateľov pre automobilový priemysel, ktorí

majú umiestnenú svoju produkciu na Slovensku. Priemyselná politika musí byť okrem toho formulovaná vo vzťahu k tzv. Priemyslu 4.0, ktorý súvisí s digitalizáciou ekonomiky, inteligentnými výrobnými systémami a tzv. štvrtou priemyselnou revolúciou. Inak nie je možné podporiť špecializáciu exportu smerom k produktom, pre ktoré je typická vysoká príjmová úroveň.

Literatúra

BEDNAROVSKÁ, M. – DUJAVA, D. – LÁBAJ, M. (2014): Diverzifikácia ver-
zus špecializácia [online], empirická analýza = Diversification versus
specialization: empirical analysis. In: Working papers [EÚ SAV] [online
seriál]. - ISSN 1337-5598. - Č. 70 (2014), s. 1-20.

DE BENEDICTIS, L. – GALLEGATI, M. – TAMBERI, M. (2009): Overall tra-
de specialization and economic development: countries diversify. Review
Of World Economics, 145(1), 37-55.

DUJAVA, D. – M. LÁBAJ (2013): Diverzifikácia exportu a ekonomický
rozvoj. In: Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky.
Bratislava, VEDA, vydavateľstvo SAV.

GROSSMAN, G. M. – HELPMAN, E. (1992): Innovation and growth in the
global economy. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

IMBS, J. – WACZIARG, R. (2003): Stages of Diversification. American Eco-
nomic Review, 93(1), 63-86.

KAULICH, F. (2012): Diversification vs. specialization as alternative
strategies for economic development. Can we settle a debate by looking
at the empirical evidence? Development Policy, Statistics and Research
Branch, Working Paper 3/2012, Vienna: UNIDO, 2012.

KRUGMAN, P. R. – OBSTFELD, M. (2006): International Economics: Theo-
ry and Policy. 7. ed., Boston, Massachusetts: Pearson, Addison-Wesley.

LÁBAJ, M. – LUPTÁČIK, M. (2012): Labour productivity changes and wa-
ges: the case of Slovakia. In: Neuere Anwendungsfelder der Input-
Output-Analyse, Tagungsband, Beiträge zum Halleschen Input-Output-
Workshop 2012, [15.-16. März 2012, Halle]. Halle, Institut für Wirtschaf-
tsforschung, Nr.1 (2013), s. 141-156.

MANKIW, N. G. – D. ROMER, et al. (1992): A Contribution to the Empirics
of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics 107 (2), 407-437.

MATSUYAMA, K. (1991): Agricultural Productivity, Comparative Advantage and Economic Growth. National Bureau of Economic Research Working Paper No. 3606.

MORVAY, K. a kol. (2014). Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky II. = Insights into the structural problems of the Slovak economy II / Karol Morvay a kolektív. Bratislava, Ekonomický ústav SAV, 2014. - 197 s. ISBN 978-80-7144-237-0.

PARTEKA, A. (2010): Employment and export specialisation along the development path: some robust evidence. Review Of World Economics, 145(4), 615-640.

PEETERS, M. – DEN REIJER, A. (2011): On wage productivity, wage flexibility and wage co-ordination – A focus on the wage impact of productivity in Germany, Greece, Ireland, Portugal, Spain and the United States, MPRA Paper No. 31102.

4. POLITIKA SÚDRŽNOSTI EÚ NA SLOVENSKU V TEMATICKÝCH A REGIONÁLNYCH SÚVISLOSTIACH

Úvod

Politika súdržnosti EÚ predstavuje jeden z významných nástrojov, ktorý by mal slúžiť na vyrovnanie regionálnych rozdielov a podporovať rovnomernejší vývoj v rámci jednotlivých členských štátov EÚ. Ciele, nástroje a finančné krytie politiky sa od jej vzniku výrazne menili a reagovali na sociálno-ekonomické zmeny, záujmy a potreby členských štátov, ako aj EÚ ako celku. Hlavným cieľom politiky súdržnosti bolo prispievať cielenými intervenciami k zmierňovaniu existujúcich regionálnych rozdielov v jednotlivých členských štátoch a zabezpečiť v nich rovnomerný sociálno-ekonomický rozvoj. Vplyvom prijatia Lisabonskej stratégie, ako aj Stratégie Európa 2020 a v reakcii na prekonávanie finančnej a ekonomickej krízy sa ciele politiky súdržnosti prestali obmedzovať na znižovanie regionálnych rozdielov, ale zamerali sa širší súbor cieľov nadviazaný na ciele týchto stratégií.

V programovom období 2007 – 2013 bolo pre potreby Slovenska vyčlenených takmer 11,7 mld. eur, ktoré mali byť použité na tri základné ciele: 1. konvergenciu, 2. regionálnu konkurencieschopnosť a zamestnanosť a 3. európsku územnú spoluprácu. Všetky slovenské regióny na úrovni NUTS III, s výnimkou Bratislavského kraja, sú oprávnené čerpať pomoc v rámci cieľa Konvergenca. Podpora sa realizuje prostredníctvom Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR), Európskeho sociálneho fondu (ESF) a Kohézneho fondu (KF). Základným dokumentom upravujúcim čerpanie zdrojov na politiku súdržnosti je Národný strategický referenčný rámec (NSRR). Ten člení celkovú alokáciu do jedenástich operačných programov a definuje jednotlivé ciele a štruktúru operačných programov na roky 2007 – 2013. Národný strategický referenčný rámec definuje tri strategické priority: Infraštruktúra a regionálna dostupnosť, Poznatková ekonomika a Ľudské zdroje. Politika súdržnosti sa realizuje na základe vopred definovaných inovačných a rastových pólů v jednotlivých regiónoch. Okrem špecifických cieľov sa pomoc zameriava aj na prierezové,

horizontálne priority: Marginalizované rómske komunity, Rovnosť príležitostí, Trvalo udržateľný rozvoj a Informačná spoločnosť. Je teda evidentné, že prostriedky z fondov EÚ na Slovensku zahŕňali veľmi široké spektrum sociálno-ekonomických oblastí a očakávalo sa, že budú značným rozvojovým impulzom pre slovenskú ekonomiku.

Cieľom tejto kapitoly je základná identifikácia priestorovej, tematickej a štrukturálnej alokácie prostriedkov z fondov EÚ v programovom období 2007 – 2013. V nadväznosti na to v 5. kapitole tejto monografie prinášame analýzu výdavkov fondov EÚ do vybraných oblastí (výskum a vývoj – VaV, inovačný rozvoj, životné prostredia a energetika, doprava, cestovný ruch) v regionálnom sociálno-ekonomickom kontexte ako nástroja regionálnej politiky. Takto stanovené ciele nám umožnia identifikovať trendy v oblasti štrukturálnych zmien, ktoré politika súdržnosti svojimi výdavkami v sledovanom období nepochybne ovplyvnila.

Hodnotenie sociálno-ekonomických efektov intervencií štrukturálnych fondov (ŠF) EÚ a Kohézneho fondu (KF) v jednotlivých členských štátoch EÚ je predmetom viacerých štúdií. Komparatívnu kvalitatívnu analýzu podpory z fondov EÚ na Slovensku a v Českej republike v lesnom hospodárstve realizovali Jarský a kol. (2014). Autori aplikovali predovšetkým metódy (i) hodnotenia a kvalitatívnej analýzy finančnej podpory, žiadostí, prijímateľov a indikátorov a (ii) telefonických rozhovorov. Krátkodobé a dlhodobé efekty redistribučných politík ŠF modelovaných na príklade Portugalska skúmajú Arcalean a kol. (2010). Alokáciu ŠF v rokoch 2007 – 2013 v súvislosti s regionálnymi digitálnymi stratégiami analyzovali Reggi a Scicchitano (2014). Vplyv ŠF a súvisiacich politík v oblasti rozvoja udržateľnej energie v Poľsku, Litve a v Českej republike s použitím deskripcie analyzovali Streimikiene a kol. (2007). Súvislosti konceptu celoživotného vzdelávania a ŠF v Rumunsku sú predmetom výskumu Nicolaua (2010), pričom autor využíva výskumnú metódu príkladov dobrej praxe. Kvalitatívny výskum (pološtruktúrované interview) gréckeho vzdelávacieho systému v rámci stratégie Európa 2020 realizoval Panitsides (2014). Súvislosti integrácie rómskej populácie prostredníctvom vzdelávania na základe syntézy sekundárnych zdrojov (hospodárskopolitické dokumenty) skúmal Pasca (2014). Štatistickú analýzu kohéznej politiky v Českej republike v rokoch 2007 – 2013, založenej na

údajoch o prijímateľoch fondov EÚ v kombinácii so sociodemografickými a finančnými údajmi, realizovali Mirošník a kol. (2014). Na empirickú analýzu efektov projektov EÚ v oblasti zlepšovania dopravnej/cestnej dostupnosti a jej priestorovej distribúcie v regionálnych súvislostiach v Poľsku sa zamerali Rosik a kol. (2015). Vplyv politiky súdržnosti na regionálnu výkonnosť v EÚ empiricky skúmali (regresná analýza) Becker a kol. (2010). Vplyvom a efektmi ŠF a KF a hodnotením ich prínosu pre smerovanie Slovenska k cieľom stratégie Európa 2020 vo vzdelávaní sa zaoberá štúdia Baláž a kol. (2015). Identifikáciou a kvantifikáciou efektov implementácie politiky súdržnosti na národnej a regionálnej úrovni na Slovensku prostredníctvom využitia ekonometrického modelu sa zaoberajú Radvanský a kol. (2014).

Metodológia a použité údaje

Základným východiskom našich analýz je verejná databáza mikroúdajov Informačného a monitorovacieho systému – ITMS Centrálného koordináčného orgánu Úradu vlády SR 2007 – 2014, ktorý zhromažďuje všetky relevantné údaje o projektoch a prijímateľoch fondov EÚ. Mikroúdaje sme následne triedili, agregovali a dezagregovali podľa čiastkových cieľov našich analýz. Získané agregované finančné údaje sme potom hodnotili v príslušnom sociálno-ekonomickom kontexte na základe národných štatistických databáz Štatistického úradu SR. Pre potreby regionálnej analýzy boli údaje zo systému ITMS dezagregované na regionálnu úroveň, pričom kľúčovým triediacim znakom bolo miesto realizácie intervencie (NUTS III). V prípade, že systém ITMS neevidoval konkrétne miesto realizácie intervencie, na základe kódu ITMS projektu sme ju vyhľadali v centrálnom registri zmlúv a regionálne priradili na základe sídla prijímateľa (sekundárne zdroje dát). V prípade národných projektov, ktorých implementácia sa realizuje na celom území SR, prípadne len v siedmich konvergenčných regiónoch (okrem Bratislavského kraja), sme použili váhy na základe počtu obyvateľov v jednotlivých regiónoch. Výdavky sme ďalej klasifikovali na základe metodiky vypracovanej Európskou komisiou (EK) na jednotlivé oblasti podpory a prioritné témy. Klasifikácia rozlišuje 6 základných oblastí (*policy areas*), ktoré sú na druhom stupni

d'alej členené na 86 prioritných tém (*priority themes*). Kompletný zoznam oblastí a prioritných tém je uvedený v prílohe č. 1. Takéto podrobné členenie nám umožnilo opustiť tradičné hodnotenie intervencií na základe operačných programov, ich prioritných osí alebo opatrení a už spomínaná regionálna dezagregácia poskytuje odlišný a v slovenských podmienkach jedinečný pohľad na efekty intervencií politiky súdržnosti ku koncu roka 2014. Doteraz zverejňované údaje o intervenciách fondov EÚ boli štruktúrované prevažne z hľadiska administratívno-procesnej logiky (program, os, opatrenie). Klasifikácia/triedenie z hľadiska oblastí a prioritných tém prináša prierezový pohľad s lepšou aplikáciu v ekonomickej analýze. Analýza na regionálnej úrovni ďalej pracuje len s prostriedkami poskytnutými z rozpočtu EÚ prostredníctvom EFRR a KF, bez ESF. Z hľadiska stavu projektov vychádzame z projektov riadne a mimoriadne ukončených, ako aj projektov ktoré boli ku koncu roka 2014 v realizácii. Zazmluvnené projekty, ktorým ešte nebol poskytnutý nenávratný finančný príspevok, sme v analýze nezohľadňovali, keďže sa neprejavili v čerpaných zdrojoch. Vzhľadom na pravidlo $n + 2$, ktoré umožňuje realizovať výdavky politiky súdržnosti aj po oficiálnom skončení programového obdobia v roku 2013, v texte pracujeme aj s údajmi za rok 2014. Údaje za rok 2015 neboli v čase písania nášho textu k dispozícii.

Implementácia politiky súdržnosti ku koncu roka 2014 a postavenie fondov EÚ v rámci verejných financií

Zdroje EÚ a ich použitie sa stali na Slovensku jedným z leitmotívov hospodárskej politiky. V posledných rokoch môžeme hovoriť o masívnej kulminácii ich čerpania, čo malo za následok isté „vytesňovanie“ alternatívnych nástrojov (najmä aktívnej) hospodárskej politiky a jej domácich zdrojov. O úlohe fondov EÚ ako rozvojového faktora slovenskej ekonomiky svedčí nielen rétorika politických elít („Bez eurofondov nevieme prežiť. Sú pre nás životne dôležité.“⁶ – R. Fico), ale aj ich postavenie v rámci výdavkov štátneho rozpočtu (ŠR) (tab. 1 a graf 1).

⁶ <<http://www.euractiv.sk/fondy-eu-investicia-do-buducnost/clanok/fico-bez-eurofondov-nevieme-prezit-021204#sthash.HvtjCAQU.dpuf>>.

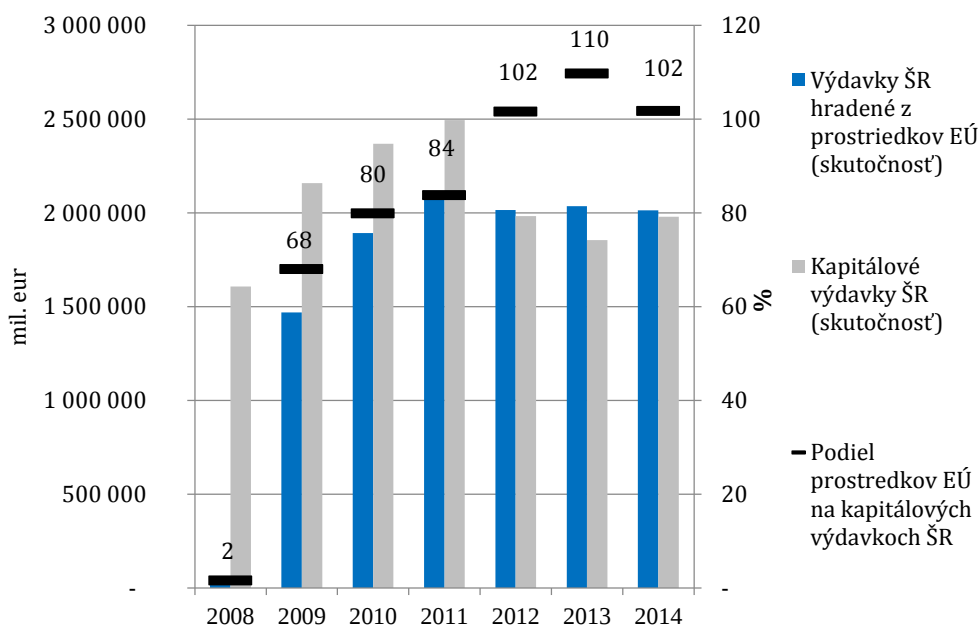
T a b u ľ k a 1

**Intervencie fondov EÚ v rámci výdavkov štátneho rozpočtu (ŠR)
v rokoch 2008 – 2014**

Rok	Výdavky ŠR hradené z prostriedkov EÚ (skutočnosť)	Celkové výdavky ŠR (skutočnosť)	Kapitálové výdavky ŠR (skutočnosť)
2008	26 351	12 056 594	1 607 372
2009	1 469 472	13 332 047	2 159 343
2010	1 892 656	15 337 011	2 368 608
2011	2 091 380	15 278 042	2 495 195
2012	2 015 349	15 640 711	1 983 165
2013	2 035 776	14 819 702	1 855 442
2014	2 013 514	15 420 238	1 979 088
Spolu	11 544 498	101 884 345	14 448 213

Prameň: Štátny záverečný účet 2008 – 2014 (MF SR, 2015).

G r a f 1

Intervencie fondov EÚ v rámci výdavkov štátneho rozpočtu 2008 – 2014

Prameň: Štátny záverečný účet 2008 – 2014 (MF SR, 2015).

Pozícia Slovenska ako konvergujúcej a menej rozvinutej krajiny ho stavia do kategórie čistého príjemcu finančných zdrojov z rozpočtu EÚ, ktoré čerpá prostredníctvom fondov politiky súdržnosti EÚ. Od roku 2004 do roku 2013 Slovensko získalo z rozpočtu EÚ 8,04 mld. eur.

Tabuľka 2

Štruktúra výdavkov rozpočtu EÚ v rámci pozície SR v rokoch 2007 – 2013

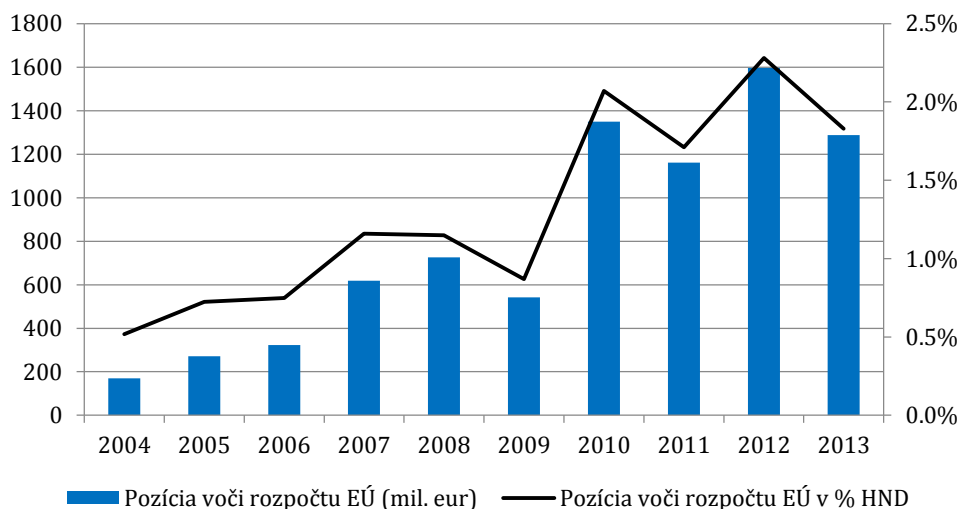
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Udržateľný rast	669	852,8	633,5	1 208	1 096,8	1 646	1 439,2
1.1. Konkurencieschopnosť pre rast a zamestnanosť	33,7	43,3	48,7	11,8	40,9	70,4	58,4
1.2. Súdržnosť pre rast a zamestnanosť	635,2	809,5	548,8	1 096,1	1 056	1 575,7	1 380,8
1.2.1. Štrukturálne fondy	451,9	510,1	385,9	633,7	917,6	1 212,9	812,1
1.2.2. Kohézny fond	183,3	299,4	198,8	462,4	138,2	362,7	568,7
2. Ochrana a riadenie prírodných zdrojov	380,5	357	513	676,5	647,9	618	566
3. Občianstvo, sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť	13,7	11,1	8,5	8,7	29,2	12,6	11
4. EÚ ako globálny partner	9,9	11,5	26,6	0,3	0,5	0,5	0
5. Administratíva	9,6	9,4	10,8	11,5	10,7	9,7	9,9
6. Kompenzácie	0	0	0	0	0	0	0
Spolu	1 082,7	1 241,8	1 192,4	1 905	1 785,1	2 286,8	2 026,1

Poznámka: Údaje za rok 2014 neboli v čase písania dostupné.

Prameň: European Commission (2014).

Pokým čistá pozícia Slovenska voči rozpočtu EÚ v roku 2004 zaznamenala výšku necelých 200 miliónov eur, v roku 2012 dosiahla maximum vo výške 1,6 mld. eur, čo predstavovalo 2,3 % hrubého národného dôchodku (HND) Slovenskej republiky (graf 2).

Graf 2

Finančná pozícia SR voči rozpočtu EÚ od roku 2004 do roku 2013

Prameň: European Commission (2014); Eurostat; vlastné výpočty.

Finančná implementácia programov politiky súdržnosti sa začala v dôsledku príprav programov a projektov až v roku 2008, pričom objem zdrojov v nasledujúcich rokoch rástol. Tempo implementácie však nemalo lineárnu tendenciu, z čoho vyplýva, že v niektorých rokoch môžeme pozorovať medziročný pokles tempa čerpania. Príkladom môže byť rok 2014. Uvedený rok bol predposledným rokom, v ktorom bolo možné čerpať finančné zdroje z programového obdobia 2007 – 2013. Ku koncu roka 2014 síce vzrástlo medziročné čerpanie o 12,79 percentuálnych bodov (p. b.), avšak oproti predchádzajúcemu roku 2013 to bolo spomalenie o približne 1,3 p. b. Ku koncu roka 2014 celkové čerpanie dosiahlo výšku 65,3 %. Vzhľadom na doterajšie tempo finančnej implementácie je možné konštatovať, že do konca roku 2015 sa aj napriek enormnému úsiliu a využitiu všetkých dostupných kapacít nevyčerpá celá finančná alokácia na roky 2007 – 2013.

T a b u l' k a 3

Stav implementácie operačných programov (OP) k 31. 12. 2014 (v mil. eur)

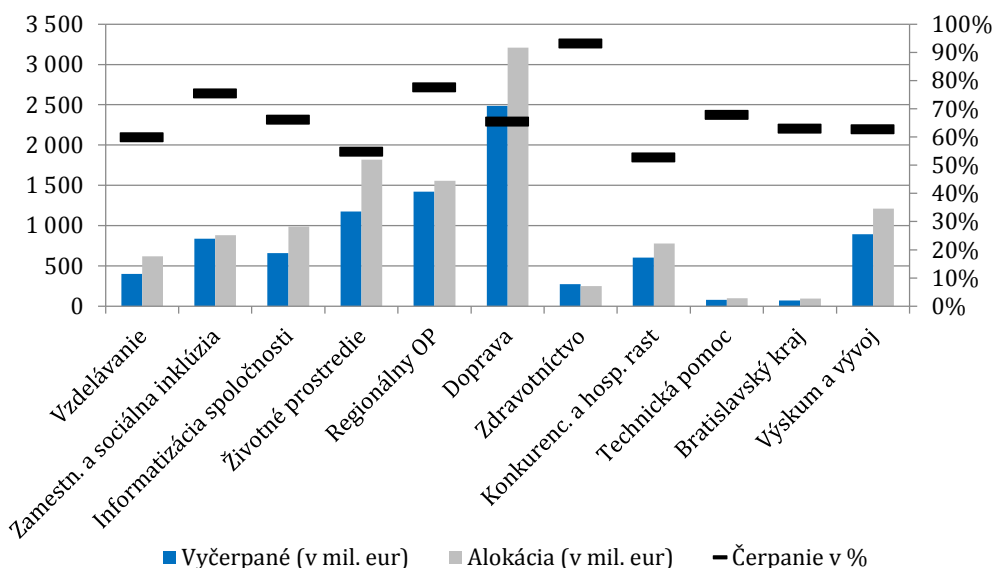
	Zazmluvnené	Čerpané
OP Doprava	3 605,7	2 090,3
Regionálny operačný program	1 562,8	1 208,1
OP Životné prostredie	1 873,5	1 003,7
OP Výskum a vývoj	1 384,6	758,8
OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia	1 167,1	711,0
OP Informatizácia spoločnosti	1 134,9	558,1
OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast	1 060,8	512,9
OP Vzdelávanie	732,2	339,2
OP Zdravotníctvo	253,4	232,9
OP Technická pomoc	112,0	66,3
Program cezhraničnej spolupráce SR – ČR	96,4	65,4
OP Bratislavský kraj	94,1	59,9
OP Rybné hospodárstvo SR 2007 – 2013	13,4	8,8
Spolu	13 091,1	7 615,6

Prameň: ITMS.

Najvyšší nárast čerpania zdrojov na medziročnej báze (v porovnaní s rokom 2013) bol zaznamenaný v operačných programoch Informatizácia spoločnosti (o 19,96 p. b.), Zdravotníctvo (o 8,39 p. b.), Doprava (o 16,27 p. b.), Vzdelávanie (o 20,22 p. b.), Výskum a vývoj (o 17,04 p. p.), Regionálny operačný program (o 6,75 p. b.) a Zamestnanosť a sociálna inklúzia (o 13,25 p. b.).

Graf 3

Stav čerpania zdrojov politiky súdržnosti k 31. decembru 2014 podľa operačných programov

Prameň: <www.nsrr.sk>; vlastné výpočty.

Medzi najúspešnejšie operačné programy z hľadiska čerpania patria: OP Zdravotníctvo, Regionálny OP, OP Životné prostredie, OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia, OP Bratislavský kraj a OP Doprava.

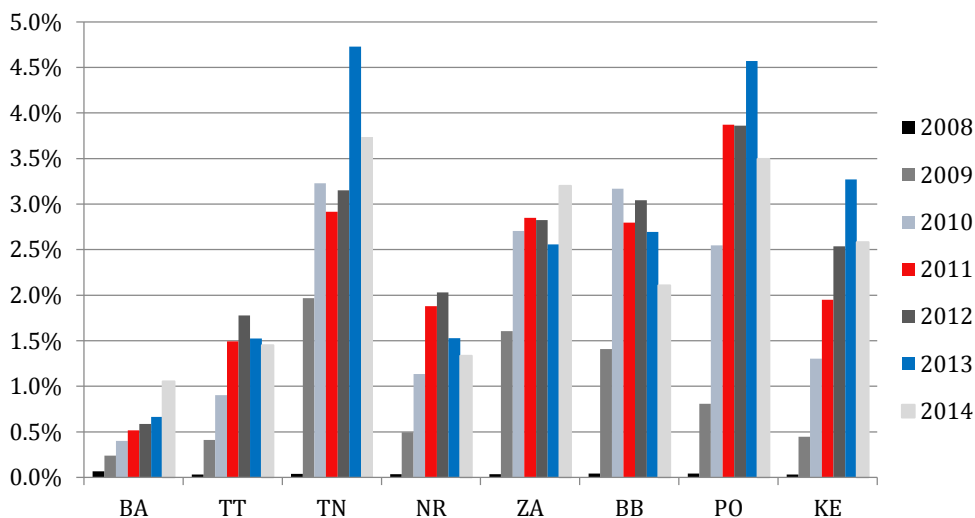
Výdavky fondov EÚ v regionálnej a tematickej perspektíve

Výdavky fondov EÚ do slovenskej ekonomiky môžeme chápať a analyzovať z viacerých hľadísk. Vzhľadom na svoje pôvodné zameranie a charakter plnia primárne funkciu nástroja regionálnej politiky. V aktuálnom programovom období sa výdavky vzhľadom na pravidlo $n + 2$ realizujú do konca roku 2015. V období 2008 – 2014 bol z regionálneho hľadiska najvyšší objem zdrojov čerpaný v roku 2013 v Trenčianskom kraji, v ktorom dosiahol hodnotu 4,7 % HDP kraja, a Prešovskom kraji, v ktorom dosiahol 4,6 % HDP. Bolo to spôsobené najmä čerpaním zdrojov v oblasti cestnej a železničnej infraštruktúry. Podiel Bratislavského kraja vykazuje vo všetkých rokoch výrazne nižšie hodnoty v porovnaní s inými kraji. Dôvodom je najmä výška HDP kraja, čím dochádza

k istému skresľovaniu jeho podielu na čerpaní zdrojov politiky súdržnosti. V nominálnom vyjadrení čerpanie zdrojov v Bratislavskom kraji bolo tretie najvyššie v rámci SR. Vysoký podiel čerpaných zdrojov na HDP v Bratislavskom kraji je ovplyvnený čerpaním OP Technická pomoc, ktorého koneční prijímatelia boli predovšetkým riadiace orgány lokalizované v tomto kraji. Ku koncu roka 2014 bolo v Bratislavskom kraji v oblasti technickej pomoci čerpaných 219 mil. eur, teda objem, ktorý je porovnateľný s čerpaním v oblasti dopravy alebo podpory výskumu a vývoja. Efekt čerpania fondov EÚ v Bratislavskom kraji smeroval vo veľkej miere do posilňovania a skvalitňovania kapacít štátnej a verejnej správy a prispel k posilneniu a fungovaniu nevyhnutných administratívnych kapacít. Časť zdrojov určených na technickú pomoc bola čerpaná aj pre potreby monitorovania a hodnotenia realizovaných intervencií.

Graf 4

Podiel ročného čerpania zdrojov EÚ na regionálnom HDP v rokoch 2008 – 2014 (v % HDP)

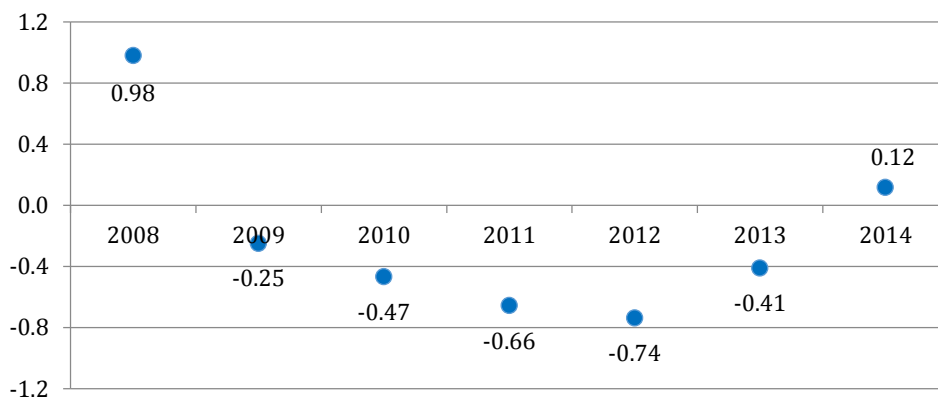
Prameň: ITMS; ŠÚ SR (2015); vlastné výpočty.

Korelovaním regionálneho HDP a intervencií fondov EÚ do regiónov môžeme získať predstavu o povahe regionálnej politiky na Slovensku. V prípade silnej negatívnej korelácie (región s nižším HDP získa viac intervencií) môžeme hovoriť o fungujúcej regionálnej politike (prípadne o prínajmenšom

priamych nástrojov regionálnej politiky).⁷ V grafe 5 prezentujeme hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu regionálneho HDP a regionálnych intervencií fondov EÚ v období 2008 – 2014. Ak odhliadneme od roka 2008 (nízke čerpanie), tak vidíme že medzi rokmi 2009 – 2012 dochádzalo k rastúcemu naplňaniu funkcie fondov EÚ ako nástroja regionálnej politiky (chudobnejšie regióny získavali vyšší podiel investícií). Zvrat nastáva v rokoch 2013 a 2014 môžeme hovoriť o ambivalentnej regionálnej politike. Súvisí to najmä s potrebou vyčerpať značné množstvo zostávajúcej alokácie programového obdobia a limitovať množstvo zdrojov, ktoré nebudú v tomto programovom období vyčerpané. Zdroje boli čerpané predovšetkým na veľké infraštruktúrne projekty, čím dochádzalo k istému skresľovaniu charakteru regionálnej politiky, keďže veľký objem zdrojov smeroval do regiónov, ktoré nepatria medzi najmenej rozvinuté. Nutnosť vyčerpať prostriedky tak do istej miery potlačila do úzadia potreby zaostávajúcich regiónov.

Graf 5

Korelácia regionálneho HDP a intervencií fondov EÚ do regiónov (2008 – 2014)

Prameň: ITMS; ŠÚ SR (2015); vlastné výpočty.

⁷ Vychádzame tu z predpokladu, že politika súdržnosti, tak ako bola pôvodne nastavená, by mala primárne pôsobiť v regiónoch s nižšou ekonomickou úrovňou. V literatúre sa však často môžeme stretnúť s názormi, že takto realizovaná regionálna politika nie je dostatočne efektívna a mala by sa realizovať predovšetkým v regiónoch, ktoré majú potenciál so sebou "potiahnuť" menej rozvinuté regióny. Autori sa stotožňujú s názorom, že aby výdavky politiky súdržnosti boli efektívne, je potrebné smerovať ich do regiónov, ktoré majú dostatočnú absorpčnú schopnosť a potenciál zvýšiť prostredníctvom týchto intervencií svoju sociálno-ekonomickú úroveň.

Pri pohľade na stav implementácie podľa jednotlivých oblastí podpory na národnej úrovni, môžeme konštatovať, že najvyšší objem zdrojov EÚ bol ku koncu roka 2014 čerpaný v oblasti dopravy (2,2 mld. eur), nasledovaný investíciami do sociálnej infraštruktúry (1,05 mld. eur), ochrany životného prostredia (1,02 mld. eur), výskumu a technického rozvoja (791 mil. eur), budovania a rozvoja informačnej spoločnosti (585,6 mil. eur) a obnovy miest a vidieka (273 mil. eur). Celkovo bolo ku koncu roka 2014 zo zdrojov čerpaných 6,5 mld. eur a zazmluvnených bolo 11 mld. eur (tab. 4).

T a b u ľ k a 3

Stav implementácie podľa jednotlivých oblastí podpory na národnej úrovni k 31. 12. 2014 (v mil. eur)

	Zazmluvnené	Čerpané
Doprava	3 781,4	2 226,0
Investície do sociálnej infraštruktúry	1 249,0	1 055,2
Ochrana životného prostredia a predchádzanie rizikám	1 913,6	1 028,4
Výskum a technický rozvoj (VTR), inovácie a podnikanie	1 677,9	791,5
Informačná spoločnosť	1 173,4	585,6
Obnova miest a vidieka	341,5	273,8
Technická pomoc	383,5	226,0
Cestovný ruch	202,0	115,2
Energetika	177,3	99,9
Kultúra	178,0	89,4
Zvyšovanie prispôsobivosti pracovníkov a firiem, podnikov a podnikateľov	0,1	0,1
Posilňovanie inštitucionálnej kapacity na štátnej, regionálnej a miestnej úrovni	4,1	0,0
Spolu	11 081,8	6 491,1

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Najvyššia úroveň zazmluvnenia bola v oblasti dopravy (3,7 mld. eur), ochrany životného prostredia a predchádzania rizikám (1,9 mld. eur), výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania (1,6 mld. eur), investícií do sociálnej infraštruktúry (1,3 mld. eur) a rozvoja informačnej spoločnosti (1,1 mld. eur). Tabuľka 5 zachytáva stav implementácie podľa jednotlivých oblastí intervencií na regionálnej úrovni ku koncu roka 2014.

Tabuľka 4

**Stav implementácie podľa oblastí intervencií na regionálnej úrovni
k 31. 12. 2014 (v mil. eur)**

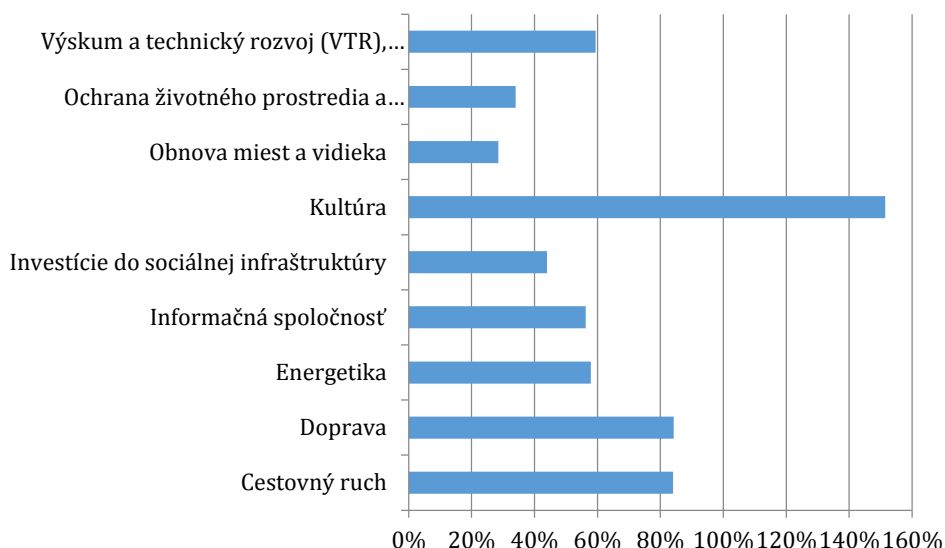
	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE	Spolu
Cestovný ruch	0,3	3,1	9,1	9,1	18,3	38,3	27,6	9,4	115,2
Doprava	223,6	54,0	797,8	25,6	464,2	228,4	279,6	152,8	2 226,0
Energetika	0,0	7,5	10,5	18,8	5,9	22,8	17,0	17,5	99,9
Informačná spoločnosť	179,2	44,9	42,2	53,9	67,5	64,8	63,5	69,6	585,6
Investície do sociálnej infraštruktúry	15,8	100,5	85,9	135,3	197,3	154,0	193,9	172,5	1 055,2
Kultúra	0	4,3	8,5	3,5	3,0	7,9	6,7	55,4	89,4
Obnova miest a vidieka	21,6	22,2	24,0	44,6	35,5	36,4	47,5	42,0	273,8
Ochrana životného pro- stredia a predchádzanie rizikám	51,2	111,7	108,1	101,6	155,0	157,9	207,8	135,0	1 028,4
Posilňovanie inštitucionál- nej kapacity na štátnej, regionálnej a miestnej úrovni	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Technická pomoc	219,0	0,7	0,8	1,0	0,9	1,6	1,0	1,0	226,0
Výskum a technický rozvoj (VTR), inovácie a podnikanie	238,6	67,4	39,1	68,9	85,4	121,1	56,9	114,1	791,5
Zvyšovanie prispôsobivosti pracovníkov a firiem, podnikov a podnikateľov	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Spolu	949,2	416,4	1 126,1	462,4	1 033,0	833,1	901,6	769,3	6 491,1

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Na regionálnej úrovni môžeme pozorovať značné rozdiely tak v čerpaní zdrojov, ako aj štruktúre výdavkov v rámci jednotlivých oblastí podpory. Dokazujú to aj hodnoty variačného koeficientu výšky výdavkov na jednotlivé témy v krajoch. Variačný koeficient predstavuje relatívnu mieru disperzie odvodenú od štandardnej odchýlky, konkrétne podiel štandardnej odchýlky a aritmetického priemeru (graf 6). Variačný koeficient bez ohľadu na mernú jednotku vždy vyjadruje v percentách intenzitu kolísania vzhľadom na hodnotu aritmetického priemeru.

Pomerne vysoká hodnota variačného koeficientu v oblasti kultúry je do veľkej miery ovplyvnená nadproporcionálnym objemom zdrojov alokovaných do Košického kraja v rámci projektu *Košice – Európske hlavné mesto kultúry*. Relatívne vysoké hodnoty boli dosiahnuté aj v oblasti dopravy, cestovného ruchu, výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania, ako aj rozvoja informačnej spoločnosti a energetiky. Rovnomernejšie regionálne čerpanie bolo zaznamenané v oblasti obnovy miest a vidieka, ochrany životného prostredia a predchádzania rizikám.

G r a f 6

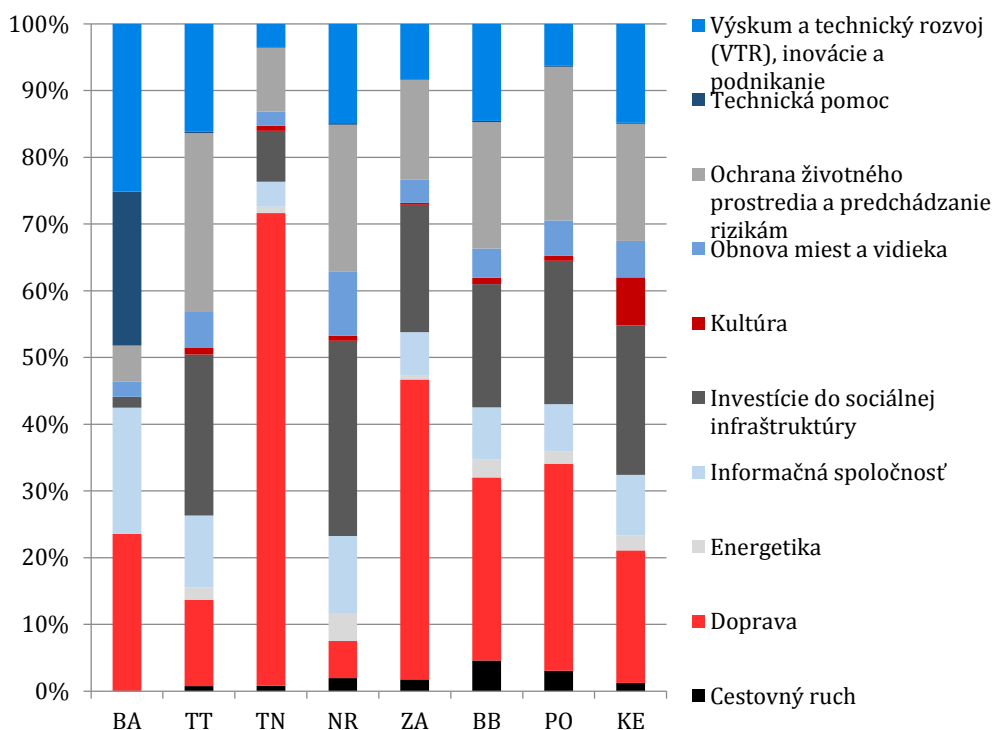
Hodnoty variačného koeficientu v rámci jednotlivých tematických oblastí

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

V prípade Bratislavského kraja smerovalo najviac zdrojov do podpory výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania (238,6 mil. eur). Vysoký objem zdrojov bol vzhľadom na už spomínané skutočnosti alokovaný do technickej pomoci, ako aj dopravy a informačnej spoločnosti (tab. 5). Najvyššie celkové čerpanie sa dosiahlo v Trenčianskom kraji, najmä v oblasti dopravy (797,8 mil. eur) a ochrany životného prostredia (108,1 mil. eur) a investícií do sociálnej infraštruktúry (85,9 mil. eur). Druhé najvyššie čerpanie sa dosiahlo v Žilinskom kraji, a to opätovne v dôsledku investícií do dopravnej infraštruktúry (464,2 mil. eur), investícií do sociálnej infraštruktúry (197,3 mil. eur) a ochrany životného prostredia (155 mil. eur). Naopak, najnižšie celkové čerpanie na úrovni 416,4 mil. eur sa dosiahlo v Trnavskom kraji. Väčšina zdrojov bola čerpaná v oblasti ochrany životného prostredia (111,7 mil. eur), sociálnej infraštruktúry (100,5 mil. eur) a výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania (674 mil. eur). Druhé najnižšie celkové čerpanie sa dosiahlo v Nitrianskom kraji, v ktorom bol najväčší objem zdrojov investovaný do sociálnej infraštruktúry (135,3 mil. eur) a ochrany životného prostredia (101,6 mil. eur).

Graf 7

Štruktúra výdavkov politiky súdržnosti v krajoch podľa oblastí intervencií k 31. 12. 2014 (v %)

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Graf 7 znázorňuje relatívnu štruktúru výdavkov v regiónoch na základe jednotlivých oblastí podpory. Pri bližšom pohľade môžeme vidieť značne diferencovanú štruktúru jednotlivých výdavkov v konkrétnych oblastiach podpory. V Trenčianskom kraji dosiahli najvyšší podiel výdavky do dopravy, čo tvorilo 70,8 % čerpaných zdrojov. V Žilinskom kraji dosiahli výdavky do dopravnej infraštruktúry 44,9 % a v Prešovskom kraji 31 % z celkových výdavkov. Súvisí to najmä s budovaním diaľnic a rýchlostných ciest, ako aj rekonštrukciami železničných tratí, ktoré sú lokalizované v týchto krajoch v rámci transeurópskych dopravných sietí. Takzvané TEN-T koridory zahŕňajú cestné, železničné, vzdušné a vodné dopravné siete a sú naplánované a naprojektované tak, aby pokrývali celý kontinent Európy s cieľom spojiť národné siete, poprepájať okrajové regióny s centrom, zlepšiť kvalitu a efektívnosť dopravných sietí. Tieto

výdavky zahŕňajú aj rekonštrukcie ciest nižšej triedy. Výdavky v oblasti dopravy spolu tvorili 34,3 % z celkovej výšky čerpaných zdrojov v SR. Poukazuje to na existujúci infraštruktúrny dlh, ktorý sa v rámci programového obdobia 2007 – 2014 začal postupne na regionálnej úrovni odstraňovať. Druhý najvyšší podiel výdavkov smeroval v rámci SR do sociálnej infraštruktúry (16,3 %), nasledovali výdavky do ochrany životného prostredia (15,9 %), na predchádzanie rizikám, na výskum a technický rozvoj, inovácie a podnikanie (12,2 %).

Najvyšší podiel výdavkov do sociálnej infraštruktúry sa zaznamenal v Nitrianskom kraji (29,3 %), Trnavskom kraji (24,1 %), Košickom kraji (22,4 %) a Prešovskom kraji (21,5 %). Najnižší podiel výdavkov v tejto oblasti sa dosiahol v Bratislavskom kraji (1,7 %), čo súvisí s oprávnenosťou kraja čerpať zdroje v rámci politiky súdržnosti. Z oprávnených regiónov dosiahol najnižší podiel Trenčiansky kraj so 7,6 %; tento údaj je však do veľkej miery skreslený práve vysokým objemom výdavkov do dopravnej infraštruktúry. V absolútnom vyjadrení dosiahli výdavky v tejto oblasti v Trenčianskom kraji 86 mil. eur.

Z regionálneho hľadiska bol najvyšší podiel zdrojov do výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania sústredený v Bratislavskom kraji, kde tvoril takmer štvrtinu výdavkov spolu s technickou pomocou a dopravou. V prípade očistenia údajov o technickú pomoc dosiahol podiel výdavkov v Bratislavskom kraji v tejto oblasti 32,7 % z celkového objemu zdrojov. Súvisí to s obmedzenými možnosťami kraja čerpať zdroje v rámci politiky súdržnosti, ale najmä s lokalizáciou väčšiny výskumno-vývojových kapacít v Bratislavskom kraji a odstraňovaním dlhu v oblasti výskumnej a vývojovej infraštruktúry (tejto problematike sa venujeme podrobnejšie v ďalšej časti kapitoly).

Stav implementácie podľa jednotlivých oblastí podpory prepočítanú na obyvateľa v krajoch zachytáva tabuľka 6. Podobne ako v predchádzajúcich pohľadoch, najvyšší objem zdrojov na obyvateľa bol zaznamenaný v Trenčianskom kraji (1 900 eur), z čoho až 70 % tvorili výdavky na dopravnú infraštruktúru, ktoré tvorili 1 346 eur na obyvateľa.

T a b u l' k a 5

**Stav implementácie podľa oblastí podpory na regionálnej úrovni
k 31. 12. 2014 (v eurách na obyv.)**

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
Cestovný ruch	0,4	5,6	15,4	13,2	26,5	58,4	33,7	11,8
Doprava	361,5	96,8	1346,7	37,3	672,4	347,7	341,5	192,2
Energetika	0,0	13,5	17,7	27,4	8,5	34,6	20,7	22,0
Informačná spoločnosť	289,8	80,6	71,2	78,5	97,8	98,6	77,5	87,5
Investície do sociálnej infraštruktúry	25,5	180,2	145,1	197,0	285,7	234,5	236,8	217,0
Kultúra	0,0	7,8	14,4	5,2	4,3	12,0	8,2	69,7
Obnova miest a vidieka	35,0	39,8	40,5	65,0	51,4	55,4	58,0	52,8
Ochrana životného prostredia a predchádzanie rizikám	82,8	200,4	182,5	147,9	224,5	240,4	253,8	169,9
Posilňovanie inštitucionálnej kapacity na štátnej, regionálnej a miestnej úrovni	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Technická pomoc	354,1	1,3	1,4	1,4	1,3	2,4	1,2	1,3
VTR, inovácie a podnikanie	385,9	120,8	66,1	100,3	123,7	184,3	69,5	143,6
Zvyšovanie prispôsobivosti pracovníkov a firiem, podnikov a podnikateľov	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Spolu	1 535,0	746,8	1 900,9	673,3	1 496,2	1 268,4	1 100,9	967,9

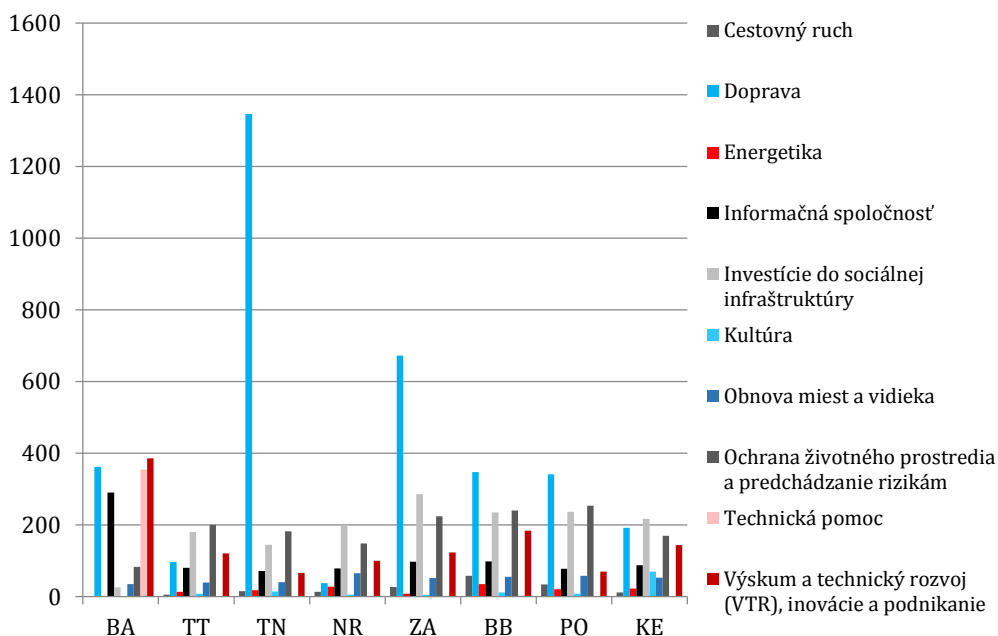
Prameň: ITMS; ŠÚ SR; vlastné výpočty.

Druhý najvyšší objem čerpaných zdrojov na obyvateľa vo výške 1 535 eur sa dosiahol v Bratislavskom kraji. Boli to najmä výdavky v oblasti technickej pomoci, ktorá tvorila 25,1 % z celkovej výšky čerpaných zdrojov na obyvateľa (354 eur). V porovnaní s ostatnými krajinami dosiahol Bratislavský kraj najvyšší objem čerpaných zdrojov na obyvateľa v oblasti rozvoja informačnej spoločnosti (289 eur) a výskumu a technického rozvoja, inovácií a podnikania (385,9 eur). Pomerne vysoká hodnota čerpaných zdrojov dosiahnutá v oblasti informatizácie je spôsobená implementáciou veľkých národných projektov (a to aj napriek uplatneniu regionálnej distribúcie projektov na základe váhy ich populácie), ktorých prijímateľmi boli zväčša orgány verejnej správy so sídlom v Bratislavskom kraji.

Žilinský kraj dosahuje tretí najvyšší podiel čerpaných zdrojov na obyvateľa vo výške 1 496 eur, pričom najvyšší podiel výdavkov na obyvateľa sa dosiahol v oblasti dopravy (672 eur), nasledovali investície do sociálnej infraštruktúry (285 eur) a ochrany životného prostredia a predchádzania rizikám (224 eur).

Graf 8

Stav implementácie podľa oblastí podpory na regionálnej úrovni k 31. 12. 2014 (v eurách na obyv.)

Prameň: ITMS; ŠÚ SR; vlastné výpočty.

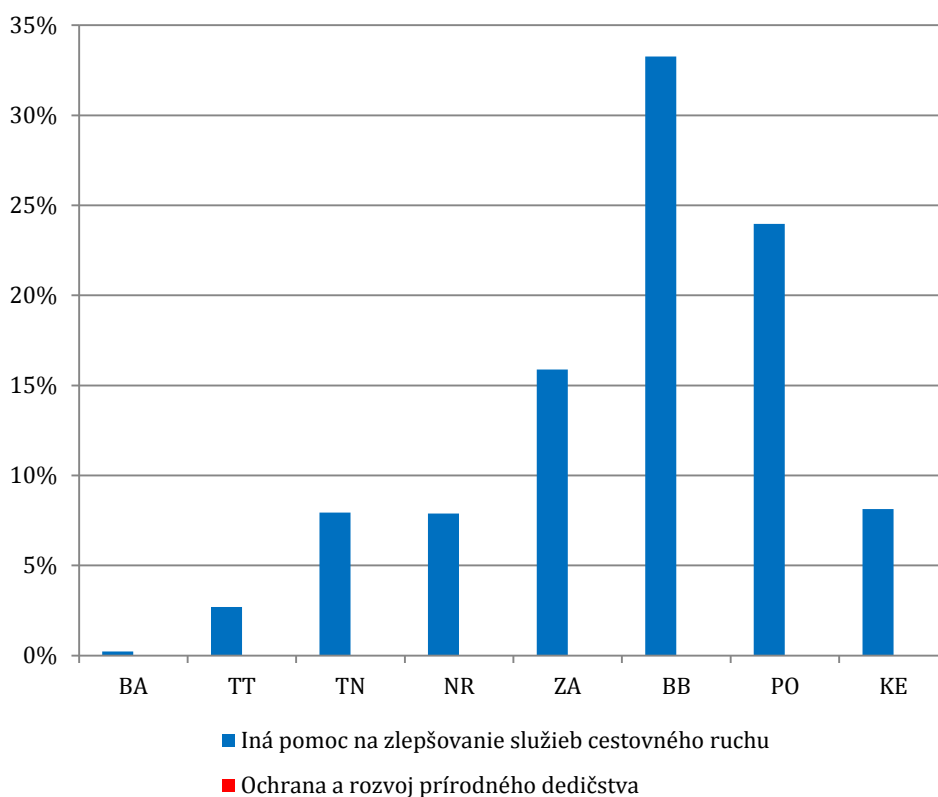
Najnižší podiel čerpaných zdrojov na obyvateľa dosiahol Nitriansky kraj (673 eur) a Trnavský kraj (746 eur). Väčšina výdavkov v týchto krajoch smerovalo do sociálnej infraštruktúry a ochrany životného prostredia; projekty v oblasti dopravy, ktoré predstavujú v ostatných krajoch jeden z určujúcich objemov, sa v týchto krajoch realizovali len v obmedzenej miere. Podrobnejšie sa štruktúra výdavkov v jednotlivých oblastiach venuje nasledujúca podkapitola.

Výdavky fondov EÚ na regionálnej úrovni – detailný tematický pohľad

V predchádzajúcej podkapitole sme podrobne skúmali štruktúru výdavkov v jednotlivých regiónoch v konkrétnych oblastiach podpory.

Klasifikácia výdavkov nám umožňuje skúmať jednotlivé oblasti podrobnejšie, čo umožní identifikovať, na ktoré z 86 prioritných tém boli na regionálnej úrovni čerpané zdroje politiky súdržnosti.

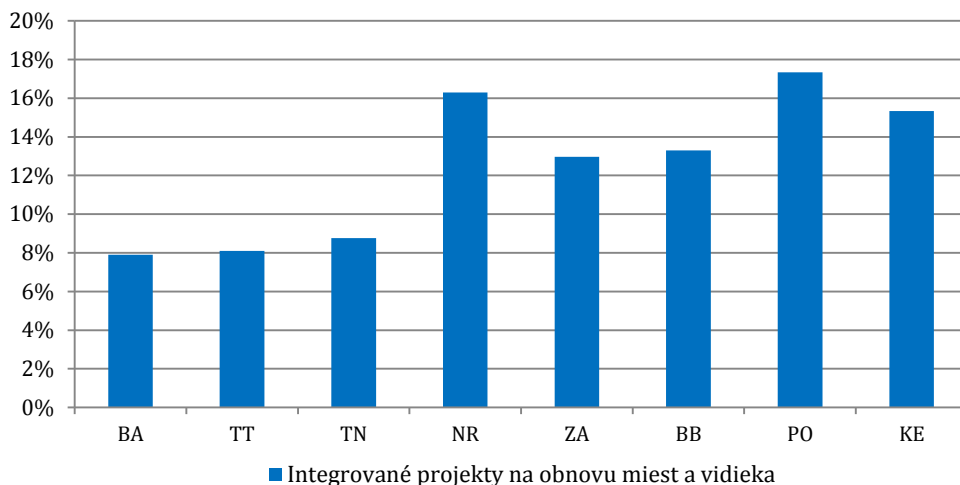
Graf 9
Cestovný ruch

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

V oblasti cestovného ruchu bolo najviac zdrojov čerpaných v Banskobystrickom kraji, a to hlavne v oblasti zlepšovania služieb cestovného ruchu. Celkovo bolo v Banskobystrickom kraji čerpaných 38,3 mil. eur; Prešovský kraj zaznamenal druhé najvyššie čerpanie zdrojov, a to na úrovni 27,6 mil. eur. Projekty v tejto oblasti sa sústredili predovšetkým na podporu propagácie Slovenska ako destinácie cestovného ruchu a budovanie, resp. rekonštrukciu ubytovacích a rekreačných kapacít.

Graf 10
Obnova miest a vidieka

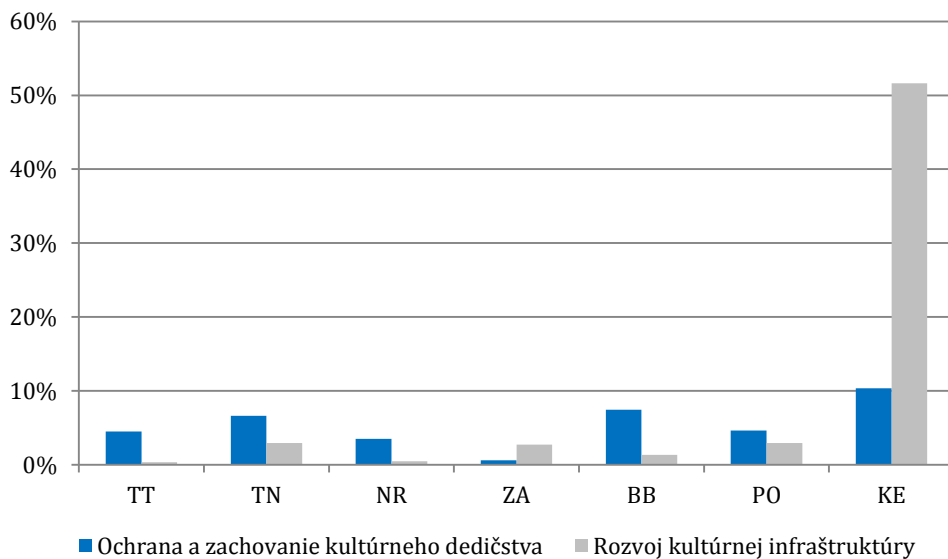

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

V oblasti obnovy miest a vidieka bol podiel jednotlivých krajov na čerpaní zdrojov EÚ rovnomernejší. Najvyšší objem zdrojov na integrované projekty na obnovu miest a vidieka bol vyčerpaný v Prešovskom kraji (47,5 mil. eur), Nitrianskom kraji (44,6 mil. eur) a Košickom kraji (42 mil. eur). V prípade tejto kategórie ide o projekty súvisiace s rekonštrukciami verejnej infraštruktúry. Napriek pomerne malému objemu zdrojov čerpaných v tejto oblasti, je to do veľkej miery indikátor odstraňovania existujúceho dlhu v oblasti verejnej infraštruktúry v regiónoch. Prínosom v tejto oblasti je okrem zvýšenia kvality verejnej infraštruktúry aj vytvorenie pracovných miest v stavebnom sektore, ktorý pomohol, najmä v krízovom období, prekonať markantný prepád investícií v tejto oblasti.

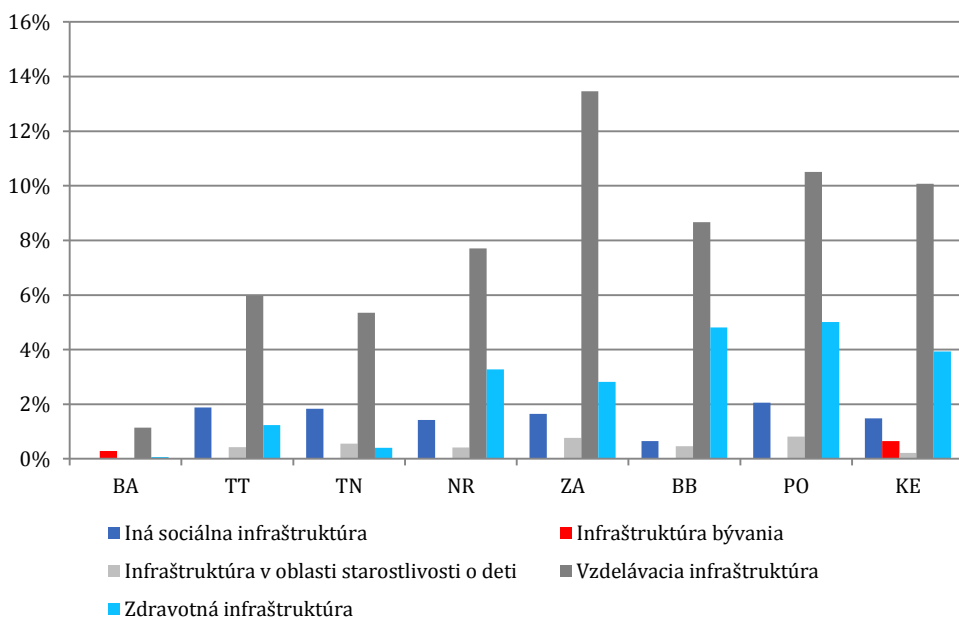
V oblasti kultúry z celkovej výšky čerpaných zdrojov 89,4 mil. eur bolo čerpaných 55,5 % v Košickom kraji, najmä na realizovanie projektu Košice – Európske hlavné mesto kultúry. Celkové výdavky na rozvoj kultúrnej infraštruktúry tvorili 62,4 % a zvyšných 37,6 % predstavovali výdavky na ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva (graf 11). Objem zdrojov v tejto oblasti bol v porovnaní s inými oblasťami podpory relatívne malý, v oblasti kultúrnej infraštruktúry dosiahol 55,8 mil. eur a v oblasti ochrany a zachovania kultúrneho dedičstva dosiahol hodnotu 33,6 mil. eur.

Graf 11
Kultúra

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

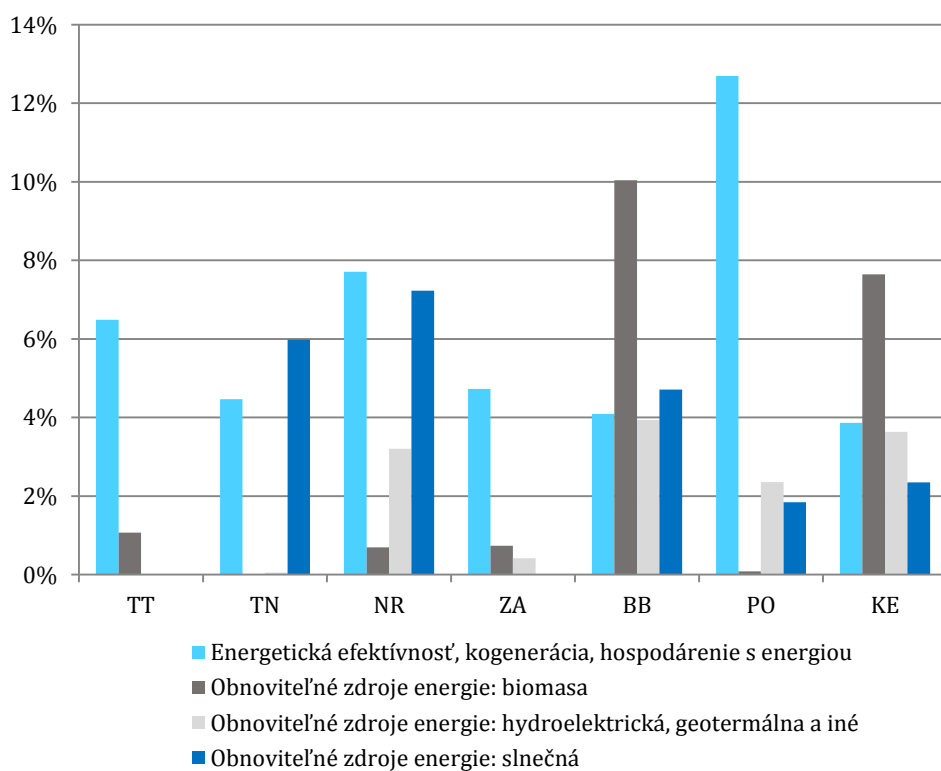
Graf 12
Investície do sociálnej infraštruktúry

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Efekt zamestnanosti a odstraňovania spomínaného infraštruktúrneho dlhu sa ešte výraznejšie prejavil v oblasti investícií do sociálnej infraštruktúry (graf 12). Celkové výdavky v tejto oblasti v SR dosiahli výšku 1,05 mld. eur. Najvyšší podiel zdrojov (62,8 %) smeroval do vzdelávacej infraštruktúry, teda rekonštrukcie a znižovania energetickej náročnosti (zatepl'ovanie) existujúcich zariadení, predovšetkým v Žilinskom, Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji. Celkovo dosiahli výdavky na vzdelávaciu infraštruktúru 663 mil. eur. Druhý najvyšší podiel zdrojov (21,6 %) bol čerpaný v prioritnej téme zdravotná infraštruktúra, a to predovšetkým na východnom Slovensku a v Banskobystrickom kraji. Výdavky na zdravotnú infraštruktúru dosiahli vo všetkých krajoch SR ku koncu roka 2014 hodnotu 227,5 mil. eur.

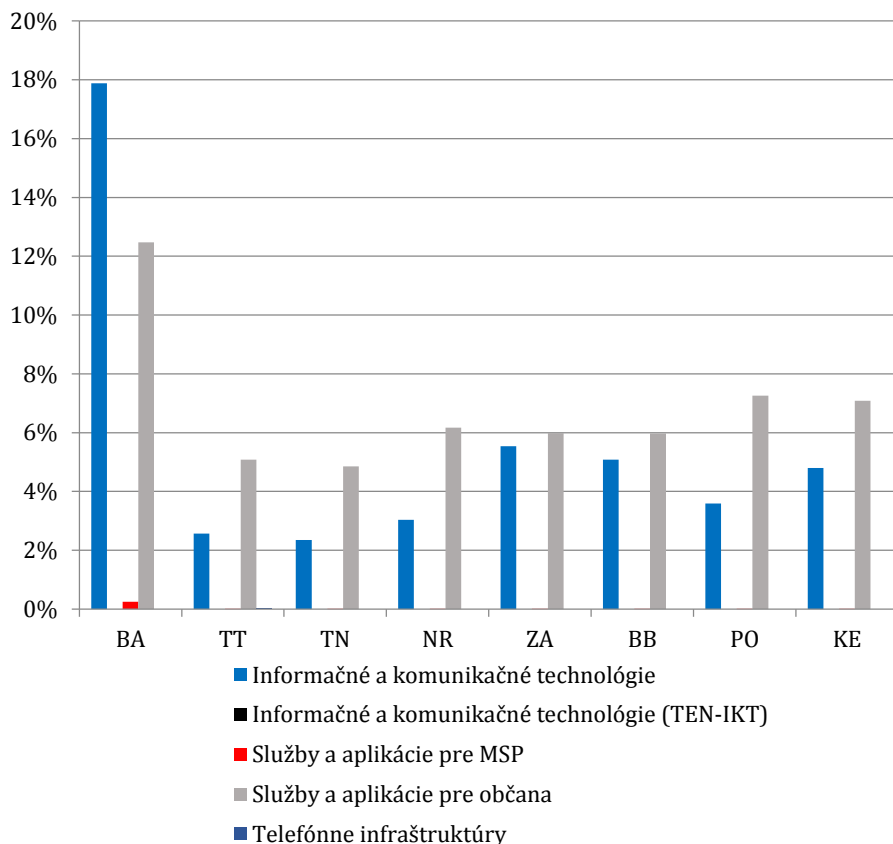
Graf 13
Energetika

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

V oblasti podpory zameranej na energetiku sa 44 % zdrojov použilo na projekty energetickej efektívnosti, kogeneračných jednotiek a hospodárenia s energiou. Najvyšší podiel čerpaných zdrojov v oblasti energetickej efektívnosti sa zaznamenal v Prešovskom kraji (12,7 %) a Nitrianskom kraji (7,7 %). Z regionálneho hľadiska bolo najviac zdrojov z oblasti energetiky čerpaných v Banskobystrickom kraji (22,8 %), išlo predovšetkým o získavanie biomasy (10 %). V Nitrianskom kraji bol približne rovnaký podiel zdrojov (7 %) čerpaný v oblasti slnečnej energie a energetickej efektívnosti. Celkové výdavky v oblasti energetiky dosiahli 99,9 mil. eur, z čoho 44 mil. eur smerovalo do projektov energetickej efektívnosti; 22,1 mil. eur do podpory slnečnej energie; 20,2 mil. eur do podpory výroby energie z biomasy a 13,6 mil. eur do hydroelektrickej, geotermálnej a inej energie. V súvislosti s budovaním obnoviteľných zdrojov energie je dôležité rešpektovať aj environmentálne aspekty, najmä pri budovaní malých vodných elektrární. Budovanie týchto zdrojov energie na jednej prispieva k napĺňaniu cieľov EÚ smerujúcich k zvyšovaniu podielu energie vyrobenej z obnoviteľných zdrojov, na druhej strane ich rozsiahla výstavba na riekach negatívne vplýva na ekosystém. Pri budovaní obnoviteľných zdrojov je nevyhnutné podporovať také zdroje energie, na ktoré má Slovensko vzhľadom na svoje geografické danosti vhodné podmienky. Ide predovšetkým o využívanie biomasy, ale hlavne zvyšovanie energetickej efektívnosti verejných aj súkromných budov. Využívanie solárnej energie je vzhľadom na podmienky v SR vhodné podporovať vo forme dotácií, pre individuálnych odberateľov najmä inštaláciou fotovoltických panelov, tepelných čerpadiel, veterných turbín a slnečných kolektorov. Taktiež podpora zavádzania týchto technológií v podnikateľskom sektore a mestách a obciach môže prispieť k naplneniu cieľov EÚ v tejto oblasti. Práve v týchto oblastiach boli výdavky fondov EÚ najvyššie.

Graf 14
Informačná spoločnosť

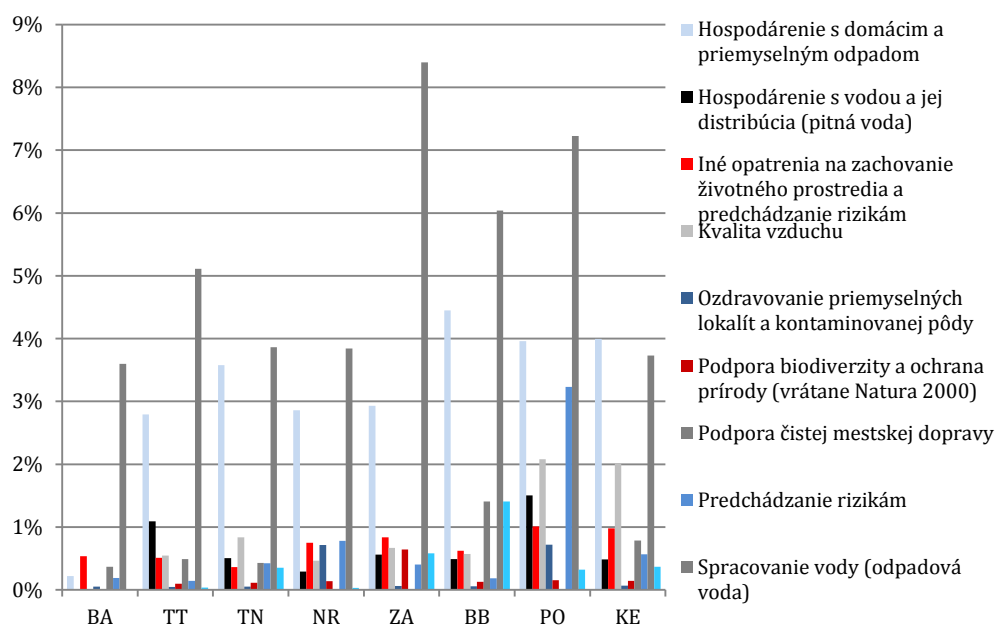
Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

V oblasti budovania a rozvoja informačnej spoločnosti boli intervencie realizované predovšetkým prostredníctvom Operačného programu informatizácia spoločnosti. Výdavky v tejto oblasti sa koncentrovali hlavne do informačno-komunikačných technológií (IKT), súvisiacich s prístupom, bezpečnosťou, interoperabilitou pri predchádzaní rizikám, do výskumu, inovácií a e-obsahu, a to v hodnote 262,6 mil. eur, a ich podiel na na všetkých výdavkoch bol 44,8 %. Výdavky na služby a aplikácie pre občana tvorili 54,9 % všetkých výdavkov a dosiahli celkový výšku 321,3 mil. eur. Z regionálneho hľadiska bolo 30,6 % výdavkov čerpaných v Bratislavskom kraji, čo je spôsobené najmä charakterom jednotlivých projektov, ktorých hlavnými prijímateľmi boli orgány verejnej správy

sídliace prevažne v tomto kraji. Podiel výdavkov v ostatných krajoch sa pohyboval v intervale 7 – 12 % (graf 14). Výdavky na informačnú spoločnosť dosahovali vzhľadom na ich funkcionality pomerne vysoké náklady, avšak mnohé z týchto služieb neboli ešte ani v roku 2015 úspešne spustené. Zaznieva aj kritika smerujúca k adekvátnosti nákladov na tieto projekty vzhľadom na ich funkcionality. Európska komisia pri kontrole práve týchto projektov často odhalila pochybenia, ktoré riešila následnými korekciami.

G r a f 15

Ochrana životného prostredia a predchádzanie rizikám

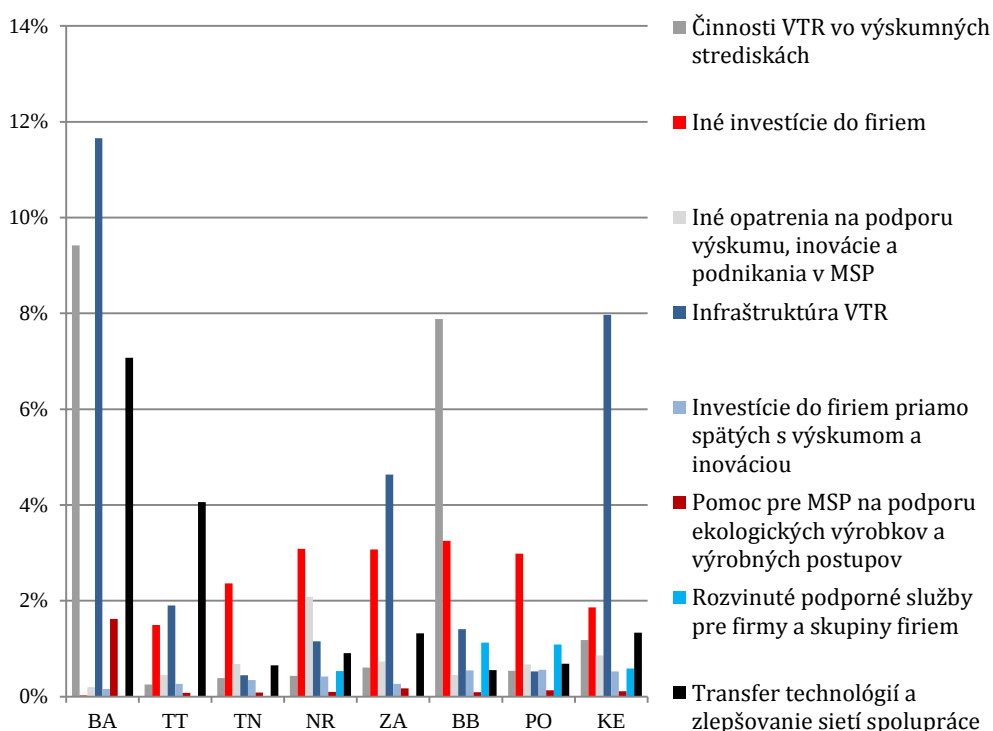
Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Projekty v oblasti ochrany životného prostredia a predchádzania rizikám dosiahli v rámci SR celkové čerpanie vo výške 1,02 mld. eur. Najväčší podiel zdrojov v tejto oblasti bol čerpaný v témach zameraných na spracovanie odpadových vôd (41,8 %) a hospodárenia s domácim a priemyselným odpadom (24,8 %). Naopak, najnižší objem zdrojov (14,6 mil. eur) bol čerpaný na podporu biodiverzity a ochranu prírody a ozdravovanie priemyselných lokalít a kontaminovanej pôdy (13,3 mil. eur).

Z regionálneho pohľadu bol najväčší objem zdrojov čerpaný v Prešovskom kraji (207,8 mil. eur), Banskobystrickom kraji (157,9 mil. eur), Žilinskom kraji (155 mil. eur). Intervencie v oblasti životného prostredia patria v rámci končiaceho programového obdobia k najvyšším výdavkom. Pozitívne hodnotiť možno predovšetkým investície do budovania kanalizačných sietí a čistiarní odpadových vôd, projektov zameraných na odpadový manažment, sanáciu území s kontaminovanou pôdou. V menšej miere sa venovala pozornosť čistej mestskej doprave, ktorá je vo vyspelých krajinách hlavným trendom pri budovaní udržateľného životného prostredia v mestách.

Graf 16

Výskum a technický rozvoj, inovácie a podnikanie

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Graf 16 zachytáva regionálne čerpanie fondov EÚ na výskum, technologický rozvoj, inovácie a podnikanie. Celkový objem čerpania dosiahol ku

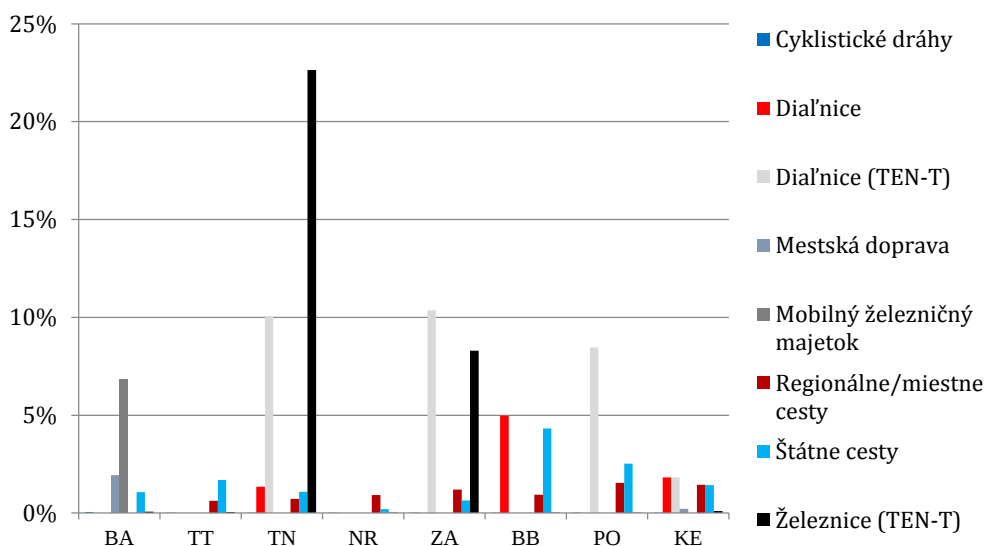
koncu roka 2014 hodnotu 791,5 mil. eur. Z regionálneho hľadiska bolo najviac prostriedkov čerpaných v Bratislavskom kraji (238,6 mil. eur), a to predovšetkým v prioritných témach Infraštruktúra VTR (92,2 mil. eur), Činnosti VTR vo výskumných strediskách (74,6 mil. eur) a Transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce medzi malými podnikmi (56 mil. eur). Podiel Bratislavského kraja na celkových výdavkoch v oblasti VTR, inovácií a podnikania predstavoval približne 30 %. Banskobystrický a Košický kraj sa podieľali na čerpaní približne 15 %. Najnižší podiel na čerpaní bol zaznamenaný v Trenčianskom (5 %) a Prešovskom kraji (7,1 %).

Z hľadiska jednotlivých prioritných tém bolo najviac zdrojov čerpaných na infraštruktúru VTR (235 mil. eur), činnosti VTR vo výskumných strediskách (163,8 mil. eur), iné investície do firiem (143,5 mil. eur) a transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce medzi malými a strednými podnikmi (131,3 mil. eur). V relatívnom vyjadrení výdavky na infraštruktúru VTR dosiahli takmer tretinu všetkých výdavkov v tejto oblasti, čo svedčí o existencii veľkého infraštruktúrneho dlhu v oblasti vedeckovýskumných vývojových kapacít a o snahe jeho postupného odstraňovania.

Na činnosti VTR vo výskumných centrách, teda konkrétne projekty v oblasti vedy a výskumu, bolo ku koncu roka 2014 vyčerpaných približne 20 % z celkového objemu čerpaných zdrojov. Iné investície do firiem predstavovali približne 18 %, po nich nasledoval transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce s približne 17 % podielom na celkovej výške zdrojov čerpaných v tejto oblasti.

Najnižší podiel výdavkov bol čerpaný v oblasti pomoci malým a stredným podnikom (MSP) na podporu ekologických výrobkov (2,4 %). Druhý najnižší podiel zdrojov čerpaných v téme investície do firiem bol priamo spätý s výskumom a inováciami, v ktorej dosiahol podiel len 3 %. Do veľkej miery to indikuje obmedzené množstvo podnikov, ktoré sú schopné reálne sa zapojiť do takýchto typov projektov, prípadne istú nevôľu týchto podnikov uchádzať sa o zdroje politiky súdržnosti vzhľadom na pomerne vysokú administratívnu náročnosť spojenú s predložením, získaním, implementovaním a monitorovaním projektu.

Graf 17
Doprava

Prameň: ITMS; vlastné výpočty.

Doprava predstavuje oblasť, do ktorej v rámci aktuálneho programového obdobia smerovalo najviac finančných prostriedkov. Investície boli určené predovšetkým na budovania diaľnic, rýchlostných ciest, modernizáciu železničných koridorov, regionálnych a miestnych ciest, mobilného železničného majetku, mestskej dopravy a cyklistických dráh (graf 17). Ku koncu roka 2014 bolo čerpaných 2,2 mld. eur, z čoho najväčší podiel sa investoval do stavby diaľnic (864 mil. eur), modernizácie železničných koridorov (693 mil. eur), štátnych ciest a regionálnych ciest (452 mil. eur), mobilného železničného majetku (152 mil. eur) a mestskej dopravy (47,9 mil. eur). Z regionálneho hľadiska bol najväčší objem zdrojov čerpaný v Trenčianskom kraji (797 mil. eur), pričom najväčší podiel tvorili výdavky na železnice (503 mil. eur) a diaľnice (223,6 mil. eur). Druhý najvyšší objem bol čerpaný v Žilinskom kraji, v ktorom bolo na diaľnice odčerpaných 230,3 mil. eur a železnice 184,8 mil. eur.

Najnižší podiel výdavkov môžeme identifikovať v Nitrianskom kraji (1,15 %) a Trnavskom kraji (2,43 %). Výdavky v týchto krajoch sa sústredili najmä na rekonštrukciu štátnych, regionálnych a miestnych ciest

v pomerne malých objemoch. V Nitrianskom kraji smerovalo na tieto účely približne 25 mil. eur a v Trnavskom kraji 51,8 mil. eur. Pomerne vysoké čerpanie, vzhľadom na obmedzenú oprávnenosť Bratislavského kraja čerpať zdroje v rámci politiky súdržnosti, bol spôsobený predovšetkým čerpaním zdrojov na nákup mobilného železničného majetku (nových vlakových súprav regionálnych a prímestských vlakov) a mestskej dopravy (nákupy nových dopravných prostriedkov mestskej hromadnej dopravy a rekonštrukcie električkovej trate.) V oblasti cestnej infraštruktúry čerpal Bratislavský kraj najmenej zdrojov zo všetkých regiónov (23,8 mil. eur), a to iba v prioritnej téme štátne cesty.

Výdavky v oblasti dopravy pomohli do istej miery zmierniť existujúce infraštruktúrne dlhy dobudovaním a rekonštrukciou dopravnej infraštruktúry, a čiastočne zlepšili dostupnosť niektorých regiónov. Sekundárnym efektom týchto výdavkov bolo vytvorenie, resp. udržanie pracovných miest v sektore stavebníctva, najmä v čase poklesu domácej stavebnej produkcie v dôsledku negatívnych účinkov finančnej a hospodárskej krízy. Vzhľadom na obmedzené zdroje a dlhodobé rozvojové plány v oblasti dopravnej infraštruktúry boli výdavky v prevažnej miere koncentrované v západnej časti Slovenska.

Závery a diskusia

Kohézna politika v rokoch 2007 – 2013 predstavovala dôležitý nástroj hospodárskej politiky, prostredníctvom ktorej hlavne nové členské štáty EÚ financovali rozvoj mnohých oblastí sociálno-ekonomického rozvoja. V oblasti výdavkov verejných rozpočtov, ktorých cieľom bol predovšetkým sociálno-ekonomický rozvoj, bola úloha fondov EÚ nezastupiteľná. Celkové nastavenie hospodárskej politiky vzhľadom na potrebu konsolidácie rozpočtu verejnej správy reálne obmedzilo aj domáce kapitálové výdavky, ktoré boli nahradené intervenciami fondov EÚ.

Z politiky súdržnosti EÚ sa teda stal nástroj, ktorý sa z doplnkového nástroja rozvoja ekonomiky stal rozhodujúcim zdrojom udržiavajúcim výdavky v oblasti verejných investícií. Ich sekundárnym efektom vo viacerých odvetviach bolo udržiavanie zamestnanosti, hlavne v súkromnom

sektore, čo umožnilo aspoň čiastočne vykompenzovať vplyv finančnej a hospodárskej krízy, nielen v odvetví stavebníctva, ale aj v iných sektoroch národného hospodárstva.

Výhodou programov politiky súdržnosti je ich čiastočná odolnosť voči politickému cyklu, ktorý je na Slovensku jedným z určujúcich a limitujúcich faktorov dlhodobého rozvoja. Často sa meniace politiky a priority v minulých rokoch neprispievali k optimálnemu smerovaniu hospodárskej politiky, a navyše boli umocnené potrebou reagovať na dôsledky finančnej a hospodárskej krízy. Programové obdobie 2007 – 2013 (resp. 2007 – 2015) nastavilo hospodárskej politike určité mantinely s pomerne malou možnosťou meniť priority a objem finančných zdrojov v jednotlivých oblastiach intervencií. Tieto mantinely sú však veľmi závislé od prvotného nastavenia výdavkov v oblasti politiky súdržnosti, ktoré boli formulované v Národnom strategickom referenčnom rámci. S odstupom času môžeme konštatovať, že nastavenie a schválenie tohto dokumentu nebolo optimálne. Pomerne veľký počet operačných programov, ktorý bol výsledkom práve spomínaného politického procesu – s cieľom umožniť každému ministerstvu spravovať operačný program – počas ich implementácie často spôsoboval komplikácie. Dochádzalo k zbytočnej fragmentácii zdrojov, nadmernej administratívnej náročnosti, častej obmene administratívnych kapacít na úrovni riadiacich orgánov, čím výrazne klesla efektívnosť riadenia a implementácie.

Politika súdržnosti bola primárne určená na zmierňovanie regionálnych rozdielov, avšak v priebehu viacerých programových období sa jej charakter začal postupne meniť. V programovom období 2007 – 2013 môžeme pozorovať zmeny, ktoré politiku súdržnosti nastavili do pozície nástroja podporujúceho ekonomický rast, podporou agregátneho dopytu, a to predovšetkým v čase nedostatku súkromných investícií, ktoré boli spôsobené nedôverou a aj istou opatrnosťou podnikov investovať vlastné zdroje. Taktiež vládne investície zažili v tomto období vo väčšine členských štátov EÚ prepad a stagnáciu, čo bolo spôsobené najmä potrebou konsolidovať verejné financie v dôsledku negatívnych vplyvov finančnej a hospodárskej krízy. Politika súdržnosti sa tak v minimálne v slovenských podmienkach stala dominantným nástrojom financovania

verejných investícií, a ako sme ukázali, s mimoriadne vysokým podielom na celkových kapitálových výdavkoch štátneho rozpočtu de facto nahradila z veľkej časti investície z domácich zdrojov.

V kapitole sme skúmali vzťah medzi hospodárskou vyspelosťou slovenských regiónov a ich podielom na intervenciách fondov EÚ ako nástroja regionálnej politiky. Vzhľadom na pomerne široký tematický záber je nutné tieto súvislosti analyzovať v rôznych rovinách. Ak sa pozrieme na celkové výdavky a hospodársku úroveň regiónov, tak v skúmanom období 2008 – 2014 vidíme do roku 2012 pomerne silný ťah smerom k funkčnej regionálnej politike (ekonomicky slabšie regióny dostávali vyššiu podporu), avšak v rokoch 2013 a 2014 nastáva príklon k ambivalentnej regionálnej politike, pričom sa prikláňame k téze, že cieľom politiky súdržnosti bolo rýchlo vyčerpať zdroje poskytované z fondov EÚ a ostatné kritériá hospodárskej politiky boli potlačené.

Aktuálne programové obdobie 2014 – 2020 predstavuje unikátnu príležitosť poučiť sa z predchádzajúceho vývoja. Bude pravdepodobne posledné vzhľadom na výšku zdrojov získaných z EÚ. Preto je nevyhnutné využiť tieto zdroje v prospech takých štrukturálnych zmien (dobudovanie infraštruktúry, implementácia nástrojov finančného inžinierstva, podpora vedy, výskumu, vzdelávania a inovácií atď.), ktoré Slovensku umožnia dlhodobo financovať sociálno-ekonomický rozvoj z domácich zdrojov.

Literatúra

ARCALEAN, C. – GLOMM, G. – SCHIOPU, I. (2012): Growth Effects of Spatial Redistribution Policies. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 36, č. 7, s. 988 – 1008

BALÁŽ, V. – FILČÁK, R. – JECK, T. – ŠKOBLA, D. – RODRIGUEZ POLO, M. (2015): Pilotný projekt – hodnotenie príspevku EÚ 2020. Hodnotiaca správa. Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné na: <<http://www.nsrr.sk/sk/hodnotenie/programove-obdobie-2007---2013>>.

BECKER, S. – EGGER, P. H. – EHRLICH, M. (2010): Going NUTS: The Effect of EU Structural Funds on Regional Performance. *Journal of Public Economics*, 94, č. 9 – 10, s. 578 – 590.

EUROPEAN COMMISSION (2014): Financial Programming and Budget - Financial Report for Financial Year 2013. URL: <http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/2013/2013_en.cfm>

JARSKÝ, V. – SARVAŠOVÁ, Z. – DOBŠINSKÁ, Z. – VENTRUBOVÁ, K. – SARVAŠ, M. (2014): Public Support for Forestry from EU Funds – Cases of Czech Republic and Slovak Republic. *Journal of Forest Economics*, 20, č. 4, s. 380 – 395.

MIROŠNÍK, K. – PETKOVÁ, L. – ČADIL, J. (2014): Statistical Analysis of Cohesion Funding in the Czech Republic. *Enterprise and the Competitive Environment 2014*. [Conference, ECE 2014. March 6 – 7, 2014.] Brno: *Procedia Economics and Finance*, 12, s. 437 – 444.

MF SR. (2015). Štátny záverečný účet 2007 – 2014. <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=3557>

NICOLAU, A. (2010): Structural Funds and the Concept of Lifelong Learning in Romania. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, č. 2, s. 5625 – 5629.

PANITSIDES, E. A. (2014): “Europe 2020” – Practical implications for the Greek Education and Training System: A Qualitative Study. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 140, s. 307 – 311.

PASCA, E. M. (2014): Integration of the Roma Population in and Through Education. *European Educational Experiences*. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 140, s. 307 – 311.

RADVANSKÝ, M. – DOMONKOS, T. – FRANK, K. – LICHNER, I. – MIKLOŠOVIČ, T. (2015): Posúdenie vplyvov politiky súdržnosti na rozvoj Slovenska s využitím vhodného ekonometrického modelu. Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné na: <<http://www.nsrr.sk/sk/hodnotenie/programove-obdobie-2007---2013/>>.

REGGI, L. – SCICCHITANO, S. (2014): Are EU Regional Digital Strategies Evidence-based? An Analysis of the Allocation of 2007-13 Structural Funds. *Telecommunications Policy*, 38, č. 5 – 6, s. 530 – 538.

ROSIK, P. – STEPNIAK, M. – KOMORNICKI, T. (2015): The Decade of the Bigpush to Roads in Poland: Impact on Improvement in Accessibility and Territorial Cohesion from a Policy Perspective. *Transport Policy*, 37, Issue C, s. 134 – 146.

STREIMIKIENE, D. – KLEVAS, V. – BUBELIENE, J. (2007): Use of EU Structural Funds for Sustainable Energy Development in New EU Member States. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11, č. 6, s. 1167 – 1187.

ŠÚ SR (2015): Databáza DATAcube. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <<http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>>.

Prílohy

Príloha č. 1 Oblasť podpory na základe FOI kódov

Policy area		Code	Priority themes
1. Enterprise environment	RTDI and linked activities	01	R&TD activities in research centres
		02	R&TD infrastructure and centres of competence in a specific technology
		05	Advanced support services for firms and groups of firms
		07	Investment in firms directly linked to research and innovation (...)
		74	Developing human potential in the field of research and innovation, in particular through post-graduate studies ...
	Innovation support for SMEs	03	Technology transfer and improvement of cooperation networks ...
		04	Assistance to R&TD, particularly in SMEs (including access to R&TD services in research centres)
		06	Assistance to SMEs for the promotion of environmentally-friendly products and production processes (...)
		09	Other measures to stimulate research and innovation and entrepreneurship in SMEs
		14	Services and applications for SMEs (e-commerce, education and training, networking, etc.)
		15	Other measures for improving access to and efficient use of ICT by SMEs
	ICT and related services	11	Information and communication technologies (...)
		12	Information and communication technologies (TEN-ICT)
		13	Services and applications for citizens (e-health, e-government, e-learning, e-inclusion, etc.)
	Other investment	08	Other investment in firms

Policy area		Code	Priority themes
	in firms		
2. Human resources	Education and training	62	Development of life-long learning systems and strategies in firms; training and services for employees ...
		63	Design and dissemination of innovative and more productive ways of organising work
		64	Development of special services for employment, training and support in connection with restructuring of sectors ...
		72	Design, introduction and implementing of reforms in education and training systems ...
		73	Measures to increase participation in education and training throughout the life-cycle ...
	Labour market policies	65	Modernisation and strengthening labour market institutions
		66	Implementing active and preventive measures on the labour market
		67	Measures encouraging active ageing and prolonging working lives
		68	Support for self-employment and business start-up
2. Human resources (Cont.)	Labour market policies (Cont.)	69	Measures to improve access to employment and increase sustainable participation and progress of women ...
		70	Specific action to increase migrants' participation in employment ...
		71	Pathways to integration and re-entry into employment for disadvantaged people ...
		80	Promoting the partnerships, pacts and initiatives through the networking of relevant stakeholders
3. Transport	Rail	16	Railways
		17	Railways (TEN-T)
		18	Mobile rail assets
		19	Mobile rail assets (TEN-T)
	Road	20	Motorways
		21	Motorways (TEN-T)
		22	National roads
		23	Regional/local roads
	Other transport	24	Cycle tracks
		25	Urban transport
		26	Multimodal transport
		27	Multimodal transport (TEN-T)
		28	Intelligent transport systems
		29	Airports
		30	Ports

Policy area		Code	Priority themes
4. Environment and energy	Energy infrastructure	31	Inland waterways (regional and local)
		32	Inland waterways (TEN-T)
		33	Electricity
		34	Electricity (TEN-E)
		35	Natural gas
		36	Natural gas (TEN-E)
		37	Petroleum products
		38	Petroleum products (TEN-E)
		39	Renewable energy: wind
		40	Renewable energy: solar
	Environment and risk prevention	41	Renewable energy: biomass
		42	Renewable energy: hydroelectric, geothermal and other
		43	Energy efficiency, co-generation, energy management
		44	Management of household and industrial waste
		45	Management and distribution of water (drink water)
		46	Water treatment (waste water)
		47	Air quality
		48	Integrated prevention and pollution control
		49	Mitigation and adaption to climate change
		50	Rehabilitation of industrial sites and contaminated land
		51	Promotion of biodiversity and nature protection (including Natura 2000)
		52	Promotion of clean urban transport
		53	Risk prevention (...)
		54	Other measures to preserve the environment and prevent risks
5. Territorial development	Social Infrastructure	10	Telephone infrastructure (including broadband networks)
		75	Education infrastructure
		77	Childcare infrastructure
		78	Housing infrastructure
	Tourism and culture	79	Other social infrastructure
		55	Promotion of natural assets
		56	Protection and development of natural heritage
		57	Other assistance to improve tourist services
		58	Protection and preservation

Policy area		Code	Priority themes
			of the cultural heritage
		59	Development of cultural infrastructure
	Planning and rehabilitation	60	Other assistance to improve cultural services
	Other	61	Integrated projects for urban and rural regeneration
		82	Compensation of any additional costs due to accessibility deficit and territorial fragmentation
		83	Specific action addressed to compensate additional costs due to size market factors
6. Technical assistance		84	Support to compensate additional costs due to climate conditions and relief difficulties
		81	Mechanisms for improving good policy and programme design, monitoring and evaluation...
		85	Preparation, implementation, monitoring and inspection
		86	Evaluation and studies; information and communication

5. VÝDAVKY FONDŮ EÚ AKO NÁSTROJ REGIONÁLNEJ POLITIKY VO VYBRANÝCH OBLASTIACH

Úvod

Ako sme uviedli v predchádzajúcej kapitole, výdavky fondov EÚ ako verejné investície zasahujú pomerne široký diapazón tém a oblastí. Táto kapitola priamo nadväzuje na predchádzajúcu kapitolu, používa rovnaké zdroje údajov zo systému IMTS, pričom je doplnená o kontextové ukazovatele zvolené vzhľadom na skúmanú prioritnú oblasť alebo tému. Naším cieľom je skúmanie vplyvu výdavkov fondov EÚ do vybraných oblastí (VaV a inovačný rozvoj, životné prostredie a energetika, doprava, cestovný ruch) v regionálnych sociálno-ekonomických súvislostiach ako nástroja regionálnej politiky. Fondy EÚ by mali plniť komplementárnu funkciu k výdavkom národných štátnych rozpočtov členských štátov EÚ. V prípade slovenskej ekonomiky to tak nie je, zdroje EÚ sa podieľajú na kapitálových výdavkoch slovenských verejných financií viac ako 80 % (EC, 2014a). Verejné investície s dominanciou zdrojov EÚ na jednej strane v mnohom supľujú domáce zdroje verejných investícií (najmä v druhej polovici programového obdobia), a na strane druhej sú nástrojom realizácie cieľov politiky súdržnosti a stratégie Európa 2020. Aj keď stanovené ciele politiky súdržnosti nie sú primárne zamerané na štrukturálne zmeny, vzhľadom na výšku investovaných prostriedkov je skúmanie štrukturálnych aspektov intervencií fondov EÚ opodstatnené. V prvej časti kapitoly sa zaoberáme vybranými odvetvovými a sektorovými aspektmi výdavkov fondov EÚ. V druhej časti kapitoly venujeme najväčší priestor skúmaniu vzťahu regionálnych disparít v oblasti výskumu a vývoja (VaV) a inovácií a priestorovému rozdeleniu prostriedkov z fondov EÚ. Reláciou niektorých aspektov regionálnych disparít (cestovný ruch, životné prostredie, doprava) a priestorovou distribúciou výdavkov fondov EÚ sa zaoberáme v tretej časti.

Analýzou priestorovej alokácie prostriedkov z fondov EÚ vo vzťahu k regionálnemu rozvoju sa zaoberá viacero prác. Na slabú súvislosť

medzi sociálno-ekonomickými problémami regiónov v EÚ a alokáciou prostriedkov z fondov EÚ poukazuje Crescenzi (2009). Skúmaním súvislostí regionálnej a kohéznej politiky v Českej republike sa zaoberajú Hájek a kol. (2012) a Blažek – Macešková (2010).

Štrukturálne aspekty intervencií fondov EÚ na Slovensku

Pri skúmaní vplyvu fondov EÚ sme sa zamerali na ich analýzu z hľadiska štruktúry ekonomiky SR. Prvotný pohľad na rozdelenie intervencií fondov EÚ podľa odvetví (úroveň sekcií A až U) v tabuľke 1 ukazuje niekoľko skutočností. Najväčším prijímateľom prostriedkov z fondov EÚ je sektor verejná správa a obrana, ako aj povinné sociálne zabezpečenie s viac ako 37 % podielom na prostriedkoch fondov EÚ. Druhým najväčším odvetvím je sektor stavebníctva, kam plynulo viac ako 20 % intervencií fondov EÚ. Vysoký podiel odvetvia verejnej správy je daný tým, že časť prostriedkov je čerpaná v rámci národných projektov, ktorých prijímateľom je subjekt verejnej správy, pričom prostriedky sa následne distribuujú v rámci konkrétnych projektov ďalej do ekonomiky a ich beneficiary môžu byť ostatné odvetvia (najmä sektor vzdelávania). Táto skutočnosť môže čiastočne limitovať našu analýzu.

Intervencie fondov EÚ do ekonomiky nie sú z hľadiska jej štruktúry distribuované proporcionálne. V tabuľke 1 vidíme v prípade niektorých odvetví značné rozdiely v ich podieloch na čerpaní prostriedkov z fondov EÚ v porovnaní s ich podielom na ekonomike (ako kritérium sme zvolili podiel odvetvia na hrubej pridanej hodnote v roku 2013 v bežných cenách – b. c.). Podproporcionálny podiel na čerpaní prostriedkov z fondov EÚ vykazujú odvetvia priemyselnej výroby, veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov. Na druhej strane, nadproporcionálny podiel má odvetvie stavebníctva a verejná správa a obrana, ako aj povinné sociálne zabezpečenie.

T a b u ľ k a 1

Rozdelenie intervencií fondov EÚ podľa odvetví (sekcie A až U)

Odvetvie	Mil. eur		%		Podiel odvetvia na ekonomike*	Rozdiel
	ZP	ČP	ZP	ČP		
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov	23,5	11,3	0,2	0,2	4	-3,9
Ťažba a dobývanie	1,9	1,8	0,02	0,03	0,5	-0,5
Priemyselná výroba	411,8	253,8	3,6	4,1	20,2	-16,1
Dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu	98,3	68,4	0,9	1,1	3,1	-2
Dodávka vody; čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov	604,4	268,7	5,3	4,4	0,9	3,5
Stavebníctvo	2 430,5	1 292	21,3	21,1	8,5	12,6
Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov	24,2	11,9	0,2	0,2	14,6	-14,4
Doprava a skladovanie	483,2	251	4,2	4,1	5,9	-1,8
Ubytovacie a stravovacie služby	1 193	78	1	1,3	1,5	-0,3
Informácie a komunikácia	97	33,8	0,9	0,6	4,6	-4,1
Finančné a poisťovacie činnosti	96	95,5	0,8	1,6	3,6	-2,1
Činnosti v oblasti nehnuteľností	10,7	10,5	0,1	0,2	7,1	-7
Odborné, vedecké a technické činnosti	719	242,9	6,3	4	5,1	-1,1
Administratívne a podporné služby	362,1	282,2	3,2	4,6	2,6	2,1
Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie	3 944,7	2 273,6	34,6	37,1	7	30,1
Vzdelávanie	1 004,3	419,4	8,8	6,8	3,7	3,1
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	312,3	251,4	2,7	4,1	3,5	0,6
Umenie, zábava a rekreácia	225,3	86,5	2	1,4	2,4	-1
Ostatné činnosti	105,4	62,1	0,9	1	1	0
Činnosti extrateritoriálnych organizácií a združení	0,8	0,7	0,01	0,01		
Neznáma sekcia	311,4	128,8	2,7	2,1		
Spolu	11 386	6 124	100	100	100	

Poznámka: ZP – zazmluvnené prostriedky; ČP – čerpané prostriedky.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS a EUROSTAT (2015); *podiel hrubej pridanej hodnoty (b. c.) v roku 2013 v SR.

Detailnejšie použitie prostriedkov v rámci odvetvia verejnej správy možno klasifikovať podľa tematických oblasti a cieľov intervencií, na ktoré sú určené. V tabuľke 2 preto uvádzame distribúciu prostriedkov určených pre odvetvie verejnej správy. Približne 80 % prostriedkov určených pre verejnú správu sa týka 9 prioritných tém. Najvyššie zastúpenie

má vzdelávacia infraštruktúra (podiel 18 %), dá sa teda konštatovať, že beneficiary intervencií je odvetvie vzdelávania. Je to dané napríklad tým, že v mnohých prípadoch je prijímateľom projektu samospráva (ako zriaďovateľ), ale beneficiary je napríklad základná škola.

T a b u l' k a 2

Intervencie fondov EÚ do odvetvia verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie podľa tematického cieľa a oblasti

Prioritná téma	Oblasť	Podiel prioritnej témy v odvetví verejná správa (%)
Vzdelávacia infraštruktúra	Investície do sociálnej infraštruktúry	18
Integrované projekty na obnovu miest a vidieka	Obnova miest a vidieka	11
Služby a aplikácie pre občana (elektronické zdravotníctvo, elektronická štátna správa, elektronické učenie, elektronické začlenenie atď.)	Informačná spoločnosť	9
Vykonávanie aktívnych a preventívnych opatrení na trhu práce	Zlepšovanie prístupu k zamestnaniu a trvalá udržateľnosť	9
Regionálne/miestne cesty	Doprava	7
Príprava, vykonávanie, monitorovanie a kontrola	Technická pomoc	6
Spracovanie vody (odpadová voda)	Ochrana životného prostredia a predchádzanie rizikám	6
Hospodárenie s domácim a priemyselným odpadom	Ochrana životného prostredia a predchádzanie rizikám	6
Informačné a komunikačné technológie	Informačná spoločnosť	5
Rozvoj kultúrnej infraštruktúry	Kultúra	2

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Intervencie fondov EÚ do súkromného sektora

Prijímateľom prostriedkov z fondov EÚ sú subjekty verejného aj súkromného sektora. Do súkromného sektora, kde je priamo prijímateľom a beneficiary súkromný podnik, smeruje približne 44 % všetkých intervencií fondov EÚ. Takmer dve tretiny všetkých intervencií súkromným podnikom boli smerovali do týchto odvetví: dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu (2,9 % všetkých čerpaných prostriedkov), dodávka vody; čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov (11,2 % všetkých čerpaných prostriedkov), ale

predovšetkým stavebníctvo (48,5 %). Ako sme už uviedli, zastúpenie čerpania prostriedkov z fondov EÚ v sektore priemyselnej výroby je cca 5-násobne nižšie, ako je jeho podiel v národnom hospodárstve.

Z hľadiska poznatkovej a technologickej náročnosti spracovateľského priemyslu najviac prostriedkov plynie do odvetví s nízkymi technológiami (tab. 3) (5,2 % podiel na prostriedkoch čerpaných súkromnými podnikmi).

T a b u ľ k a 3

Intervencie do súkromného sektora z hľadiska technologickej a poznatkovej náročnosti

Odvetvie	ČP	ZP	ČP	ZP
	mil. eur		%	
Vysoké technológie	9,5	22,5	0,4	0,5
Stredne vysoké technológie	42,8	80,5	1,8	1,8
Stredne nízke technológie	76,9	137,7	3,3	3,1
Nízke technológie	123,7	165,1	5,2	3,7
Znalostne intenzívne služby	197,5	356,7	8,4	8,1
Menej znalostne intenzívne služby	381,0	705,3	16,1	16
Nezaradené, z toho:	1 531,0	2 941,5	64,8	66,7
poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov	7,0	10,5	0,3	0,2
dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu	68,4	98,3	2,9	2,2
dodávka vody; čistenie a odvod odpadových vôd, odpady a služby odstraňovania odpadov	264,3	597,3	11,2	13,5
stavebníctvo	1 145,4	2 093,5	48,5	47,5
Spolu	2 362,6	4 409,3	100	100

Poznámka: ZP – zazmluvnené prostriedky; ČP – čerpané prostriedky.

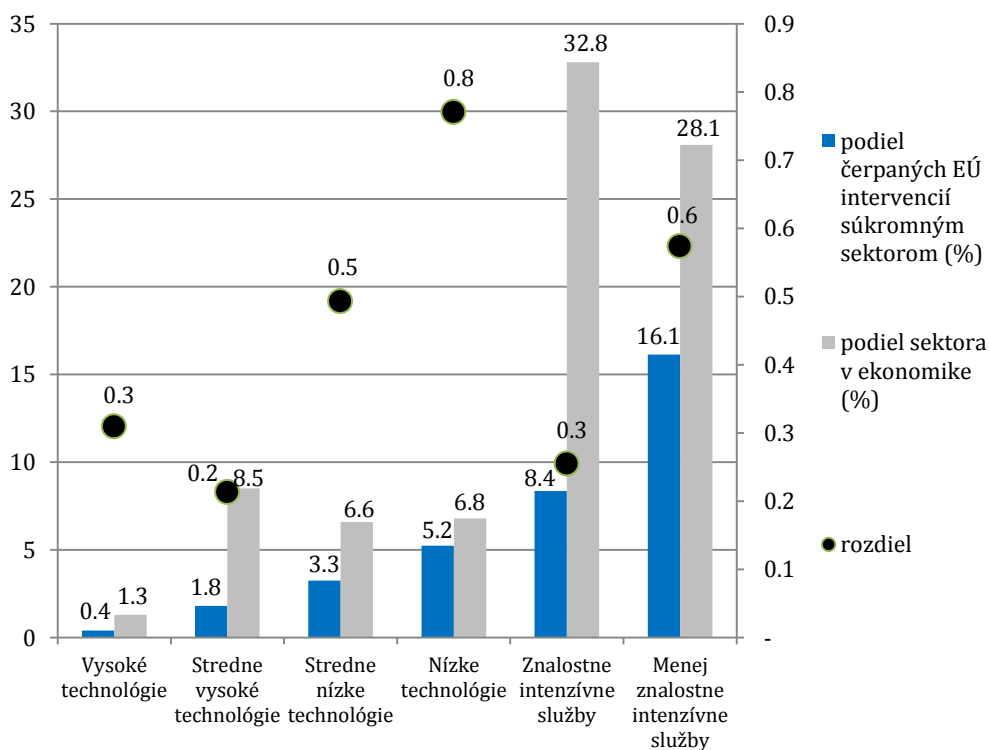
Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

V grafe 1 uvádzame porovnanie podielu prostriedkov z fondov EÚ čerpaných súkromnými podnikmi podľa poznatkovej a technologickej náročnosti s podielom tohto sektora na ekonomike (podiel odvetví na zamestnanosti v roku 2013). Uvádzame aj *koeficient nasýtenia sektora* (podiel na čerpaní/podiel sektora na ekonomike; hodnota 0 – 1). Môžeme konštatovať, že intervencie fondov EÚ na Slovensku smerujú skôr do odvetví s nižšou znalostnou a technologickou náročnosťou, a to tak v prípade spracovateľského sektora, ako aj sektora služieb. Ak chápeme úlohu intervencií fondov EÚ súkromným podnikom ako hospodársko-politický

nástroj štrukturálnych zmien v prospech zvyšovania podielu odvetví s vyššou technologickou a poznatkovou náročnosťou, tak musíme konštatovať, že ich efekt je skôr opačný; podľa našich zistení intervencie fondov EÚ môžu byť faktorom, ktorý konzervuje súčasnú štruktúru spracovateľského sektora a sektora služieb.

Graf 1

Čerpania fondov EÚ súkromnými podnikmi podľa sektorov

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Ak sa pozrieme na rozdelenie intervencií fondov EÚ súkromnému sektoru z hľadiska tematických oblastí, tak ich zastúpenie zodpovedá našim predchádzajúcim zisteniam, vysoké podiely vykazuje čerpanie pre dopravnú infraštruktúru (železnice a diaľnice) a v menšej miere je to oblasť životného prostredia, cestovného ruchu, vedy, techniky a inovácií.

T a b u l' k a 4

Intervencie do súkromného sektora podľa tematických cieľov v %

Tematická oblasť	Čerpané
Železnice (TEN-T)	23,7
Diaľnice (TEN-T)	22,4
Spracovanie vody (odpadová voda)	7,6
Diaľnice	6,8
Iné investície do firiem	4,9
Mobilný železničný majetok	4,1
Iná pomoc na zlepšovanie služieb cestovného ruchu	3,9
Zdravotná infraštruktúra	3,2
Hospodárenie s domácim a priemyselným odpadom	2,8
Iná sociálna infraštruktúra	2,2
Rozvoj osobitných služieb v oblasti zamestnanosti,	2,2
Transfer technológií a zlepšovanie sietí spoluprác	1,7
Iné opatrenia na podporu výskumu, inovácie a podnikania	1,1
Hospodárenie s vodou a jej distribúcia (pitná voda)	1,1
Podpora čistej mestskej dopravy	1,0
Obnoviteľné zdroje energie: slnečná	0,9
Kvalita vzduchu	0,8
Činnosti VTR vo výskumných strediskách	0,8
Ostatné	8,8

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

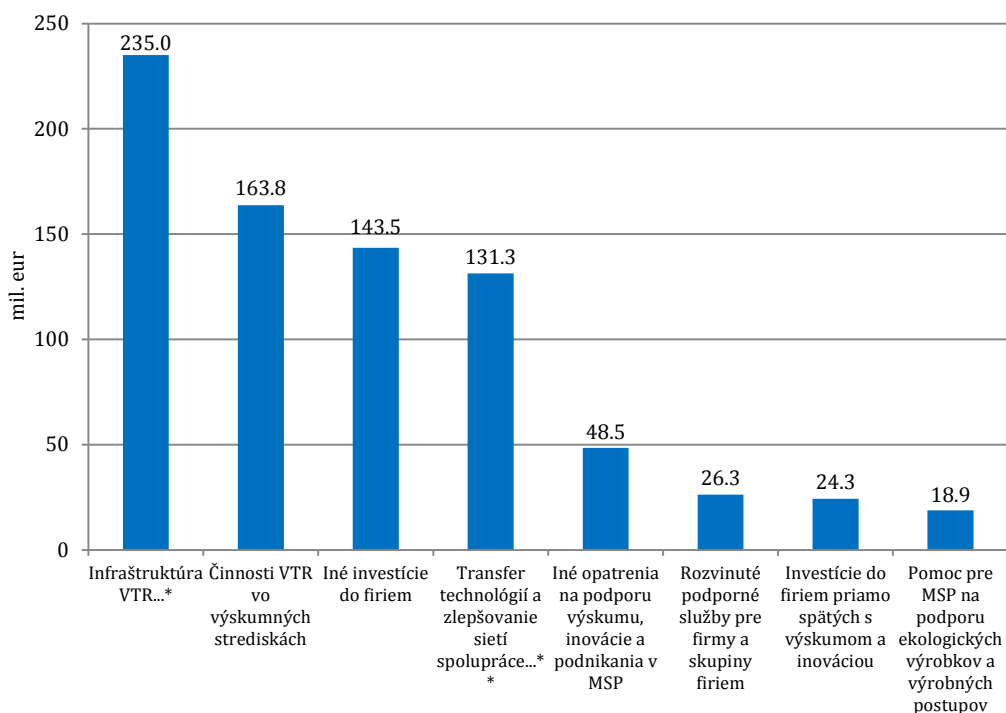
Regionálny inovačný paradox na Slovensku a úloha intervencií fondov EÚ

V rámci teoretickej a hospodárskopolitickej diskusie sa v EÚ upozorňuje na existenciu tzv. *regionálneho inovačného paradoxu*. Podstata paradoxu spočíva v tom, že „zaostávajúce regióny s väčšou potrebou podpory EÚ majú menšiu schopnosť absorbovať finančné prostriedky EÚ než rozvinutejšie regióny a ani prioritne nevyčleňujú dostupné prostriedky na inovácie“ (EK, 2015). Existenciu paradoxu pôvodne rozpracovali Oughton, Landabaso a Morgan (2002); neskôr Muscio a kol. (2015) empiricky dokazujú jeho prítomnosť v regiónoch strednej a východnej Európy; v Česku sa ním zaoberajú Klímová a Žitek (2015). Na skutočnosť, že regionálny inovačný paradox je pretrvávajúcou dominantou črtou v európskom regionálnom inovačnom priestore, upozorňuje štúdia *Regional Innovation Scoreboard 2014* (EC, 2014b).

V tejto časti práce je našim cieľom detailnejšie preskúmať platnosť regionálneho inovačného paradoxu v podmienkach slovenskej ekonomiky s využitím údajov na úrovni regiónov NUTS III. V analýze vychádzame z rozdelenia čerpania fondov EÚ do tematickej oblasti Výskum a technický rozvoj (VTR), inovácie a podnikanie na úrovni NUTS III. Do tejto oblasti bolo k 31. 12. 2014 investovaných 791 mil. eur z fondov EÚ. Rozdelenie do jednotlivých prioritných tém (na národnej úrovni) uvádzame v grafe 2 a rozdelenie do jednotlivých regiónov v prepočte na 1 pracovníka VaV v grafe 3.

G r a f 2

Intervencie fondov EÚ do oblasti VTR, inovácií a podnikania

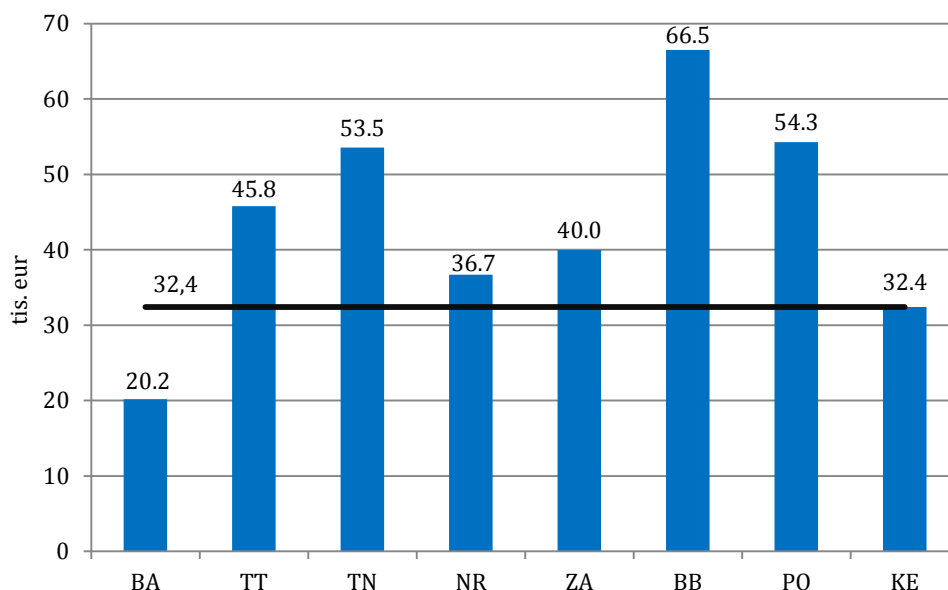

Poznámka: * Celý názov je Infraštruktúra VTR (vrátane fyzického podniku, prístrojového vybavenia a vysokorýchlostných počítačových sietí prepájajúcich výskumné strediská) a odborné strediská v konkrétnej technológii. ** Celý názov je Transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce medzi malými podnikmi, medzi malými podnikmi a inými podnikmi a univerzitami, zariadeniami vyššieho vzdelávania každého druhu, regionálnymi orgánmi, výskumnými strediskami a vedeckými a technickými strediskami (vedeckými a technickými parkami, technostrediskami atď.).

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Graf 3

Intervencie fondov EÚ do oblasti VTR, inovácií a podnikania na 1 pracovníka VaV v regiónoch NUTS III (v tis. eur)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS a Ročenky vedy a techniky (2014).

Ako indikátor celkovej hospodárskej úrovne regiónu sme zvolili HDP na úrovni NUTS III.⁸ Na hodnotenie VaV a inovačnej dimenzie regiónov sme vybrali nasledujúce indikátory (tab. 5), ktoré vyjadrujú inovačnú kapacitu regiónov. Ukazovatele výdavky inovujúcich podnikov na vlastný VaV, počet podnikov s vlastným VaV a celkové podnikové výdavky na inovačné aktivity sme kvantifikovali na základe mikroúdajov zo štatistického zisťovania *Inovačná aktivita podnikov v Slovenskej republike 2010 – 2012*. Údaje v tejto skupine ukazovateľov máme k dispozícii za rok 2012 (ako najaktuálnejšie možné). Do analýzy sme zahrnuli aj počet výskumníkov a celkové výdavky na VaV na úrovni regiónu NUTS III za rok 2013 (najnovšie dostupný rok). Na základe údajov z tabuľky 5 a grafov 2, 3 a 4 môžeme stručne charakterizovať VaV a inovačnú kapacitu slovenských regiónov NUTS III.

⁸ Zvolený ukazovateľ *Regionálny HDP* je priemer regionálneho HDP v regióne NUTS III za roky 2008 – 2014 (v 2014 sme vychádzali z prognózy HERMIN).

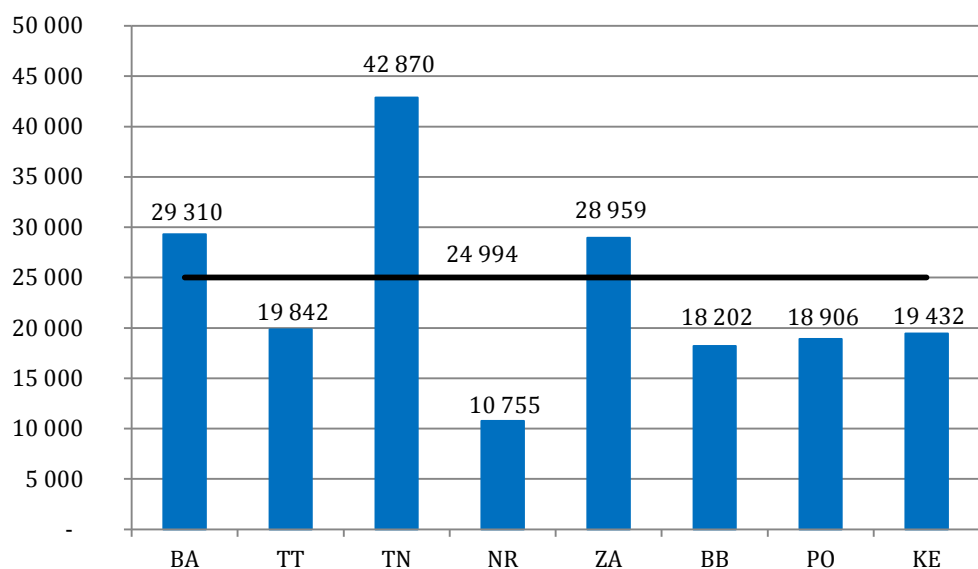
Tabuľka 5
VaV a inovačná kapacita regiónov

	Výdavky inovujúcich podnikov na vlastný VaV (2012)		Podniky s vlastným VaV (2012)		Celkové výdavky na inovačné aktivity (tis. eur, 2012)		Celkové výdavky na VaV (v tis. eur, 2013)		Počet výskumníkov (2013)	
	mil. eur	%	počet	%	eurá	%	eurá	%	eurá	%
BA	77,9	57	203	37	286 164	28	346 919	57	11 836	48
TT	12,2	9	46	8	36 934	4	29 188	5	1 471	6
TN	9,9	7	65	12	137 904	13	31 338	5	731	3
NR	6,1	4	47	9	22 897	2	20 187	3	1 877	8
ZA	4,8	4	59	11	357 389	35	61 885	10	2 137	9
BB	10,3	8	44	8	67 020	7	33 127	5	1 820	7
PO	6,6	5	45	8	48 544	5	19 813	3	1 048	4
KE	7,9	6	41	7	66 383	6	68 420	11	3 521	14
Spolu	135,7	100	550	100	1 023 237	100	610 877	100	24 441	100
VK	136 %		75 %		92 %		136 %		112 %	

Poznámka: VK – variačný koeficient.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa mikroúdajov ŠÚ SR (2015) a Ročenka vedy a techniky (2014).

Graf 4
Výdavky na VaV na 1 výskumníka v regiónoch NUTS III (v eurách, 2013)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa Ročenky vedy a techniky (2014).

Z hľadiska podnikových výdavkov na vlastný VaV je jednoznačne dominantným regiónom Bratislavský kraj, kde sa koncentruje viac ako polovica národných podnikových výdavkov na vlastný VaV (57 %).

Ostatné regióny majú v tomto smere relatívne porovnateľné zastúpenie, keď ich podiel sa pohybuje od 4 % do 9 %. V počte podnikov s vlastným VaV je postavenie bratislavského regiónu menej dominantné, v tomto regióne sa koncentruje 37 % podnikov, nasledujú Trenčiansky a Žilinský kraj. Dominanciu Bratislavského kraja potvrdzuje aj podiel na celkových výdavkoch na VaV (podnikové a verejné); nasledujú Žilinský a Košický kraj (10 %, resp. 11 %). V Bratislavskom a Košickom kraji sa koncentruje i väčšina výskumníkov. Istým prekvapením je regionálne rozdelenie podnikových výdavkov na inovácie (okrem výdavkov na vlastný výskum a vývoj zahŕňajú aj výdavky na nákup vonkajšieho VaV, zaobstaranie strojov, zariadení, softvéru a budov; zaobstaranie vonkajších znalostí; dizajn, školenia, uvedenie inovácií na trh a iné s inováciami súvisiace aktivity). Najvyššie inovačné výdavky má Žilinský kraj (35 %) a až na druhom mieste je Bratislavský kraj (28 %). Indikátory uvedené v tabuľke 5 ukazujú pomerne veľkú disparitu vo VaV a inovačnej kapacite na úrovni NUTS III. A to najmä v proporciách Bratislavského kraja a na druhej strane zvyšných krajov. Regionálne disparity merané variačným koeficientom dosahujú najvyššie hodnoty pri celkových výdavkoch na VaV a podnikových výdavkoch na vlastný VaV, najnižšie disparity sú pri podnikoch s vlastným VaV.

Osobitne uvádzame prepočet celkových výdavkov na VaV na 1 výskumníka v regióne NUTS III (graf 4); v tomto smere je na tom najlepšie Trenčiansky kraj (vysoká hodnotu indikátora je daná nízkym počtom výskumných pracovníkov v tomto kraji).

Na základe uvedených hodnôt indikátorov VaV a inovačnej kapacity regiónov NUTS III a výšky intervencií fondov EÚ do tematickej oblasti VTR, inovácie a podnikanie a ich korelácií (Pearsonov korelačný koeficient) skúmame existenciu, resp. neexistenciu a možné súvislosti regionálneho inovačného paradoxu na Slovensku (tab. 6). K regionálnemu inovačnému paradoxu dochádza pri silnej pozitívnej korelácii ekonomickej sily regiónu (indikovanej regionálnym HDP) a celkových výdavkov na výskum a technický rozvoj, inovácie a podnikanie (premenná Spolu VTI). Podľa hodnoty korelačného koeficientu (0,888) môžeme konštatovať, že

na Slovensku sa potvrdzuje regionálny inovačný paradox – intervencie fondov EÚ určené na rozvoj VaV a inovácií ako nástroj regionálnej politiky plynú do ekonomicky silných regiónov. Silná korelácia jednotlivých zložiek regionálnej VaV kapacity (1. celkové výdavky, 2. podnikové výdavky, 3. výskumníci) a regionálneho HDP môže byť vysvetlením tohto javu – intervencie fondov EÚ do VaV sa viažu predovšetkým na existujúce vedeckovýskumné kapacity (najmä Bratislavský kraj). Najvyšší podiel na intervenciách do tematickej oblasti Výskum a technický rozvoj, inovácie a podnikanie majú výdavky na infraštruktúru (235 mil. eur), aj v tomto prípade sa potvrdzuje silná pozitívna korelácia s regionálnym HDP (koeficient 0,835); stredne silnú koreláciu (0,651) môžeme pozorovať medzi podporou Činnosti VTR vo výskumných strediskách a regionálnym HDP. Na druhej strane, dve zložky intervencií: Iné investície do firiem a Investície do firiem priamo spätých s výskumom a inováciou plnia (teoreticky) funkciu regionálnej politiky (podpora slabších regiónov), pretože vzhľadom na silnú negatívnu (-0,86), resp. stredne silnú negatívnu (-0,68) koreláciu sa nepotvrdil regionálny inovačný paradox. Avšak v prípade výdavkov v kategórii Investície do firiem priamo spätých s výskumom a inováciou nemôžeme vzhľadom na celkovú výšku len 24,3 mil. eur hovoriť o nejakej podstatnej úlohe v rámci regionálnej politiky. Kategória výdavkov Iné investície do firiem vzhľadom na celkovú výšku 143 mil. eur a fakt, že plynú do slabších regiónov ako (relatívne) jediné, plní úlohu regionálnej inovačnej politiky. Výdavky sa realizovali predovšetkým prostredníctvom Operačného programu Konkurencieschopnosť a hospodársky rast, opatrenie 1.1. Inovácie a transfer technológií, ide o nákup hotovej technológie a modernizácie výroby predovšetkým v spracovateľskom priemysle; ide však skôr o posilňovanie konkurencieschopnosti než inovatívnosti.

Tabuľka 6

Korelačná matica – intervencie eurofondov do VTI a VaV a inovačný systém na úrovni NUTS III

	Činnosti VTR vo výskumných strediskách	Iné investície do firiem	Iné opatrenia na podporu výskumu, inovácie a podnikania v MSP	Infraštruktúra VTR	Investície do firiem priamo spätých s vý- skumom a inováciou	Pomoc pre MSP na podporu ekologických výrobkov a postupov	Rozvinuté podporné služby pre firmy a skupiny firiem	Transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce	Spolu VTI	Regionálny HDP	Kapacita podnikového VaV	Počet výskumníkov	Podniky s vlastným VaV	Podnikové výdavky na inovácie
Činnosti VTR vo výskumných strediskách	1,000													
Iné investície do firiem	-0,437	1,000												
Iné opatrenia na podporu výskumu, inovácie a podnikania v MSP	-0,485	0,482	1,000											
Infraštruktúra VTR	0,532	-0,765	-0,342	1,000										
Investície do firiem priamo spätých s výskumom a inováciou	-0,190	0,642	0,277	-0,470	1,000									
Pomoc pre MSP na podporu ekologických výrobkov a výrobných postupov	0,722	-0,804	-0,399	0,794	-0,615	1,000								
Rozvinuté podporné služby pre firmy a skupiny firiem	0,135	0,547	0,151	-0,350	0,904	-0,342	1,000							
Transfer technológií a zlepšovanie sietí spolupráce	0,530	-0,924	-0,464	0,717	-0,757	0,863	-0,535	1,000						
Spolu VTI	0,863	-0,708	-0,417	0,871	-0,412	0,900	-0,131	0,763	1,000					
Regionálny HDP	0,651	-0,863	-0,334	0,835	-0,685	0,983	-0,450	0,909	0,888	1,000				
Kapacita podnikového VaV	0,749	-0,848	-0,447	0,762	-0,615	0,989	-0,350	0,891	0,894	0,977	1,000			
Počet výskumníkov	0,728	-0,823	-0,355	0,893	-0,558	0,975	-0,314	0,852	0,952	0,980	0,963	1,000		
Podniky s vlastným VaV	0,691	-0,799	-0,408	0,749	-0,678	0,988	-0,431	0,847	0,850	0,971	0,982	0,945	1,000	
Podnikové výdavky na inovácie	0,291	-0,284	-0,372	0,553	-0,683	0,543	-0,570	0,388	0,460	0,523	0,466	0,507	0,588	1,000

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Intervencie fondov EÚ ako súčasť regionálnej politiky vo vybraných oblastiach sociálno-ekonomického rozvoja

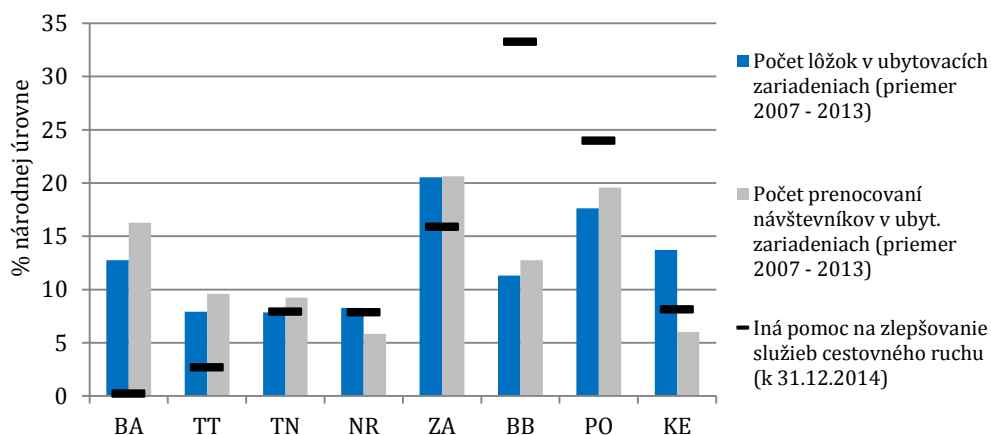
Cestovný ruch

Jednou z aktivít hospodárskej politiky je aj podpora rozvoja cestovného ruchu. V rámci podpory cestovného ruchu má svoju úlohu najmä jeho regionálna dimenzia, ktorú môžeme identifikovať v hlavnom ciele *Stratégie rozvoja cestovného ruchu do roku 2020*. Tá hovorí o „zvyšovaní konkurencieschopnosti cestovného ruchu pri lepšom využívaní jeho potenciálu, so zámerom vyrovnávať regionálne disparity a vytvárať nové pracovné príležitosti“. V programovom období 2007 – 2013 sa podporila oblasť cestovného ruchu prostredníctvom fondov EÚ v celkovej výške 115,2 mil. eur.

V grafe 5 porovnávame relatívne intervencie fondov EÚ v rámci jednotlivých krajov v porovnaní s ich kapacitou cestovného ruchu (ako meradlo kapacity sme zvolili počet lôžok v ubytovacích zariadeniach, priemer za roky 2007 – 2013). Ako doplnkový indikátor uvádzame počet prenocovaní. Jedine dva kraje, Banskobystrický kraj a Prešovský kraj, získali intervenciu relatívne vyššiu (nadproporcionálnu), ako je ich kapacita cestovného ruchu. Na základe korelácie (hodnota Pearsonovho korelačného koeficientu je 0,37) podielov krajov na intervenčiách fondov EÚ do cestovného ruchu a ich podielov na kapacite cestovného ruchu môžeme konštatovať, že fondy EÚ ako nástroj regionálnej politiky v cestovnom ruchu neplnia svoju funkciu. Mierne pozitívna korelácia naznačuje, že regióny s nižšou kapacitou cestovného ruchu (a teda v tejto oblasti zaostávajúce regióny) získavajú nižšiu výšku podpory z fondov EÚ. Súvisí to najmä s tým, že intervencie sa vo veľkej miere využívali na rekonštrukciu už existujúcich zariadení cestovného ruchu a vzhľadom na celkovú výšku alokácie do oblasti cestovného ruchu tieto projekty vyčerpali väčší podiel z celkovej výšky alokácie na túto oblasť. Investície do cestovného ruchu skôr modernizovali a rozširovali existujúce kapacity.

Graf 5

Intervencie fondov EÚ do cestovného ruchu a regionálna kapacita/výkonnosť v cestovnom ruchu

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Energetika a životné prostredie

Agenda trvalo udržateľného rastu, ochrany životného prostredia a boj proti klimatickým zmenám patrí medzi dôležité súčasti politik EÚ. Ciele EÚ v oblasti udržateľného rastu sú značne ambiciózne: zníženie emisií skleníkových plynov o 20 % v porovnaní s hodnotami z roku 1990 do roku 2020 a zvýšenie podielu energie z obnoviteľných zdrojov na konečnej spotrebe energie na úroveň 20 %. Ciele EÚ sa realizujú v národných ekonomikách, pričom jedným z nástrojov sú aj verejné výdavky fondov EÚ. V predchádzajúcej časti sme uviedli výšku intervencií do oblasti energetiky a ochrany životného prostredia. Ako kontextový indikátor znečisťovania životného prostredia a klímy sme zvolili spotrebu čierneho uhlia, hnedého uhlia a koksu na úrovni kraja (v tonách, priemer za roky 2007 – 2013).

Intervencie fondov EÚ do oblasti obnoviteľných zdrojov energií (prvé štyri riadky tab. 7 a ochrany ovzdušia piaty a šiesty riadok tab. 7) ako nástroj regionálnej politiky a znižovania regionálnych rozdielov majú ambivalentný efekt (Pearsonov korelačný koeficient 0,07). V prípade výdavkov na energetickú efektívnosť, kogenerácia, hospodárenie s energiou majú intervencie opačný efekt; smerujú do regiónov, ktoré majú nižšiu spotrebu uhlia (stredne vysoký záporný korelačný koeficient

0,48). Mierne pozitívnu koreláciu, a teda aj istú možnosť regionálnej politiky v nahradzovaní spotreby uhlia „zelenými“ technológiami môžeme pozorovať v prípade výdavkov na biomasu a výdavkov na kvalitu vzduchu (hodnoty koeficientov vyššie ako 0,3). Dá sa predpokladať, že do regiónov, ktoré majú vysoký podiel na slovenskej spotrebe uhlia, smeroval aj vyšší podiel výdavkov fondov EÚ na výrobu energie z biomasy a opatrení na zvyšovanie kvality ovzdušia.

Tabuľka 7

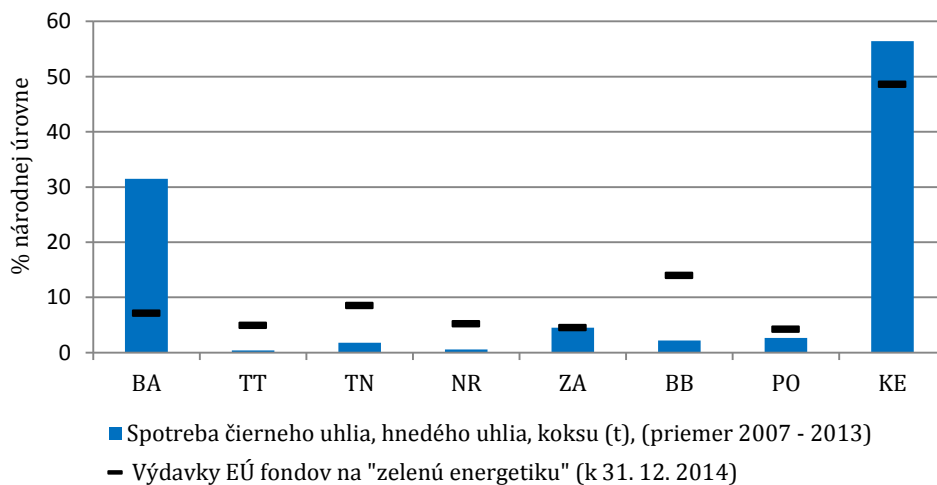
Spotreba čierneho uhlia, hnedého uhlia, koksu vs. výdavky fondov EÚ do „zelenej energetiky“

Riadok	Tematická oblasť	Pearsonov korelačný koeficient
1.	Energetická efektívnosť, kogenerácia, hospodárenie s energiou	-0,48
2.	Obnoviteľné zdroje energie: biomasu	0,36
3.	Obnoviteľné zdroje energie: hydroelektrická, geotermálna a iné	0,21
4.	Obnoviteľné zdroje energie: slnečná	-0,28
5.	Kvalita vzduchu	0,33
6.	Zmierňovanie klimatickej zmeny a prispôsobovanie sa klimatickej zmene	-0,16
7.	Spolu „zelená energetika“ (riadky 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6)	0,07

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Graf 6

Spotreba uhlia a investície fondov EÚ do „zelenej energetiky“ (podiel kraja v %)

Poznámka: „Zelená energetika“ – súčet výdavkov na obnoviteľné zdroje energií.

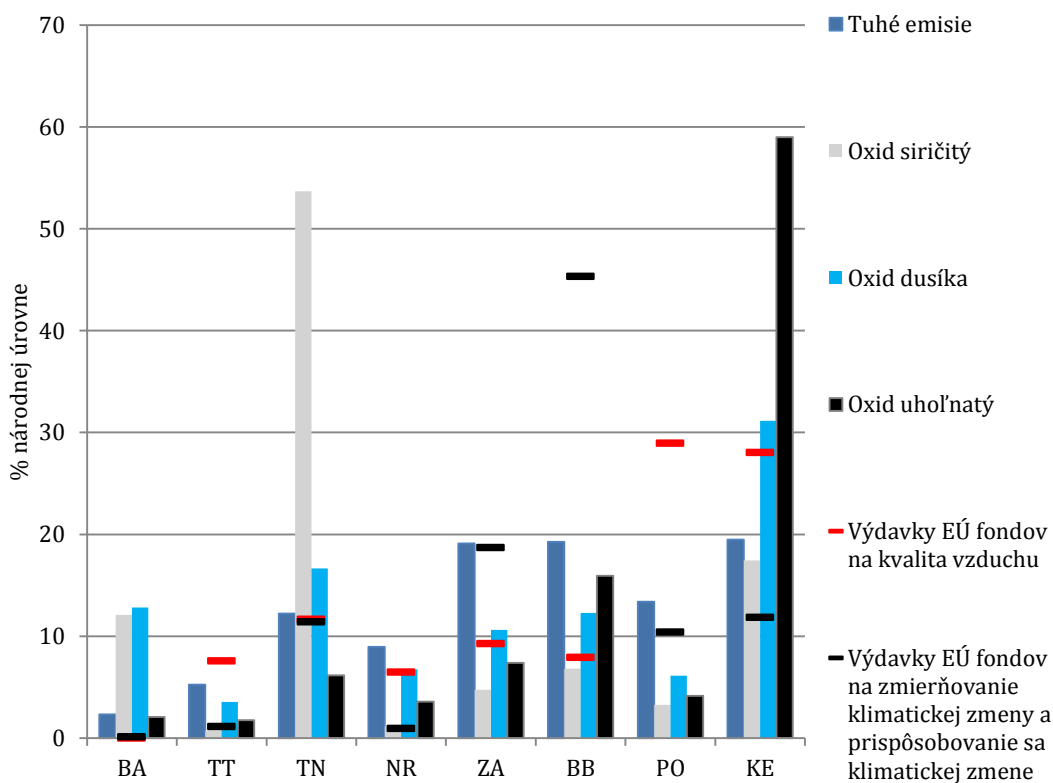
Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

V grafe 6 uvádzame regionálne podiely na slovenskej spotrebe uhlia a výdavkov fondov EÚ do „zelenej energetiky“ v jednotlivých krajochoch. Košický kraj, ktorý má najvyšší podiel na spotrebe uhlia, získal aj najvyšší podiel prostriedkov z fondov EÚ na „zelenú energetiku“. Spotreba v Košickom kraji je spôsobená najmä prítomnosťou ťažkého priemyslu, predovšetkým výrobou v U.S. Steel Košice.

Výdavky fondov EÚ na kvalitu vzduchu a výdavky fondov EÚ na zmierňovanie klimatickej zmeny a prispôsobovanie klimatickej zmene sme porovnali s produkciou znečisťujúcich látok v regionálnom kontexte. V grafe 7, vidíme, že Trenčiansky kraj produkuje viac ako 50 % oxidu siričitého na Slovensku (priemer za 2007 až 2013) a Košický kraj takmer 60 % oxidu uhoľnatého; v prípade produkcie ostatných zložiek emisií nie sú veľké regionálne rozdiely.

G r a f 7

Znečistenie vzduchu a intervencie fondov EÚ (podiel kraja v %)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

V prípade výdavkov EÚ na zmierňovanie klimatických zmien môžeme hovoriť o regionálnej politike len v oblasti riešenia tuhých emisií. Hodnota Pearsonovho korelačného koeficientu dosahuje vysokú pozitívnu hodnotu 0,736. Môžeme teda konštatovať, že regióny s vyšším podielom znečisťovania vzduchu tuhými emisiami získali vyšší podiel na fondoch EÚ určených na zmierňovanie klimatických zmien a na kvalitu ovzdušia (koeficient 0,528). Medzi výdavkami na kvalitu ovzdušia a emisiami oxidu dusíka a oxidu uhoľnatého existuje stredne silná korelácia (0,416, resp. 0,587). Dá sa teda hovoriť o do istej miery fungujúcej regionálnej politike ochrany ovzdušia a boja proti klimatickým zmenám.

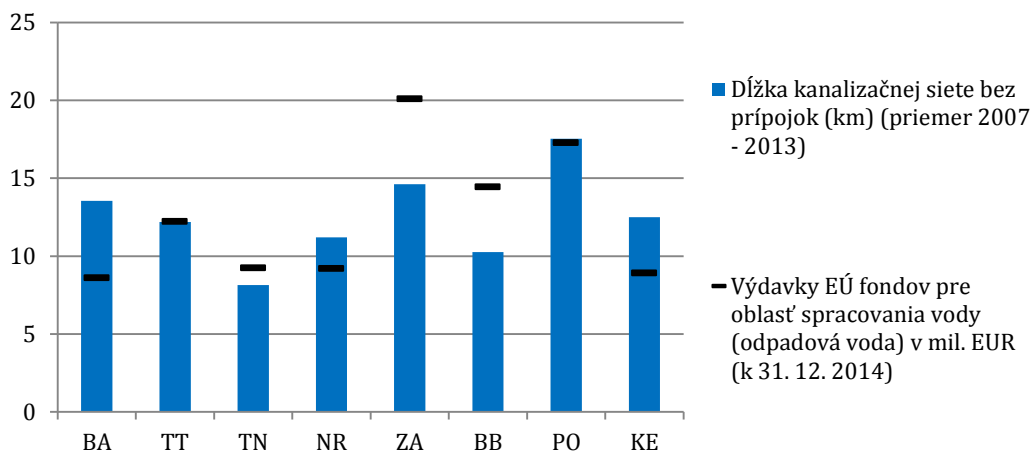
T a b u l' k a 8

Korelačná matica – znečistenie vzduchu a výdavky fondov EÚ

	Tuhé emisie	Oxid siričitý	Oxid dusíka	Oxid uhoľnatý	Kvalita ovzdušia
Tuhé emisie	1,000				
Oxid siričitý	0,067	1,000			
Oxid dusíka	0,477	0,478	1,000		
Oxid uhoľnatý	0,584	0,125	0,896	1,000	
Výdavky fondov EÚ – Kvalita ovzdušia	0,528	0,057	0,416	0,587	1,000
Výdavky fondov EÚ – Zmierňovanie klimatickej zmeny a prispôsobovanie sa klimatickej zmene	0,736	0,003	0,158	0,214	0,062

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

G r a f 8

Výdavky na odpadovú vodu a dĺžka kanalizačnej siete

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

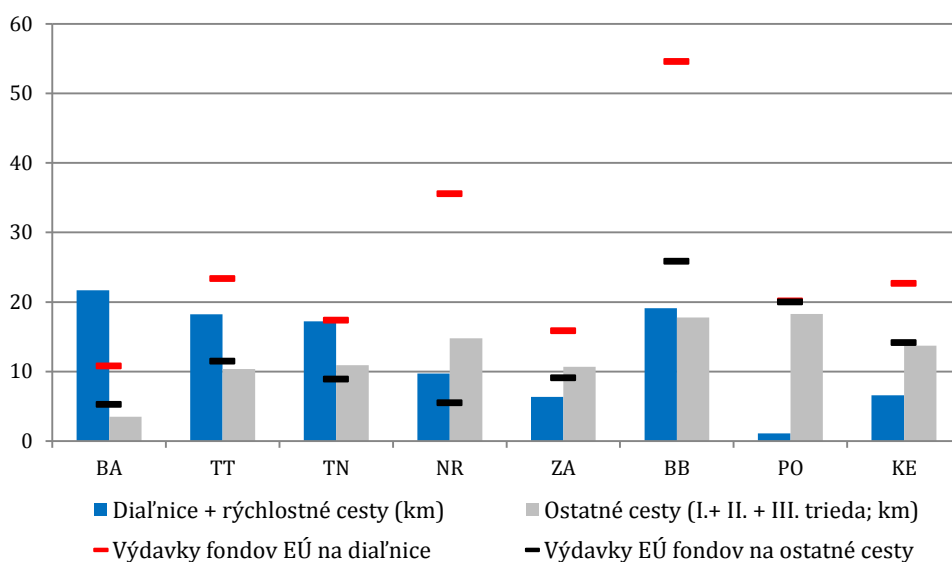
V rámci výdavkov EÚ do oblasti životného prostredia ich najviac smerovalo do tematickej oblasti spracovania odpadových vôd, až 430 mil. eur. V grafe 8 vidíme podiely jednotlivých krajov na dĺžke slovenskej kanalizačnej siete a podiely krajov na výdavkoch fondov EÚ na oblasť spracovania vody. Na základe hodnoty Pearsonovho korelačného koeficientu (0,5769) údajov v grafe 8 môžeme hovoriť o paradoxe regionálnej politiky v oblasti spracovania odpadových vôd, výdavky fondov EÚ smerovali do krajov, ktoré majú vyšší podiel na dĺžke kanalizačnej siete.

Doprava

Ako sme už uviedli, oblasť dopravy a dopravnej infraštruktúry predstavuje najväčšiu tematickú oblasť smerovania intervencií fondov EÚ. Cestná sieť je dôležitým faktorom zvyšovania konkurencieschopnosti regiónov a znižovania regionálnych disparít. V grafe 9 je zobrazený podiel jednotlivých krajov na cestnej sieti: a) diaľnice a rýchlostné cesty (priemer 2007 – 2013); b) súčet ciest I., II. a III. triedy (priemer 2007 – 2013). Podiel kraja na cestnej sieti sme porovnali (a korelovali) s jeho podielom na výdavkoch fondov EÚ na diaľnice (súčet tém diaľnice a diaľnice TEN-T) a výdavkoch EÚ na ostatné cesty (súčet tém regionálne/miestne cesty a štátne cesty). Korelácia medzi podielom kraja na dĺžke diaľnic a rýchlostných ciest a výdavkoch fondov EÚ na ich budovanie je takmer nulová (Pearsonov korelačný koeficient je 0,15). Nemožno teda povedať, či výdavky fondov na diaľnice znižujú, alebo zvyšujú regionálne disparity. Relatívne silnú súvislosť pozorujeme medzi podielom kraja na ostatných cestách a výdavkoch fondov EÚ na ich budovanie (Pearsonov korelačný koeficient je 0,744). Môžeme teda povedať, že investície do cestnej siete smerovali viac do regiónov, v ktorých majú vyšší podiel ciest I., II. alebo III. triedy. Na takéto prehlbovanie regionálnych disparít v oblasti cestných kapacít nemáme jednoznačnú interpretáciu. To, že intervencie smerovali do regiónov, kde už cesty sú, znamená, že sa buď spájajú už existujúce úseky, alebo sa na existujúce úseky

nadväzuje, prípadne dochádza k rekonštrukciám existujúcej cestnej infraštruktúry, čo však mohlo ísť na úkor nových ciest v krajoch, v ktorých je ich nedostatok. Tento vývoj však nie je možné jednoznačne považovať za negatívny. Budovanie dopravnej infraštruktúry je dlhodobý proces, ktorý je najmä v podmienkach SR časovo veľmi náročný a je podmienený existenciou dlhodobých koncepcií rozvoja dopravnej infraštruktúry. Intervencie fondov EÚ tak často len poskytujú finančné zdroje na realizáciu týchto dlhodobých plánov rozvoja. Budovanie ciest v ekonomicky najmenej výkonných regiónoch by tak bez dobudovania hlavných dopravných koridorov nedávalo ekonomický zmysel.

G r a f 9

Cestná sieť a výdavky fondov EÚ na cestnú sieť

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov systému ITMS.

Diskusia a závery

V kapitole sme podrobnejšie analyzovali výdavky fondov EÚ do viacerých oblastí na regionálnej úrovni: VaV, inovácie, cestovný ruch, životné prostredie a doprava. Na základe korelačnej analýzy môžeme potvrdiť existenciu inovačného regionálneho paradoxu v prípade intervencií

fondov EÚ. Intervencie fondov EÚ, určené na rozvoj VaV a inovácie ako nástroj regionálnej politiky, plynú do ekonomicky silných regiónov, čo vedie k rastu regionálnych disparít v budovaní výskumnej a inovačnej infraštruktúry. Regionálny paradox sa ukázal aj v prípade investícií do cestovného ruchu, a čiastočne v oblasti životného prostredia (vodné hospodárstvo a „zelené technológie“), ako aj v prípade dopravy. Dôležitou oblasťou politík EÚ, ktorá sa logicky implementuje v národných ekonomikách, je agenda ochrany životného prostredia a boj proti klimatickým zmenám. Priame výdavky verejných financií smerujú hlavne do podpory alternatívnych zdrojov energií a energetických úspor, zmeny palivovej základne, inštalácie kogeneračných jednotiek, a to tak súkromného, ako aj verejného sektora. V rámci slovenskej ekonomiky existujú pomerne veľké regionálne rozdiely v znečistení prostredia (čo je výsledkom lokalizácie priemyselnej základne). Rozdielna je teda i potreba prostriedkov na odstraňovanie príčin alebo riešenie negatívneho vplyvu znečisťovania životného prostredia v jednotlivých regiónoch. V prípade podpory obnoviteľných zdrojov energií v kontexte spotreby uhlia môžeme hovoriť o ambivalentnej politike podpory zmeny energetickej základni. V prípade výdavkov EÚ na zmierňovanie klimatickej zmeny môžeme hovoriť o regionálnej politike len v oblasti riešenia tuhých emisií. V prípade budovania kanalizačnej siete (z hľadiska veľkosti jedna z najväčších tém) môžeme taktiež konštatovať regionálny paradox.

V súvislosti s implementáciou politiky súdržnosti na Slovensku môžeme pozitívne hodnotiť hlavne nárast výdavkov do oblasti vedy a výskumu, špecificky infraštruktúry vedy a výskumu, ktorá vytvára podmienky na realizáciu špičkového výskumu v budúcnosti. Modernizácia vedeckého vybavenia predstavuje zásadný faktor, ktorý zvyšuje potenciál slovenskej vedy v medzinárodnom vedeckom a výskumnom priestore. Dlhodobé podfinancovanie slovenskej vedy, výskumu, vývoja a inovácií sa čiastočne podarilo eliminovať práve zdrojmi politiky súdržnosti. Nedostatočnými však stále zostávajú domáce výdavky v tejto oblasti, ktoré z hľadiska svojho objemu nezaznamenávajú rast a nepôsobia motivujúco ani pre existujúcich, ani pre potenciálnych pracovníkov vedy a výskumu. Bez adekvátneho národného financovania môže byť potenciál vytvorený

vybudovaním novej vedeckej infraštruktúry výrazne limitovaný v dôsledku nedostatku kvalifikovaných pracovníkov vedy a výskumu, čo v spojení s deficitom národných zdrojov na konkrétne výskumné projekty môže znamenať nedostatočné využívanie novej infraštruktúry.

Intervencie fondov EÚ sa týkajú všetkých odvetví národného hospodárstva, aj keď s odlišnou intenzitou. Hoci najviditeľnejšie sú veľké verejné infraštruktúrne projekty, veľká časť výdavkov smerovala do súkromného sektora. Túto oblasť chápeme – vzhľadom na selektívny charakter takéhoto nástroja hospodárskej politiky – ako pomerne kontroverznú (priama nenávratná pomoc podniku) a deformujúcu podnikateľské prostredie. Pri odvetvovom pohľade na prijímateľov intervencií fondov EÚ sme zistili, že podproporcionálny podiel na čerpaní vykazujú odvetvia priemyselnej výroby, veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov. Na druhej strane, nadproporcionálny podiel má odvetvie stavebníctva. Z hľadiska formovania štruktúry ekonomiky smerom k vyššiemu zastúpeniu odvetví s technologicky náročnejšou produkciou musíme potvrdiť skôr opačný trend. Intervencie fondov EÚ na Slovensku smerujú skôr do odvetví s nižšou znalostnou a technologickou náročnosťou, a to nielen v spracovateľskom sektore, ale aj v sektore služieb.

K úvahám o budúcom postavení prostriedkov z fondov EÚ na Slovensku možno dodať niekoľko poznámok. Za najdôležitejšiu podporenú oblasť považujeme budovanie dopravnej infraštruktúry (cestná sieť), podporu VaV, životného prostredia a ostatnej verejnej infraštruktúry. Najmä oblasť dopravnej infraštruktúry má prevažne pozitívne účinky na regionálny rozvoj, životné prostredie, cestovný ruch a na rast potenciálu pre prílev zahraničných investícií. Na druhej strane, v niektorých oblastiach nadmerne podporených verejnými investíciami môžu vznikať aj negatívne (opačné) efekty. Týka sa to napríklad produkcie energií „zelenými technológiami“ (nadmerné kapacity na spracovanie biomasy, citlivosť na umiestňovanie malých vodných elektrární) a pod. K negatívam môžeme zaradiť i vyššiu podporu odvetví s nižšou technologickou náročnosťou. Pri investičnom boome podpory infraštruktúry VaV vyvstávajú otázky o jej adekvátnom využití a schopnosti udržať ju natrvalo, avšak tento raz bez

fondov EÚ. Obmedzené ľudské kapacity v slovenskom VaV sa mnohokrát rozhodujú medzi viacerými zahraničnými zdrojmi financovania, a neraz uprednostňujú fondy EÚ pred napr. Rámcovým programom EÚ, resp. Horizontom 2020. Je pravdepodobné, že slovenská hospodárska politika bude v budúcnosti nútená riešiť niektoré dôsledky zlých rozhodnutí politiky dnešného použitia prostriedkov z fondov EÚ.

Je pravdepodobné že po dobehnutí deficitu krajiny v základnej infraštruktúre (doprava a občianska vybavenosť, životné prostredie) a „obráť nízko visiaceho ovocia“ čaká Slovensko potreba sofistikovanejšej hospodárskej politiky, teda nutnosť implementovať fondy EÚ v oblastiach, ktoré si vyžadujú hlbšie a komplexnejšie zmeny (zmena fungovania inštitúcií). Príklad už dnes môžeme vidieť v zaostávaní budovania slovenského *e-Governmentu*. Nevyhnutná digitalizácia (a modernizácia) nielen verejnej správy, ale aj štátom poskytovaných statkov (školsstvo, zdravotníctvo) neznamená len nákup a implementáciu hardvéru a softvéru, ale je nositeľom podstatným zmien v postupoch, procesoch a fungovaní verejných organizácií a inštitúcií. Riziko vidíme aj v prílišnej závislosti verejných kapitálových výdavkov od fondov EÚ a v marginalizovaní domácich zdrojov priamych nástrojov hospodárskej politiky. Paradoxne, zdroje EÚ majú plniť komplementárnu úlohu (v kapitálových) vo výdavkoch štátu, avšak v prípade Slovenska vidíme skôr ich substitúciu. Prílišná zaslepenosť fondmi EÚ môže viesť k riskantnému podceneniu iných nástrojov hospodárskej politiky. Potrebná je i vzájomná synergia nielen v rámci jednotlivých cieľov a opatrení fondov EÚ, ale rovnako aj ostatných nástrojov (priamych i nepriamych).

Literatúra

BLAŽEK, J. – MACEŠKOVÁ, M. (2010): Regional Analysis of Public Capital Expenditure: To which Regions is Public Capital Expenditure Channelled – to 'rich' or to 'poor' ones? *Regional Studies*, 44, č. 6, s. 679 – 696.

CRESCENZI, R. (2009): Undermining the Principle of Concentration? European Union Regional Policy and the Socio-economic Disadvantage of European Regions. *Regional Studies*, 43, č. 1, s. 111 – 133.

EC (2014a): Investment for Jobs and Growth. Promoting Development and Good Governance in EU Regions and Cities. [Sixth report on economic, social and territorial cohesion.] Brussels: European Commission. URL. <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_en.pdf>.

EC (2014b): Regional Innovation Scoreboard 2014. Brussels: European Commission. ISBN 978-92-79-34592-0.

EK (2015): Príhovor člena Komisie Carlosa Moedasa o budúcej práci a aktivitách Európskej komisie a GR RTD. Brusel: Komisia pre sociálnu politiku, vzdelávanie, zamestnanosť, výskum a kultúru.

HÁJEK, O. – NOVOSÁK, J. – ZAHRADNÍK, P. – BEDNÁŘ, P. (2012): Regionální disparity a financování regionální politiky – některé poznatky z České republiky. *Politická ekonomie*, 60, č. 3, s. 330 – 348. Dostupné na internete: <[ftp://193.87.31.84/0157754/845\[1\].pdf](ftp://193.87.31.84/0157754/845[1].pdf)>.

KLÍMOVÁ, V. – ŽÍTEK, V. (2015): Inovační paradox v Česku: ekonomická teorie a politická realita. In: *Politická ekonomie*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. ISSN 0032-3233, 2015, roč. 63, č. 2, s. 147-166.

MDVaRR SR (2013). Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020. Bratislava: Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR.

MUSCIO, A. – REID, A. – RIVERA LEON, L. 2015. An empirical test of the regional innovation paradox: can smart specialisation overcome the paradox in Central and Eastern Europe? *Journal of Economic Policy Reform*. roč. 18, č. 2, s. 153-171.

OUGHTON, C. – LANDABASO, M. – MORGAN, K. (2002): The Regional Innovation Paradox: Innovation Policy and Industrial Policy. *Journal of Technology Transfer*, 27, s. 97 – 100.

ŠÚ SR (2015): Databáza DATAcube. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné na: <<http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>>.

ŠÚ SR (2014): Štatistická ročenka vedy a techniky 2014. Bratislava: Štatistický úrad SR.

6. PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE NA SLOVENSKU: PRÍLEŽITOSTI, BARIÉRY A VÝZVY

Priame zahraničné investície (PZI) zohrávajú významnú úlohu v rozvoji a celkovom smerovaní slovenskej ekonomiky. Prostredníctvom svojich priamych a nepriamych vplyvov ovplyvňujú jej výkonnosť a štruktúru, trh práce, regionálny, technologický a inovačný rozvoj. Na Slovensko vzhľadom na jeho malý domáci trh prichádzajú prevažne proexportne orientovaní zahraniční investori, čo sa popri produkčnej štruktúre ekonomiky prejavuje aj (a najmä) na jej exportnej štruktúre. Vplyvom prílevu PZI však na Slovensku dochádza k dominancii niekoľkých odvetví priemyslu, najmä automobilového. Na jednej strane tak ekonomika môže získavať výhody plynúce z úzkej špecializácie, no na druhej strane sa zvyšuje jej zraniteľnosť v prípade cyklických výkyvov.

Zahraniční investori sa o umiestnení svojich investícií rozhodujú na základe širokého spektra faktorov atraktívnosti krajín, kde má aj Slovensko mnohé rezervy, či už ide o podnikateľské prostredie, vzdelávací systém, systém výskumu a vývoja, infraštruktúru alebo iné faktory. Zároveň rozhodovanie investorov ovplyvňuje aj prípadná podpora zo strany štátu. Pri každej plánovanej zahraničnej investícii je však pre krajinu žiaduce brať do úvahy pomer nákladov, najmä v podobe investičných stimulov, a prínosov pre ekonomiku.

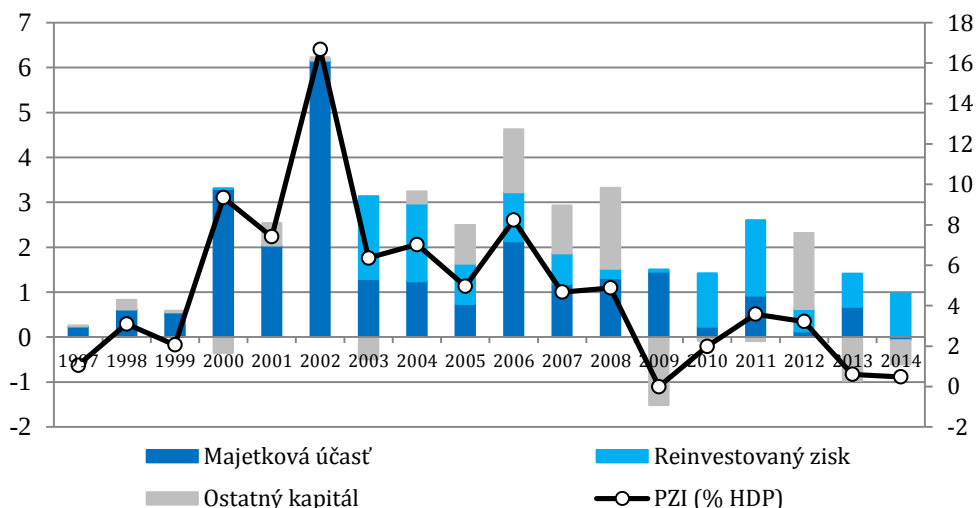
V prvej časti kapitoly prinášame prehľad doterajšieho vývoja prílevu PZI na Slovensko v globálnom a regionálnom kontexte. Ďalšia časť sa zaoberá faktormi atraktívnosti SR z pohľadu zahraničných investorov v kontexte krajín strednej a východnej Európy (SVE) a osobitne V4, resp. V5. Otázky úzkej špecializácie slovenskej ekonomiky sú predmetom tretej časti, v štvrtej sa bližšie venujeme investičným stimulom na Slovensku a možnostiam zvýšenia efektívnosti ich poskytovania. Piata časť rozoberá vybrané faktory investičnej atraktívnosti, identifikuje problémové oblasti a možnosti zlepšenia. Záver sumarizuje výzvy pre hospodársku politiku SR z pohľadu prílevu PZI do krajiny a ich celkových ekonomických efektov.

Priame zahraničné investície na Slovensku v globálnom a regionálnom kontexte

V prvých rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky (SR) vyznačujúcich sa nestabilným politickým a makroekonomickým prostredím sa zaznamenával relatívne slabý prílev PZI. Začiatkom tohto tisícročia však už na ekonomicky aj politicky stabilnejšie Slovensko prichádzali pomerne vysoké objemy PZI (zodpovedajúce 7 až 16 % HDP, graf 1), najmä v súvislosti s privatizačnými aktivitami. Ku koncu dekády sa prílev PZI vzhľadom na spomaľovanie privatizačných aktivít stabilizoval na mierne nižších úrovniach (4 až 8 % HDP).⁹

Graf 1

Prílev PZI do SR (% HDP, pravá os) a ich štruktúra (mld. eur, ľavá os) v jednotlivých rokoch.

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2015a).

S nástupom finančnej a hospodárskej krízy poklesli ročné prílevy PZI ešte nižšie. Extrémom bol rok 2009, kedy vzhľadom na vyšší odlev ostatného kapitálu, než bol prílev majetkovej účasti a reinvestícií, sa dokonca zaznamenal záporný prílev PZI. V ďalšom období sa prílev PZI len mierne zvýšil, no v posledných dvoch rokoch klesol na približne 0,5 % HDP,

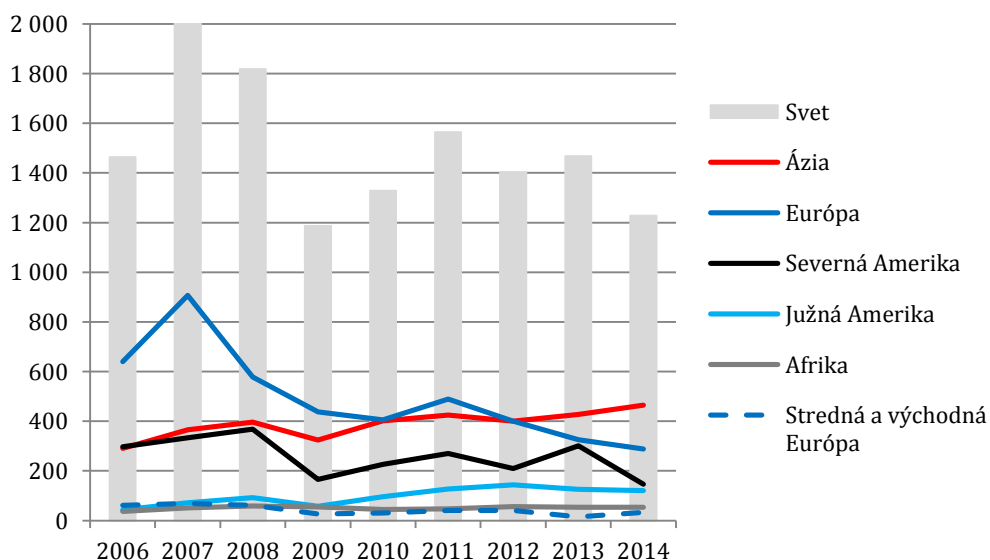
⁹ Podrobnejšia analýza v Morvay K. a kol. (2014).

t.j. na ešte nižšie úrovne v pomere k HDP než na začiatku existencie samostatnej SR. Zatiaľ čo do roku 2014 sa v niektorých rokoch zaznamenal záporný výsledok len v prípade ostatného kapitálu, v roku 2014 dosiahla mínusovú hodnotu už aj majetková účasť, a teda k prílevu PZI pozitívne prispel len reinvestovaný zisk, ktorý dosiahol najvyšší objem za posledné tri roky. V súčasnosti tak prílev PZI stále nedosahuje predkrízové úrovne, pričom možno skonštatovať, že prijatie eura v roku 2009 dosiaľ nenapĺňa očakávania ich zvýšeného prílevu.

Vývoj prílevu PZI do regiónu strednej a východnej Európy vrátane Slovenska má podobný trend ako vývoj globálny a celoeurópsky. V globálnom meradle sa prílev PZI od začiatku krízy významne spomalil (graf 2). K poklesu dochádzalo najmä v Európe a v Severnej Amerike, zatiaľ čo najrýchlejší rast sa zaznamenal v Južnej Amerike a v Ázii, ktorá od roku 2013 v objeme prichádzajúcich PZI predstihuje aj Európu.

G r a f 2

Prílev PZI vo svete a jeho regiónoch (mld. USD)

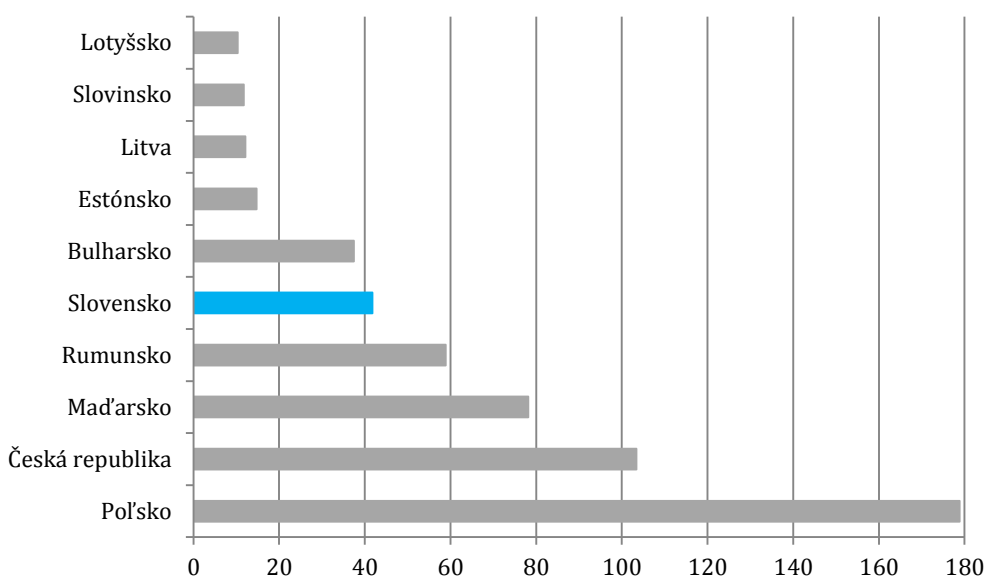
Prameň: Spracované podľa údajov UNCTAD (2015).

Pokiaľ ide o súčasný stav PZI na Slovensku, ich objem predstavuje podľa posledných dostupných údajov za rok 2013 približne 42,5 mld. eur

(NBS, 2015b). Z najnovších údajov Eurostatu (2015) vyplýva, že z hľadiska stavu PZI v krajine je Slovensko až na piatom mieste spomedzi krajín SVE, a to za Poľskom, Českou republikou, Maďarskom a Rumunskom (graf 3). Rovnako na piate miesto sa SR zaradí aj pri prepočte stavu PZI k HDP (60 %), avšak v takto zostavenom rebríčku sa najvyššie nachádza Bulharsko (97 %) nasledované Estónskom (87 %), Maďarskom (80 %) a Českou republikou (67 %).

G r a f 3

Stav PZI v krajinách SVE v roku 2012 (mld. eur)

Prameň: Spracované podľa údajov Eurostatu (2015).

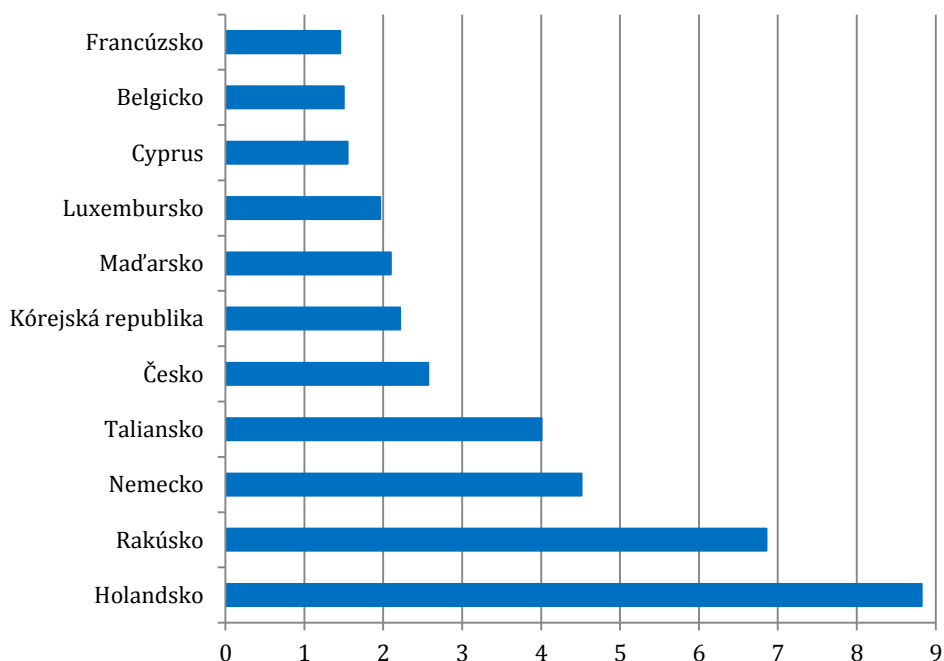
Z hľadiska odvetvovej štruktúry smerujú PZI vo veľkej miere do priemyselnej výroby a do energetiky, v sektore služieb dominuje finančné sprostredkovanie nasledované veľkoobchodom a maloobchodom. Slovensko má však v sektore služieb v porovnaní s ostatnými krajinami SVE stále rezervy, najmä pokiaľ ide o vedecké a technické činnosti (Morvay a kol., 2014). Ani regionálna štruktúra PZI v SR nie je priaznivá. Disparity v prospech Bratislavského kraja, resp. západného Slovenska a v neprospech (najmä) východnej časti SR pretrvávajú aj napriek rôznym legislatívnym

zmenám uskutočneným v posledných rokoch s cieľom podpory prílevu PZI do zaostalejších regiónov.

Podľa zatiaľ posledných dostupných údajov (za rok 2012) sú najvýznamnejšími investorskými krajinami v SR členské štáty Európskej únie (EÚ) na čele s Holandskom (8,8 mld. eur; 21 % celkového stavu PZI). Za ním nasledujú Rakúsko (6,9 mld. eur; 16 %), Nemecko (4,5 mld. eur; 11 %), Taliansko (4 mld. eur; 10 %) a Česko (2,6 mld. eur; 6 %) (graf 4). Do prvej desiatky krajín z najvyšším objemom PZI v SR patrí len jedna mimoeurópska krajina, a to Kórejská republika s 5 % podielom na celkových PZI. Vzhľadom na rastúci potenciál investorov z Ázie však treba v budúcnosti počítať so zvyšovaním podielu ázijských ekonomík na PZI v celej EÚ, vrátane Slovenska.

G r a f 4

Najvýznamnejšie investorské krajiny v SR podľa stavu PZI v roku 2012 (mld. eur)

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2015b).

Atraktivnosť Slovenska z pohľadu zahraničných investorov v kontexte krajín strednej a východnej Európy

V oblasti atraktívnosti krajín pre zahraničných investorov sa uskutočňujú rôzne prieskumy. V prípade krajín strednej a východnej Európy (SVE) je jedným z najrozsiahlejších spoločný prieskum nemeckých zahraničných obchodných komôr v SVE¹⁰ zameraný na ekonomickú situáciu a investičné podmienky v hostiteľských krajinách, ktorý sa uskutočňuje každoročne už celú dekádu. Na jednej strane vykazujú krajiny SVE viaceré spoločné znaky, no na strane druhej aj niekoľko odlišností.

Podľa výsledkov posledného prieskumu zrealizovaného začiatkom roka 2015 s takmer 1500 účastníkmi, prevažne nemeckými a inými zahraničnými firmami pôsobiacimi v SVE, je Slovensko štvrtou najatraktívnejšou krajinou pre investorov v regióne, a to po Poľsku, Českej republike a Estónsku. Za Slovenskom sa ďalej umiestnili Slovinsko, Lotyšsko, Litva, Chorvátsko, Maďarsko a Rumunsko. Najvýraznejší medziročný prepád zaznamenali v súvislosti s aktuálnou geopolitickou situáciou Rusko a Ukrajina. Prieskum prebiehal celkovo v dvadsiatich krajinách, ktorých poradie v rebríčku atraktívnosti pre investorov v priebehu poslednej dekády znázorňuje tabuľka 1.

Poradie prvých piatich krajín sa za posledné tri roky nezmenilo. Slovensko sa v uvedenom prieskume umiestnilo najvyššie v roku 2009, kedy SR prijala euro, a to na druhej priečke za Českou republikou, ktorá rebríček viedla v období 2006–2012. V ďalších rokoch už dominovalo Poľsko, ktoré si od začiatku uskutočňovania tohto prieskumu značne polepšilo (o sedem priečok). Z vývoja hodnotenia atraktívnosti krajín počas celej dekády je zrejmé, že v rámci skupiny V5 (Slovensko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko) si naopak najviac pohoršili Maďarsko (pokles od roku 2006 o štyri miesta; medzičasom aj výraznejší) a Slovinsko (postupný pokles o tri miesta).

¹⁰ Pre Nemecko je región SVE jedným z najdôležitejších hospodárskych priestorov, či už ako lokalita pre umiestňovanie investícií alebo ako obchodný partner. V SR je Nemecko podľa posledných dostupných údajov treťou najvýznamnejšou investorskou krajinou, ako uvádzame v prvej časti kapitoly.

T a b u ľ k a 1

Poradie krajín SVE podľa investičnej atraktívnosti

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Poľsko	8	9	4	4	2	2	2	1	1	1
Česká republika	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Estónsko	4	4	6	6	8	5	4	3	3	3
Slovensko	3	3	3	2	4	4	3	4	4	4
Slovinsko	2	2	2	3	3	3	5	5	5	5
Lotyšsko	7	5	7	11	13	9	8	7	6	6
Litva	6	6	8	10	10	6	9	8	7	7
Chorvátsko	9	7	11	5	5	7	6	6	8	8
Maďarsko	5	8	5	9	7	10	13	10	9	9
Rumunsko	12	10	9	8	9	11	10	11	11	10
Srbsko	14	14	14	13	11	12	11	12	12	11
Bulharsko	11	11	12	12	12	13	12	14	14	12
Macedónsko		16	15	16	16	16	16	15	13	13
Čierna Hora		15	16	15	15	15	14	16	15	14
Rusko	13	12	10	7	6	8	7	9	10	15
Bosna a Hercegovina		17	17	17	17	17	17	17	16	16
Bielorusko					18	18	18	19	19	17
Albánsko		18	18	18	19	19	19	20	20	18
Kosovo						20	20	18	18	19
Ukrajina	10	13	13	14	14	14	15	13	17	20

Prameň: Deutsche Auslandshandelskammern (2015).

Bližší pohľad na spokojnosť investorov s jednotlivými investičnými faktormi v krajinách zahrnutých do prieskumu odhaľuje, že spomedzi krajín V5 je Slovensko najhoršie hodnotené z hľadiska infraštruktúry, akademického vzdelávania, podmienok pre výskum a vývoj, ako aj z hľadiska prístupu k prostriedkom verejnej podpory, transparentnosti verejných zákaziek, právnej istoty, boja proti korupcii a kriminality. Pomerne nepriaznivo je hodnotený aj systém odborného vzdelávania¹¹, dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov a flexibilita pracovno-právnych vzťahov.

Priemerné výsledky dosahuje SR v hodnotení štátnej správy, kde má však ešte celý región značné rezervy. Podpriemerne v rámci regiónu je investormi vnímaná daňová záťaž¹², daňový systém a správa daní na Slovensku. Všeobecne pritom platí, že relatívne nízka daň z príjmov

¹¹ Nemecké podniky v mnohých krajinách podporujú odborné vzdelávanie podľa vzoru nemeckého duálneho systému. Avšak ide o pomerne zdĺhavý proces, ktorý okrem zákonodarných a inštitucionálnych zmien predpokladá aj zmenu postoja k odbornému vzdelávaniu v podnikoch (Deutsche Auslandshandelskammern, 2015).

¹² Daň z príjmov právnických osôb sa v roku 2013 zvýšila z 19 na 23 %. Aj keď sa v roku 2014 znížila na 22 %, stále je najvyššou v krajinách V5.

právnických osôb ešte negarantuje spokojnosť s celým daňovým systémom. Tesne nadpriemerné výsledky v rámci skúmaných krajín dosahuje SR v platobnej morálke.

Na druhej strane z hľadiska nákladov na prácu láka Slovensko nemeckých investorov najviac z krajín V5, v rámci SVE ho predstihuje len Bulharsko, Litva, Lotyšsko a Srbsko. Treba však dodať, že z pohľadu trhu práce sú len samotné nízke pracovné náklady v realite iba zriedka rozhodujúcou motiváciou pre investovanie. V praxi totiž záleží na optimálnom pomere nákladov, kvalifikovanosti, dostupnosti a produktivity pracovných síl, ako aj na situácii ohľadne predpisov na pracovnom trhu (Slovensko-nemecká obchodná a priemyselná komora, 2015), kde má SR ešte rezervy.

K atraktivite Slovenska ako investičnej lokality relatívne pozitívne prispieva jeho zapojenie do európskej integrácie, čo možno v značnej miere pripísať aj členstvu v menovej únii. Ako sa však uvádza v Morvay a kol. (2014), na prílev PZI pôsobia popri oficiálnej mene krajiny mnohé ďalšie (a omnoho významnejšie) faktory. Atraktivitu SR zvyšuje ďalej kvalifikácia, produktivita a motivácia zamestnancov, kvalita a dostupnosť lokálnych dodávateľov, ale aj politická a hospodárska stabilita. V hodnotení uvedených investičných faktorov však už Slovensko na rozdiel od faktoru nákladov na prácu predstihujú niektoré z krajín V5. Napr. dostupnosť lokálnych dodávateľov je horšie vnímaná len v Maďarsku (hoci stále nad priemerom hodnotených krajín).

V prípade susednej Českej republiky je veľmi nepriaznivé jej hodnotenie z hľadiska kvalifikácie zamestnancov, dostupnosti kvalifikovanej pracovnej sily (dokonca najhoršie umiestnenie v rámci všetkých dvadsiatich krajín), ale aj akademického vzdelávania a systému odborného vzdelávania. Na druhej strane sú tieto štyri faktory podľa výsledkov prieskumu silnými stránkami Poľska ako lídra regiónu, a to spolu s právnou istotou, hospodárskou a politickou stabilitou.

Na základe odpovedí účastníkov doposiaľ posledného prieskumu nemeckých obchodných komôr možno celkovo skonštatovať, že pozitívne konjunkturálne očakávania ohľadne vývoja vo väčšine krajín regiónu

SVE sa odzrkadľujú aj v rastúcej ochote investovať a zamestnávať ďalších pracovníkov. Vyššiu ochotu investovať v porovnaní s predchádzajúcim rokom prejavilo 30 % podnikov pôsobiacich v SR, čo je okrem Maďarska najnižší podiel v krajinách V5. Nižšie investície možno očakávať od 19 % podnikov na Slovensku, čo predstavuje po Maďarsku druhý najvyšší podiel vo V5. Podiel podnikov s úmyslom zamestnať vyšší počet zamestnancov než v predchádzajúcom roku dosiahol v prípade Slovenska 33 %, čo je menej ako v ďalších krajinách V5 okrem Slovinska. Zároveň 13 % podnikov plánuje zníženie počtu zamestnancov, čo je zase viac než v ostatných krajinách V5 bez Slovinska.

V rámci podnikov pôsobiacich v SR zorganizovali uvedený prieskum zástupcovia zahraničných obchodných komôr na Slovensku.¹³ Výsledky prieskumu, na ktorom sa zúčastnilo 167 podnikov z oblasti spracovateľského priemyslu, energetiky, stavebníctva, obchodu a služieb, boli, podobne ako v niektorých ďalších krajinách, osobitne zverejnené. Investori pôsobiaci na Slovensku považujú SR za druhú najatraktívnejšiu investičnú lokalitu v regióne SVE. Predstihla ju len Česká republika, zatiaľ čo ešte rok predtým bolo Slovensko na čele takto zostaveného rebríčka. Na ďalších miestach skončili Poľsko, Estónsko a Lotyšsko (Deutsch Slowakische Industrie- und Handelskammer, 2015). Z pohľadu zahraničných investorov pôsobiacich v SR a zúčastnených v prieskume je teda Slovensko atraktívnejšou investičnou lokalitou než z pohľadu všetkých podnikov v krajinách SVE zapojených do prieskumu. Ako však vyplýva z podrobnej správy Maďarska (Deutsch-Hungarische Industrie- und Handelskammer, 2015), pri hodnotení atraktívnosti jednotlivých krajín¹⁴ v regionálnom kontexte sa počíta priemer hodnotení zo všetkých krajín zúčastnených na prieskume s výnimkou vlastnej krajiny.

Celkovo možno umiestnenie Slovenska v regióne SVE síce považovať za dobré, avšak do budúcnosti zachovanie status quo nebude postačovať, ale bude potrebné zamerať sa aj na zlepšenie v negatívne alebo skôr

¹³ Slovensko–nemecká obchodná a priemyselná komora, Slovensko–rakúska obchodná komora v SR, Francúzsko-slovenská obchodná komora, Holandská obchodná komora v SR a Švédsko obchodná komora v SR.

¹⁴ Škála od 1 (veľmi atraktívny) do 6 (neatraktívny).

negatívne hodnotených faktoroch investičnej atraktívnosti. Zároveň možno skonštatovať, že reformy uskutočnené v daňovom systéme (zrušenie rovnej dane a zvýšenie dane z príjmov právnických osôb) a v pracovnom práve (zníženie pracovno-právnej flexibility) v posledných rokoch znížili atraktivitu Slovenska pre zahraničných investorov.

Na základe výsledkov prieskumu uskutočneného v krajinách SVE sumarizuje tabuľka 2 silné a slabé stránky SR ako investičnej lokality v regionálnom kontexte. Ako silné/slabé stránky hodnotíme tie faktory, kde Slovensko dosahuje výraznejšie nadpriemerné/výraznejšie podpriemerné hodnotenie v regióne SVE a zvlášť v rámci tohto regiónu medzi krajinami V5. Väčšina silných a slabých stránok sa síce v kontexte SVE a z pohľadu V5 opakuje, zároveň je však z tabuľky zrejmé, že niektoré silné stránky (lokálni dodávatelia, výkonnosť zamestnancov) sa prejavujú len v širšom kontexte SVE (a teda v rámci krajín V5 nie je SR z tohto pohľadu výnimočná), podobne ako slabá stránka spočívajúca vo vyššom daňovom zaťažení. Na druhej strane slabé stránky týkajúce sa podmienok pre výskum a vývoj, infraštruktúry a platobnej morálky sa prejavujú v rámci skupiny krajín V5, zatiaľ čo v kontexte celého regiónu SVE je pozícia SR priaznivejšia. Hodnotenie faktorov nezahrnutých v tabuľke sa pohybuje viac-menej blízko priemeru SVE, resp. V5.

Na základe uvedených silných stránok možno konštatovať, že v kontexte krajín V5, z ktorých hlavne susedné štáty sú pre SR veľkou konkurenciou pri získavaní PZI, neponúka Slovensko vo všeobecnosti nič výnimočné. Používanie jednotnej meny euro ako oficiálneho platidla v SR je síce určitou výhodou, ale zrejme len dočasnou. Podobne nízke náklady na prácu nemožno považovať za udržateľnú (ani dlhodobu želanú) konkurenčnú výhodu a politická stabilita sama osebe rovnako na priťahnutie PZI nepostačuje. V rámci regiónu V5, resp. V4 tak môže napokon rozhodovať výška investičných stimulov. Z pohľadu silných stránok Slovenska ako investičnej lokality možno však za špecifický prípad považovať napr. kvalitu a dostupnosť dodávateľov pre automobilový priemysel, ktoré sú označované za jeden z najdôležitejších faktorov rozhodnutia ďalšej automobilky investovať v SR.

T a b u ľ k a 2

Silné a slabé stránky Slovenska ako investičnej lokality v rámci regiónu SVE a osobitne V5

	<i>Silné stránky</i>	<i>Slabé stránky</i>
<i>Región SVE</i>	Kvalita a dostupnosť lokálnych dodávateľov Výkonnosť a motivácia zamestnancov Členstvo v EÚ Politická stabilita Náklady na prácu	Daňová záťaž Prístup k prostriedkom verejnej podpory Právna istota Transparentnosť verejných zákaziek Boj proti korupcii, kriminalita Akademické vzdelávanie Systém odborného vzdelávania Flexibilita pracovno-právnych predpisov Dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov
<i>Krajiny V5</i>	Členstvo v EÚ Politická stabilita Náklady na prácu	Infraštruktúra Podmienky pre výskum a vývoj Platobná morálka Prístup k prostriedkom verejnej podpory Právna istota Transparentnosť verejných zákaziek Boj proti korupcii, kriminalita Akademické vzdelávanie Systém odborného vzdelávania Flexibilita pracovno-právnych predpisov Dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov

Prameň: Spracované podľa Deutsche Auslandshandelskammern (2015).

Zoznam slabých stránok Slovenska ako investičnej lokality potvrdzuje, že veľký priestor na zvyšovanie atraktivity krajiny je stále najmä v kvalite podnikateľského prostredia, vzdelávacieho systému, systému výskumu a vývoja, ako aj vo fungovaní verejnej správy a súdnictva. Pokrok v uvedených oblastiach by mal prirodzene priaznivé efekty na ekonomiku ako celok.

Iný súhrnný pohľad na faktory rozhodovania investorov, ktorý vychádza z prieskumov US Area Development Survey, Multilateral Investment Guarantee Agency a World Investment Prospects Survey, poskytuje práca Kučeru a kol. (2010). Autori identifikovali desať skupín indikátorov, a to: prístup na trhy a k zákazníkmi, efektívnosť transportu, efektívnosť produkcie, dane a zvýhodnenia (sem sa zaradujú aj stimuly), reguláciu, dostupnosť pracovnej sily, prístup k strategickým aktívam, inovačné kapacity, lokálnu interakciu (vrátane korupcie, kriminality, odborov) a znižovanie rizika (najmä stabilita prostredia, ale napr. aj prístup ku kapitálovému trhu). Uvedené skupiny faktorov viac-menej pokrývajú faktory sledované nemeckými zahraničnými obchodnými komorami v krajinách SVE,

v niektorých prípadoch však zahŕňajú aj konkrétnejšie indikátory, napr. v skupine efektívnosť transportu sú to jednotlivé druhy dopravy a v skupine efektívnosť produkcie nielen náklady práce, ale aj dostupnosť a cena energie, dostupnosť prvotných surovín a stavebné náklady.

Na základe analýzy uvedených skupín indikátorov v krajinách V4 a vybraných krajinách západnej Európy autori konštatujú, že Slovensko a ostatné krajiny V4 sú viac konkurencieschopné vo vzťahu k investorom hľadajúcim efektívnosť, pre ktorých sú rozhodujúcimi faktormi produktivita práce, dostupnosť pracovnej sily, daňové prostredie a pod., než vo vzťahu k investorom hľadajúcim strategické aktíva, ktorí sa rozhodujú na základe inovačných kapacít, prístupu k aktívam, či lokálnej interakcie. Hlavným záverom teda je, že v záujme zvyšovania pridanej hodnoty prichádzajúcich PZI musí Slovensko zlepšiť svoju konkurencieschopnosť vo faktoroch relevantných pre investorov hľadajúcich strategické aktíva.

Prieskumy atraktivity krajín celého sveta pre prílev PZI realizuje EY (Ernst & Young). Podľa výsledkov prieskumu uskutočneného v roku 2014 posudzujú investori pri vstupe na nový trh v prvom rade stabilitu a transparentnosť politického, právneho a podnikateľského prostredia, ďalej veľkosť a atraktívnosť domáceho trhu, potenciál rastu produktivity, náklady práce, dopravnú a logistickú infraštruktúru a úroveň zručností lokálnej pracovnej sily. Priority investorov pri rozhodovaní o vstupe na nový trh sa pritom v porovnaní s rokom 2011, kedy boli najdôležitejším kritériom logistická infraštruktúra a telekomunikácie, zmenili. V roku 2014 považovali Slovensko za najatraktívnejšiu lokalitu v rámci krajín SVE iba 2 % investorov. Najlepšie výsledky v regióne dosiahlo Poľsko, ktoré by si ako investičnú lokalitu vybrala takmer tretina investorov, nasledované Českou republikou (11 %), Rumunskom (9 %) a Maďarskom (8 %). Slovensko tak bolo hodnotené najhoršie z krajín V4, čo potvrdzuje rezervy slovenskej ekonomiky v oblasti jej investičnej atraktívnosti.

Špecializácia slovenskej ekonomiky – výhoda alebo riziko?

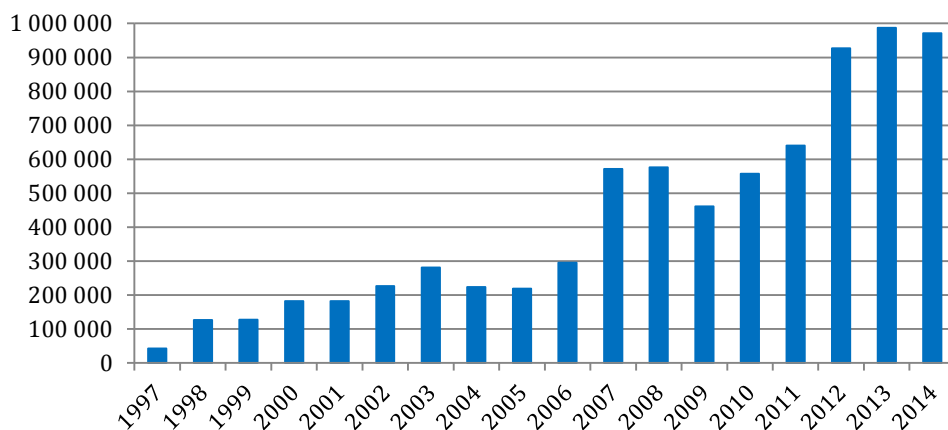
Kľúčovým odvetvím ekonomiky SR je automobilový priemysel. Od roku 1995 jeho význam stále rastie, najvýraznejšie však od roku 2006, kedy

na Slovensku pôsobili už traja automobiloví producenti (Volkswagen Slovakia, Kia Motors, PSA Peugeot Citroën). V súvislosti so zvyšujúcou sa produkciou vozidiel sa postupne rozširuje aj sieť dodávateľov pre automobilový priemysel, a to tak príchodom subdodávateľských firiem zo zahraničia, ako aj vznikom nových slovenských firiem.

V roku 2014 si Slovensko udržalo pozíciu najväčšieho výrobcu osobných automobilov na svete v prepočte na 1000 obyvateľov, hoci celková produkcia troch výrobných podnikov na území SR po prvý krát od krízového roku 2009 klesla, a to na 971 160 vozidiel (graf 5), t.j. 179 na 1000 obyvateľov. Podiel automobilového priemyslu na tvorbe HDP predstavuje približne 12 %, na celkovej priemyselnej výrobe SR 43 % a jeho podiel na priemyselnom exporte 35 %. Toto odvetvie zamestnáva viac ako 70 000 ľudí priamo vo výrobe vozidiel, pri započítaní indukovaných pracovných miest (v nadviazaných odvetviach priemyslu a služieb) viac ako 200 000 zamestnancov (ZAP SR, 2015). V roku 2015 sa očakáva opätovné prekročenie hranice produkcie 980 000 vozidiel (ako dosiaľ len v roku 2013), a to i napriek nestabilnej situácii na východ od Slovenska spojenej s prepadom trhu s automobilmi v Rusku.

G r a f 5

Vývoj produkcie automobilov na Slovensku (ks)

Prameň: Spracované podľa údajov ZAP SR (2013).

Pre porovnanie v Českej republike v roku 2014 rovnako tri spoločnosti vyrobili takmer 1,25 milióna automobilov, t.j. o skoro 300 000 viac

než na Slovensku. Vzhľadom na takmer dvojnásobnú populáciu v porovnaní so SR to však znamenalo „len“ 118 vozidiel na 1000 obyvateľov (Auto SAP, 2015). Česká republika je tak druhým najväčším výrobcom automobilov na svete v prepočte na 1000 obyvateľov.¹⁵ Na treťom mieste medzi európskymi krajinami sa nachádza Nemecko, ktoré v roku 2013 vyprodukovalo 70 vozidiel na 1000 obyvateľov, avšak pri populácii viac než 80 miliónov. V rámci celej EÚ sa vyrobilo 35 automobilov na 1000 obyvateľov.

Slovensko dominujúce v rebríčku krajín s najvyšším počtom vyrobených automobilov na 1000 obyvateľov je atraktívne aj pre ďalšie firmy v tomto odvetví. Traja automobiloví producenti pôsobiaci v SR sa dostali už na hranicu svojich produkčných kapacít, no vzhľadom na to, že na Slovensko aktuálne mieri štvrtý výrobca automobilov, jeho vedúca pozícia v tomto rebríčku zostane pravdepodobne v budúcnosti neohrozená.

Jaguar Land Rover (JLR), britská značka patriaca pod indickú Tata Group, by mala začať na Slovensku v roku 2018 vyrábať luxusné terénne autá. Išlo by o prvý závod v Európe (okrem Veľkej Británie). Firma by mala vytvoriť 8 000 nových pracovných miest, z toho polovicu priamo v závode v priemyselnom parku pri Nitre a druhú polovicu v sieti subdodávateľov. Ročná produkcia by mala postupne dosiahnuť až 300 000 automobilov. JLR by mohol na Slovensko pritiahnuť aj ďalšie subdodávateľské firmy. V auguste 2015 podpísali predstavitelia JLR s Vládou SR memorandum – zmluvu o budúcom zámere vybudovať v nitrianskom regióne nový výrobný závod automobilov. O investícii v hodnote približne 1,4 mld. eur by sa malo definitívne rozhodnúť neskôr v priebehu roka, po vypracovaní štúdie o uskutočniteľnosti.

V prípade realizácie uvedenej investície by išlo pre Slovensko o investíciu desaťročia, ktorá by znamenala ďalšie posilnenie postavenia automobilového priemyslu v SR. Súperilo o ňu niekoľko krajín vrátane Českej republiky, Maďarska a Poľska, ktoré sa dostalo až do finálneho výberu so Slovenskom. V prospech Slovenska rozhodol silne etablovaný automobilový priemysel, rozvinutá sieť subdodávateľov, ktorá umožňuje

¹⁵ Slovensko a Českú republiku spolu so severom Maďarska a juhom Poľska možno označiť ako automobilový cluster, keďže sa tu sústreďujú viacerí producenti a množstvo subdodávateľov automobilového priemyslu.

úsporu logistických nákladov, dobrá logistická infraštruktúra, ovládanie špičkových technológií, atraktívny pomer medzi cenou a kvalifikáciou pracovnej sily, členstvo v eurozóne (keďže takmer celá produkcia automobilového priemyslu sa vyváža zo SR do zahraničia) a prísľub vybudovania strategického priemyselného parku pri Nitre. Dôležitú úlohu zohrali aj vládou ponúknuté investičné stimuly. Otázne však je, či sľúbené stimuly nie sú vo vzťahu k očakávaným prínosom investície príliš vysoké, ale aj to, či Slovensko ešte dokáže ponúknuť dostatok kvalifikovanej pracovnej sily. V súvislosti s možným príchodom novej automobilky bola na Slovensku prijatá aj novela zákona o významných investíciách, ktorá je však kritizovaná za to, že pri výstavbe v prípade významných investícií berie právomoci obciam a mestám a rozširuje možnosti vlády pri vyvlastňovaní.

Ďalej bude kľúčové, aby SR z tejto investície (ak sa skutočne zrealizuje) získala maximum. Vzhľadom na to, že jej podstatná časť by bola dovezená, počas investičnej fázy možno očakávať nižší vplyv na HDP než počas produkčnej fázy. Dôležité je, aby slovenská produkcia dosahovala čo najvyšší podiel na subdodávkach a aby čo najväčšiu časť zamestnancov tvorili slovenskí občania (mohlo by dôjsť aj k získavaniu zamestnancov od blízkej konkurencie, čo by vytváralo tlak na rast miezd). Už v súčasnosti, keď na Slovensku pôsobia tri automobilky, sa totiž v tomto odvetví zamestnáva aj lacnejšia pracovná sila z Rumunska, Bulharska alebo z Ukrajiny, resp. dodatočná kvalifikovaná pracovná sila zo susedných štátov – Českej republiky, či Maďarska. Nový závod a jeho subdodávatelia by potrebovali ďalšie tisíce zamestnancov, preto je potrebné, aby slovenské školy zvyšovali počet kvalifikovaných absolventov využitelných v automobilovom priemysle.¹⁶

Za úvahu stojí, prečo táto investícia nesmeruje do regiónu s vyššou nezamestnanosťou. Aj v prípade vylúčenia východného Slovenska z dôvodu nedobudovanej dopravnej infraštruktúry a nižšieho počtu subdodávateľov automobilového priemyslu by bol alternatívou napr. Banskobystrický kraj s pomerne kvalitnou infraštruktúrou a s výrazne vyššou mierou nezamestnanosti než je v Nitrianskom kraji. Relatívne nízka mobilita pracovnej sily je totiž na Slovensku ešte stále prekážkou znižovania

¹⁶ Viac v poslednej časti kapitoly.

v niektorých regiónoch.¹⁷ Nemožno však vylúčiť, že JLR by umiestnil do regiónov s vyššou mierou nezamestnanosti aspoň niektorých svojich subdodávateľov s potenciálom vytvorenia nových pracovných miest, za čo by dostal od vlády SR štátnu podporu.

Hoci Slovensko už do automobilového priemyslu pritiahlo niekoľko významných zahraničných investorov, priestor na zlepšenie v tomto odvetví je stále veľký. Jedná sa o rezervy v počte subdodávateľov pre automobilový priemysel (rozvoj dodávateľov tak, aby bolo možné skomplektizovať celú dodávateľskú sieť)¹⁸, nedobudovanú dopravnú infraštruktúru vo východnej časti republiky (s čím súvisí aj neproporčné rozmiestnenie subdodávateľov – takmer 250 v západnej polovici SR po Banskú Bystricu a Žilinu, len vyše 70 vo východnej polovici), nízku kvalitu vzdelávacieho systému (systému prípravy a preškoľovania pracovníkov), odliv kvalifikovaných pracovných síl do zahraničia alebo už spomínanú nízku mobilitu pracovnej sily a jej slabú flexibilitu. Dlhodobá udržateľnosť konkurencieschopnej produkcie automobilov v SR bude závisieť aj od odstránenia týchto negatívnych javov a trendov.

Špecializáciu slovenskej ekonomiky na automobilový priemysel¹⁹ možno hodnotiť na jednej strane ako výhodnú, no na strane druhej aj do istej miery riskantnú. Podľa Vladimíra Baláža (Toma, 2015) ale aj iných ekonómov sa malé ekonomiky ako Slovensko jednoducho musia špecializovať a stať sa vo svojej oblasti svetovou špičkou. Baláž pripúšťa, že to prináša riziká v podobe odchodu niektorého z veľkých automobilových producentov do krajín s lacnejšou pracovnou silou. Avšak subdodávatelia automobilového priemyslu budú podľa neho na Slovensku vždy, pričom čím viac firiem bude svoje súčiastky vyvážať do celého sveta, tým menšie bude riziko ich odchodu v prípade ukončenia výroby niektorej veľkej

¹⁷ V prípade východného Slovenska je však možno mobilita za prácou do zahraničia, t.j. často krát za vyššou mzdou, vyššia než mobilita smerom do iných regiónov SR.

¹⁸ Približne 60% potrebných komponentov na výrobu automobilky dovážajú, 40% je z domácich zdrojov, takže existuje ešte veľký priestor aj pre zvýšenie podielu slovenských subdodávateľov. Navyše doposiaľ neexistuje kompletná databáza subdodávateľov pre automobilový priemysel v SR (Čabák, 2015).

¹⁹ Média niekedy Slovensko prirovnávajú k neslávne známemu americkému mestu v minulosti špecializovanému na automobilový priemysel, keď SR označujú ako Detroit Európy či Detroit východu („Detroit East“), alebo hovoria o slovenskej automobilovej „monokultúre“.

automobilky v SR. Zároveň, ako uvádza Šestáková (2008), zahraniční investori, ktorí zohrávajú kľúčovú úlohu v rozvoji priemyselnej výroby a exportu SR, sú už do takej miery „ponorení“ do slovenskej ekonomiky, že ani pri určitom zvýšení úrovne miezd neodídu zo Slovenska.

Podľa kritickejších názorov by ale príchod štvrtej automobilky ďalej zvýšil krehkosť slovenskej ekonomiky orientovanej na jednu oblasť, o to viac, že sa jedná o cyklické odvetvie (tovary dlhodobej spotreby), ktorému sa darí najmä počas hospodárskeho rozmachu. Naopak prípadná ďalšia kríza by na slovenskú ekonomiku cez pokles, resp. až prepád predaja nových vozidiel mohla mať tvrdý dopad. Ako však argumentujú zástancovia špecializácie ekonomiky SR na toto odvetvie, necyklických odvetví nie je veľa (napr. potravinársky, farmaceutický). V automobilovom priemysle môže byť určitou ochranou pred výkyvmi spôsobenými krízou skutočnosť, že konkrétny typ vozidla sa nevyrába nikde inde. Riziko pre Slovensko sa čiastočne diverzifikuje aj tým, že v krajine sa vyrábajú rôzne autá pre rôzne trhy. Všeobecne v prípade výroby luxusných automobilov, ktoré by mal v SR vyrábať JLR a ktoré má vo svojom portfóliu aj Volkswagen Slovakia, možno očakávať slabšie dopady prípadnej krízy v porovnaní s produkciou automobilov strednej a nižšej triedy. Tie totiž citlivejšie reagujú na utlmený kúpyschopný dopyt strednej a nižšej príjmovej triedy, ktorá pociťuje prejavy krízy najvýraznejšie. Naopak prípadné ďalšie zavedenie šrotovného by podporilo predaj lacnejších automobilov.

Pokračujúci rast v automobilovom priemysle je pre SR každopádne veľkou výzvou. Faktom je, že Slovensko v súčasnosti nemá za automobilový priemysel adekvátnu náhradu.²⁰ Silná koncentrácia na jedno odvetvie zároveň brzdí rozvoj iných odvetví. Ako upozorňuje aj Kučera a kol. (2010), investícia významného rozsahu obvykle vytvára pozitívne spillovers v rámci daného sektora, avšak z pohľadu štruktúrnej skladby ekonomiky naopak

²⁰ Aj Stratégia RIS3 (Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky) schválená vládou SR v novembri 2013 zaraďuje automobilový priemysel a strojárstvo na prvé miesto v rámci oblastí hospodárskej špecializácie. Na ďalších miestach sa nachádzajú spotrebná elektronika a elektrické prístroje, informačné a komunikačné produkty a služby, výroba a spracovanie železa a ocele. Ako prioritné odvetvia v príleve PZI si Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO, 2012) stanovila popri automobilovom priemysle celé strojárstvo, technologické centrá, centrá zdieľaných služieb, informačno-komunikačné technológie, biotechnológie, elektrotechniku a logistické centrá.

dochádza (najmä v malých ekonomikách, akou je aj slovenská) k oslabovaniu odvetví mimo hodnotových reťazcov takýchto dominantných zahraničných investícií. Aby takáto jednostranná orientácia na automobilový priemysel mala na ekonomiku SR v budúcnosti čo najmenšie negatívne dôsledky a aby sa maximalizovali jej priaznivé efekty, je nevyhnutné rozvíjať domácu vedu, výskum a vývoj v tejto oblasti, ako aj spoluprácu medzi akademickým a podnikateľským sektorom, a uskutočniť potrebné zmeny vo vzdelávacom systéme. Viac ako počet vyrobených vozidiel bude podstatné, aby sa do automobiliek dodávalo čo najviac komponentov od slovenských producentov.

Ako konštatujú Slušná, Balog a kol. (2015), ďalší rozvoj automobilového priemyslu na Slovensku prinesie významné efekty pre národné hospodárstvo len vtedy, ak sa podarí zvýšiť jeho participáciu na globálnom hodnotovom reťazci.²¹ Vyšší podiel zahraničnej časti na celkovej dĺžke hodnotového reťazca svedčí o vysokej integrácii krajiny do svetovej del'by práce. Podľa autorov by sa podniky mali posunúť v hodnotovom reťazci smerom k aktivitám s vyššou pridanou hodnotou. Konštatujú, že pre ďalší rozvoj automobilového priemyslu je potrebné zvyšovať podiel domácej pridanej hodnoty na exporte, čo by podporovalo ukotvenosť odvetvia a znižovalo riziko spojené s odchodom odvetvia z krajiny.

Určitý priestor pre diverzifikáciu vytvára aj orientácia SR na automobilový priemysel, keďže je úzko prepojený aj s ďalšími odvetviami, ako sú elektrotechnický, chemický či hutnícky priemysel alebo stavebníctvo, a podporuje ich rozvoj. Takto chápanú diverzifikáciu však možno ťažko porovnávať so skutočnou diverzifikáciou ekonomiky, kde jednotlivé odvetvia nestoja a nepadajú na (ne)úspešnosti dominantného odvetvia. Preto, i napriek faktu, že Slovensko je malou ekonomikou, pre ktorú sa špecializácia javí ako prirodzená cesta, by rozvoj aj iného odvetvia (iných odvetví), najlepšie s vyššou pridanou hodnotou a s vyššou mierou inovácií, mohol v budúcnosti na hospodárstvo SR pôsobiť stabilizujúco.

²¹ Pod týmto pojmom sa rozumie úplný súbor aktivít, ktoré firmy a ich pracovníci vykonávajú od počiatočného konceptu výrobu až po jeho použitie zákazníkmi. Jednotlivé aktivity sa pritom odohrávajú v rôznych krajinách sveta.

Investičné stimuly – prínosy verzus náklady

Jedným z faktorov ovplyvňujúcich prílev PZI sú investičné stimuly, ktoré možno použiť napr. s cieľom podpory investícií do konkrétnych odvetví (t.j. ovplyvňovania štruktúry ekonomiky, napr. zvyšovania jej diverzifikácie či podielu odvetví s vyššou pridanou hodnotou) alebo s cieľom znižovania ekonomických rozdielov medzi rôzne rozvinutými regiónmi (t.j. regionálneho rozvoja vrátane znižovania nezamestnanosti), čo sa však na Slovensku zatiaľ nedeje v potrebnej miere. Väčšina investícií smeruje stále do rozvinutejších regiónov a do niekoľkých málo odvetví. Zároveň investičné stimuly sa viažu na investičné projekty a nie na konkrétne regióny. Cieľ zvyšovania prílevu investícií predovšetkým do oblastí s vyššou pridanou hodnotou a v menej rozvinutých regiónoch figuruje aj v zozname proinvestičných cieľov v dokumente Stratégia vonkajších ekonomických vzťahov Slovenskej republiky na obdobie 2014–2020, ktorý zverejnila Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO, 2013).²² Za hlavný fiškálny nástroj podpory prílevu investícií sa pritom považuje regionálna investičná pomoc.

Ako sa však konštatuje aj v práci Morvay a kol. (2014), poskytovanie investičných stimulov, ich udržateľnosť a zvlášť ich ekonomická efektívnosť je spojená s mnohými otázkami a pochybnosťami. Pod ekonomickou efektívnosťou stimulov možno chápať vzťah medzi ich prínosmi (celková hodnota investícií, dane z príjmov právnických a fyzických osôb, počet novovytvorených pracovných miest, nevyplatené podpory v nezamestnanosti a i.) a nákladmi (samotné stimuly, administratívne náklady, inflácia a i.). Súčasné nastavenie investičných stimulov v SR, ktoré sa poskytujú prednostne zahraničným firmám, nemožno považovať za dostatočne efektívne ani z hľadiska ich celkových prínosov, ani z hľadiska znižovania regionálnych disparít a želateľnej diverzifikácie hospodárstva. Preto by bolo na mieste prehodnotiť a modifikovať systém investičných stimulov s cieľom zvyšovania ich efektívnosti.

²² Ďalšie proinvestičné ciele uvedenej stratégie zahŕňajú zvyšovanie exportnej výkonnosti prostredníctvom investícií, zvyšovanie investícií do priemyselného výskumu a vývoja a podporu etablovaných investorov pri expandovaní ich aktivít v SR.

Na skutočnosť, že na investičné stimuly zvyknú krajiny dávať výrazne viac, než je pre ne teoreticky optimálne, poukazuje vo svojej práci aj Mach (2015). Za optimálny pritom možno považovať stav, keď výška finančného príspevku štátu predstavuje minimum potrebné na uskutočnenie investície. Investičná podpora by pravdaže zároveň nemala presiahnuť pozitívne efekty investície. Takúto minimálnu výšku podpory, ktorú ešte investor akceptuje na realizáciu investície, ako aj potenciálnu veľkosť pozitívnych efektov investície však nie je jednoduché odhadnúť.

Inštitút finančnej politiky MF SR (Mach, 2015) pripravil vlastný model pre hodnotenie a porovnávanie kvality investičných zámerov, ktorého výstup v podobe ratingu vyjadreného v percentách umožňuje ešte vo fáze návrhu posúdiť prínos uvažovanej investičnej pomoci pre krajinu. Model vyhodnocuje viaceré charakteristiky investície²³ a štátom ponúkanej investičnej pomoci²⁴, ktoré porovnáva s historickým slovenským priemerom schválenej pomoci za uplynulé obdobie alebo s podobným benchmarkom. Ako konštatuje autor, zatiaľ čo v roku 2002 postačovalo prispieť zahraničnému investorovi v priemere 19 % z nákladov investície, v roku 2014 to bolo o 10 percentných bodov viac, t.j. intenzita investičnej podpory a jej nákladnosť sa zvyšuje.

Využívanie uvedeného modelu v procese rozhodovania o investičných stimuloch poskytovaných štátom by prispelo k lepšej transparentnosti celého procesu a najmä k vyššej nákladovej efektívnosti investičnej pomoci a k vyššej úspešnosti v oblasti regionálneho rozvoja (znižovania regionálnych disparít) či zvyšovania inovačnej kapacity ekonomiky SR. Iný, užšie zameraný návrh na zvýšenie transparentnosti a efektívnosti poskytovania stimulov ponúka vo svojej práci Vlachynský (2013). Išlo by o aukciu stimulov založenú na prideliťovaní voľných zdrojov určených na stimuly postupne tým uchádzačom, ktorých projekty budú mať najnižšie náklady na jedno vytvorené pracovné miesto. Takýto postup by sa dal uplatniť v konkrétnom regióne (napr. v kraji s vysokou mierou

²³ Jedná sa o vytváranie pozitívnych externalít (greenfield/brownfield, náklady investora na vzdelávanie, podiel subdodávateľov zo SR), znižovanie regionálnych rozdielov (nezamestnanosť v okrese, plánované novovytvorené pracovné miesta, hrubá mzda), a inovačný potenciál investície (kapitálová náročnosť, podiel zamestnancov vo výskume a vývoji).

²⁴ Nákladová efektívnosť investičnej pomoci sa hodnotí prostredníctvom nasledovných ukazovateľov: intenzita pomoci (odchýlka od maximálnej intenzity), podiel priamej investičnej pomoci, výška pomoci na jedno pracovné miesto.

nezamestnanosti), čím by sa mohol zohľadniť aj cieľ znižovania regionálnych disparít. Zároveň by sa v získavaní stimulov zabezpečila rovnoprávnosť všetkých firiem v ekonomike bez ohľadu na ich veľkosť, čo podporujú viacerí ekonómovia. Napríklad aj Okáli (2013), ktorý navrhuje všeobecné poskytovanie daňových úľav pre podniky, ktoré by sa striktne viazalo na zamestnávanie nových pracovníkov, pričom by musela byť splnená aj podmienka získania dodatočného dopytu na produkciu dodatočných pracovníkov (t.j. vývoz prírastku produkcie do zahraničia, resp. jeho umiestnenie na domácom trhu pri súčasnom znížení dovozu).

Pri rozhodovaní o výške investičných stimulov je pravdaže žiaduce zohľadňovať udržateľnosť konkrétnej investície a dlhodobé dosahovanie cieľov (t.j. naviazanie stimulov nie na vstupy, ale na výstupy investície, ako napr. počet novovytvorených pracovných miest), čo si vyžaduje následné pravidelné hodnotenie nákladovej efektívnosti investície. Samozrejmosťou by mala byť udržateľnosť pracovných miest vytvorených konkrétnou investíciou podporenou stimulmi zo strany štátu. Udržiavanie úrovne zamestnanosti by samo osebe nemalo byť podporované opakovanými stimulmi (Vlachynský ich označuje ako „reťazenie stimulov“).

Samotné investičné stimuly každopádne nie sú postačujúce na priťahovanie konkrétnej investície do konkrétneho regiónu. Kľúčové sú totiž faktory spomínané v časti 2 tejto práce. Jedná sa najmä o hospodársku a politickú stabilitu, kvalitu podnikateľského prostredia, daňový systém, vymožitelnosť práva, rozvinutosť infraštruktúry, kvalitu a cenu pracovnej sily, vzdelávací systém, systém výskumu a vývoja, t.j. vo všetkých prípadoch o faktory, ktorých zlepšovanie priaznivo ovplyvňuje investičné prostredie bez ohľadu na to, či ide o domáce alebo zahraničné investície. Do regiónu s nedostatočne vybudovanou infraštruktúrou investor pravdepodobne nepríde, ani keď mu vláda ponúkne podporu. Stimuly by mali byť tým posledným faktorom, ktorý presvedčí investora po tom, ako v prospech investície pôsobia iné, vyššie vymenované faktory.

Ak už však štát investičné stimuly poskytuje (čo je možné považovať za prirodzené v prípade Slovenska ako krajiny susediacej so štátmi EÚ, ktoré stimuly na prilákanie PZI používajú), proces ich pridelenia by mal prebiehať transparentne a jeho výsledkom by mala byť čo najvyššia efektívnosť vynaložených zdrojov z pohľadu stanovených cieľov. To je

dosiahnutelné len prostredníctvom ďalšej modifikácie systému stimulov v SR smerom k ich optimalizácii, a to tak z regionálneho, ako aj zo sektorového hľadiska. Znamenalo by to aj zmenu a rozšírenie definície oprávnených projektov²⁵ tak, aby sa zohľadňovali priority hospodárskej politiky SR z pohľadu štruktúry ekonomiky a jej rozvoja. Cieľ vyššej transparentnosti možno dosiahnuť automatickým poskytovaním stimulov po splnení konkrétnych, vopred známych podmienok namiesto ad hoc rozhodovania o výške podpory v jednotlivých prípadoch, ktoré vo všeobecnosti znižuje jej motivačný účinok. Pravdaže, systém poskytovania stimulov by mal byť prispôsobený možnostiam verejných financií.

Možnosti zvýšenia atraktivity Slovenska ako investičnej lokality a dosahovania pozitívnejších efektov z PZI

Slovensko stále nevyužíva v dostatočnej miere externé zdroje financovania či už ide o štrukturálne fondy alebo PZI. Pri malej veľkosti domáceho trhu síce ťaží z výhody spočívajúcej v atraktívnej geografickej polohe pre investorov so záujmom o západoeurópsky a východoeurópsky trh, ale z pohľadu iných faktorov investičnej atraktívnosti existujú stále značné rezervy. V tejto časti sa zaoberáme vybranými faktormi investičnej atraktívnosti, identifikujeme problematické oblasti a možnosti zlepšenia.

Pracovná sila a vzdelávací systém

Slovenská pracovná sila je stále pomerne lacná a zároveň aj kvalifikovaná a vysoko produktívna, čo je významným faktorom priťahujúcim na Slovensko PZI. Z pohľadu produktivity je SR s takmer 83 % úrovne EÚ 28 dokonca lídrom regiónu SVE (graf 6). Možno ale predpokladať, že výhoda spočívajúca v nízkych mzdových nákladoch sa bude vzhľadom na silnú konkurenciu ešte lacnejších krajín naďalej zmenšovať. O to dôležitejšou sa

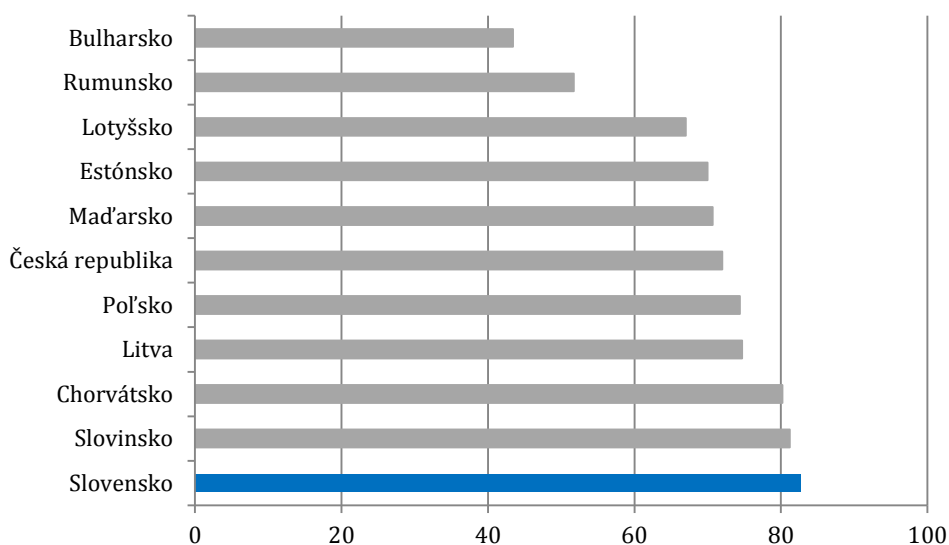
²⁵ V zmysle zákona č. 561/2007 Z.z. o investičnej pomoci možno podporiť štyri kategórie projektov, a to priemyselnú výrobu, technologické centrá, centrá strategických (zdieľaných) služieb a cestovný ruch (strediská cestovného ruchu), pričom jednotlivé druhy investičných projektov majú stanovené všeobecné podmienky, ktoré je nevyhnutné splniť na to, aby sa investor mohol o investičnú pomoc uchádzať.

pre udržanie konkurencieschopnosti bude čoraz viac stávať výhoda kvalifikovanej a produktívnej pracovnej sily, ktorá patrí medzi kľúčové faktory v rozhodovaní investorov orientovaných na vyššiu efektivitu. Udržateľnosť tejto výhody však predpokladá uskutočnenie hlbokých zmien vo viacerých oblastiach vzdelávacieho systému. Dôležitou konkurenčnou výhodou by bola aj vysoká flexibilita pracovnej sily z hľadiska profesie a odbornej spôsobilosti, čo vyžaduje efektívne fungujúci systém celoživotného vzdelávania. Kombinácia vzdelanej, kvalifikovanej, produktívnej a flexibilnej slovenskej pracovnej sily je významným predpokladom pre prítiahnutie PZI s potenciálom priaznivo vplývať na štruktúru hospodárstva a tým aj na jeho celkový rozvoj.

Kľúčovým problémom slovenského školstva je, že verejné výdavky na vzdelávanie sú dlhodobo pod priemerom EÚ. Negatívny vplyv na výsledky vzdelávania má nedostatok kvalifikovaných učiteľov, ich nedostatočné ďalšie vzdelávanie, ako aj nízke ohodnotenie. Slovenský vzdelávací systém zároveň nedostatočne reaguje na potreby trhu práce, čo prispieva aj k vysokej štrukturálnej nezamestnanosti, najmä v prípade nízko kvalifikovanej pracovnej sily.

Graf 6

Produktivita práce v krajinách SVE v roku 2013 (% EÚ 28 = 100)

Prameň: Spracované podľa údajov Eurostatu (2015).

Za pozitívny príklad zmien v slovenskom školstve možno považovať prijatie zákona o odbornom vzdelávaní (presnejšie Predpisu č. 61/2015 Z. z. Zákona o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov), ktorý vstúpil do platnosti v apríli 2015. Upravuje duálne vzdelávanie ako systém odborného vzdelávania a prípravy na výkon povolania, ktorým sa získavajú vedomosti, schopnosti a zručnosti potrebné pre povolanie. Umožňuje tak lepšie prepojenie vzdelávania v odbornej škole s praxou, pričom teoretické vyučovanie zabezpečuje štát a praktickú prípravu podnik. Duálne vzdelávanie môže pomôcť lepšie reflektovať potreby trhu práce a tým zvýšiť uplatnenie absolventov. Predstavuje totiž významný nástroj pre znižovanie nezamestnanosti mladých ľudí, ktorej príčinou je aj nesúlad medzi zručnosťami absolventov škôl a potrebami zamestnávateľov. Pri príprave uvedeného zákona boli inšpiráciou pozitívne skúsenosti s duálnym vzdelávaním najmä v Nemecku, ale aj v Rakúsku a Švajčiarsku.

Zamestnávatelia a živnostníci môžu podľa nového zákona na princípe dobrovoľnosti uzatvárať učebné zmluvy so študentmi stredných škôl a zmluvy o duálnom vzdelávaní medzi zamestnávateľom a strednou odbornou školou, pričom výhody plynú tak zamestnávateľom, ako aj študentom. Zamestnávateľ si počas praxe môže postupne vychovávať vysokokvalifikovaných pracovníkov presne na technológie a výrobné zariadenia, ktoré využíva vo svojej podnikateľskej činnosti, a má nárok na daňové úľavy. Študent zase v zmluvných podnikoch získa prístup k zariadeniam a strojom, ktoré z finančných dôvodov nemôže nájsť na pôde školy, nadobudne základné pracovné návyky a následne môže plynule prejsť zo vzdelávania na trh práce. Za svoju prax dostane zaplatené, môže získať prospechové štipendium a od zamestnávateľa aj podnikové štipendium. Zamestnávateľ pritom zodpovedá za celé praktické vyučovanie a znáša všetky náklady spojené s jeho realizáciou.

Prijatie zákona o odbornom vzdelávaní je nepochybne krokom vpred. Každopádne prvé výsledky sa môžu prejaviť až po niekoľkých rokoch, pričom kľúčová bude pripravenosť oboch strán – škôl aj zamestnávateľov, záujem a možnosti zamestnávateľov zapojiť sa do duálneho

vzdelávania a pravdaže aj záujem a motivácia študentov o tento spôsob nadobúdania zručností a pracovných skúseností.

Záujem firmy Jaguar Land Rover o vybudovanie automobilky v SR potvrdzuje správnosť takejto podpory vzdelávania, ktorú presadzuje aj Zväz automobilového priemyslu (ZAP) SR. Ten začal v roku 2012 spolu s ostatnými priemyselnými zväzmi transformáciu odborného vzdelávania a prípravy s ambicióznym cieľom do roku 2020: „aby každý absolvent mal uplatnenie“. Ak by totiž nedošlo k zmene, Slovensko by onedlho nemalo k dispozícii novú kvalifikovanú pracovnú silu pre podniky pôsobiace v SR, či už zahraničné alebo domáce.

Zmeny sú potrebné aj v zameraní vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku. Na mnohých z nich sa vytvoril až nezmyselne vysoký počet študijných programov. Školy sú financované vo veľkej miere podľa počtu študentov, čo je jedným z dôvodov, prečo z nich v súčasnosti vychádzajú mnohí absolventi (napr. zo spoločenských vied), ktorí sú síce vzdelaní, ale zároveň ťažšie uplatniteľní na trhu práce. Na druhej strane je nedostatok absolventov vysokých škôl technického zamerania, ktorých by slovenský priemysel potreboval. Možno preto konštatovať, že aj v rámci vysokého školstva je nevyhnutné lepšie zosúladiť štruktúru vzdelávania s potrebami praxe a v systéme financovania škôl viac zohľadňovať kritérium uplatniteľnosti absolventov na trhu práce.

Ako však uvádza Vantuch (2014), Slovensko čelí výzve, či sa má pokúsiť o „prinútenie“ obyvateľstva k tomu, aby rešpektovalo potreby aktuálneho domáceho trhu práce alebo sa má naopak pokúšať o reštruktúraciu ekonomiky na národnej a subnárodnej úrovni tak, aby zohľadňovala potenciál svojho obyvateľstva. Autor konštatuje, že hoci hrozí, že pod sloganom „prispôsobenie vzdelávania potrebám trhu práce“ sa vlády budú pokúšať o to prvé, a to aj za cenu rizika zvýšenej emigrácie mladých do zahraničia, udržateľný rast ekonomiky vyžaduje to druhé. Domnievame sa však, že riešenie je niekde uprostred.

Ako sme už spomínali v časti 3 venovanej automobilovému priemyslu, zahraniční investori pôsobiaci v tomto odvetví uprednostňujú lokality s hustou sieťou subdodávateľských firiem, kde je už ale pracovná sila potrebnej kvalifikácie v podstate vyčerpaná. Zosúladenie ponuky práce

a dopytu po nej a obsadzovanie voľných pracovných miest slovenskými občanmi a nie cudzincami vyžaduje zlepšenie vnútornej mobility slovenskej pracovnej sily²⁶, ktorá je napriek výrazným regionálnym rozdielom v úrovniach nezamestnanosti v porovnaní s ostatnými členskými štátmi EÚ extrémne nízka. Vantuch (2014) ale označuje vnútornú mobilitu v rámci SR ako „zvyškovú“ (po zohľadnení Slovákov odchádzajúcich za prácou, resp. štúdiom do zahraničia). Podrobnejšie analýzy by podľa neho možno ukázali, že z iného hľadiska patria Slováci naopak k mobilnejším národom; nepochybne sa to týka mobility za vysokoškolským vzdelaním.

Nízka geografická mobilita na slovenskom trhu práce je v porovnaní s ostatnými štátmi EÚ ovplyvnená najmä nízkou cenou práce a zároveň vysokými nákladmi na premiestňovanie sa za pracovnými príležitosťami, nedostatočnou dopravnou infraštruktúrou a v neposlednom rade aj nedostatočne rozvinutým trhom s nájomným bývaním. Hoci existujú viaceré opatrenia aktívnej politiky trhu práce na podporu pracovnej mobility, niektoré z nich (podpora na prepravu zamestnancov na pracovisko, príspevok na presťahovanie za prácou) sa nevyužívajú, resp. sa využívajú v nedostatočnej miere. Ako konštatuje aj Európska komisia (EK, 2015), napriek nedávnym reformám je vnútorná regionálna mobilita pracovnej sily a prístup k bývaniu naďalej výzvou. Treba však zdôrazniť, že akékoľvek opatrenia na zvýšenie mobility pracovnej sily v rámci SR neriešia ďalšie problémy, a to nevyhovujúcu kvalifikačnú štruktúru a stratené pracovné návyky dlhodobo nezamestnaných.

Výskum, vývoj a inovácie

Napriek tomu, že podpore vedy, výskumu a inovácií sa na Slovensku v rôznych strategických dokumentoch venuje veľká pozornosť, pokrok v tejto oblasti nie je dostatočný. Technologický a inovačný rozvoj SR je zatiaľ ťahaný prevažne dovozom technológií zo zahraničia, ktorý sám osebe možno hodnotiť pozitívne. Avšak udržateľnejší a dlhodobejší

²⁶ Geografická mobilita súvisí s ochotou dochádzať za prácou, resp. zmeniť kvôli práci bydlisko. Na rozdiel od mobility pracovnej sily smerom do zahraničia je geografická mobilita v rámci SR relatívne nízka, pričom najviac ľudí dochádza do Bratislavského a najmenej do Prešovského kraja.

pokrok je reálny len za predpokladu súčasného lepšieho využívania domácich výskumných a inovačných kapacít, čo by umožnilo dosahovať aj vyššie nepriame efekty PZI na národnú ekonomiku. Stále existujú veľké rezervy v prepojenosti akademického a podnikového sektora, ktorých lepšia spolupráca by viedla k synergickým efektom na celkový hospodársky rozvoj SR. Zároveň je žiaduce zvyšovať podiel národného financovania (a v rámci neho najmä súkromných zdrojov) na celkovom financovaní vedy, výskumu a inovácií a nespoliehať sa na prostriedky EÚ v takej miere ako dosiaľ.²⁷

Z pohľadu PZI umiestnených na Slovensku je kľúčové, aby dochádzalo k rastu investícií zahraničných investorov do výskumu a vývoja. Predpokladá to vytvorenie priaznivých podmienok zo strany štátu, rovnako ako v prípade požiadavky vyššej angažovanosti domácich podnikov vo výskumných a inovačných aktivitách. Ako navrhol Okáli (2013), jedným z nástrojov fiškálnej politiky v tomto smere by mohlo byť znižovanie základu dane z príjmov právnických osôb (či už domácich alebo zahraničných investorov) o časť nákladov vynaložených podnikmi na výskum a vývoj.

Slovenská republika začala medzičasom daňovo zvýhodňovať podnikateľské subjekty, ktoré investujú/budú investovať do výskumu a vývoja, čo by malo prispieť k zintenzívneniu transferu technológií. S účinnosťou od 1. januára 2015 novela zákona č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov zaviedla daňové zvýhodnenie pre daňovníkov, ktorí vykonávajú výskum a vývoj. Toto zvýhodnenie spočíva v odpočte výdavkov (nákladov) na výskum a vývoj od základu dane (tzv. super odpočet). Môže ho využiť daňovník (právnická alebo fyzická osoba), ktorý realizuje projekt výskumu a vývoja, a to najskôr pri podaní priznania za zdaňovacie obdobie, ktoré sa začalo 1. januára 2015. Vzniknuté výdavky (náklady) sú spôsobilé na opätovné odpočítanie od základu dane (zníženého o odpočet daňovej straty), a to vo výške 25 %.²⁸ Daňovník však súčasne nesmie uplatňovať úľavu na dani pre príjemcov stimulov pre výskum a vývoj.

²⁷ Viac k tejto téme napr. v publikácii Šikulová a kol. (2014).

²⁸ Výška super odpočtu je stanovená fixne na úrovni 25 % z príslušnej základne, pričom touto základňou môžu byť: a) výdavky (náklady) vynaložené na výskum a vývoj v zdaňovacom období, b) výdavky (náklady) na mzdy a ostatné pracovnoprávne nároky a poistné a príspevky, c) výdav-

Daňové úľavy na podporu výskumu a vývoja predstavujú bezpochyby krok správnym smerom, avšak odpočet vo výške 25 % je v kontexte krajín V4 relatívne nízky (napr. v ČR sa poskytuje daňová úľava až do výšky 100 %) a je žiaduce jeho zvýšenie minimálne na 50 %. Pre firmy je úroveň 25 % slabou motiváciou v porovnaní s administratívou, ktorú poskytnutie úľavy vyžaduje (na nárokovanie super odpočtu bude potrebné zhotoviť projekt k výskumu, ktorý musí mať predpísané náležitosti).

Podnikateľské prostredie a domáce podniky

Atraktivitu Slovenska pre zahraničných aj domácich investorov znižuje aj nedostatočná kvalita podnikateľského prostredia. V rámci EÚ dosahuje SR podpriemernú úroveň a v posledných rokoch sa zhoršila aj jej pozícia v regióne V4. Slovensko zaostáva najmä v kvalite verejných inštitúcií a v efektívnosti trhu práce. Veľké rezervy má predovšetkým v boji proti korupcii, nezávislosti súdov, vo vymáhateľnosti práva a v administratívnej náročnosti pre podnikateľov. Potvrdzujú to aj viaceré rebríčky kvality podnikateľského prostredia a konkurencieschopnosti.

Podľa Správy o globálnej konkurencieschopnosti 2015–2016, ktorú publikovalo Svetové ekonomické fórum (WEF, 2015) je Slovensko napriek medziročnému zlepšeniu (67. miesto spomedzi 140 krajín sveta) tretím najhoršie hodnoteným členským štátom EÚ. Horšie umiestnenie dosiahlo len Chorvátsko (77. miesto) a Grécko (81.). Slovensko je tak najhoršie hodnotenou krajinou V4 (V5) a tiež menej konkurencieschopnou než Bulharsko alebo Rumunsko. Česká republika ako líder V4 (V5) postúpila na 31. priečku, Poľsko na 41. miesto, Slovensko sa umiestnilo na 59. a Maďarsko na 63. mieste.

Atraktivitu podnikateľského prostredia v SR znižuje aj vysoké daňové zaťaženie a časté zmeny v legislatíve, vrátane kontroverzných daňových licencií, ktoré sa uplatňujú od roku 2014. Ako minimálnu výšku dane z príjmov ich platia právnické osoby, ktoré buď majú daňovú povinnosť nižšiu ako je výška daňovej licencie, majú nulovú daňovú povinnosť alebo

ky (náklady) predstavujúce medziročný nárast výdavkov (nákladov) na výskum a vývoj. Príslušné čiastkové super odpočty podľa jednotlivých bodov sa budú agregovať.

skončia v strate. Výška daňovej licencie závisí od ročného obratu spoločnosti a od toho, či je platiteľom dane z pridanej hodnoty (DPH).²⁹

Intenzívnejšie zlepšovanie podnikateľského prostredia, jeho väčšia stabilita a transparentnosť sú kľúčové pre nárast (a zotrvanie) investícií v SR, či už domácich alebo zahraničných, a tým aj pre pokračujúce dobíhanie výkonnosti vyspelejších ekonomík EÚ. Zvyšovanie kvality podnikateľského prostredia spolu s vyššou podporou domáceho podnikateľského sektora, s rastom investícií do výskumu, vývoja, nových technológií aj ľudských zdrojov vytvorí predpoklady aj na to, aby boli domáce podniky konkurencieschopnejšie než v súčasnosti, lepšie pripravené kooperovať so zahraničnými firmami a z tejto kooperácie aj benefitovať. Schopnosť domácich podnikov presadiť sa v ekonomike otvorenej zahraničným investíciám môže významne zvýšiť prínosy PZI pre ekonomiku ako celok, preto by ich podpora (predovšetkým podpora inovačných podnikov) mala byť jednou z najvyšších priorít hospodárskej politiky SR.

Infraštruktúra

Na Slovensku je infraštruktúra v porovnaní s ostatnými členskými štátmi EÚ stále relatívne slabo rozvinutá, čo má negatívne dôsledky aj na konkurencieschopnosť ekonomiky. Železničná sieť je síce pomerne dobre vybudovaná, avšak hustota ciest je nižšia než priemer EÚ. Nižšou kvalitou infraštruktúry je brzdený rozvoj a rast stredoslovenského a najmä východoslovenského regiónu, čo má za následok výrazné regionálne rozdiely. Zaostávajúce východné Slovensko priťahuje z dôvodu jeho nižšej atraktivity menej investícií (vrátane PZI) než rozvinutejší západoslovenský región. Aby mohla slovenská ekonomika plne využiť svoju výhodnú geografickú polohu v strede Európy a svoju orientáciu na vývoz, ďalšie investície do dopravnej infraštruktúry sú nevyhnutné. Jej dobudovanie na východe SR je jednou z nutných podmienok pre vyššiu investičnú aktivitu v tomto regióne s následným rastom zamestnanosti a životnej úrovne obyvateľstva a ďalším hospodárskym rozvojom.

²⁹ Pre neplatiteľov DPH s tržbami do 500-tisíc eur je to 480 eur ročne, pre platiteľov s tržbami do 500-tisíc eur daň vo výške 960 eur a pre subjekty s tržbami viac ako 500-tisíc eur daň vo výške 2 880 eur.

Výstavbu dopravnej infraštruktúry nie je možné vzhľadom na jej rozsah a finančnú náročnosť kompletne pokryť zo štrukturálnych fondov, ktorých čerpanie má navyše v SR stále viaceré nedostatky a rezervy. Budovanie infraštruktúry by sa mohlo okrem štrukturálnych fondov financovať aj z nového Európskeho fondu pre strategické investície (EFSI), ktorý je kľúčovým prvkom Investičného plánu pre Európu (tzv. Junckerovho balíka). Európska rada ho schválila v decembri predchádzajúceho roka s cieľom podporiť ekonomiku EÚ, pričom má v priebehu troch rokov vytvoriť nové investície až do výšky 315 mld. eur. Okrem rozvoja infraštruktúry by sa mal EFSI zameriavať na projekty zo širokého spektra oblastí, ako sú výskum, vývoj a inovácie, investície do vzdelávania a odbornej prípravy, podpora malých a stredných podnikov, zdravotníctvo, informačné a komunikačné technológie, či rozvoj odvetvia energetiky, t.j. oblastí, ktorých úroveň podmieňuje atraktivitu krajiny pre investorov vo všeobecnosti, vrátane prílevu PZI. Samotné fungovanie EFSI je však mnohými ekonómami spochybňované. Slovensko doň prisľúbilo príspevok vo výške 400 miliónmi eur s optimistickým očakávaním, že investícia sa niekoľkonásobne vráti.

Súčasťou strategickej infraštruktúry je popri doprave aj už spomínaná energetika. Konkurencieschopnosť podnikov pôsobiacich v SR je stále negatívne ovplyvňovaná vysokými sieťovými poplatkami stanovenými Úradom pre reguláciu sieťových odvetví (ÚRSO). Sieťové poplatky pre priemysel aj domácnosti patria medzi najvyššie v rámci EÚ. V zatiaľ poslednej hodnotiacej správe Slovenska Európska komisia (EK, 2015) uvádza, že SR je jedným z troch členských štátov, v prípade ktorých sú sieťové poplatky pre priemyselných spotrebiteľov vyššie než náklady na dodávku energie. Zvýšenie sieťových nákladov vyplýva čiastočne z nárastu poplatkov na odmeňovanie výrobcov energie z obnoviteľných zdrojov, ako aj z kombinovanej výroby tepla a energie. EK tiež poukazuje na slabú transparentnosť regulačného rámca a nezverejňovanie metodológie pre stanovenie sieťových poplatkov.

Nepredvídateľnosť a nekoncepčnosť vývoja v slovenskej energetike hodnotí negatívne aj Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS, 2015), ktorá upozorňuje na nepriaznivú situáciu spočívajúcu v spojení vnútorných a vonkajších rizík (vzťahy EÚ s Ruskom) v oblasti energetiky.

Ako konštatuje PAS, Slovensko už dlhodobejšie trpí nevhodnou štruktúrou cien elektrickej energie, čo stavia firmy pôsobiace na jeho území do nevýhodného postavenia na medzinárodných trhoch. Za možné kroky smerom k náprave považuje odstraňovanie poplatkov, ktoré predražujú koncové ceny elektrickej energie, postupné odstavovanie stratových a z pohľadu životného prostredia nežiaducich foriem výroby energie, podporu konkurenčného prostredia pri výrobe aj dodávkach energie, ako aj zvyšovanie transparentnosti pri regulácii cien.

Neprimerane vysoké ceny elektriny môžu v konečnom dôsledku odradiť investovanie zahraničných i domácich firiem vo všetkých odvetviach hospodárstva. Adekvátna náprava v tejto oblasti by preto zvýšila atraktivitu Slovenska ako investičnej lokality.

* * * *

Priestor na zvýšenie intenzity prílevu PZI na Slovensko a zväčšenie prínosov z nich pre celú ekonomiku je stále pomerne veľký. Zahŕňa viaceré výzvy pre hospodársku politiku, ktorých zvládnutie vyžaduje dlhodobé úsilie presahujúce horizont jedného volebného obdobia.

Silná orientácia slovenskej ekonomiky na automobilový priemysel je spojená s výhodami a príležitosťami, ale aj s rizikami. Čoraz silnejšia koncentrácia na jedno odvetvie totiž zvyšuje krehkosť slovenskej ekonomiky a zároveň viac-menej brzdí rozvoj iných odvetví. Aby takáto jednostranná orientácia na automobilový priemysel mala na ekonomiku SR v budúcnosti čo najvyššie priaznivé efekty a čo najmenšie negatívne dôsledky, je nevyhnutné uskutočniť potrebné zmeny vo vzdelávacom systéme (nielen prijatie zákona o odbornom vzdelávaní, ale aj jeho rýchle a účinné uvedenie do praxe), ktoré zabezpečia dostatok domácej kvalifikovanej pracovnej sily, zvýšiť jej flexibilitu a mobilitu, rozvíjať domácu vedu, výskum a vývoj v tejto oblasti a zvyšovať podiel domácej pridanej hodnoty na exporte. Hoci je Slovensko malou ekonomikou, pre ktorú sa špecializácia javí ako prirodzená cesta, rozvoj aj iného odvetvia (iných odvetví) by mohol v budúcnosti pôsobiť na hospodárstvo SR stabilizujúco.

Ako vyplýva aj z vyššie uvedeného, významným predpokladom pre pritiahnutie PZI s potenciálom priaznivo vplývať na celkový rozvoj hospodárstva SR (vrátane jeho štruktúry) je kombinácia vzdelanej,

kvalifikovanej, produktívnej a flexibilnej domácej pracovnej sily. Pre udržanie atraktivity SR z pohľadu (nielen) zahraničných investorov je teda nevyhnutné ďalšie zvyšovanie úrovne vzdelanosti a kvalifikovanosti pracovnej sily, ktoré vyžaduje skvalitnenie vzdelávania na každom stupni, či už ide o základné, stredoškolské (vrátane duálneho), vysokoškolské alebo celoživotné vzdelávanie a zlepšenie jeho prepojenia s potrebami trhu. Pre financovanie škôl by mala byť určujúca kvalita a uplatniteľnosť absolventov na trhu práce a v menšej miere počet študentov. Kvalitné (najmä) vysokoškolské vzdelávanie je nevyhnutným predpokladom zvyšovania inovačnej výkonnosti. Výskum a vývoj by bolo žiaduce podporiť aj prostredníctvom zvýšenia daňových úľav pre podnikateľské subjekty, ktoré investujú do týchto aktivít.

Pre nárast (a zotrvanie) investícií v SR, či už zahraničných alebo domácich, je kľúčové intenzívnejšie zlepšovanie podnikateľského prostredia, jeho väčšia stabilita a transparentnosť. Veľký priestor na zvyšovanie atraktivity krajiny je stále vo fungovaní verejnej správy, súdnictva, trhu práce, v úrovni korupcie, administratívnej záťaže, daňového a odvodového zaťaženia, ako aj v transparentnosti regulácie trhu s energiami. Zvyšovanie kvality podnikateľského prostredia spolu s vyššou podporou domáceho podnikateľského sektora, ako aj s rastom investícií do výskumu, vývoja, nových technológií a ľudských zdrojov vytvorí predpoklady na to, aby boli domáce podniky konkurencieschopnejšie než v súčasnosti, lepšie pripravené kooperovať so zahraničnými firmami a z tejto kooperácie aj benefitovať.

Ak je cieľom Slovenska regionálny rozvoj spojený aj s odstraňovaním regionálnych disparít, je nevyhnutné prioritne dobudovať cestnú infraštruktúru, a to najmä na východe SR, kde je jednou z nutných podmienok pre vyššiu investičnú aktivitu s predpokladom následného rastu zamestnanosti a životnej úrovne obyvateľstva. V záujme čo najrýchlejšieho rozvoja dopravnej infraštruktúry je potrebné zvýšiť efektívnosť čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov a takisto efektívne čerpať prostriedky z nového Európskeho fondu pre strategické investície.

Investičné stimuly nie sú samy osebe postačujúce na pritiahnutie konkrétnej investície do konkrétneho regiónu. Avšak systém poskytovania stimulov je možné a potrebné modifikovať tak, aby bol nákladovo

efektívnejší či už z hľadiska tvorby pracovných miest, zvyšovania inovačnej kapacity ekonomiky alebo celkového rozvoja regiónov. Jeho úpravy by mali viesť k lepšej transparentnosti celého procesu a mali by zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s jednotlivými investormi (zahraničnými verzus domácimi; veľkými verzus malými). Cieľ vyššej transparentnosti možno pritom dosiahnuť automatickým poskytovaním stimulov po splnení konkrétnych, vopred známych podmienok namiesto ad hoc rozhodovania o výške podpory v jednotlivých prípadoch.

Za predpokladu prijímania žiaducich opatrení v uvedených oblastiach si môže Slovensko ako investičná lokalita zlepšiť svoju pozíciu (či už v rámci krajín V4 alebo celého regiónu SVE), čo by následne umožnilo zintenzívniť prílev PZI. Pri súčasnom zohľadnení potrieb ekonomiky z odvetvového aj regionálneho hľadiska pretavených aj do priorít hospodárskej politiky by tak PZI mohli významne podporiť Slovensko na ceste smerom k vyššiemu štádiu rozvoja. Výsledkom pokroku v jednotlivých spomínaných oblastiach by boli zároveň nepochybne aj synergické efekty na úrovni celej ekonomiky a spoločnosti.

Literatúra

Ak Slovensko nebude investovať do vedy a výskumu, môže dopadnúť ako Detroit: 12. 1. 2014. <<http://aktualne.atlas.sk/ak-slovensko-nebude-investovat-do-vedy-a-vyskumu-moze-dopadnut-ako-detroit/ekonomika/trendy/>>.

ČABÁK, M. (2015): Je neuveriteľné koľko áut ročne v SR vyrobíme, keď spoznáte podmienky. <<http://www.topspeed.sk/je-neuveritelne-kolko-aut-rocne-v-sr-vyrobime-ked-spoznate-podmienky/8156>>.

DEUTSCHE AUSLANDSHANDELSKAMMERN (2015): AHK-Konjunkturumfrage Mitteleuropa 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumente/Wirtschaft/AHK-Konjunkturumfrage_MOE_2015_final.pdf>.

DEUTSCH-HUNGARISCHE INDUSTRIE – UND HANDELSKAMMER (2015): Konjunkturbericht Ungarn 2015. <http://www.ahkungarn.hu/fileadmin/ahk_ungarn/Dokumente/Bereich_CC/Publikationen/Konjunktur/2015/Konjunktur_2015_de_layout_final.pdf>.

DEUTSCH-SLOWAKISCHE INDUSTRIE – UND HANDELSKAMMER (2015): Konjunkturumfrage Slowakei 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumente/Presse/Ergebnisse_Konjunkturumfrage_2015.pdf>.

EUROSTAT (2015): Database. <<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>>.

EURÓPSKA KOMISIA (2015): Pracovný dokument útvarov Komisie. Správa o krajine, Slovensko 2015. Brusel, COM(2015) 85 final. <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_sk.pdf>.

EY (2014): EY's attractiveness survey. Europe 2014. Back in the game. <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/\\$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf)>.

KUČERA, M. – HOŠOFF, B. – HVOZDÍKOVÁ, V. – JAŠŠOVÁ, K. – KADLIC, T. (2010): Analýza nástrojov štátu pri podpore zahraničných investícií a návrh ich optimalizácie. In Expertízne štúdie EÚ SAV [online], č. 8, s. 1-28. ISSN 1337-0812.

MACH, J. (2015): Zrno od pliev. Model pre hodnotenie investičnej pomoci na Slovensku. Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR, Komentár 2015/9.

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR (2015): Národný program reforiem SR 2015. <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=5197>>.

MORVAY, K. – BEDNAROVSKÁ, M. – DUJAVA, D. – FRANK, K. – JECK, T. – LÁBAJ, M. – OKÁLI, I. – ŠIKULOVÁ, I. (2014): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky II. Bratislava, Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-236-3.

NBS (2015a): Makroekonomická databáza. <<http://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza>>.

NBS (2015b): Štatistika platobnej bilancie. <<http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie>>.

OKÁLI, I. (2013): Verejné financie ako faktor štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike. In Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Karol Morvay (ed.). Bratislava, Ekonomický ústav SAV vo vydavateľstve VEDA, s. 7 - 47. ISBN 978-80-7144-216-5.

PAS (2015): Stanovisko PAS k daniu v energetike, 30. marec 2015. <<http://alianciapas.sk/stanovisko-pas-k-daniu-v-energetike/>>.

RIS3 - Poznatkami k prosperite - Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky. 13. november 2013.

SARIO (2012): Správa o stave a výsledkoch Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO), budúcom smerovaní, úlohách a právnom postavení agentúry.

SARIO (2013): Stratégia vonkajších ekonomických vzťahov Slovenskej republiky na obdobie 2014 – 2020.

SDRUŽENÍ AUTOMOBILOVÉHO PRŮMYSLU (AutoSAP) (2015): <<http://www.autosap.cz/>>.

SLOVENSKO-NEMECKÁ OBCHODNÁ A PRIEMYSELNÁ KOMORA (2015): Newsletter Slovensko-nemeckej obchodnej a priemyselnej komory. Konjunktúra v strednej a východnej Európe. Jún 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumente/Newsletter/Newsletter_SN OPK_6_15.pdf>.

SLUŠNÁ, L., BALOG, M. a kol. (2015): Automobilový priemysel na Slovensku a globálne hodnotové reťazce. Slovenská inovačná a energetická agentúra, 94 s. ISBN 978-80-88823-59-9.

ŠIKULOVÁ, I. – FRANK, K. – DUJAVA, D. – GABRIELOVÁ, H. – HABRMAN, M. – HUDCOVSKÝ, M. – HVOZDÍKOVÁ, V. – JECK, T. – LÁBAJ, M. – MORVAY, K. – NEŽINSKÝ, E. – VOKOUN, J. (2014): Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii: vybrané témy a problémy. Bratislava, Ekonomický ústav SAV vo vydavateľstve VEDA. ISBN 978-80-7144-228-8.

ŠESTÁKOVÁ, M. (2008): Konkurencia medzi štátmi v oblasti získavania a udržiavania zahraničných investícií. In Working papers [EÚ SAV], č.11, 26 s., ISSN 1337-5598.

TOMA, B. (2015): Malá slovenská ekonomika sa musí špecializovať. Pravda, 22.5.2015.

UNCTAD (2015): Statistics. Foreign Direct Investment. <<http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>>.

VANTUCH, J. (2015): Je vzdelávací systém podporou alebo bariérou progresívnych štruktúrnych zmien v ekonomike SR? In Working papers [EÚ SAV], č. 79, 68 s., ISSN 1337-5598.

VLACHYNSKÝ, M. (2013): Investičné stimuly. Tvorba nových hodnôt alebo prerozdelenie existujúcich? INESS Policy Note 1/2013. <http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%201_2013%20Februar.pdf>.

WORLD ECONOMIC FORUM (2015): The Global Competitiveness Report 2015-2016. <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>>.

ZVÄZ AUTOMOBILOVÉHO PRIEMYSLU SR (ZAP SR) (2015): <<http://www.zapsr.sk/>>.

7. ZMENY V ŠTRUKTÚRE PRÍJMOV: HODNOTENIA, PRÍČINY A PERSPEKTÍVY

Úvod

V skorších publikáciách tejto série sme preukazovali, že v slovenskej ekonomike sa vytvárala funkčná štruktúra príjmov odlišná od stavu vo vyspelých ekonomikách a poukazovali sme aj na súvislosti štruktúrnych zmien v príjmoch a odvetvovej skladby ekonomických aktivít.

Identifikovali sme súbor príčin nízkeho a dlhodobého klesajúceho podielu miezd (presnejšie odmien zamestnancov - v terminológii národných účtov) na pridanej hodnote v SR. V súčasnosti však konštatujeme prerušenie doterajšej tendencie a objavenie sa takých javov, aké pri formovaní príjmovej štruktúry a ani pri formovaní zamestnanosti v minulosti pozorované neboli. Kapitola sa venuje tejto zmene vo vývoji štruktúry príjmov, ktorá nastala v období od roku 201. Snažíme sa interpretovať tento jav a jeho príčiny ako aj zodpovedať na otázku, či ide o takú zmenu vo vývoji funkčnej štruktúry, akú považujeme za udržateľnú a želanú. Pracujeme tu s tzv. funkčnou štruktúrou príjmov (ide o štruktúru hrubej pridanej hodnoty podľa metodiky národných účtov).

Východiská

V skorších prácach (Morvay a kol. 2013, 2014) sme sa vysporiadali s interpretáciou týchto javov:

- V ekonomike SR bol výrazne nižší podiel miezd na pridanej hodnote - mzdová kvóta³⁰ ako vo vyspelých ekonomikách OECD alebo EÚ; mimoriadne vysoký bol podiel zmiešaných príjmov (príjmov fyzických osôb - podnikateľov) na celkových príjmoch v ekonomike; pomer príjmov bol vychýlený v neprospech príjmov zo závislej činnosti a v pro-

³⁰ Vyjadruje v akej miere sa výstup ekonomiky premieta do príjmov zamestnancov (k interpretácii mzdovej kvóty bližšie napr. ILO, 2010). Mzdovú kvótu tu budeme chápať ako podiel odmien zamestnancov na hrubej pridanej hodnote (obe kategórie v bežných cenách). Odmeny zamestnancov odrážajú celkovú kompenzáciu vrátane príspevkov zamestnávateľa do fondov sociálneho zabezpečenia.

spech príjmov z podnikania (prevádzkových prebytkov a zmiešaných príjmov). Bolo možné identifikovať skupinu krajín OECD, ktoré mali v niečom podobné parametre rozdeľovania príjmov ako SR (išlo o niektoré krajiny s nižšou výkonnosťou ako napr. Mexiko, Grécko, Poľsko).

- Viaceré z tých príčin nízkej mzdovej kvóty, ktoré bežne uvádza literatúra, boli (sú) súbežne a veľmi koncentrovane prítomné v SR. Literatúrou uvádzané vysvetľujúce faktory klesania mzdovej kvóty boli v slovenskej ekonomike prítomné naraz a mali takú výraznú podobu, akú vo vyspelých ekonomikách bežne nemávali (rámček 1).

Ak teda poznáme niekoľko vzájomne nezávislých príčin nízkej mzdovej kvóty, môžeme konštatovať, že v SR sa objavili súčasne všetky. Pokles mzdovej kvóty môže byť prirodzeným sprievodným javom určitej fázy procesu dobiehania v krajinách strednej a východnej Európy. Potom možno predpokladať, že prekonanie tejto fázy (charakterizovanej veľmi vysokou vzácnosťou kapitálu v dôsledku dlhodobej podkapitalizovanosti, skokovitým nárastom otvorenosti ekonomík, rýchlou reštrukturalizáciou ekonomík a rýchlou technologickou premenou) povedie k ústupu tých faktorov, ktoré stláčajú mzdovú kvótu nadol.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že vyššie naznačené tendencie vývoja príjmovej štruktúry sa plne prejavovali približne do roku 2012; následne prišlo k zmene, ktorá si vyžaduje interpretáciu. Odhalenie príčin zmeny môže byť nápomocné pri budúcej tvorbe politík.

Zmenili sa vývojové tendencie v proporciách príjmov (zložiek pridanej hodnoty). Kompenzácie zamestnancov mali neobvykle veľký podiel na prírastku pridanej hodnoty. A tak bol vývoj v priebehu rokov 2013–2015 zásadne iný ako v minulosti.

Ako už bolo spomenuté, v minulosti bola pre slovenskú ekonomiku príznačná nízka (a klesajúca) mzdová kvóta. O to viac zaujme neobvyklý vývoj v rokoch 2013–2014 (potvrdený aj v prvom polroku 2015, čo je posledný dostupný údaj v čase prípravy tohto príspevku). Keďže skúmané neobvyklé javy vo vývoji štruktúry príjmov sa objavujú už 10 štvrtť rokov, nemožno už hovoriť o bezvýznamnom krátkodobom výkyve. Nevenujeme sa tu všetkým problémom funkčnej štruktúry príjmov; prednostne sa venujeme mzdovej kvóte, ktorá je štandardným ukazovateľom štruktúry príjmov a má pre naše účely dostatočnú vypovedaciu schopnosť.

Rámček 1: Príčiny nízkej alebo klesajúcej mzdovej kvóty

Analýzy ako napr. ILO (2010), ILO (2013), ale hlavne Stockhammer (2013) identifikovali súhrn faktorov, pre ktoré sa môže udržiavať nízka mzdová kvóta. V nich – a iných – sú spomínané tieto vysvetľujúce faktory nízkej alebo klesajúcej mzdovej kvóty:

1) *Technologické zmeny (zmeny v náročnosti produkcie na výrobné faktory, vzácnosť výrobných faktorov)*. Z toho vyplýva nárast vzácnosti kapitálu na úkor vzácnosti práce, (čo sa premietá do štruktúry príjmov v podobe poklesu podielu odmien zamestnancov.

2) *Nerovnováha na trhu práce a inštitucionálna stránka trhu (vyjednávací sila zamestnancov či pôsobenie odborov a pod.)*. Pôsobenie silných odborových organizácií pomáha udržať vyššiu a stabilnejšiu mzdovú kvótu (OECD, 2009). Podľa štúdie Marterbauer - Walterskirchen (2003) je vysoká miera nezamestnanosti z dlhodobého hľadiska hlavným faktorom poklesu mzdovej kvóty. Analýza Morvay a kol. (2014) na základe skúmania údajov o mzdových kvótach ekonomikách OECD uvádza, že s relatívne nízkou mierou nezamestnanosti (pod 10%) sa môže spájať nízka aj vysoká mzdová kvóta; nad touto kritickou hranicou miery nezamestnanosti sa však už vyskytujú iba pozorovania nízkej mzdovej kvóty.

3) *Globalizácia, financilizácia a ich sprievodné javy: zvyšovanie miery špecializácie, hrozba realokácie výroby alebo nárast vplyvu finančných inštitúcií*. Veľký význam týmto faktorom pripisuje Stockhammer (2013) - na základe analýzy panelových dát priznáva mimoriadny význam práve financilizácii. Výrazný nárast otvorenosti ekonomik sa spájal s poklesom mzdovej kvóty. Ekonomiky strednej a východnej Európy (SVE) zaznamenali silný nárast miery otvorenosti. A v prípadoch, keď sa miera otvorenosti zvýšila o viac ako polovicu východiskovej úrovne, bol vždy zaznamenaný pokles mzdovej kvóty (Morvay a kol., 2014).

4) *Dynamika ekonomiky*. Fáza hospodárskeho cyklu a momentálna dynamika ekonomiky sú faktormi krátkodobých zmien mzdovej kvóty. Mzdová kvóta sa pohybuje väčšinou anticyklicky (klesá pri expanzii ekonomiky a stúpa pri recesii), keďže mzdy sú zotrvačnejšie a stabilnejšie ako ostatné druhy príjmov (k tomu Schneider, 2011; ILO, 2010; ILO, 2013). Existuje súvislosť medzi dynamikou, akou sa mení pridaná hodnota a štruktúrou jej prírastku (Morvay a kol., 2014): s vyšším priemerným tempom rastu pridanej hodnoty (PH) sa spája vyšší podiel „ziskov“ a nižší podiel odmien zamestnancov na jej prírastku. Skupina tzv. dobiehajúcich ekonomik mala dlhodobo vysoké tempo rastu PH pri nízkom podiele odmien zamestnancov na prírastku PH. Pravda, nie rast ekonomiky sám osebe je tým faktorom, ktorý mení proporcie príjmov. Sú to skôr technologické a štruktúrne zmeny (majúce svoj odraz v ekonomickom raste), ktorých sprievodným javom je zmena vzájomnej proporcie príjmov. V procese dobiehania úrovne najvyspelejších ekonomik sa odbúrava podkapitalizovanosť ekonomik SVE, zvyšuje sa kapitálové vybavenie práce. V tomto procese je dodatočný kapitál vzácnejší ako dodatočná práca. Preto aj v prírastku výstupu ekonomiky je prítomný štruktúrny posun v prospech odmeňovania podnikateľskej aktivity a kapitálu, v neprospech odmeňovania práce.

5) *Zmeny v podieloch odvetví na výstupe ekonomiky*. Existujú odvetvia, v ktorých je mzdová kvóta tradične vyššia alebo nižšia. Ak dochádza k nárastu podielu kapitálovo náročných sektorov na úkor pracovne náročných, prirodzene nastáva aj pokles mzdovej kvóty (k vplyvu reštrukturalizácie ekonomiky na funkčnú štruktúru príjmov pozri napr. Arpaia-Pérez – Pichelmann, 2009).

6) *Ústup „štátu blahobytu“*. Na tento faktor poukazuje Stockhammer (2013) a prichádza k záveru, že obmedzovanie štedrosti „štátu blahobytu“ býva spojené s poklesom mzdovej kvóty. Keďže je problematické merať štedrosť štátu jedným ukazovateľom, ako nedokonalú náhradnú premennú („proxy“) použil podiel verejnej spotreby na HDP. Zrejme nižšia miera sociálnych istôt, spojená s obmedzovaním „štátu blahobytu“ vedie k ťažšej vyjednávací pozícii zamestnancov a k motivácii akceptovať aj nižšiu mzdovú hladinu. Slovenská ekonomika mala v minulosti zaznamenaný veľmi výrazný pokles kvóty verejnej spotreby, sprevádzaný poklesom mzdovej kvóty. Slovenská ekonomika tak nevybočuje z logiky vzťahu medzi štedrosťou štátu a mzdovou kvótou.

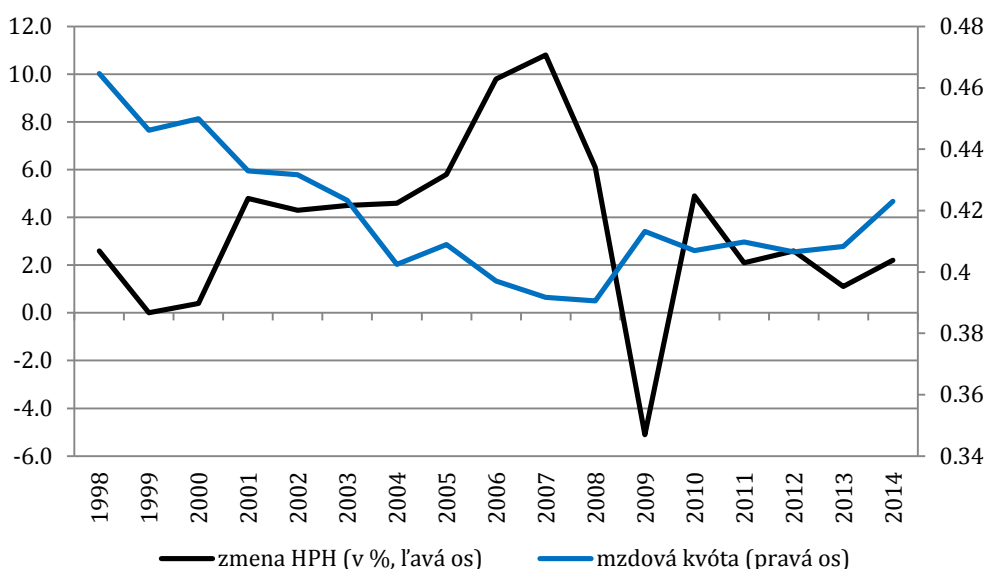
7) *Zmeny v charaktere zamestnanosti*. Špecifickým dodatočným faktorom znižujúcim mzdovú kvótu v SR bola reštrukturalizácia značnej časti zamestnanosti smerom od závislej práce k samozamestnávaniu. Tento jav bol popísaný v skorších prácach (Hvozdková, 2012). Dochádzalo tým k substitúcii odmien zamestnancov zmiešaným príjmom samozamestnaných osôb.

Doteraz pozorovaná tendencia sa mení. V čom?

V minulosti bol v slovenskej ekonomike popri dlhodobom miernom poklese prítomný aj literatúrou zdôvodnený anticyklický pohyb mzdovej kvóty (graf 1), ale pri zotrvávaní na podstatne nižších hodnotách (v porovnaní s vyspelejšími ekonomikami³¹) v každej fáze ekonomického cyklu.

Graf 1

(Anti-)cyklickosť mzdovej kvóty v SR: vývoj mzdovej kvóty a zmeny hrubej pridanej hodnoty

Poznámka: Zmeny hrubej pridanej hodnoty- ide o medziročné zmeny počítané zo stálych cien.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Keďže samotná mzdová kvóta je málo citlivý ukazovateľ, v ďalšom si pomôžeme citlivejšou hraničnou mzdovou kvótou (pomer medziročného prírastku odmien zamestnancov k medziročnému prírastku pridanej hodnoty). Vo vývoji hraničnej mzdovej kvóty sa objavujú neobvyklé hodnoty od 1. štvrťroka 2013 (graf 2) a od 1. štvrťroka 2014 sa hodnoty hraničnej mzdovej kvóty už udržiavajú na mimoriadne vysokých hodnotách. V období 2001 až 2012 dosahoval prírastok odmien zamestnancov 25 % – 45 % z celkového prírastku hrubej pridanej hodnoty (berieme tu do úvahy iba

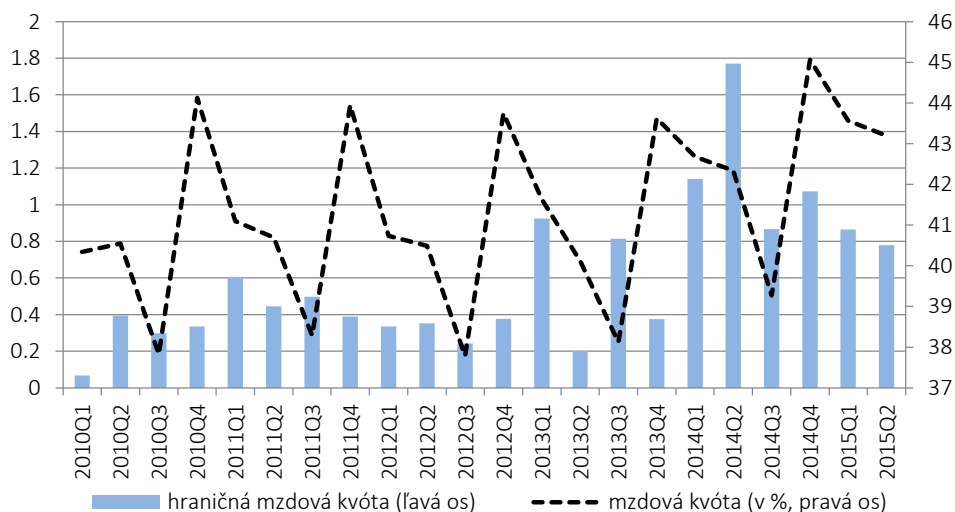
³¹ Medzinárodné porovnania, o ktoré sa tu opierame, sú uvedené v Morvaj a kol. (2014).

roky, v ktorých hodnoty oboch veličín rástli). V rokoch 2013 a 2014 hraničná mzdová kvóta vzrástla tak, že v roku 2014 už presahovala 110 % prírastku hrubej pridanej hodnoty. Vývoj v rokoch 2013 a 2014 však mal rozdielny charakter:

- V roku 2013 ide o mierny nárast hraničnej mzdovej kvóty pri veľmi slabom raste oboch veličín vstupujúcich do tohto pomeru (slabý rast odmien zamestnancov pri slabom raste pridanej hodnoty). Zvýšenie hraničnej mzdovej kvóty v porovnaní s predchádzajúcim rokom by tak mohlo byť v súlade s predpokladom anticyklického správania mzdovej kvóty – pri spomalenom raste pridanej hodnoty hraničná mzdová kvóta stúpla (graf 3).
- V roku 2014 ide o podstatné zvýšenie hraničnej mzdovej kvóty, a to pri posilnenom raste odmien zamestnancov aj pridanej hodnoty. Takýto vývoj sa vymyká predpokladu anticyklického správania mzdovej kvóty a vymyká sa aj obrazu v akejkol'vek fáze doterajšieho vývoja slovenskej ekonomiky.

Graf 2

Hraničná mzdová kvóta po štvrt'rokoch: od začiatku roka 2013 sa objavujú neobvyklé hodnoty

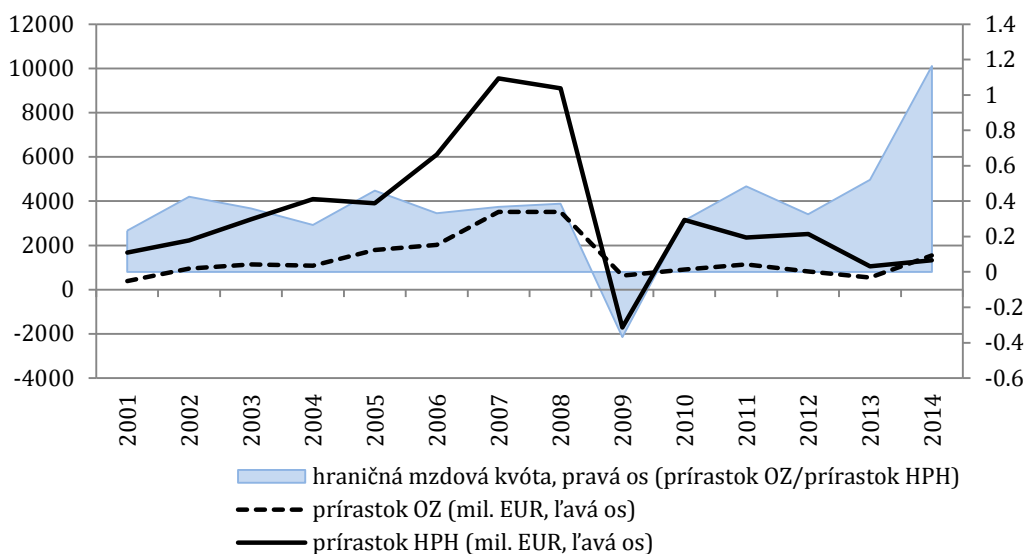
Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Prírastky objemu odmien zamestnancov môžu byť (technicky vzaté) vyvolané alebo prírastkom počtu zamestnancov alebo nárastom nákladov práce (na jedného zamestnanca). V priebehu rokov 2013–2015 sa menila

relatívna váha týchto dvoch faktorov pri vysvetlení zmien v objeme odmien zamestnancov: vzrastal význam rastu počtu zamestnancov a kolísal význam rastu nákladov práce na jedného zamestnanca (graf 4).

G r a f 3

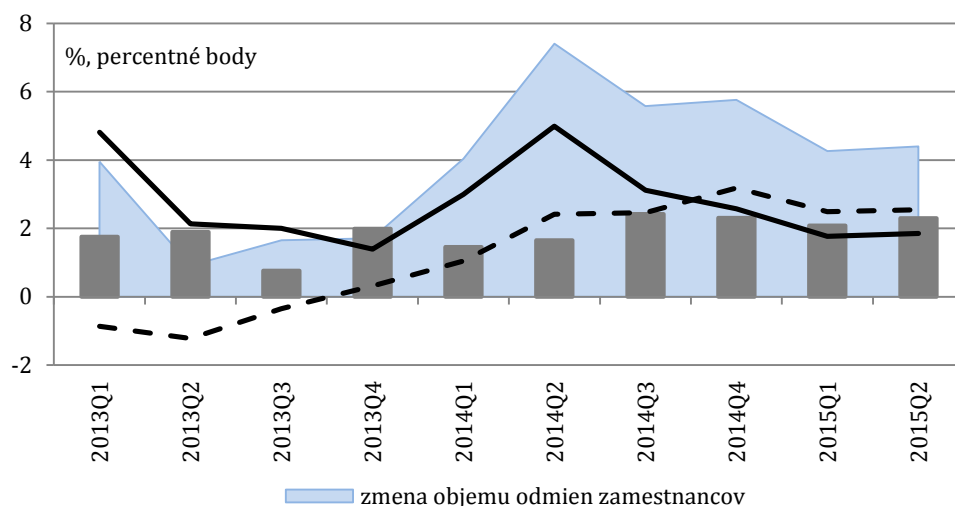
Hraničná mzdová kvóta a jej komponenty

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

G r a f 4

Prínos zmien v nákladoch práce a zmien zamestnanosti k zmenám objemu odmien zamestnancov (v percentných bodoch)

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Čo takúto zmenu tendencie umožnilo?

Ako sme konštatovali, vo funkčnej štruktúre príjmov v SR došlo v poslednom období k takému vývoju, aký v doterajšej histórii slovenskej ekonomiky zaznamenaný nebol. Ponúka sa tak otázka ohľadom faktorov, ktoré takýto vývoj umožnili. A z povahy týchto faktorov sa dá odvodiť úvaha o tom, či môže byť takýto vývoj trvalejší alebo ide len o výkyv s následným návratom k pôvodnej tendencii. V predchádzajúcej časti bolo uvedené, že k priaznivému vývoju hraničnej mzdovej kvóty (a k rastu objemu odmien zamestnancov) prispel tak vývoj nákladov práce na zamestnanca, ako aj (a v rastúcej miere) aj nárast počtu zamestnancov. Za rastom hraničnej mzdovej kvóty je treba hľadať neobvykle priaznivé vplyvy z trhu práce. K dôležitým charakteristikám vývoja slovenskej ekonomiky (od konca 2013 a obzvlášť v roku 2014 a prvom polroku 2015) patril priaznivý vývoj na trhu práce aj pri relatívne slabšom ekonomickom raste (Morvay a kol., 2015). Snažíme sa tak pomenovať javy, ktoré umožnili priaznivejší vývoj niektorých parametrov trhu práce (tých, ktoré majú vplyv na mzdovú kvótu), ako by bol očakávaný vzhľadom na celkový ekonomický vývoj. Takisto významné môžu byť javy, ktoré umožnili, že sa vývoj na trhu práce priaznivejšie premietol do mzdovej kvóty ako inokedy.

Iný rast dopytu... iná pracovná náročnosť rastu ekonomiky

Pre minulý vývoj slovenskej ekonomiky bolo typické, že rast zamestnanosti sa objavoval pri vysokom raste výstupu ekonomiky. Zamestnanosť slabo reagovala na ekonomický rast (Hudcovský, 2015). Väzba medzi ekonomickým rastom a zamestnanosťou sa však v poslednom období mení (Habrman, 2015). Dôležitým vysvetľujúcim faktorom tohto javu je zmena v povahe ekonomického rastu: ide o nárast role domáceho dopytu.

Po niekoľkých rokoch stagnácie až poklesu zložiek domáceho dopytu bol v roku 2014 domáci dopyt už ťahúňom ekonomického rastu. A naopak, vonkajší dopyt (vyjadrený exportom výrobkov a služieb), od ktorého závisel ekonomický rast v SR v uplynulom období, už nehral

takú významnú rolu. Podiel prírastku domáceho dopytu na prírastku HDP bol v rokoch 2012 a 2013 záporný: rast HDP bol sprevádzaný poklesom domáceho dopytu. A v roku 2014 bola potom zmena veľmi výrazná: na jednotku HDP pripadalo 1,14 jednotiek prírastku domáceho dopytu. To znamená, že domáci dopyt bol výlučným ťahúňom rastu HDP (pri hodnotení HDP zo stránky jeho použitia).

Habrman (2015) alebo Reľovský (2013) predložili odhady náročnosti zložiek agregátneho dopytu (AD) na dovoz a na „domácu prácu“. Po istom zjednodušení z toho možno odvodiť náročnosť na zamestnanosť v domácej ekonomike (ako to používa Habrman, 2015). Hoci sa jedná o odhady, možno aspoň prijať, že zložky agregátneho dopytu majú výrazne odlišnú náročnosť na zamestnanosť v domácej ekonomike. Potom zmeny v štruktúre prírastku agregátneho dopytu majú vážny dopad na zmeny v zamestnanosti. A k takejto zmene v štruktúre prírastku AD skutočne došlo.

Z týchto odhadov vyplýva, že najnižšiu dovoznú náročnosť má konečná spotreba verejnej správy a konečná spotreba domácností, najvyššiu má export výrobkov a služieb. Prijímame tu zjednodušujúci predpoklad, že náročnosť na domácu zamestnanosť je blízka opaku dovoznej náročnosti. Z toho potom vyplýva, že ak spomalí rast exportu a zrýchli sa rast konečnej spotreby (domácností aj verejnej správy), zvýši sa pracovná náročnosť takéhoto rastu. A práve to je prípad obdobia 2013 – prvý polrok 2015.

Značná rola odvetví so silnou ingerenciou štátu

Zameriame sa na zamestnanosť v odvetviach „verejná správa a obrana“, „vzdelávanie“ a „zdravotníctvo a sociálna pomoc“. Ide o odvetvia, v ktorých má štát výrazný vplyv na vývoj zamestnanosti (alebo ju priamo určuje tým, že štát je zamestnávateľom, alebo štát funguje ako regulátor a sektory fungujú primárne vďaka tokom verejných výdavkov). V roku 2014 bol podiel prírastku zamestnanosti v odvetviach silno ovplyvňovaných štátom na celkovej zamestnanosti v ekonomike mimoriadne veľký (v tabuľke 1).

T a b u l' k a 1

Podiel odvetví s veľkou ingerenciou štátu na celkovom prírastku zamestnanosti

	2001	2003	2005	2006	2008	2014	2015 1.p.
Podiel odvetví „Verejná práva a obrana“, „Vzdelávanie“ a „Zdravotníctvo a soc. pomoc“ na prírastku celkovej zamestnanosti v hospodárstve (%)	11,4	46,5	2,8	17,4	9,3	75,4	35,9

Poznámky: Podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl.

Údaje sú uvedené len za roky, v ktorých bol zaznamenaný rast celkovej zamestnanosti v hospodárstve. Údaj za rok 2011 bol vynechaný kvôli neporovnateľnosti (metodická zmena).

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

V predchádzajúcich prípadoch rastu celkovej zamestnanosti bol podiel menovaných štátom ovplyvňovaných odvetví podstatne nižší. Štát tak v období 2013–2015 výrazne napomohol tomu, aby sa vývoj zamestnanosti uberal neobvykle priaznivo aj pri relatívne slabom raste ekonomiky. Tu možno predpokladať skôr krátkodobý charakter pôsobenia tohto faktora. Už v prvom polroku 2015 jeho význam klesol (hoci zostal stále veľmi veľký), rast zamestnanosti v tomto období bol ťahaný zamestnanosťou v spracovateľskom priemysle³². Existuje tak náznak toho, že rolu štátom ovplyvňovaných odvetví pri „ťahaní“ rastu zamestnanosti preberú aj iné odvetvia.

„Nová“ zamestnanosť má inú štruktúru

Zaoberáme sa tu špecifickým vysvetľujúcim faktorom nízkej mzdovej kvóty typickým pre slovenskú ekonomiku – nahrádzaním závislej práce samozamestnávaním. V minulosti bol nárast celkovej zamestnanosti väčšinou sprevádzaný vysokým podielom samozamestnanosti na prírastku celkovej zamestnanosti (spodný riadok v tabuľke 2). Z hľadiska národných účtov takýto vývoj spôsoboval, že sa mzdy (príjmy zamestnancov)

³² V prvom polroku 2015 bol už ťahúňom rastu zamestnanosti jednoznačne spracovateľský priemysel a rola štátom ovplyvňovaných odvetví zoslabla. V tomto období sa počet pracujúcich v spracovateľskom priemysle medziročne zvýšil o 53,6 tis. osôb, v štátom ovplyvňovaných troch odvetviach už „len“ o 22,3 tis. osôb.

substituovali zmiešanými príjmami (príjmami fyzických osôb- podnikateľov). Pri raste zamestnanosti v závere sledovaného obdobia už počet samozamestnaných nerástol. A tak sa – výnimočne – celý rast zamestnanosti mohol premietnuť do rastu hraničnej mzdovej kvóty.

Po dlhom období nárastu podielu samozamestnaných na celkovej zamestnanosti došlo v posledných rokoch k útlmu expanzie samozamestnávania. Ďalšie podstatné zvyšovanie podielu samozamestnávania je už málo pravdepodobné a tak tento špecifický faktor nízkej mzdovej kvóty už stráca svoj vplyv (k týmto otázkam Hvozdíková, 2012; možnosť korekcie výpočtu mzdovej kvóty pri vysokom podiele samozamestnávania prináša ILO, 2010).

T a b u ľ k a 2

Podiel prírastku samozamestnaných na prírastku celkovej zamestnanosti v SR v rokoch, v ktorých rástla celková zamestnanosť

	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2014
A. Prírastok počtu zamestnancov v tis.	16,3	23,8	42,8	75,2	41,2	48,1	31,2
B. Prírastok počtu samozamestnaných v tis.	15,0	27,1	22,1	11,3	12,8	29,6	-0,1
Prírastok celkovej zamestnanosti v tis., A+B	31,8	54,0	65,7	88,1	55,3	72,9	31,5
Podiel prírastku samozamestnaných na prírastku celkovej zamestnanosti v % $B/(A+B)$	47,2	50,2	33,6	12,8	23,1	40,6	-0,3

Poznámky: Podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Zmena v odvetvovej skladbe prírastku pridanej hodnoty

Ako už bolo spomenuté v prehľade literatúry, rast/pokles mzdovej kvóty je často výsledkom zmien v odvetvovej skladbe výstupu ekonomiky: tým, že rastie/klesá podiel odvetví s tradične vysokou/nízkou mzdovou kvótou, mení sa nevyhnutne aj mzdová kvóta na úrovni celého hospodárstva. Tento faktor sa taktiež ukázal ako relevantný: v rokoch 2013 a 2014 bol zaznamenaný veľmi vysoký podiel (na prírastku HDP) tých odvetví, ktoré už predtým mali vysokú mzdovú kvótu (tabuľka 3). Je to úplne iná štruktúra prírastku HDP, aká bola zaznamenávaná v minulosti: odvetvia s nízkou mzdovou kvótou mali v minulosti dominantný podiel na prírastkoch HDP (pozri napr. Haromová, 2014).

T a b u l' k a 3

Podiel odvetví s relatívne vysokou/nízkou mzdovou kvótou na prírastku HDP

Odvetvie	Mzdová kvóta v odvetví v rokoch 2010-2012	Mzdová kvóta v odvetví v roku 2014	Podiel na prírastku HDP v rokoch 2013 a 2014	Podiel na prírastku HDP v roku 2014
Ekonomika spolu	40,8	42,3	100,0	100,0
Pol'nohospodárstvo, lesníctvo, rybolov	27,8	26,1	-1,2	-11,1
Priemyselná výroba	43,3	48,4	4,2	27,6
Priemysel okrem priemyselnej výroby (t.j. ťažba nerastov a sieťové priemyselné odvetvia)	25,6	33,2	-25,9	-5,1
Stavebníctvo	24,5	22,8	-9,3	-2,1
Veľko- a maloobchod, doprava, ubytovanie a stravovanie	45,3	44,5	50,9	42,7
Informácie a komunikácia	36,2	39,6	1,5	4,5
Finančné a poisťovacie činnosti	36,7	34,6	12,9	18,8
Činnosti s nehnuteľnosťami	7,0	5,4	9,9	7,4
Odborné, vedecké a technické činnosti, administratívne a podporné služby	45,4	49,1	10,1	-7,2
Verejná správa, obrana, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby	70,3	70,6	36,1	27,4
Umenie, zábava a rekreácia; ostatné služby	23,6	22,4	1,0	-3,0
<i>Podiel odvetví s nadpriemernou mzdovou kvótou na prírastku hrubej PH</i>			101,2	90,5
<i>Podiel odvetví s podpriemernou mzdovou kvótou na prírastku hrubej PH</i>			-1,2	9,5

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Záver

Za skutočnosťou, že dlhodobo pozorované tendencie vo vývoji funkčnej štruktúry príjmov v SR sa v poslednom období zmenili, možno identifikovať celý rad faktorov, ktoré sa navzájom prelínajú. Tieto faktory celkom prirodzene súvisia s vývojom na trhu práce: keďže zamestnanosť reagovala na celkový ekonomický vývoj inak ako doposiaľ (podstatne priaznivejšie), došlo k výraznému nárastu váhy odmien zamestnancov v celkovej štruktúre príjmov. Tento jav (celkom odlišný od doterajšieho vývoja) bol umožnený:

- zmenou štruktúry prírastku agregátneho dopytu (na prírastku AD narástla váha zložiek s vyššou náročnosťou na domácu zamestnanosť);
- zmenou štruktúry novovzniknutých zamestnaní (prírastok počtu zamestnancov pri stagnácii počtu samozamestnaných);
- nárastom podielu odvetví, v ktorých bola mzdová kvóta už aj predtým vysoká;
- expanziou zamestnanosti v odvetviach, v ktorých je silná ingerencia štátu.

Súbeh týchto faktorov spôsobil, že sa funkčná štruktúra príjmov vyvíjala takým spôsobom, aký ešte v slovenskej ekonomike predtým nebol zaznamenaný. Časť z uvedených faktorov, ktoré takýto vývoj umožnili, má predpokladaný krátkodobý charakter (napr. politika rastu zamestnanosti v štátom ovplyvňovaných odvetviach), pri časti však môžeme predpokladať dlhodobejšie pôsobenie (koniec expanzie samozamestnávania, štruktúrna zmena v prírastkoch AD). Vzhľadom na to, že sa posun v príjmovej štruktúre čiastočne opiera o krátkodobé javy ako aj vzhľadom na to, že k štruktúrnej zmene dochádza pri nízkych dynamikách príjmových kategórií, hodnotíme zatiaľ túto štruktúrnu zmenu ako krehkú. Má však svoj prínos minimálne v tom, že umožnila empirické preskúmanie možnosti ovplyvňovať funkčnú štruktúru príjmov a preskúmať jej väzby na ďalšie štruktúrne zmeny v ekonomike SR. Pravda, dalo by sa namietat, že tu môže pôsobiť aj rad faktorov súvisiacich s technológiami, produktivitou či zmenami v charaktere výroby – tie si žiadajú ďalšie preskúmanie.

Možno však predpokladať, že slovenská ekonomika už prešla dnom svojej mzdovej kvóty a tendencia dlhodobo nízkej a ďalej klesajúcej mzdovej kvóty je už prekonaná. To je potrebné zohľadniť pri tvorbe prognóz – aj spolu s poznatkom, že môže byť dosahovaný relatívne priaznivejší vývoj na trhu práce aj pri takej dynamike ekonomiky, pri akej to v minulosti nebolo možné.

Literatúra:

ARPAIA, A. – PÉREZ, E. – PICHELMANN, K. (2009): Understanding Labour Income.

Share Dynamics in Europe. In: European Economy. Economic Papers 379, May 2009, European Commission. Dostupné na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15147_en.pdf.

GUSCINA, A. (2007): Effects of Globalization on Labor's Share in National Income," IMF.

Working Papers 06/294, International Monetary Fund January 2007.

HABRMAN, M. (2015): Silný rast zamestnanosti bude pokračovať. Pohľad na determinanty rastu zamestnanosti. Inštitút finančnej politiky, komentár 2015/11. Dostupné na: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=10157>.

HAROMOVÁ, M. (2014): Štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike a ich dopad na vývoj príjmov. Diplomová práca, Národohospodárska fakulta EUBA.

HUDCOVSKÝ, M. (2015): Väzby makroekonomickej výkonnosti a zamestnanosti. Dizertačná práca. Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave.

HVOZDÍKOVÁ, V. (2012): Vývoj vybraných charakteristík zamestnanosti – Slovensko v európskom kontexte. Working Papers, No. 44. Ekonomický ústav SAV, Bratislava.

ILO (2010): Global Wage Report 2010/2011. Wage Policies in Times of Crisis. International Labour Organization, Geneva. Dostupné na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_145265.pdf.

ILO (2013): Global Wage Report 2012/2013. Wages and Equitable Growth. International Labour Organization, Geneva. ISBN 978-92-2-126237-4.

MARTERBAUER, M. – WALTERSKIRCHEN, E. (2003): Bestimmungsgründe der Lohnquote und der realen Lohnstückkosten. WIFO Monatsberichte 2/2003.

MORVAY, K. (2013): Osobitosti vývoja štruktúry príjmov v slovenskej ekonomike. Ekonomický časopis, ročník 61, č.4/ 2013, ISSN 0013-3035.

MORVAY, K. (2014): K príčinám osobitostí vo funkčnej štruktúre príjmov v slovenskej ekonomike. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. Working Papers.

MORVAY, K. a kol. (2015): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2014 a výhľad do roku 2016. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISBN 978-80-7144-242-4.

REĽOVSKÝ, B. (2013): Naozaj je náš rast takmer 100 % závislý od zahraničia? Vysoká dovozná náročnosť exportu SR znižuje mieru závislosti HDP od exportných trhov. Analytický komentár ÚMS NBS, marec 2013.

SCHNEIDER, D. (2011): The Labour Share: A Review of Theory and Evidence. Humboldt- Universität zu Berlin, SFB 649 Discussion Paper 2011-069. Dostupné na internete: <http://sfb649.wiwi.hu-berlin.de/papers/pdf/SFB649DP2011-069.pdf>.

STOCKHAMMER, E. (2013): Why have wage shares fallen? A panel analysis of the determinants of functional income distribution. International Labour Office, Geneva. Dostupné na internete: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_202352.pdf.

8. K SÚVISLOSTIAM ŠTRUKTÚRNYCH ZMIEN AKTÍV A VÝVOJA PRÍJMOV

Úvod

Realizácia štruktúrnych zmien nie je samoúčelným procesom, progresívne štruktúrne zmeny by mali byť spojené so zlepšovaním niektorých sociálno-ekonomických parametrov. Niektoré takéto dopady na sociálno-ekonomické parametre sme už hodnotili (a budú spomenuté v texte ďalej). Venovali sme sa problematike formovania štruktúry príjmov pri rôznej technologickej úrovni a rôznej poznatkovej náročnosti – na túto tému tu voľne nadväzujeme.

Predpokladáme, že progresívne štruktúrne zmeny v ekonomických činnostiach si vyžadujú určitý typ zmien v skladbe firemných aktív. Pri rôznych ekonomických aktivitách očakávame rôznu úroveň vybavenia aktívami aj rôznu štruktúru týchto aktív. A očakávame, že sa ukáže aj vzťah medzi parametrami aktív a vývojom kompenzácií zamestnancov. V tejto kapitole sa venujeme:

- Štruktúrnym zmenám vo fixných aktívach,
- Vzťahu objemu fixných aktív a odmien zamestnancov,
- Vzťahu „intelektuálnych aktív“ a odmien zamestnancov.

Východiská

V skorších prácach sme vychádzali z členenia ekonomických aktivít na kategórie podľa technologickej úrovne a poznatkovej náročnosti. Preukázali sme napr., že:

- Posilňovanie pozície priemyslu s vyššími technológiami (vysoké a stredne vysoké technológie) má tendenciu zvyšovať podiel miezd na pridanej hodnote (zvyšuje tzv. mzdovú kvótu). Prínos rastu týchto odvetví k tvorbe zamestnanosti je však značne diferencovaný a neistý.
- Zvyšovanie váhy poznatkovo náročných služieb mierne zvyšuje mzdovú kvótu (podstatne viac ako poznatkovo nenáročné služby ale nie tak významne ako priemysel s vyššími technológiami). V rámci

tohto sektora sa nachádza subsektor „odvetví kultivácie človeka“, ktorého expanzia má potenciál výrazne dvíhať mzdovú kvótu aj zamestnanosť (hoci v SR zamestnanosť v tomto subsektore klesala, v eurozóne silno rástla).

- Nárast váhy poznatkovo nenáročných služieb by zrejme neprospieval výške mzdovej kvóty, zato však v tomto sektore je najmenšie riziko toho, že by bol nárast výstupu spojený s poklesom zamestnanosti.

Tieto závery pravdaže nemali byť nejakým oživovaním selektívneho prístupu k odvetviám alebo selektívnej (vertikálnej) hospodárskej politiky. Ale naznačujú, že medzi zmenami v odvetvovej skladbe ekonomiky a štruktúrnymi zmenami príjmov môžu existovať niektoré typické súvislosti.

Na tomto mieste chceme túto diskusiu posunúť ďalej: Opúšťame triedenie odvetví do spomenutých kategórií a nahrádzame ho objemom a štruktúrou fixných aktív (zvlášť si všímame váhu tzv. intelektuálnych aktív). Takisto tu opúšťame mzdovú kvótu a pristupujeme k meraniu odmien zamestnancov prepočítaných na jedného zamestnanca³³ (to je priemerná odmena zamestnanca).

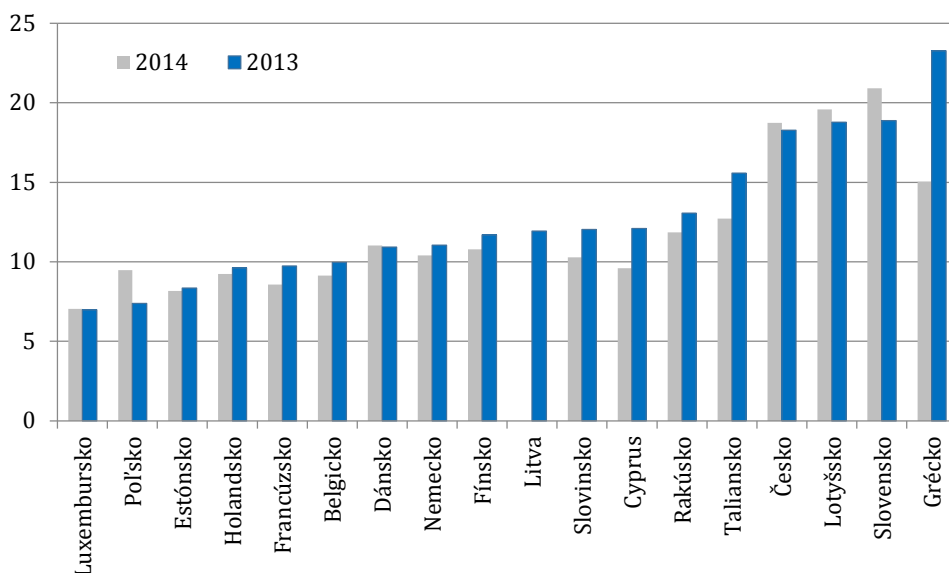
Zaostávanie SR v mzdovej úrovni je podstatne výraznejšie ako zaostávanie v kapitálovom vybavení

Používame tu klasifikáciu fixných aktív³⁴, ktorá umožňuje sledovať aj zložky aktív a umožňuje aj vybrať z celkovej hodnoty aktív tie aktíva, ktoré súvisia s intelektuálnym vlastníctvom (budeme ich tu nazývať „intelektuálne aktíva“ – patria sem výsledky výskumu a vývoja, databázy, softvér a podobné aktíva).

³³ Vysoká mzdová kvóta totiž nie vždy znamená vysokú mzdovú hladinu. Vysoká mzdová kvóta môže vzniknúť (a skutočne je zaznamenaná) v odvetviach s nízkou mzdovou hladinou, keď sa vytvára veľa iných zložiek pridanej hodnoty – málo prevádzkových prebytkov, zmiešaných príjmov či odpisov fixného kapitálu. Príkladom sú odvetvia ako vzdelávanie alebo zdravotníctvo.

³⁴ Tieto údaje ponúkajú databázy Eurostat-u v sekcii národných účtov. Ide o klasifikáciu fixných aktív (cross-classification of fixed assets by industry and by asset), pri oceňovaní bežnými reprodukčnými cenami. Tzv. intelektuálne aktíva sú originálne označované ako „intellectual property products“. Pracujeme s kategóriami v hrubom (gross) vyjadrení, teda bez odpočítania hodnoty amortizácie. K dátam a klasifikácii aktív pozri Eurostat (a) aj Eurostat (b).

Graf 1

Pomer hodnoty fixných aktív k hodnote odmien zamestnancov

Poznámka: Hodnota fixných aktív v bežných reprodukčných cenách, odmeny zamestnancov v bežných cenách. Počet pracovníkov podľa metodiky národného účtovníctva.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

V prvom kroku pracujeme s celkovou hodnotou fixných aktív. V grafe 1 sú znázornené pomery fixných aktív v pomere k odmenám zamestnancov. Zisťujeme tak, koľko aktív sa viaže na jednotku vytvorených „miezd“. V prípade SR badáme extrémne vysokú hodnotu tohto pomeru na vytvorenie jednotky miezd je potrebný mimoriadne veľký objem aktív. Schopnosť aktív generovať mzdy je tak v SR veľmi nízka. Je pozoruhodné, že pozícia bývalých transformujúcich sa krajín v tomto ukazovateli je značne rôznorodá. Lepší obraz dostávame, ak tieto výsledky z grafu 8.1 spojíme s údajmi o miere zaostávania bývalých tranzitívnych ekonomík vo vybavenosti aktívami a úrovni odmeňovania zamestnancov (tabuľka 1). Potom môžeme skonštatovať, že:

- V SR bola relatívne vysoká hodnota vybavenosti práce aktívami (v roku 2013 to bolo približne 48 % úrovne skupiny krajín TOP 3, ktorá má túto vybavenosť najvyššiu v EÚ). V SR bol v roku 2013 zaznamenaný najvyšší objem fixných aktív na pracujúceho (v minulosti to tak nebolo).

- Vo väčšine bývalých tranzitívnych ekonomík bola vybavenosť práce aktívami podstatne nižšia ako v SR (a Česku), pritom priemerná odmena zamestnanca je iba nevýrazne nižšia (prípady Poľska, Litvy, Lotyšska, Estónska). Potom je zrejmé, že schopnosť jednotky aktív generovať mzdy je v SR nižšia.
- Konvergencia v úrovni fixných aktív na pracujúceho bola najrýchlejšia práve v prípade Slovenska: o 13,3 percentných bodov v období 2004–2013. Je teda zjavné, že v SR veľmi výrazne vzrastala kapitálová náročnosť ekonomiky.
- Zaostávanie SR v úrovni odmeňovania zamestnancov je výraznejšie ako zaostávanie vo vybavenosti kapitálom (aktívami).

T a b u l' k a 1

Vyjadrenie relatívnej pozície bývalých transformujúcich sa ekonomík voči skupine vyspelých ekonomík v hodnote fixných aktív a odmien zamestnancov

		2004	2008	2013
Priemer 3 vyspelých (TOP3)	Aktíva na pracujúceho (tis. eur)	367,4	428,2	491,7
	Priemerná odmena zamestnanca (tis. eur)	36,7	41,9	46,6
Česko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	40,2	52,3	47,1
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	25,6	34,8	32,2
Estónsko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	15,9	23,0	24,9
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	21,6	33,2	34,3
Lotyšsko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	23,5	42,0	42,2
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	14,5	29,0	26,3
Litva	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	18,8	24,8	26,1
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3		27,2	25,8
Poľsko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	14,2	16,6	14,2
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	20,5	27,5	26,1
Slovinsko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	41,5	44,5	47,2
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	48,9	54,3	52,4
Slovensko	Aktíva na pracujúceho - pomer k TOP3	34,7	43,9	48,0
	Priemerná odmena zam.- pomer k TOP3	19,1	29,3	31,8

Poznámky: TOP 3 - skupina troch vyspelých ekonomík EÚ, v ktorých boli zaznamenané najvyššie hodnoty fixného kapitálu v prepočte na pracujúceho (Ide o Fínsko, Rakúsko a Dánsko). Pravda, údaje o stave fixného kapitálu neboli k dispozícii za všetky krajiny EÚ; vyberáme tak TOP 3 z obmedzeného súboru krajín EÚ.

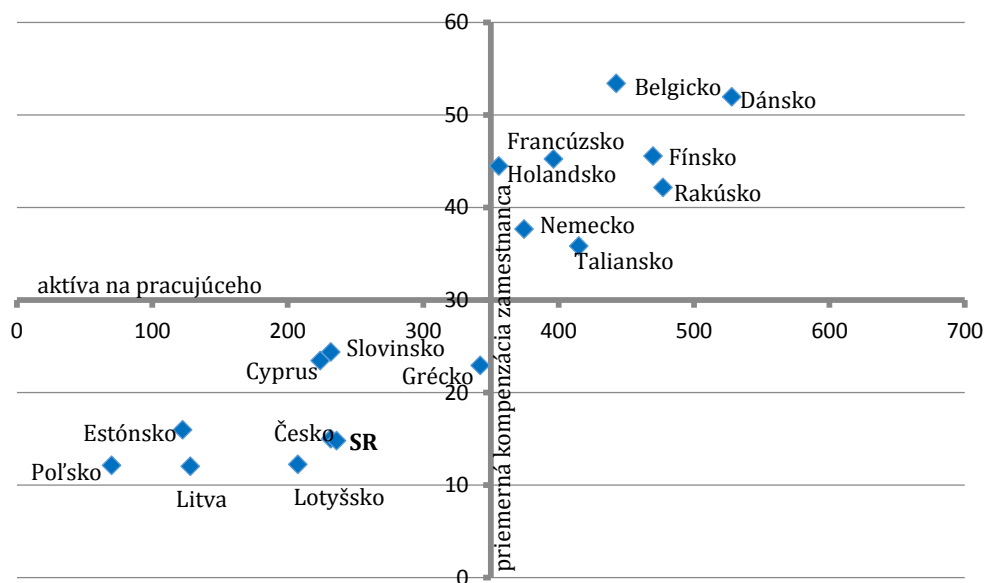
Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Pri kombinovaní výšky aktív na pracujúceho a priemernej kompenzácie (odmeny) zamestnanca je zjavné, že s vyššou hodnotou aktív na pracujúceho sa obyčajne spája aj vyššia úroveň odmeňovania. V grafe 2

sú prázdne dva kvadranty: nevyskytuje sa kombinácia nízkeho objemu fixných aktív na pracujúceho a vysokých priemerných kompenzácií zamestnancov (kvadrant vľavo hore) a nevyskytuje sa ani kombinácia vysokého objemu fixných aktív na pracujúceho a nízkych priemerných kompenzácií.

Graf 2

Kombinácie fixných aktív na pracujúceho a priemernej kompenzácie zamestnancov

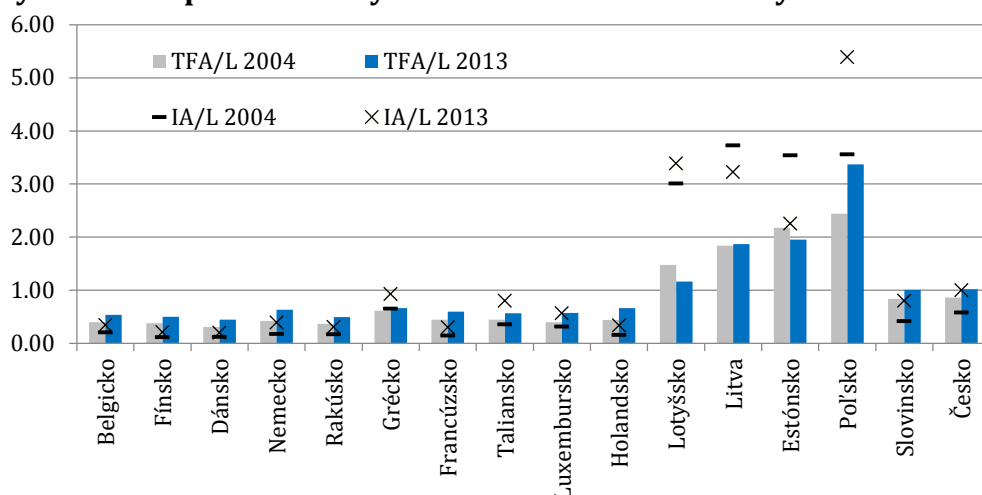
Poznámky: Údaje sa viažu k roku 2013. Na horizontál. osi: hodnota fixných aktív v bežných reprodukčných cenách v prepočte na pracujúceho, v tis. eur. Na vertikálnej osi: odmeny (kompenzácie) zamestnancov prepočítané na jedného zamestnanca, v tis. eur za rok.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

V ďalšom z celkových fixných aktív vyberieme zložku tzv. intelektuálnych aktív. Možno očakávať rast ich váhy vzhľadom na všeobecne preferovanú sofistikáciu výroby (či smerovaniu k „Priemyslu 4.0“, pozri napr. Fraunhofer) a deklarovanú snahu využívať intelektuálne bohatstvo ako faktor konkurencieschopnosti. Slovenská ekonomika podstatne viac zaostáva za najvyspelejšími vo vybavení pracovníka intelektuálnymi aktívami ako vo vybavení celkovými aktívami. Pri porovnaní s bývalými tranzitívnymi ekonomikami je však pozícia SR relatívne priaznivá (graf 3).

Graf 3

Relatívna pozícia Slovenska voči vybraným krajinám EÚ vo vybavenosti práce celkovými aktívami a intelektuálnymi aktívami

Poznámky: Pri každej krajine ide o hodnotu SR voči príslušnej krajine.

TFA/L- celkové fixné aktíva (total fixed assets) prepočítané na pracujúceho.

IA/L- intelektuálne aktíva prepočítané na pracujúceho.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Vo vybavení intelektuálnymi aktívami obzvlášť zaostáva spracovateľský priemysel

Z predchádzajúcej časti vyplýva značné zaostávanie podnikov v SR vo vybavení fixnými aktívami a obzvlášť vo vybavení intelektuálnymi aktívami. Zvláštnu pozornosť si tu zasluhuje spracovateľský priemysel. Ten je totiž rozhodujúci pre konkurencieschopnosť ekonomiky a pre tvorbu inovácií (aj pre iné odvetvia). A zaostávanie vo vybavení intelektuálnymi aktívami je obzvlášť výrazné práve v spracovateľskom priemysle. Sem sa najvýraznejšie koncentruje problém zaostávania vo vybavení intelektuálnymi aktívami: z tabuľky 2 vyplýva, že zaostávanie spracovateľského priemyslu vo vybavení týmto druhom aktív je podstatne výraznejšie ako zaostávanie merané na úrovni celej ekonomiky³⁵.

³⁵ K interpretácii týchto údajov (v tabuľke 2): Vybavenosť pracovníka intelektuálnymi aktívami v celom hospodárstve SR dosahuje 30,4 % úrovne v Rakúsku alebo 38,5 % úrovne v Nemecku. Ale v spracovateľskom priemysle SR je zaostávanie výraznejšie: tu je vybavenosť pracovníka intelektuálnymi aktívami v SR iba na úrovni 11,1 % úrovne v Rakúsku alebo 11,8 % úrovne v Nemecku.

T a b u l' k a 2

Intelektuálne aktíva na pracujúceho: pomer úrovne v SR k úrovni v uvedených krajinách (%)

	v spracovateľskom priemysle	v celom hospodárstve
Belgicko	8,4	33,9
Česko	82,0	99,9
Dánsko	8,0	19,4
Nemecko	11,8	38,5
Estónsko	428,4	222,2
Francúzsko	8,3	30,0
Taliansko	52,7	79,6
Luxembursko	39,9	56,4
Holandsko	11,0	33,3
Rakúsko	11,1	30,4
Poľsko	483,0	539,3
Slovinsko	37,7	81,0
Fínsko	5,3	20,4

Poznámky: Pri každej krajine ide o hodnotu SR voči príslušnej krajine.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

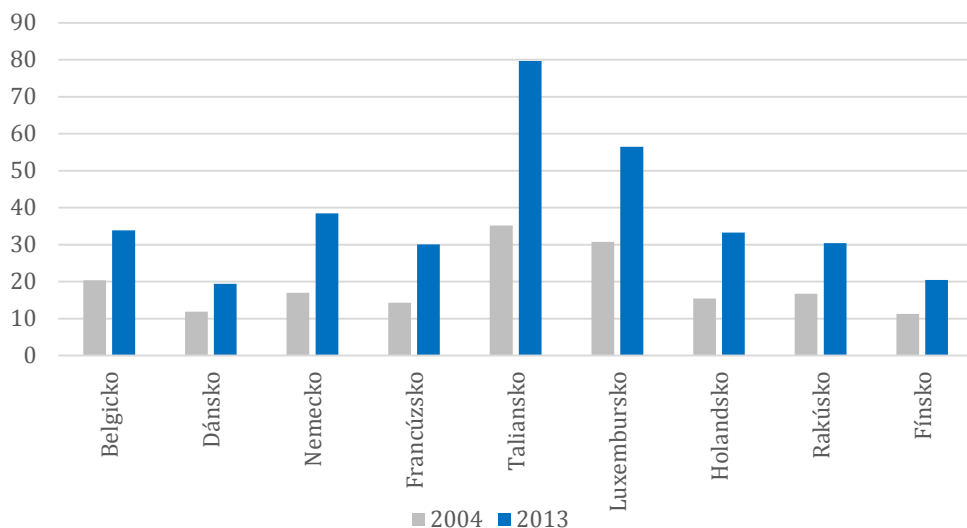
Podniky v slovenskej ekonomike zmierňovali svoje zaostávanie vo vybavení intelektuálnymi aktívami (vyplýva to z porovnania údajov za 2004 a 2013 v grafe 4). Miera zaostávania bola v roku 2013 výrazne menšia ako v roku 2004. V spracovateľskom priemysle je však tento rozdiel podstatne menej presvedčivý (graf 5). Tieto rozdiely sú zrejme vysvetliteľné charakterom činnosti a fragmentáciou³⁶ činnosti odvetví:

- Ako je všeobecne známe, v spracovateľskom priemysle v SR sa rozvinuli aktivity v tej časti produkčného reťazca, ktorý sa spája s nízkou mierou pridanej hodnoty, montážnymi činnosťami a nízkou mierou využívania intelektuálneho kapitálu. Charakter činností v spracovateľskom priemysle v SR sa tak odlišuje od charakteru činnosti vo vyspelejších ekonomikách (v SR je rozvinutá špecifická fáza celkového výrobného reťazca, vo vyspelých ekonomikách sú viac zastúpené iné fázy – vývoj, dizajn, projekcia, marketing a pod.). Potom je pochopiteľné, že aj vybavenosť rôznymi druhmi fixných aktív je iná.
- V ďalšej časti ekonomiky (tejto časti jasne dominujú odvetvia služieb) už fragmentácia produkčného reťazca nie je taká výrazná ako v spracovateľskom priemysle. Charakter týchto činností v ekonomike SR sa preto až tak významne neodlišuje od charakteru podobných činností vo vyspelejších ekonomikách.

³⁶ K téme fragmentácie produkčných reťazcov v ekonomike SR pozri napr. Gabrielová (2008) alebo Habrman (2013).

Graf 4

Intelektuálne aktíva na pracujúceho: pomer úrovne v SR k úrovni v uvedených vyspelých ekonomikách, údaje za celé hospodárstvo (%)

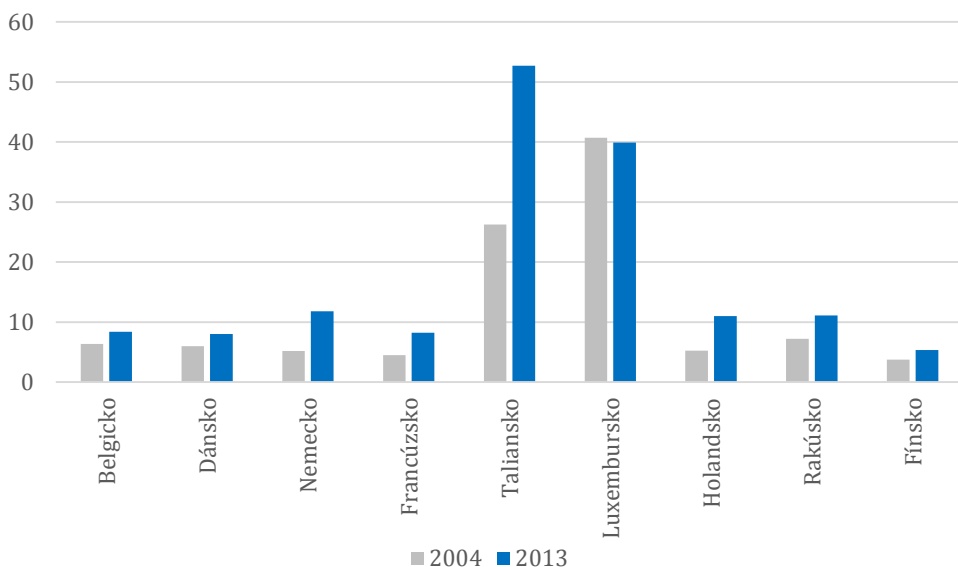

Poznámky: Pri každej krajine ide o hodnotu SR voči príslušnej krajine.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Graf 5

Intelektuálne aktíva na pracujúceho: pomer úrovne v SR k úrovni v uvedených vyspelých ekonomikách, údaje za spracovateľský priemysel (%)

Poznámky: Pri každej krajine ide o hodnotu SR voči príslušnej krajine.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

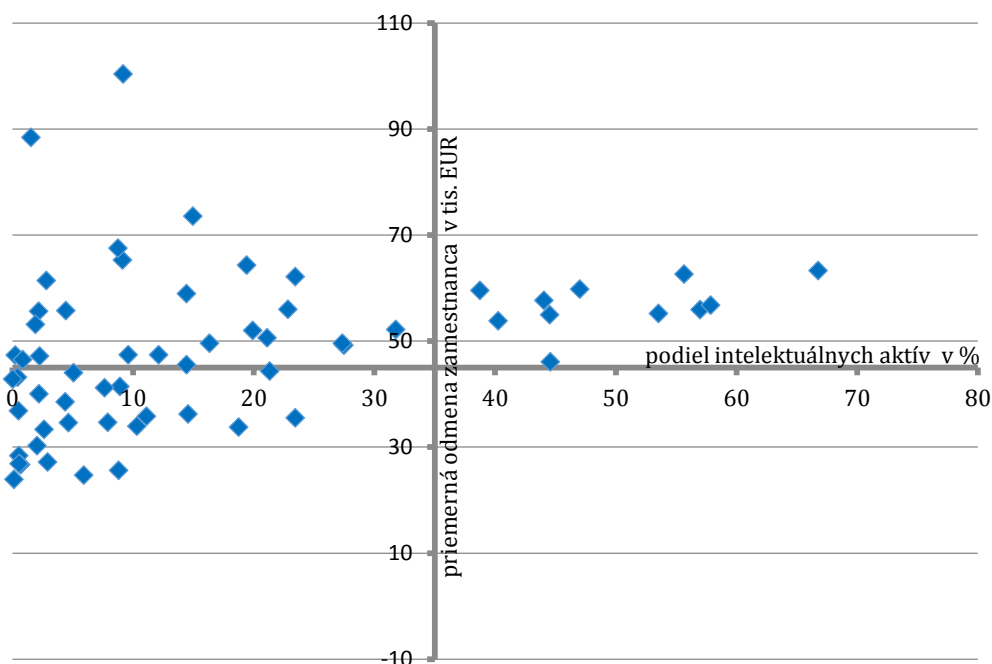
Viac intelektuálnej náročnosti = vyššie mzdy?

Kladíme si otázku, či vyšší podiel intelektuálnych aktív na celkových aktívach (a s tým spojený viac intelektuálne náročný charakter činnosti) býva skutočne spojený s vyššou úrovňou odmeňovania zamestnancov. Vo vybraných ekonomikách kombinujeme podiel intelektuálnych aktív s priemernou odmenou zamestnancov, príklady sú zobrazené v grafe 6. Každý bod v grafoch 6A až 6D udáva pozíciu niektorého odvetvia (pri členení na 64 odvetví). Jeden z kvadrantov zostáva s minimálnym výskytom pozorovaní: je to kvadrant kombinujúci vysoký podiel intelektuálnych aktív s nízkou priemernou odmenou zamestnancov.

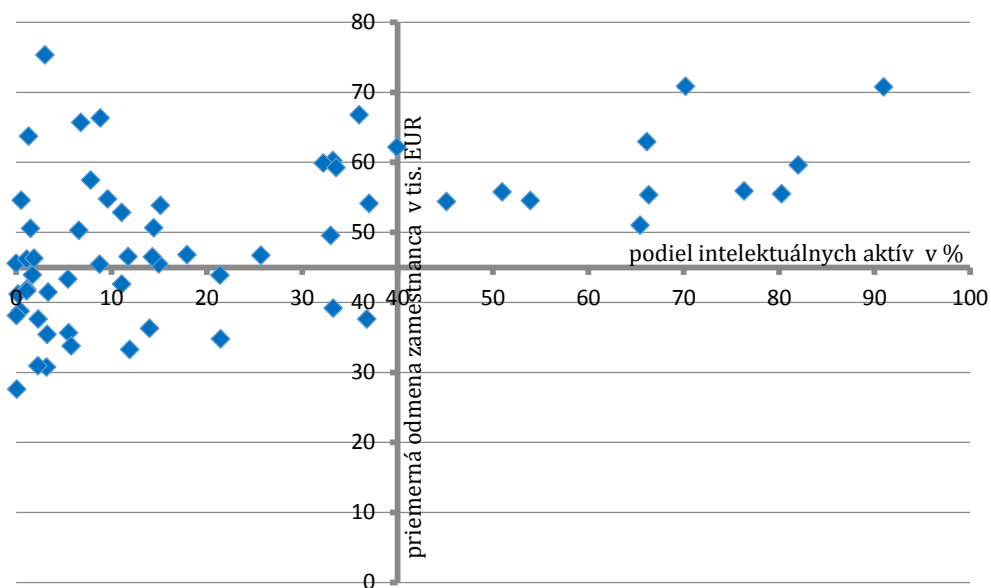
Graf 6

Kombinácia podielu intelektuálnych aktív a priem. odmeny zamestnancov v odvetviach

A. Rakúsko, 2013

B. Fínsko, 2013

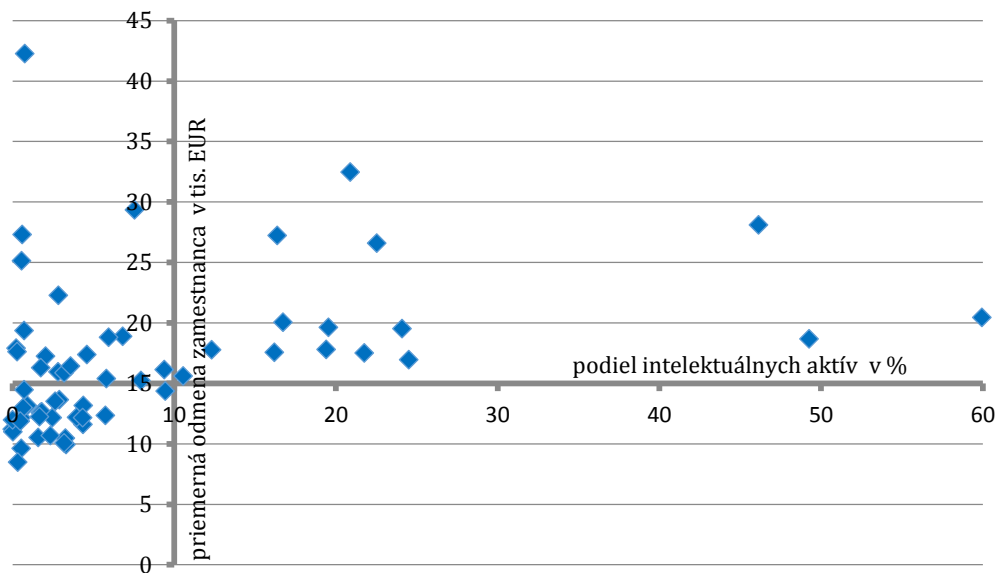

Poznámky: Priemerná odmena zamestnancov = odmeny zamestnancov v bežných cenách prepočítané na jedného zamestnanca v príslušnom odvetví.

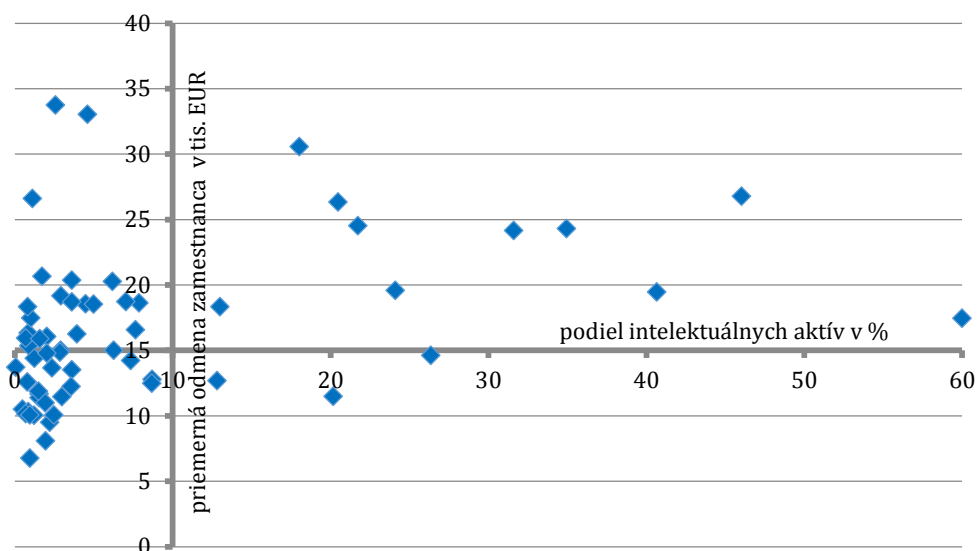
Podiel intelektuálnych aktív = hodnota intelektuálnych aktív v pomere k celkovým aktívam.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

C. Česko, 2013

D. Slovensko, 2013

Poznámky: Priemerná odmena zamestnancov= odmeny zamestnancov v bežných cenách prepočítané na jedného zamestnanca v príslušnom odvetví podiel intelektuálnych aktív = hodnota intelektuálnych aktív v pomere k celkovým aktívam.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Pre všetky 4 uvedené prípady je spoločné, že:

- Pri relatívne nízkych podieloch intelektuálnych aktív na celkových fixných aktívach je približne vyrovnaný výskyt ekonomických činností (odvetví) s nízkym aj vysokým odmeňovaním zamestnancov- pozri ľavé strany grafov.
- Ale od určitej úrovne podielu intelektuálnych aktív sa už vyskytuje iba vysoká úroveň odmeňovania.

Nie je pravda, že by vysoké odmeňovanie bolo prítomné iba v prípadoch vysokého podielu intelektuálnych aktív. Ale je pravda, že vysoké úrovne podielu intelektuálnych aktív sú spojené s vysokou úrovňou odmeňovania zamestnancov.

Záver

Slovenská ekonomika zmiernila svoje zaostávanie vo vybavení podnikov fixnými aktívami. Nad'alej však zostal priepastný rozdiel vo vybavení tzv. intelektuálnymi aktívami – a to obzvlášť v spracovateľskom priemysle. Odráža sa tu zrejme orientácia slovenskej ekonomiky na určité

fázy produkčného reťazca, ktoré nie sú postavené na využívaní intelektuálneho bohatstva.

Okrem zistenia miery zaostávania vo vybavení podnikov v SR fixnými aktívami sme sa pokúsili potvrdiť súvislosť medzi objemom fixných aktív, ich štruktúrou a výškou odmeňovania za prácu. Možno potvrdiť, že s vyššou vybavenosťou pracovníkov fixnými aktívami sa spája vyššia priemerná odmena zamestnanca. Pravda, existuje tu značná variabilita. Dôležité je, že sa preukazuje relatívne vyššia priemerná odmena zamestnancov pri intelektuálne náročnejších činnostiach. Tento vzťah však nie je jednoduchý: Relatívne vyššia úroveň odmeňovania si nevyžaduje nevyhnutne vysokú intelektuálnu náročnosť činnosti odvetvia (meranú ako podiel intelektuálnych aktív na celkových fixných aktívach). Ale tam, kde bola intelektuálna náročnosť vysoká, bola vysoká aj úroveň odmeňovania zamestnancov. Preto podpora rozširovania činností podnikov na intelektuálne náročnejšie fázy produkčného reťazca je jednou z možností zvyšovania úrovne odmeňovania.

Literatúra

EUROSTAT (a): Annual national accounts (nama_10), Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/nama_10_esms.htm.

EUROSTAT (b): Cross-classification of fixed assets by industry and by asset (stocks). Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database>.

FRAUNHOFER Gesellschaft (nedatované): Industrie 4.0. Dostupné na internete: <http://www.fraunhofer.de/de/forschungsfelder/produktion-dienstleistung/industrie-4-0.html>.

GABRIELOVÁ, H. (2008): Konkurencieschopnosť a globálny hodnotový reťazec. Working Paper No. 10/ 2008. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISSN 1337- 5598 (elektronická verzia).

HABRMAN, M. (2013): Vplyv exportu na pridanú hodnotu a zamestnanosť v slovenskej ekonomike. Working Paper No. 53/2013, Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISSN 1337- 5598 (elektronická verzia).

MORVAY, K. a kol. (2013): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISBN 978-80-7144-216-5.

ZHRNUTIE

Každá významnejšia zmena ekonomickej úrovne či zmena sociálno-ekonomických parametrov má svoj štruktúrny priemet. A čo viac: má viacero štruktúrnych priemetov. Štruktúrne zmeny neskúmame preto, že by nás výskumne lákali štruktúrne zmeny samé osebe. Autorov tejto publikácie zaujímajú štruktúrne zmeny hlavne preto, lebo cez štruktúrne zmeny sa ekonomika posúva tam, kde by ju makroekonómovia chceli vidieť: medzi ekonomiky stabilne a udržateľne zaradené k výkonnostnej špičke.

Kapitoly tejto knihy pracovali so štruktúrami odvetvovými, produktovými, regionálnymi či príjmovými. Z analýz vyplynulo niekoľko záverov využiteľných pri formovaní hospodárskej politiky. Nemôžeme tu obísť skutočnosť, že táto kniha je tretím dielom série – niektoré tu vyslovené závery sa opierajú nielen o kapitoly v tejto knihe, ale o celú sériu. Zhrnuli sme ich v dvoch blokoch:

Spoločné jadro radu problémov: „dvojkoľajnosť“ ekonomiky a zameranie na fázy produkčného reťazca, ktoré neťažia z intelektu.

Opakovane sa stretávame s problémom výraznej segmentácie ekonomiky na jej vysoko produktívnu časť (v ktorej dominujú podniky v zahraničnom či medzinárodnom vlastníctve) a jej zaostávajúcu časť (s dominanciou podnikov v domácom vlastníctve). Ak teda v nadpise tohto bloku hovoríme o „dvojkoľajnosti“, ide o pretrvávajúci nesúlad medzi týmito segmentmi. Okrem takejto dvojkoľajnosti bolo spoločným menovateľom viacerých problémov sústredenie sa na tie časti produkčného reťazca, pre ktoré nie je typická vysoká intelektuálna náročnosť (činnosti v strede produkčných reťazcov- montáž, opracovanie a pod.). Kombinácia dvojkoľajnosti so sústredením sa na príjmovovo menej atraktívne časti fragmentovaných produkčných reťazcov tvorí jadro celého zhluku skúmaných problémov (problémov s konvergenciou, s nízkou mzdovou hladinou alebo nedostatočnou tvorbou pracovných miest). Zároveň potom môžeme očakávať, že korekcia týchto dvoch charakteristík ekonomiky môže viesť k súčasnému zmierneniu mnohých negatívnych javov.

Zaostávanie segmentu domácich podnikov je vážnou bariérou pokračovania konvergencie. Tu je priestor pre pôsobenie hospodárskej politiky.

Pre pochopenie vývoja reálnej konvergencie v bývalých transformujúcich sa ekonomikách sú využiteľné predpoklady a vzťahy Balassa-Samuelsonovho (B-S) modelu³⁷. Potenciál pre vytváranie B-S efektu sa pod tlakom hospodárskej krízy utlmil (dokonca podľa zistení v kapitole 2 sa dostal do zápornej polohy). Súviselo to s oslabením rastu produktivity práce v segmente ekonomiky produkujúcom obchodovateľné tovary. Pre opätovné posilnenie pôsobenia tohto efektu je potrebné nájsť časti ekonomiky s podpriemernou produktivitou a mzdami, v ktorých by hospodárska politika mohla aktivovať rastové sily a konvergenčný proces. O návrhoch na využitie časti ekonomiky produkujúcej pre vnútorný trh na podporu rastu sme vyslovili pochybnosti. Časťou ekonomiky vhodnou na rastové pôsobenie hospodárskej politiky je sektor domácich podnikov a najmä domácich malých a stredných podnikov (MSP). Práve domáce podniky (presnejšie: podniky v domácom vlastníctve) sú časťou ekonomiky s nižšou produktivitou a preto aj s nižšími mzdami a cenami. Voči domácim MSP sa môžu využívať nástroje priemyselnej politiky bez obáv zo znevýhodnenia druhej časti ekonomiky tvorenej zahraničím kontrolovanými podnikmi alebo aj veľkými domácimi podnikmi (ktoré v súčasnosti využívajú investičné stimuly, často selektívne pridelené). Plošná podpora domácich MSP len odstráni ich doterajšie znevýhodnenie, resp. uplatnenie princípu rovnakého zaobchádzania voči všetkým podnikateľským subjektom.

Nejde o nahradenie fázy akvizície priamych zahraničných investícií – skôr ide o jej doplnenie podobnými stimulmi pre domáce a menšie podniky.

V určitom období transformácie aj post-transformačného obdobia (ide približne o predchádzajúcu dekádu) sa stratégia opierala o získavanie priamych zahraničných investícií – tým sa vytváral segment zahraničím kontrolovaných podnikov (ZKP). Bolo by predčasné na takúto aktivitu

³⁷ Pre všeobecnú známosť B-S teorému pripomíname len, že je postavený na rozdieloch v produktivite, mzdách a cenách medzi časťami ekonomík.

zanevrieť, priestor na zvýšenie intenzity ich prílevu a zväčšenie prínosov z nich pre celú ekonomiku je stále pomerne veľký. Pokračujúca akvizícia PZI by sa mala opierať o niektoré korigované princípy uvedené v kapitole 6 (ide napr. o odbúravanie ad hoc udeľovania stimulov a ich nahradenie automatickými nástrojmi pri splnení definovaných podmienok). Je pozoruhodné, že prekážky prílevu a lepšieho využívania PZI sú dlhodobo veľmi podobné: priestor na zvyšovanie atraktivity krajiny možno stále identifikovať v zlepšení fungovania verejnej správy, súdnictva, trhu práce, v znížení úrovne korupcie, administratívnej záťaže ako aj v zlepšení transparentnosti regulácie trhu s energiami.

Nová vývojová etapa by sa mala opierať o princíp vyváženého spojenia záujmu o akvizíciu ďalších PZI s podporou celého domáceho podnikateľského sektora. Inovovaná dvojsmerná stratégia hospodárskeho rozvoja (zameraná na vyváženú podporu domácich podnikov aj ZKP) môže zmenšiť obavy z potenciálneho odchodu zahraničných investorov. Opúšťať slovenskú ekonomiku potom budú pravdepodobne tie podniky, ktoré bude vytláčať rast miezd spojený s rastom zamestnanosti v sektore domácich podnikov.

Pri zvažovaní priorít v priemyselnej politike by časovú prioritu mala mať podpora inovácií pred podporou zamestnanosti. Za vhodný model považujeme zameranie priemyselnej politiky na domácu tvorbu inovácií a následnú podporu využívania výsledkov inovačnej politiky na rast zamestnanosti. Inovačne zameraná časť priemyselnej politiky je schopná zvýšiť konkurenčnú schopnosť domácich podnikov, tým posilniť ich spôsobilosť na rozšírenie odbytu, čo im umožní rozšíriť počet zamestnancov.

Je možné identifikovať niektoré typické pohyby v odvetvovej skladbe ekonomiky, ktoré sa spájajú s nárastom/poklesom úrovne ekonomiky.

Štruktúra ekonomiky môže výrazne determinovať jej ekonomickú výkonnosť. Pritom však treba mať na pamäti, že neexistuje nejaká „vzorová“ štruktúra ekonomiky a podobné úrovne výkonnosti možno dosiahnuť viacerými modelmi odvetvovej skladby. Aj tak však bolo možné

pomenovať niektoré štrukturálne zmeny, pre ktoré je typický ich priaznivý vplyv na výkonnosť ekonomiky:

- Sektorom s najvýznamnejším prínosom pre ekonomickú výkonnosť je vzdelávanie (tak podľa štruktúry pridanej hodnoty ako aj zamestnanosti).
- K rastu výkonnosti väčšinou vedú presuny do priemyslu a stavebníctva a to dokonca aj z odvetvia služieb.
- Pre ekonomickú výkonnosť je najpriaznivejšou štrukturálnou zmenou presun z poľnohospodárstva, verejného sektora a zdravotníctva do vzdelávania.

Pravda, tieto výsledky je treba interpretovať opatrne, odvetvia majú zložité vzájomné väzby. Nejde tu o žiadnu propagáciu selektívneho posilňovania/oslabovania niektorých odvetví.

Pre vyspelé krajiny je charakteristická nielen vyššia miera špecializácie exportu, ale aj sústredenie sa na vývoz odlišného typu komodít ako menej vyspelé ekonomiky. Štruktúra exportu Slovenska je z hľadiska jeho príjmovej úrovne pomerne priaznivá. Vzhľadom na vysokú špecializáciu exportu na motorové vozidlá a doterajší rozvoj dodávateľskej siete automobilového priemyslu, by k rozvoju slovenskej ekonomiky mohol prispieť väčší export častí a prístrojov pre motorové vozidlá, a to jednak motorov, ale aj karosérií a iných častí. K výraznejšej zmene ekonomickej výkonnosti v dlhom období by mohla napomáhať špecializácia exportu na také komodity, ktoré sú typicky exportované z vyspelých ekonomík. Medzi takéto produkty patrí najmä výroba kapitálových statkov.

Štruktúra aktív v podnikoch SR je stále podstatne menej progresívna ako v najvyspelejších ekonomikách. Iná štruktúra aktív znamená aj iný charakter činnosti (a opačne).

V štruktúre fixných aktív podnikov nájdeme takisto odraz špecializácie na intelektuálne menej náročné činnosti v už spomínaných stredných častiach produkčného reťazca. Možno preukázať, že slovenská ekonomika zmiernila svoje zaostávanie vo vybavení podnikov fixnými aktívami. Nadalej však zostal priepastný rozdiel vo vybavení tzv. intelektuálnymi

aktívami – a to obzvlášť v spracovateľskom priemysle. Možno pritom predpokladať, že vysoko sofistikované činnosti (ktoré sú všeobecne vnímané ako želané) sú prepojené s vysokým podielom tzv. intelektuálnych aktív (produkty výskumu a vývoja, databázy, softvérové vybavenie a pod.). Pre priemyselnú politiku z toho vyplýva, že nie je ani tak dôležité podporovať tvorbu majetku podnikov ako celku (vo vybavení niektorými zložkami majetku ako budovy, dopravné prostriedky, stroje a zariadenia slovenská ekonomika už výraznejšie nezaostáva), ale je potrebné podporovať nadobúdanie intelektuálnych aktív. A predovšetkým nadobúdanie intelektuálnych aktív v spracovateľskom priemysle – tu je zaostávanie obzvlášť výrazné.

V odvetviach, v ktorých bol podiel intelektuálnych aktív vysoký, bola vysoká aj úroveň odmeňovania zamestnancov. Preto podpora rozširovania činností podnikov na intelektuálne náročnejšie fázy produkčného reťazca je jednou z možností zvyšovania úrovne odmeňovania.

Iné hybné sily rastu ekonomiky vedú k inej funkčnej štruktúre príjmov.

Ak sme v minulosti kriticky hľadeli na nízky a väčšinou klesajúci podiel miezd na objeme príjmov (teda na pridanej hodnote), teraz konštatujeme prerušenie doterajšej tendencie. Keďže zamestnanosť od roku 2013 reagovala na celkový ekonomický vývoj inak ako doposiaľ (podstatne priaznivejšie), došlo k výraznému nárastu váhy odmien zamestnancov v štruktúre príjmov. Tento jav súvisel aj so zmenou štruktúry prírastku agregátneho dopytu. Na prírastku agregátneho dopytu narástla váha zložiek s vyššou náročnosťou na domácu prácu. Domáci dopyt (ktorého pokrývanie je náročnejšie na domácu prácu) hrá významnejšiu rolu ako v predchádzajúcom období, keď bol rast agregátneho dopytu ťahaný hlavne exportom (a exportné aktivity sú menej náročné na domácu prácu). Okrem toho narástol podiel odvetví, v ktorých bol podiel miezd (mzdová kvóta) už aj predtým na vysokých hodnotách. Možno hovoriť o niekoľkých ďalších spolupôsobiacich faktoroch, chceme však zdôrazniť, že táto zmena vo vývoji štruktúry príjmov je postavená na zmene štruktúry agregátneho dopytu a na druhej strane na zmene štruktúry

produkcie. Tým je naznačené, že určitou štruktúrnou zmenou v dopyte a produkcii je možné vylepšiť parametre zamestnanosti a príjmov aj pri relatívne slabšom celkovom raste ekonomiky.

Možno predpokladať, že slovenská ekonomika už prešla dnom svojej dlhodobu nízkej mzdovej kvóty a tendencia vytrvalého poklesu mzdovej kvóty je už prekonaná. To je potrebné zohľadniť pri tvorbe prognóz – aj spolu s poznatkom, že môže byť dosahovaný relatívne priaznivejší vývoj na trhu práce aj pri takej dynamike ekonomiky, pri akej to v minulosti nebolo možné.

Praktická hospodárska politika akoby niekedy (v protiklade s jej deklaráciami) strácala ambíciu účinne ovplyvniť štruktúru ekonomiky.

Pod tlakom aktuálnych problémov, inokedy pod vplyvom ideológií, hospodárska politika prestávala riešiť podporu progresívnych štruktúrnych zmien. A to napriek tomu, že ich podpora je vždy deklarovaná tvorcami hospodárskej politiky. Už skôr sme sa venovali stavu, keď sa fiškálna politika vzdá ambície aktívne pôsobiť v prospech štruktúrnych zmien. V tejto publikácii sme sa zamerali na obdobnú situáciu v politike súdržnosti.

Utlmené štruktúrotvorné úsilie fiškálnej politiky aj politiky súdržnosti.

V predchádzajúcich dieloch tejto série publikácií sme sa už zaoberali problémom rezignácie fiškálnej politiky na usmerňovanie štruktúrnych zmien³⁸. Pri hľadaní možností aktívneho pôsobenia nástrojov príjmovej i výdavkovej stránky verejných financií boli zistené nevyužitú príležitosť, ktoré sa môžu využiť práve na podporu inovačných aktivít domáceho podnikateľského sektora. Fiškálna politika sa niekedy až príliš obmedzila na funkciu získavania verejných príjmov („napĺňania rozpočtu“) bez ambície cieľavedome ovplyvňovať štruktúru ekonomiky. Cieľ ozdraviť

³⁸ Máme na mysli predovšetkým Kapitolu 1 „Verejné financie ako faktor štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike“ v publikácii Morvay, K. a kol. (2013): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISBN 978-80-7144-216-5.

verejné financie (v zmysle odbúrať deficit) opakovane získaval prednosť do takej miery, že nejaká ambícia verejných financií zámerne ovplyvniť štruktúru ekonomiky sa viac- menej vytrácala. Absenciu aktívnejšej fiškálnej politiky sme vnímali ako jednu z bariér realizácie progresívnych štruktúrnych zmien. Nevyužitý potenciál bol identifikovaný aj v prípade vednej a technickej politiky či priemyselnej politiky. Tu už len pripomíname túto už preskúmanú bariéru a pridávame k nej ďalšiu tkvejúcu v spôsobe využívania fondov EÚ (v politike súdržnosti). Ako sme ukázali v kapitolách 4 a 5, aj politika súdržnosti sa od určitého obdobia zamerala na maximalizáciu prílevu zdrojov (čo je inak legitímny cieľ) a substitúciu investícií domáceho súkromného aj verejného sektora pri ústupe od svojho cieľa ovplyvňovať regionálnu či vecnú štruktúru ekonomiky.

Kontroverzná zmena funkcie fondov EÚ: Namiesto korekcie regionálnej ekonomickej štruktúry išlo o substitúciu domácich súkromných aj vládnych investícií.

Oprávnene sa očakáva prínos fondov EÚ k progresívnym štruktúrnym zmenám vo vecnej stránke ekonomiky aj k formovaniu regionálnej štruktúry ekonomiky. Ale zdroje z fondov EÚ sa kontroverzným spôsobom zmenili z doplnkového zdroja rozvoja ekonomiky na rozhodujúci zdroj udržiavajúci výdavky v oblasti verejných investícií. Z komplementárneho zdroja sa stal substitút. Sprievodným efektom takéhoto pôsobenia fondov EÚ bolo, že sa tieto zdroje stali garantom udržiavania zamestnanosti (predovšetkým v súkromnom sektore).

Primárne určenie politiky súdržnosti bolo zmierňovanie regionálnych rozdielov, ale jej charakter sa začal postupne meniť. V programovom období 2007 – 2013 sme boli svedkami zmeny, keď sa politika súdržnosti posúvala z pozície nástroja podpory regionálnej súdržnosti do pozície nástroja všeobecne podporujúceho ekonomický rast, rast agregátneho dopytu a to predovšetkým v čase nedostatku súkromných investícií (čo bolo spôsobené neistotou a opatrnosťou po globálnej recesii). A keďže aj vládne investície prechádzali v tom istom období útlmom (čo bolo spôsobené najmä potrebou konsolidovať verejné financie v dôsledku dopadov finančnej a hospodárskej krízy), politika súdržnosti sa tak

stala dominantným nástrojom financovania verejných investícií. De facto nahradila z veľkej časti investície z domácich zdrojov. Prílišné spoliehanie sa na fondy EÚ môže viesť k podceňovaniu iných nástrojov hospodárskej politiky.

Externé zdroje z fondov EÚ, samozrejme, prispievajú k štruktúrnym zmenám. Často je to však mimo zámerov politik. A to sú rezervy v politikách.

Optimálnemu využívaniu fondov EÚ bránil aj vnútorný mechanizmus ich manažovania: veľký počet operačných programov, umožňujúci každému ministerstvu spravovať „svoj“ operačný program, spôsobil často komplikácie. Dochádzalo ku zbytočnej fragmentácii zdrojov (prítom aj k nadmernej administratívnej náročnosti a častej obmene administratívnych kapacít na úrovni riadiacich orgánov).

V období približne do roku 2012 bol prítomný pomerne silný ťah smerom k regionálnej kohézii, avšak v rokoch 2013 a 2014 už nastáva príklon k ambivalentnej regionálnej politike (ako to preukazujú kapitoly v časti 2). Zámerom bolo rýchlo vyčerpať zdroje fondov EÚ a ostatné ciele boli potlačené.

Z hľadiska formovania štruktúry ekonomiky smerom k vyššiemu zástupeniu odvetví s technologicky náročnejšou produkciou bol potvrdený skôr opačný trend. Zdroje fondov EÚ smerovali skôr do odvetví ekonomiky SR s nižšou znalostnou a technologickou náročnosťou.

Môžeme potvrdiť funkčnosť inovačného regionálneho paradoxu v prípade využívania zdrojov z fondov EÚ. Zdroje určené na rozvoj výskumu, vývoja a inovácií plynú do ekonomicky silných regiónov, čo vedie k zvýrazneniu regionálnych disparít v budovaní výskumnej a inovačnej infraštruktúry. Regionálny paradox sa ukázal aj v prípade investícií do cestovného ruchu a čiastočne v oblasti životného prostredia (vodné hospodárstvo a „zelené technológie“) ako aj v prípade dopravy či rozvoja niektorých sieťových odvetví.

V niektorých prípadoch je zjavné, že fondy EÚ pripravili základňu pre štruktúrne zmeny, tie sa však nemôžu naplno zrealizovať, ak na použité zdroje z fondov EÚ nenaviažu domáce politiky a domáce zdroje. Príkladom

sú realizované výdavky na vedu a výskum. Samotný nárast výdavkov do oblasti vedy a výskumu, špecificky do infraštruktúry vedy a výskumu, môžeme hodnotiť pozitívne. Vytvárajú sa tým podmienky pre realizáciu špičkového výskumu v budúcnosti. Ale samotná modernizácia vedeckého vybavenia bez následného adekvátneho národného financovania vednej a technickej politiky môže byť premárneným potenciálom. Pri budúcom deficite národných zdrojov na konkrétne výskumné projekty môže dôjsť k nevyužitiu novej infraštruktúry.

Hoci najľahšie identifikovateľnými a vnímanými sú veľké verejné infraštruktúrne projekty, veľká časť výdavkov fondov EÚ smerovala do súkromného sektora. Túto oblasť chápeme ako pomerne kontroverznú (priama nenávratná pomoc podniku) vzhľadom na selektívny charakter takéhoto nástroja hospodárskej politiky a možnú deformáciu podnikateľského prostredia.

Je pravdepodobné že po dobehnutí deficitu SR v tvorbe základnej infraštruktúry bude nevyhnutné preorientovať sa na čerpanie zdrojov na sofistikovanejšie procesy (ide o nutnosť implementovať fondy EÚ v oblastiach, ktoré si vyžadujú hlbšie a komplexnejšie zmeny fungovania inštitúcií). Digitalizácia a modernizácia verejnej správy, alebo školstva či zdravotníctva neznamena len nákup a implementáciu hardvéru a softvéru. Aby bol tento proces zmysluplný, musí dôjsť k podstatným zmenám v postupoch, procesoch, a fungovaní verejných organizácií a inštitúcií.

Aj „dvojkoľajná“ slovenská ekonomika, zameraná na menej sofistikované fázy produkčného reťazca, dokázala podstatne pokročiť v reálnej konvergencii. Možno dokonca nelichotivé charakteristiky z predchádzajúcej vety boli normálnym až nevyhnutným sprievodným javom určitej fázy reálnej konverencie. V ďalšej fáze sa však stávajú bariérou, ktorej opatrné prekonávanie musí hospodárska politika podporovať. K tomu, aby sa tak stalo, sa musia štruktúrne zmeny povýšiť z vedľajšieho produktu dosahovania iných cieľov na výsledok cieľavedomej (a pritom nie samoučelnej) činnosti.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV
List of Publications of the Institute of Economic Research of SAS

PÁLENÍK, Viliam et al.: Potential of the silver economy: in an ageing Europe dealing with an ongoing debt crisis and problems in the labour market. Bački Petrovac, 2015. 135 p. ISBN 978-86-80394-00-8.

OBADI, S.M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkých cien ropy a pretrvávajúcích geopolitických rizík. [*The development and perspectives of the world economy: Fragile recovery of the global economy in the time of relatively low crude oil prices and the persisting geopolitical risks.*] 2015. 336 s. ISBN 978-80-7144-245-5.

PAUHOFOVÁ, I. – SVOCÁKOVÁ, I.: Investičné stratégie Číny v podmienkach krízy. [*Investment strategies of China in terms of crisis 2015.*] 131 s. ISBN 978-80-7144-243-1.

PAUHOFOVÁ, I. ,ed.: Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí: adaptačné procesy – budúcnosť Európy a Slovenska. [Zborník statí.] [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century: Adaptation processes – the future of Europe and Slovakia.*] 2015. 320 s. ISBN 978-80-7144-248-6.

MORVAY, Karol a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2014 a výhľad do roku 2016. [*Economic Development of Slovakia in 2014 and Outlook up to 2016.*] 2015. 130 s. ISBN 978-80-7144-241-7.

BRZICA, D. a kol.: Motivácia aktérov pri smerovaní k znalostnej spoločnosti. [*Motivation of Actors in Transition Towards Knowledge-Based Society.*] 2014. 282 s. ISBN 978-80-7144-240-0.

HOŠOFF, B. (ed.): Finančné a sociálne aspekty dlhovej krízy z pohľadu ekonómie a práva. [*Financial and Social Aspects of Debt Crisis from the Perspective of Economics and Law.*] 2014. 258 s. ISBN 978-80-89608-18-8.

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy (ne)zamestnanosti nízkokvalifikovaných pracovných síl. [*Actual Problems of (Un)employment of Low-skilled Labour Force.*] 2014. 150 s. ISBN 978-80-89608-16-4.

OBADI, S. M. (ed.): Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: oživenie globálnej ekonomiky: reálne trendy a rizikové faktory. [Zborník z konferencie.] [*The Development and Perspectives of the World Economy. Recovery of Global Economy: Real Trends and Risks.*] 2014. 141 s. ISBN 978-80-7144-238-7.

MORVAY, K. a kol.: Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky II. [*Insights into the Structural Problems of the Slovak Economy II.*] 2014. 197 s. ISBN 978-80-7144-236-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika – potenciál na Slovensku. [*Silver Economy – Potential in Slovakia.*] 2014. 359 s. ISBN 978-80-7144-234-9.

WORKIE TIRUNEH, M. – ŠTEFÁNIK, M. a kol.: Trh práce na Slovensku: Analýzy a prognózy. [*Slovak labour market: Analyses and prognoses.*] 2014. 222 s. ISBN 978-80-7144-232-5.

ŠIKULOVÁ, I. a kol.: Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii. Vybrané témy a problémy. [*The Slovak Economy: Ten Years in the European Union. Selected Topics and Issues.*] 2014. 242 s. ISBN 978-80-7144-228-8.

OBADI, S. M. – KORČEK, M.: Energetická bezpečnosť Európskej únie so zameraním na ropu a zemný plyn: teoretické pohľady a empirické dôkazy. [*Energy Security of the European Union with Focus on Crude Oil and Natural Gas: Theoretical Views and Empirical Evidence.*] 2014. 268 s. ISBN 978-80-7144-225-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2013 a výhľad do roku 2015. [*Economic Development of Slovakia in 2013 and Outlook up to 2015.*] 2014. 128 s. ISBN 978-80-7144-224-0.

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Globálny svet – spolupráca alebo konfrontácia? [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Global World – Cooperation or Confrontation?*] 2014. 295 s. ISBN 978-80-7144-220-2.

RADVANSKÝ, M.: Možnosti analyzovania vplyvu kohéznej politiky na regióny a trh práce SR: ekonometrický prístup. [*Possibilities of Analysing the Influence of Cohesion Policy to Slovak Regions and Labour Market: Econometric approach.*] 2014. 147 s. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-218-9.

MORVAY, K. (ed.): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. [*Views on Structural Aspects of the Slovak Economy.*] 2013. 209 s. ISBN 978-80-7144-217-2. ISBN 978-80-7144-216-5.

ŠIKULA, M. (ed.): Krízová a pokrízová adaptácia: nové výzvy pre ekonomickú vedu. Zborník príspevkov. [*Crisis and post-crisis adaptation: new challenges for economic science.*] 2013. 258 s. ISBN 978-80-7144-215-8.

RADVANSKÝ, M. – LICHNER, I. (eds): Impacts of Ageing on Public Finances and Labour Markets in EU Regions. Theoretical Models and Empirical Analyses: Peer – Reviewed International Conference Proceedings Smolenice, 28. – 30. 10. 2013. 2013. 280 p. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-214-1.

ŠIKULA, M.: 60 rokov výskumu v Ekonomickom ústave Slovenskej akadémie vied. 2013. 254 s. ISBN 978-80-224-1317-6.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: hľadanie možných ciest oživenia v čase pretrvávajúcej krízy dôvery. [*The Development and Perspectives of the World Economy: Finding Possible Ways of Economic Recovery at the Time of the Persisted Crisis of Trust.*] 2013. 396 s. ISBN 978-80-224-1311-4.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2012 a výhľad do roku 2014. [*Economic Development of Slovakia in 2012 and Outlook up to 2014.*] 2013. 127 s. ISBN 978-80-7144-207-3.

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Európa, Slovensko – súvislosti globálneho ekonomického a mierového potenciálu. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century III. Europe, Slovakia – Connections between the Global Economic and Peace Potential. Scientific Conference Proceedings.*] 2013. 283 s. ISBN 978-80-7144-212-7.

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí: Európa, Slovensko – súvislosti globálneho ekonomického a mierového potenciálu. [*The Paradigms of the Changes in the 21st Century: Europe, Slovakia – Connections between the Global Economic and Peace Potential.*] 2013. 272 s. ISBN 978-80-7144-209-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2012 a výhľad do roku 2014. [*Economic Development of Slovakia in 2012 and Outlook up to 2014.*] 2013. 127 s. ISBN 987-80-7144-207-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte. [*Silver Economy in Slovak, European and Global Context.*] 2012. 300 s. ISBN 978-80-7144-205-9.

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete (súčasnosť a budúcnosť). Zborník statí. [*Determinants of Wealth Polarization in the Globalized World (Present and Future). Scientific Conference Proceedings.*] 2012. 156 s. ISBN 978-80-7144-200-4.

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Infraštruktúra spoločnosti, infraštruktúra človeka, kontrolovaná spoločnosť. Zborník statí. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Infrastructure of Society – Infrastructure of Man – Controlled Society. Scientific Conference Proceedings.*] 2012. 268 s. ISBN 978-80-7144-198-4.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Medzi stagnáciou a oživením. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Between Stagnation and Recovery.*] 2012. 354 s. ISBN 978-80-7144-197-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2011 a výhľad do roku 2013. [*Economic Development of Slovakia in 2011 and Outlook up to 2013.*] 2012. 145 s. ISBN 987-80-7144-196-0.

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí. Hľadanie kontúr v mozaike. [*Paradigms of Changes in the 21st Century – Quest for Configurations in Mosaic.*] 2012. 314 s. ISBN 978-80-7144-195-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Možnosti modelovania zmien ekonomiky Slovenskej republiky so zreteľom na fungovanie v Európskej menovej únii. [*Modeling Possibilities of Economic Changes in Slovak Republic with Respect to European Monetary Union Membership.*] 2011. 277 s. ISBN 978-80-7144-192-2.

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy trhu práce v Slovenskej republike po vstupe do Európskej menovej únie. [*Current Problems of the Labor Market in the Slovak Republic after Joining the European Monetary Union.*] 2011. 282 s. ISBN 978-80-7144-190-8.

BRZICA, D. a kol.: Spolupráca aktérov v technologickom a inovačnom rozvoji. [*Cooperation of Actors in Technological and Innovation Development.*] 2011. 227 s. ISBN 978-80-7144-189-2.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Determinanty ekonomického rastu a konkurencieschopnosti: výzvy a príležitosti. [*Determinants of Economic Growth and Competitiveness: Challenges and Opportunities.*] 2011. 258 s. ISBN 978-80-7144-187-8.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Spomalenie rastu a vysoká nezamestnanosť. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Slowing Growth and High Unemployment.*] 2011. 261 s. ISBN 978-80-7144-185-4.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2010 a výhľad do roku 2012. [*Economic Development of Slovakia in 2010 and Outlook up to 2012.*] 2011. 136 s. ISBN 987-80-7144-184-7.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Analýza determinantov regionálnych rozdielov v Slovenskej republike (vybrané aplikácie). [*Analysis of the Determinants of Regional Disparity in the Slovak Republic (Selected Issues).*] 2010. 304 s. ISBN 978-80-7144-183-0.

ŠIKULA, M. (ed.): Krízové a pokrízové adaptačné procesy a nové nároky na konkurencieschopnosť. [*Crisis and Anti-crisis Adjustment Processes and New Demands for Competitiveness.*] 2010. 208 s. ISBN 978-80-7144-181-6.

ŠIKULA, M. a kol.: Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. [*Strategy of Development of Slovak Society.*] 2010. 695 s. ISBN (EÚ SAV) 978-80-7144-179-3; ISBN (VEDA) 978-80-224-1151-6.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Ozdravenie svetovej ekonomiky: realita alebo mýtus? [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Recovery of the World Economy: Reality or Myth?*] 2010. 312 s. ISBN 978-80-7144-178-6.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2009. [*Economic Development of Slovakia in 2009.*] 2010. 93 s. ISBN 987-80-7144-177-9.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. (eds): Trendy regionálnych disparít Slovenska. Teoretické modely a empirické analýzy. [*Trends in Regional Disparity in Slovakia. Theoretical Models and Empirical Analyses.*] 2009. 179 s. ISBN 978-80-7144-176-2.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna finančná a hospodárska kríza. Príčiny – náklady – východiská. [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Global Financial and Economic Crisis. Causes – Costs – Remedies.*] 2009. 284 s. ISBN 978-80-7144-175-5.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2008. [*Economic Development of Slovakia in 2008.*] 2009. 74 s. ISBN 987-80-7144-173-1.

BUNČÁK, J. – DŽAMBAZOVIČ, R. – HRABOVSKÝ, M. – SOPÓCI, J.: Názory občanov na budúcnosť Slovenska. [*Citizens Opinions of the Future of Slovakia.*] 2009. 93 s. ISBN 978-80-7144-172-4.

HVOZDÍKOVÁ, V. a kol.: Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike. Finančná, demografická, potravinová a environmentálna kríza. [*Risks Connected with Actual Development Trends of the World Economy. Financial, Demographic, Foodstuffs and Environmental Crisis.*] 2008. 147 s. ISBN 978-80-7144-170-0.

OBADI, S. M. a kol.: Globálna ekonomika. Nové trendy a analýzy vybraných problémov. [*Global Economy. New Trends and Analysis of Selected Issues.*] 2008. 187 s. ISBN 978-80-7144-169-4.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti. [*A Long-Term Vision of the Slovak Society Development. Second (unchanged) edition.*] 2009. 274 s. Druhé, nezmenené vydanie. ISBN 978-80-7144-168-7.

A LONG-TERM VISION of the Slovak Society Development. Summary. 2008. 40 s. ISBN 978-80-7144-167-0.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Turbulencie na finančných trhoch a dilemy hospodárskej politiky. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Turbulences on the Financial Markets and the Dilemma of Economic Policy.*] 2008. 301 s. ISBN 978-80-7144-166-3.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti. Zhrnutie. [*A Long-Term Vision of the Slovak Society Development. Summary.*] 2008. 36 s. ISBN 978-80-7144-165-6.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2007. [*Economic Development of Slovakia in 2007.*] 2008. 74 s. ISBN 987-80-7144-163-2.

HOŠOFF, B.: Križovatky hospodárskej politiky USA (1980 – 2005). [*Macroeconomic Policy Crossroads in the USA (1980 – 2005).*] 2007. 186 s. ISBN 987-80-7144-161-8.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Prínos informačných technológií a hrozba klimatických zmien. [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Benefits of Information Technology and the Costs of Climate Change.*] 2007. 332 s. ISBN 978-80-7144-159-5.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna konkurencieschopnosť a energetická a demografická kríza. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Global Competitiveness and Energy and Demographic Crisis.*] 2006. 302 s. ISBN 80-7144-152-X.

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla Ekonomického časopisu, ktorý vydáva EÚ SAV, si možno objednať alebo kúpiť v knižnici Ekonomického ústavu SAV a v kníhkupectvách: ELITA, VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave a v internetových kníhkupectvách: Matej LAZÍK <www.bibliostudio.sk>, UniKnihy.sk, s. r. o. <www.uniknihy.sk>, Martinus.sk <www.martinus.sk>.

POHLADY NA ŠTRUKTÚRNE PROBLÉMY SLOVENSKEJ EKONOMIKY III.

**INSIGHTS INTO THE STRUCTURAL
PROBLEMS OF THE SLOVAK ECONOMY III.**

Karol Morvay a kolektív

1. vydanie

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV

Vydal:

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2015

Telefón: 42-1-2-52 49 54 80, Fax: 42-1-2-52 49 51 06

E-mail: karol.morvay@savba.sk

<http://www.ekonom.sav.sk>

ISBN 978-80-7144-253-0 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-254-7 (online verzia)